

JUSSI PAKKASVIRTA

PULP & FICTION

TARINOITA GLOBALISAATIESTA JA SELLUTEHTAASTA

GAUDEAMUS

JUSSI PAKKASVIRTA

PULP & FICTION

TARINOITA GLOBALISAATIOSTA JA SELLUTEHTAASTA

GAUDEAMUS

HELSINKI UNIVERSITY PRESS

HELSINKI • 2008

KIRJOITTAJA

VTT Jussi Pakkasvirta on poliittisen historian dosentti ja

Latinalaisen Amerikan tutkimuksen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa.

Koneen Säätiö on tukenut tämän teoksen kirjoittamista.

Copyright © 2008 Jussi Pakkasvirta

& Gaudeamus Helsinki University Press

Gaudeamus Helsinki University Press,

Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä

www.gaudeamus.fi

Kansi: Jukka Aalto / Armadillo Graphics

Etukannen kuva: Jussi Pakkasvirta

Takakannen kuva: Johanna Pohjola

ISBN 978-952-495-090-9

Painopaikka: Yliopistopaino, Helsinki 2008

ESIPUHE: KUUSANKOSKELLA JA ARGENTIINASSA

Synnyin Hangossa, silloin vielä kirkkaan Suomenlahden rannoilla, mutta asuin kouluaikani 1960- ja 1970-luvuilla Kuusankoskella, herjattuna ”herrojen kakarana” työläis aristokratian keskellä. Työnsä perässä Kymenlaaksoon muuttaneet nuoret vanhempani opettivat teollisuuspaikkakunnan leppoisassa ilmapiirissä. Kerrostaloasuntomme sijaitsi Kolarinmäellä, viehättävällä omakotialueella, jonne Kymiyhtiön paperityöläiset olivat vuosikymmenten saatossa perustaneet kauniit puutarhapihansa.

Elämä oli vakaata. Savupiipuista tuli tuhteja tuoksuja, Kymijoki kohisi ruskeana, ja me pikkupojat kiertelimme lähiympäristössä katselemassa muun muassa kuuluisaa tehtaan ”kuilua” sekä haisevia ja takuulla nykynormein mitattuna huonosti toimivia sellujätteen käsittelylaitoksia.

Tuttavaperheemme, lähes kaikki paperitehtaaseen jossain suhteessa, hankkivat kesämökkejä Jaalan ja muiden lähikuntien upeiden järvien rannoilta, tehtaan yläjuoksulta.

Ympäristö tuntui turvalliselta. Ihmiset katsoivat tulevaisuuteen uskoa täynnä. Maapallon ilmaston lämpenemisestä ei tiedetty, eivätkä muutkaan globaaliongelmia varjostaneet perheiden arkea ja lasten leikkejä. Tehtaita – niin Voikkaata kuin Kymintehdastakin – arvosteltiin välillä, mutta yhtä kaikki, ne olivat kaiken keskus ja moottori. Itsekin pesin kesätöissä tehdashallien ikkunoita, ja yhden juhannusseisokin aikana olin jopa sellutehtaan puhjenneen soodakattilan sisällä puhdistustöissä.

Sittemmin lähdin Kymenlaaksosta muualle, ja vuodet kuluivat kaukana koulumaisemista. Vuonna 2006 Voikkaan tehtaan koneet pysähtyivät, ja noin 700 ihmistä sai potkut; UPM-Kymmenen toimitusjohtaja Jussi Pesonen sai 50 prosentin palkankorotuksen.

Ihmiset olisivat halunneet pitää työnsä ja sitä tarjoavan tehtänsä. Heiltä vietiin yhtiön saneeraustalkoissa aikamoinen osa entisestä elämäntavasta – vaikka uusimmat tutkimukset kertovatkin, että Kuusankoskella on selvitty odotettua paremmin. Voikkaan tehtaan sulkemisen vaikutuksia tutkineen sosiologi Harri Melinin mukaan irtisanotut voidaan jakaa kolmeen luokaan: voittajiin, selviytyjiin ja häviäjiin. Kaikkien elämä on kuitenkin muuttunut.

* * *

Eräällä Argentiinan-matkallani marraskuussa 2003 olin ensin tieteellisessä konferenssissa Buenos Airesissa ja sitten opettamassa Córdoban kuulusassa yliopistossa. Yhtenä viikonloppuna ylitin lautalla Argentiinan ja Uruguayn rajaa piirtävän lietteisen harmaan La Plata -joen, vierailin kollegani kanssa Colonian idyllisessä pikkukaupungissa Uruguayn puolella. Silloin suomalaisia paperitehtaita ei vielä Uruguayhin oltu pystyttämässä. Niitä kyllä jo suunniteltiin, ja vuonna 2005 suomalainen Oy Metsä-Botnia Ab alkoi rakentaa sittemmin naapurikansojen välejä tulehduttanutta tehdastaan La Platan rannalle Uruguayn puolelle.

Siitä lähtien monet argentiinalaiset ovat tehneet kaikkensa, jotta sellutehdasta ei heidän lähialueilleen tuotaisi. Kuusankoskelaisena mieleeni on muutaman kerran noussut kysymys, millä keinolla argentiinalaisten vihaama tehdas voitaisiin antaa sitä rakastaville kuusankoskelaisille. Eleessä olisi aivan uudenlaista globalisaatiota – ja myös globaalia solidaarisuutta, ohi teho- ja kvartaalitalouden.

Tosielämä on liian usein kuin puhtain klassinen kreikkalainen tragedia. Toiset rakastavat sitä, mitä heiltä viedään. Toisille tuodaan muilta viety väkisin, vaikeivät he sitä haluaisi. Globalisaation jäljet ovat usein sekä traagisia että dramaattisia.

Vuonna 2007 sävelsin ja sanoitin aiheesta myös Botnia-tangon, ja omassa elämässäniakin paperin ja sellun asiat ovat tulleet taas läheisemmiksi. Suomalaisen paperiteollisuuden rakennemuutos on jatkunut vauhdikkaana, sekä maailman sellutangon että politiikan lavoilla.

Itselleni Botnian päätös rakentaa sellutehdas Uruguayn pampalle oli myös onnenpotku. Olen tutkinut Latinalaista Amerikkaa yli 20 vuotta, ja totta kai suomalaisperspektiivin mukana pitäminen on luontainen osa suomalaisen ”latinoamerikanistin” elämää. Myös politiikan, talouden, nationalismin ja globalisaation suhteiden tutkiminen on ollut itselleni tärkeä teema. Kansallinen konflikti Argentiinan ja Uruguayn rajalla on siis erityisen kiinnostava ja haastava tapaus minulle. Mielenkiintoista tutkittavaa Latinalaisen Amerikan ja Suomen suhteisiin on syntynyt taas pitkäksi ajaksi. Suomalaisyritysten seikkailut Latinalaisessa Amerikassa tuskin päättyvät tähän – päinvastoin, esimerkiksi Brasiliassa Stora Enson sellutehdasprojektit ovat kiistelyn kohteina.

Tämä teos rakentuu yhdeksästä luvusta. Alussa pohditaan paikallisen, kansallisen, alueellisen ja globaalin suhteita. Näkökulma nivoutuu suomalaisen kansallisen omakuvan muutokseen, globaaliin tehomaatalouden – ”agribisneksen” – kasvuun sekä siihen, miksi ja miten suomalaiset metsäteollisuusyhtiöt ovat lähteneet maailmalle ja millaisia vaikutuksia tällä on ollut. Luku neljä Metsä-Botnian rakentaman tehtaan aiheuttamasta poliittisesta kriisistä Argentiinassa ja Uruguayssa voidaan lukea myös itsenäisenä osana, jos lukijaa kiinnostaa vain itse sellukriisin taustat ja tapahtumahistoria. Luvuissa viisi ja kuusi analysoidaan tiedonpoliittisia kysymyksiä eli sitä, millä lailla esimerkiksi ympäristöasioita ja konfliktinratkaisua on käsitelty tutkimuksissa ja keskusteluissa yritysten yhteiskuntavastuusta. Luku seitsemän katsoo Uruguayn sellukonfliktia jälleen suomalaisesta perspektiivistä: millainen on se ”suuri suomalainen tarina”, joka tapahtumista muodostuu median uutisten, artikkelien, pääkirjoitusten, kolumnien ja TV-dokumenttien kautta. Teoksen kahdeksannessa luvussa ylitetään

Atlantti ja analysoidaan, mitä Botnian tehtaasta ajattelevat argentiinalaiset ja uruguaylaiset. Luvussa käydään myös Suomen alueellisessa suurlähetystössä, ja se pohjautuu Argentiinassa ja Uruguayassa vuoden 2007 aikana tehtyihin haastatteluihin ja keskusteluihin. Kirjan lopussa kysytään, mitä opimme, ja millaista lopulta on monen tanssijan sellutango.

* * *

Kirjahanketta on tukenut Koneen säätiö. Iso kiitos siitä, ilman tuota tukea tämä kirja ei olisi syntynyt ainakaan näin nopeasti. Aloin työstää projektia, johon tuli mukaan graduntekijöitä ja muutama väitöskirjatutkija. Sain ympärilleni nopeasti innostuneen ja asiantuntevan joukon. Projektin piirissä oli alusta lähtien Markus Kröger, jonka asiantuntemus ja kenttäkokemus ennen kaikkea Brasiliasta on ollut tärkeä lisä omalle globaalin sellunkeiton ymmärtämiselleni. Markuksen aihetta sivuavat artikkelit ovat olleet oivaltavia, ja niitä on kirjassa myös käytetty hyväksi. Heti projektin alussa myös entinen opiskelijani antropologi Johanna Pohjola oli mukana sekä Suomessa että Argentiinassa. Hän oli asunut Argentiinassa pitkään ja jo kirjoittanut ansiokkaita artikkeleita aiheesta suomalaisiin lehtiin. Toimittajan työnsä ohessa Johanna teki myös tätä kirjaa varten haastatteluja Uruguayn ja Argentiinan raja-alueella huhti- ja toukokuussa 2007. Anna Bask tuli mukaan innokkaana ja osaavana graduntekijänä. Hän tutki argentiinalaisen peronismin kiemuroita ja haastatteli yhteiskuntatieteilijöitä ja muita tutkijoita Argentiinassa syys- ja lokakuussa 2007. Maantieteilijä Inka Kaakinen on ollut Argentiinassa useaan otteeseen. Syksyllä ja talvella 2007–2008 hän teki Buenos Airesissa ja Montevideossa projektimme tiimoilta haastatteluja ja kyselytutkimuksia. Luku kahdeksan perustuu Annan, Inkan ja Johannan haastatteluihin ja niiden tiivistelmäteksteihin. Tutkimusryhmämme jäsenet ovat myös kirjoittaneet muutamia kokemuksiinsa perustuvia tekstilaatikoita kirjan lukujen sisälle.

Lisäksi Mika Rönkkö analysoi hankkeessa suomalaisen lehdistön tapaa käsitellä tehtaasta syntynyttä keskustelua, ja Florencia Que-

sada tutki uruguaylaista ja argentiinalaista mediaa. Hyötyä on ollut myös projektimme seminaareihin osallistuneiden Tuomas Boehmin ja Galina Kososen pro gradu -tutkielmista. Suurkiitokset koko *Pulp Fiction* -ryhmälle, jonka seminaareihin ovat yllä mainittujen henkilöiden lisäksi osallistuneet Henri Aaltonen, Kristiina Koivisto, Emilia Koski, Hanna-Riitta Kurittu, Laura Manninen ja Kristian Salikoski.

Myös Metsä-Botnian henkilöstö, erityisesti Kaisu Annala, Marko Janhunen, Annikki Rintala ja Kirsi Seppäläinen ovat antaneet auliisti apua kaikissa kysymyksissä ja kommentoineet käsikirjoitusta. Tärkeä oli myös Botnian Uruguyan tehtaan johtajan Sami Saarelan antama aika tehdasrakennuksen viime vaiheissa heinäkuussa 2007. Myös Helsingin Sanomien Kari Huhdan kanssa käydyt keskustelut ovat olleet hyödyksi. Saman lehden Jyrki Iivosta kiitän ansiokkaista metsäteollisuuden taustojen selvityksistä lehden taloussivuilla, vaikkamme olekaan aiheesta varsinaisesti keskustelleet. Asiantuntija-avusta kiitän lisäksi Sauli Rouhista ympäristöministeriöstä ja Juha Oksasta Stora Ensosta.

Käsikirjoitusta ovat lukeneet ja kommentoineet Johanna Pohjolan lisäksi yhteiskuntatieteilijät Teivo Teivainen ja Pekka Valtonen sekä metsänhoitaja Tapio Nikkanen. Teksti parantui kollegojen ja metsämiehen tarkastelussa. Kirjaan mahdollisesti jääneet puutteet tai virheet ovat tietysti omiani.

Gaudeamuksen Riitta Koikkalainen ja Tuomas Seppä ansaitsevat lopuksi erityisen kiitoksen kriittisestä ja asiantuntevasta käsikirjoituksen luennasta, kommentoinnista sekä ammattitaitoisesta toimitustyöstä.

Helsingissä 12.9.2008

Jussi Pakkasvirta

SISÄLLYS

Esipuhe: Kuusankoskella ja Argentiinassa, 5

1. Globaalin paradoksit ja suomalaisen omakuvan muutos, 13

Metsä-Suomi? 19

Innovaatio-Suomi? 23

2. Globaalin jäljet, 29

Kansallisen ja globaalin suhde, 31

Globaali agribisnes, 39

Sellun kilpailijat, 49

3. Suomalainen metsäteollisuus maailmalla ja Uruguayssa, 62

Botnia ja Uruguay, 64

Miksi suomalaistehdas Uruguayhin? 70

4. Sellukonfliktin taustat, 77

Konflikti syntyy, 77

Poliittinen kriisi, 86

Kriisin loppu? 94

5. Tieto, tutkimus, uskomukset ja pelot, 98

Ympäristökysymyksiä, 102

Kansainväliset ympäriselvitykset,

tiedonpoliittiset taistelut – ja ”muut” tieteet, 107

Konfliktitutkimuksen malleja, 112

Miten puhua sellutehtaasta, 118

6. Yritysten yhteiskuntavastuu, 121

Sosiaalinen ja taloudellinen vastuu, 122

Moraalinen ja kulttuurinen vastuu? 123

7. Sellukonflikti suomalaismediassa, 129

Stereotypioita ja hankala populistipresidentti, 132

Vain politiikkaa, 140

Median lähteet, "tosiasiat" ja uskomukset, 145

Teknologia: suomalaiset ovat parempia? 148

Kansallista skitsofreniaa? 150

8. Toisella puolen Atlanttia, molemmin puolin jokea, 156

Globaalin jäljet Fray Bentosissa ja Gualaguaycússa, 156

Globaalin jäljet Buenos Airesissa ja Montevideossa, 159

Paikalliset intellektuellit ja tutkijat, 171

Suomalaisdiplomatian näkemyksiä Argentiinassa ja Uruguayssa, 174

9. Mitä opimme? It takes more than two to tango... 182

Paikallinen, alueellinen, kansallinen ja globaali? 185

Lähteet ja kirjallisuus, 189

Liite, 199

1.

GLOBAALIN PARADOKSIT JA SUOMALAISEN OMAKUVAN MUUTOS

Paperi on yksi maailman perustarvikkeista, jota tarvitaan ja jota jollain lailla jossain myös tehdään. Suomalaiset ovat olleet globaalisti merkittäviä paperiteollisuuden toimijoita 1900-luvulta lähtien ja ovat sitä edelleen. 2000-luvulla teollisuudenalalla on herätty miettimään, mikä olisi ekologisesti kestävin ja samalla taloudellisesti tehokkain tuotantotapa. Koko prosessi Suomessa vai koko prosessi jossain muualla, esimerkiksi Uruguayssa? Vai ympäri maailmaa hajautettu tuotantoketju ja -verkosto? Siinä on myös tämän kirjan aiheen – globaalin selutangan – ydin, katsotaan asiaa sitten yritysten, paperityöläisten tai ympäristöaktivistien näkökulmasta. Kirjan yksi tarkoitus onkin haastaa yritysjohton, valtionhallinnon, politiikan, ammattiyhdistys- ja ympäristöliikkeen edustajia keskusteluun.

Suomalaisen paperiteollisuuden globaali rakennemuutos 2000-luvulla on tapahtunut vauhdilla. On tehty miljardiluokan tappioita Amerikan tehdasostoksilla, on suljettu tehtaita Suomessa ja avattu uusia Etelä-Amerikassa. Välillä paperiteollisuuden meno on tuntunut yhtä railakkaalta kuin Quentin Tarantinon palkitussa elokuvassa *Pulp Fiction: tarinoita väkivallasta* (1994), jossa kuvaillaan monitahoisesti päällekkäisiä ja omituisia tapahtumia yhdysvaltalaisessa maailmassa. Pulp tarkoittaa myös selluloosaa, tämän kirjan aihetta. Uruguayn ja Argentiinan välille nousseet tiedonpoliittiset taistelut ovat joskus tuntuneet jopa fiktiolta, siksi tämän teoksen nimeksi muodostui *Pulp & Fiction: tarinoita globalisaatiosta ja sellutehtaasta*.

Kiristyneet ympäristövaatimukset ovat 2000-luvulla tulleet yhä tiukemmin osaksi selluntuotantoprosesseja. Suomessa sellu- ja paperiteollisuus ei enää saastuta vesistöä samalla tavoin kuin 1960-luvulla. Jätevesien käsittelyssä käytetään edistynyttä teknologiaa, minkä ansiosta aiemmin saastuneet vesistöt ovat kiistatta jopa puhdistuneet. Erityisen tiukat ympäristökriteerit ovat Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Voidaan oikeutetusti kysyä, miksei samanlaista teknologiaa hyödyntävää selluteollisuutta vietäisi myös Etelä-Amerikkaan ja Aasiaan. Näin on tehty 2000-luvulla muun muassa Botnian ja Stora Enson tehdashankkeissa.

Paperiteollisuuden rakennemuutoksella on pelkkien ympäristövaikutusten lisäksi muitakin globaaleja sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia. Ei ole harvinaista, että paikalliskulttuurien ja sellufirmojen intressit törmäävät. Selluteollisuus on mennyt uusille alueille, ja uusi aiheuttaa aina muutoksia. Yksi tällainen 2000-luvun globalisaation muutosjälki on näkynyt Uruguayssa Metsä-Botnian sellutehtaan rakentamisprosessissa. Sellutehdas Uruguayssa on eri asia kuin sellutehdas Suomessa.

Metsäsektorin rakennemuutos on otsikoissa päivittäin. Kannattavia tehtaita lopetetaan, jotta saadaan vielä kannattavimmat niiden tilalle. Teoksen aiheen kannalta on hyvin kuvaavaa, että paikallisdemokraattinen kansanliike Kemijärvellä taistelee sellutehtaansa puolesta samaan aikaan, kun paikallisdemokraattinen kansanliike Argentiinassa taistelee saadakseen tehtaan pois kotikulmiltaan. Onko kyse ”välttämättömästä globaalista muutoksesta” vai yksinkertaisesti vääristä strategisista valinnoista, Stora Enson 2000-luvun alun Amerikan kauppojen tapaisista erheistä?

Metsäteollisuuden johtajat ovat toisaalta sanoneet useaan otteeseen, että teollisuus lähtee pian Suomesta, ellei puunhankintaa voida taata. Kansallinen taistelu Venäjän puutulleja vastaan on saanut välillä jopa dramaattisia piirteitä, kun ulkopoliittisen kielenkäyttöön on noussut uhittelua.

Nokian kolhut Saksassa Bochumin tehtaalla puhuttivat tammi-kuussa 2008. Vielä rajumpaa on ollut keskustelu Stora Enson Kemi-

järven sellutehtaan sulkemisesta, Summa, Tampere ja Myllykoski ovat olleet vähemmän esillä. Voikkaa on kesällä 2008 jo lähes unohdettu. Tehtaiden sulkemisia voidaan analysoida politiikan, talouden ja eri toimijoiden näkökulmasta. ”Tosiasiat” ovat tällöin myös erilaisia. Yhteistä tehtaiden sulkemisten ja uusien rakentamisten taustoissa lieenee se, että ilmiö heijastaa uusliberaalia globaalitaloutta sekä se, että valtiot ovat tukeneet jossain vaiheessa nyt yhtiöiden sulkemia tehtaita.

Antti Blåfield kirjoittaa (HS 7.11.2007) osuvasti Stora Enson Kemijärven sellutehtaan lopettamisesta: ”Valtion osakkuusyhtiö opettaa, että yrittäminen ei kannata”. Hän kysyy samalla, miksi lopettaa melko pieni, innovatiivinen ja kannattava tehdas. Stora Enson mukaan Kemijärven tehdas piti lopettaa, koska kohtuuhintaista puuta ei tulevaisuudessa muuten riittäisi yhtiön muille tehtailla. Yhtiön toimitusjohtaja Jouko Karvinen ilmoitti, että Kemijärven runsaat 220 työntekijää oli uhrattava, jotta voitaisiin pelastaa kolmen muun tehtaan 2500 työntekijää. Stora Enson päätösten taustalla olivat tietysti yrityksen omat strategiset valinnat. Laajemmin ajatellen kyse on kuitenkin tarpeesta tutkia ja kehittää vaihtoehtoisia toimintamalleja. Tällöin myös metsien arvoa pitäisi pohtia sellaisesta näkökulmasta, jossa niitä ei nähdä vain suurten paperiyritysten raaka-ainevarastoina.

”Massaliikkeet muuttavat maailmaa”, kirjoittaa Helsingin Sanomat pääkirjoituksessaan 28.3.2008 kommentoidessaan Kemijärven tehtaan tapausta. Maamme vaikutusvaltaisin päivälehti kritisoi usein suoraan uusliberalismia: se aiheuttaa hallitsemattomuutta, kaaosta, ryöstökapitalismia. Välillä lehti taas kirjoittaa sääntelemättömän vapaan markkinatalouden puolesta. Median linjat muuttuvat nopeasti. Helsingin Sanomien pääkirjoitussivuilla oltiin esimerkiksi vuonna 2003 monella tavalla Irakin sodan kannalla. Vuonna 2008 samat pääkirjoituskirjoittajat ja kolumnistit tuntuvat unohtaneet omat sotahuutonsa.

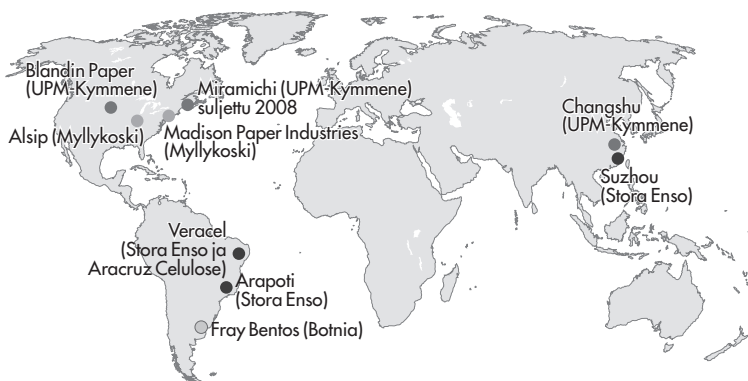
Päämediamme yllä siteerattu ryöstökapitalismin kritiikki maaliskuussa 2008 liittyi metsäteollisuuden rakennemuutoksen ja hyvinvointivaltion suhteeseen. Taloudellisesti kannattavaa ja monin tavoin innovatiivista Kemijärven tehdasta suljetaan, ja samaan aikaan suunnitellaan investointeja Suomen ulkopuolelle vielä suuremman kannat-

tavuuden toivossa. Uusliberalismin ja suunnitelmatalouden suhteita pohdittaessa on tärkeä muistaa, että ulkomaille suunnitellut hankkeet ovat monella tavalla Suomen valtion tukemia, ja valtio on mukana esimerkiksi Stora Ensossa 35 prosentin omistajana (suoraan ja Kansaneläkelaitoksen kautta).

Keskustelussa metsätaloudesta on kyse myös siitä, mikä on 2000-luvun suomalainen yhteiskuntamalli. Voidaan kysyä, onko sitä oikeastaan edes olemassa. Tämän hetken Suomi kopioi toimintatapoja sellaisista yhteiskunnista, jotka ovat hyvin kaukana pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta. Globalisaation ehkä suurin paradoksi alueellisesta perspektiivistämme on se, että Pohjolan yhteiskunnat, jotka ovat olleet malleja monelle köyhälle maalle, alkavat itse kopioida niitä huonoja malleja, joilla köyhät maat pyrkivät pohjoismaisten yhteiskuntien kaltaisiksi. Käännämme historian pyörää taaksepäin, yksilotteisen tehokkuusajattelun hengessä. Perusteluna on se, että ei ole muuta vaihtoehtoa kuin seurata joko lammas- tai susilauman perässä. Maailma on nyt tällainen ja tällainen. On muututtava samanlaiseksi kuin muut tai muuten käy huonosti.

Vaihtoehtoja kuitenkin on. Ruotsi ei ottanut euroa ja on selviytynyt ihan hyvin. Norja ei liittynyt EU-jäseneksi ja pärjää ihan hyvin – ja olisi jotenkin pärjännyt ilman öljyäänkin. Venezuela ja Bolivia eivät valinneet 2000-luvun vaaleissa uusliberalismia mutta keikkuvat edelleen mukana – monilta osin paremmin kuin aiempien uusliberaalien hallitusten aikana.

Myös Metsä-Botnian Uruguayn tehtaasta aiheutuneen konfliktin taustalla on tällaisia aikamme isoja poliittisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä. Millaista yhteiskuntaa haluamme? Onko kulutukseen pohjautuvalla teollisella kulttuurillamme globaalisti mahdollista tulevaisuutta? Ajammeko kansallista etua? Onko tämä suomalaisten työläisten vai suomalaistaustaisten yritysten etua? Vai haluammeko globaalia solidaarisuutta, jossa kestävä kehitys ja kansainvälisten tulorokuilujen kaventaminen on tärkeä tulevaisuuden haaste? Kysymykset vaikeutuvat ja monimutkaistuvat: pitääkö meidän suomalaisten ajaa esimerkiksi uruguaylaisten metsätyöläisten etuja, jotta he saavat

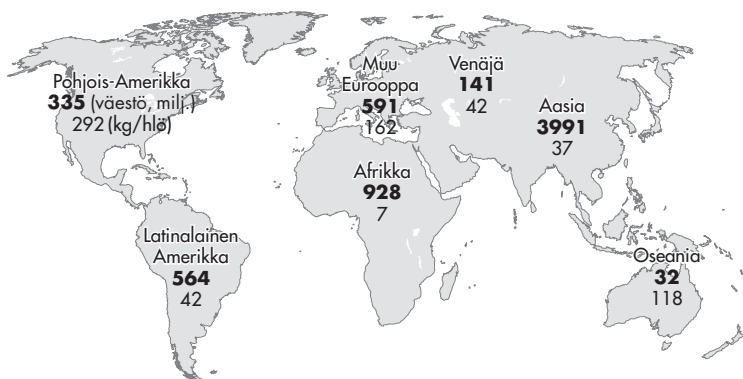

Kartta 1. Suomalaisten yhtiöiden paperi-, kartonki- ja sellutehtaat Euroopan ulkopuolella. (Lähde: Metsäteollisuus.)

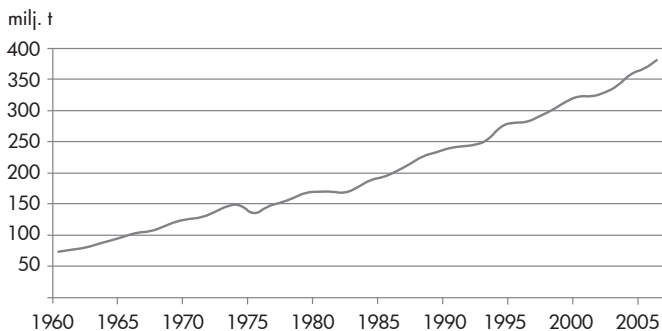
parempaa palkkaa... ja voivat kuluttaa enemmän... esimerkiksi paperia – joka on tuotettu heidän maassaan vapaatuotantoalueella suomalaisyrityksen voimin? Kasvatavat voitotahan palautuvat jollain lailla Suomeen – mutta kenelle Suomessa?

Tällaiset maailmanparannuskysymyksiksi helposti mielletyt koko ihmiskuntaa koskettavat pohdinnat saattavat tuntua naiiveilta. Silti demokraattisessa järjestelmässä ja esimerkiksi vaaleissa erilaiset poliittiset liikkeet käyvät pohjimmiltaan tätä keskustelua politiikan ja talouden suhteista. Erilaiset poliittiset valinnat tuottavat erilaisia tuloksia ja vaikuttavat entistä globaalimmin. Sellutehtaiden sijoittelu maailmalle riippuu ensisijaisesti raaka-aineista ja markkinoista, mutta kyse on talouden lisäksi myös poliittisista valinnoista.

Hallitukset ja monet yrityksetkin sanovat taistelevansa esimerkiksi ilmastonmuutosta vastaan. Miten tähän sopii se, että uruguaylaiset metsä- ja sellutyöläiset alkavat saada enemmän palkkaa ja alkavat kuluttaa enemmän – niin paperia kuin muitakin teollisuustuotteita. Entä intialaiset Tata Nano -autot? Tulevaisuuden yksi pelottava visio on se, että intialaiset ja kiinalaiset ajavat halvoilla pikkuautoilla ostamaan geenimuunnellussa tuotantoprosessissa tuotettuja juustoja tai kinkkua paikallisiin ideaparkkeihin.

Kartta 2. Paperin kulutus maailmassa henkilöä kohti vuonna 2006. (Lähteet: Metsäteollisuus ja RISI Inc.)

Kuvio 1. Paperin ja kartongin kulutuksen kasvu maailmassa vuonna 1960–2005. (Lähde: RISI Inc.)

Kysymys kuuluukin, haluammeko kestävää kehitystä, jota rajoitetaan, säännellään ja suunnitellaan julkisen sektorin voimin, esimerkiksi verotusmallien kautta? Vai haluammeko jatkuvaa kasvua ja vapaata markkinaliberalismia, jossa kaikki laajempi yhteiskunnallinen suunnittelu jätetään markkinavoimien armoille? Miten paperin käyttö ja tuottaminen – kysyntä ja tarjonta – asettuvat näihin vaikeisiin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin yhtälöihin?

METSÄ-SUOMI?

Botnian sellutehdashanke Uruguayn Fray Bentosissa on yksi globaalin suomalaisen jälki. Metsäteollisuus on ollut Suomelle klassinen vaurautta pursuava vihreä kulta. Siihen ovat liittyneet monin sitein pienet ja suuret maanomistajat sekä maaseudun ja teollisuuspaikkojen työläiset. Myös satamakaupunkien infrastruktuurien rakentaminen on osa metsätalouden kehitystä. Historiastamme löytyy tervaa ja sahalaitosta, sellukattiloita ja paperitehtaita, puuverstaita ja liimapuutehtaita. Kaikki puuta, rautaa ja metsää.

Myös 2000-luvulla metsissä kasvava puu ja siitä jalostettavat tuotteet ovat Suomen kansantalouden keskeinen osa. Puunjalostukseen liittyvän teollisen metsäklusterin osuus Suomen bruttokansantuotteesta on lähes kymmenen prosenttia ja nettovientituloista noin 40 prosenttia. Metsäklusteri työllistää noin 200 000 henkilöä. Metsät ja puu ovat siis yhä suomalaisuuden ytimessä. Ne ovat osa kansallista menestystarinaa, ja ne muokkaavat suomalaisuutta päivittäin.

Sellu- ja paperiteollisuuspoliittista kansallista ajattelua on pidetty eräänlaisena metsäfundamentalismina. (ks. Rytteri 2000). Sosiologi Jussi Raumolin on kuvannut tätä metsäfundamentalismia ideologiaksi, jossa metsäteollisuuden edun ja kansallisen edun yhdenmukaisuutta pidetään itsestäänselvyytenä (Raumolin 1987). Myös Jakob Donner-Amnell on yhdistänyt tutkimuksissaan metsäsektorin vaikutuksen kansalliseen identiteettiin. Metsä-, sellu- ja paperisektori symboloivat suomalaisille työtä, itsemääräämisoikeutta ja taloudellisten vaikeuksien voittamista – ja myös pitkän keston kansainvälistä menestymistä (Donner-Amnell 1991; 2000).

Metsää on samalla kadonnut. Ja metsistä on tullut jotain muuta: kasvatusalustoja tehotuotannolle, erämaakiistoja, avohakkuita, kanto-hintoja ja suojelukohteita. Suomalaismetsä ei ole ainakaan ongelmitta se ”vapauden valtakunta”, jollaiseksi sitä romanttisesti kuvaillaan vaikkapa Arto Paasilinnan romaaneissa (ks. esim. Sillanpää 2008). Suomessakin varsinaiset luonnonmetsät ovat lähes kadonneet suoje-lualueita lukuun ottamatta. Toisaalta esimerkiksi helsinkiläisellä on

edelleen Nuuksion erämaa puolen tunnin matkan päässä kotoa. Suomessa metsät on toistaiseksi voitu mieltää metsiksi. Ainakin ne vielä jollain lailla siltä näyttävät – ja edelleen puolet Länsi-Euroopan luonnontilaisen kaltaisista metsistä sijaitsee Suomessa. Etelä- ja Pohjois-Suomen metsäpolitiikassa on suuria eroja, mutta kaikesta huolimatta maamme metsistä kahdeksan prosenttia on tiukan suojelun piirissä. Globaalissa tehomaataloudellisessa ”agribisnes-muutoksessa” Suomen oikeat metsät saattavat olla jopa voittajia. Ainakin tällä hetkellä on tehokkaampaa tuottaa esimerkiksi paperin raaka-aine eli sellu trooppisilla puupelloilla kuin pohjoisen havumetsissä. Ja taitaapa pääosa ainakin kaupunkilaisten marketeista ostamista puutarhakalusteista olla tropiikissa viljeltyä ”kovapuuta”.

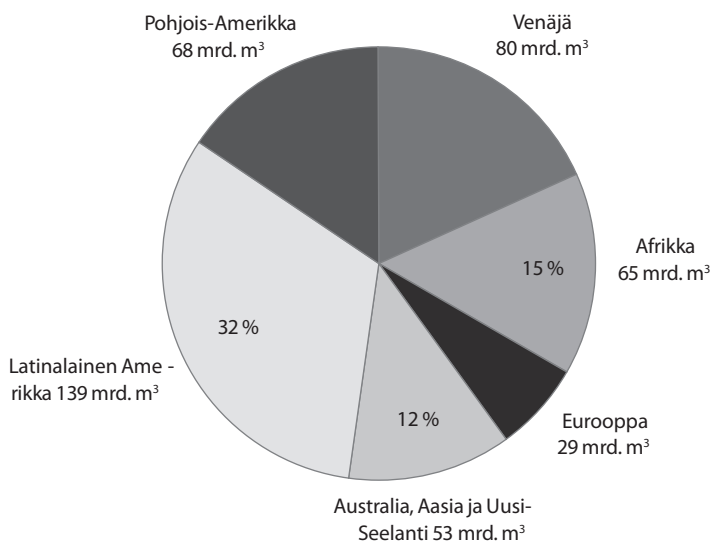
Globaalisti kiihtyvän sellutangon pyörteissä Suomesta saattaa met sien elpymässä toisaalta kadota tieto-taito. Kun tehtaot viedään kauas, sinne syntyy myös omia paikallisia osajia. Tehtaiden mukana pois – halvempien tuotantokustannusten ja lähempänä olevien markkinoiden perässä – ovat menemässä suomalaissyntyiset Ponsset ja Metsot. Ei välttämättä kestä kauan, kun uruguaylainen tai indonesialainen insinööri ohittaa osaamisessaan suomalaisen kollegansa. Tehtaot ja koneethan raksuttavat heidän kotikulmillaan. Teknologian siirrosta tulee pysyvää, ja Suomessa aletaan keskittyä kotipuusta tehtyyn huonekaluun tai design-esineeseen. Käykö pian niin, että ”etelän” insinööri tulee ostamaan eksoottisesta metsä-Suomesta puisia matkamuistoja – puutalojen lisäksi ainoita tulevaisuuden jalostettuja metsätuotteitamme?

Todellisuudessa tulevaisuus tuskin on näin yksinkertainen, ja Suomen metsäklusteri on paljon muutakin kuin sellua. Esimerkiksi Metsä-Botnian Uruguayn investoinnin arvosta vielä noin 70 prosenttia muodostui suomalaisista materiaaleista ja palveluista. Isoja muutoksia kuitenkin tapahtuu koko ajan. On jopa visioitu että maailman paperi- ja selluteollisuuden painopiste palaisi Etelästä pian takaisin Pohjoiseen. Globalisaation vaikutukset nostavat kustannuksia nimitäin väistämättä myös Etelässä. Puun ja maan hinnat ovat alkaneet nousta eteläisen pallonpuoliskon alueilla. Työvoimakustannukset –

jotka selluteollisuudessa eivät tosin ole kovin merkittävä kannattavuustekijä – alkavat jossain vaiheessa seurata perässä. Näillä alueilla elää myös hyvin paljon väestöä ja väestönkasvu on nopeaa. Voi olla, että Etelään levinneitä eukalyptus- ja mäntypeltoja aletaan ottaa paikalliseen ja globaalin ruoantuotantoon.

* * *

Suomalaisessa metsä-, paperi ja sellukeskustelun sekä globalisaation suhteessa silmään pistää myös suomalaisen omakuvan muutos (Kröger & Pakkasvirta 2006). Ennen suomalainen nationalismi koostui saunasta ja sisusta – ja Ruotsin ja Venäjän rajamaan jonkinlaisesta kollektiivisesta metsäsuomalaisesta myötähäpeästä. 2000-luvulla on palattu 1920–1930-lukujen nuorsuomalaiseen traditioon tai Akaatemisen karjalaseuran henkeen, jossa me olemme aina ylivertaisia,

Kuvio 2. Maailman metsävarat (mrd m³). Lähes kolmannes maailman metsävaroista (puuston määrä kuorineen) sijaitsee Latinalaisessa Amerikassa. (Lähde: FAO 2008. Ks. myös Metsäteollisuus (<http://www.metsateollisuus.fi/tilastopalvelu/Tilastokuvat/>).

hyviä. 2000-luvulla olemme lisäksi tehokkaita, kunnollisia ja kaikkien edut hyvin huomioon ottavia globaalisti reiluja ja lahjomattomia toimijoita. Negatiivista identiteettiä ei hyväksytäkään missään muodossa. Me teemme vain hyvää ja laadukasta, me uudet suomalaiset.

Latinalaisessa Amerikassa sama puhetapa, korruptoitumaton, ympäristöystävällinen, puhdas, ”tiedon, laadun ja osaamisen Suomi” on näkynyt Nokia-huuman ja Uruguayn sellutehdastapauksen lisäksi esimerkiksi vuonna 2004 esillä olleessa Costa Rican Instrumentarium/GE-korruptiotapauksessa ja muissa vientiluotto- ja korkotukikeskustelussa. Costa Ricassa Suomi yhdistettiin suurta huomiota saaneisiin korruptiotapauksiin. Instrumentarium oli onnistunut myymään Costa Rican julkiselle terveydenhoitosektorille – Suomen valtion korkotukemalla lainalla – suuren määrän kalliita ja turhia sairaalatarvikkeita ja laitteita. Tapauksen jälkiselvittelyissä löydettiin poliittista korruptiota, ja syytettynä oli muun muassa maan entinen presidentti. Virallinen Suomi oli vaitelias – Suomihan ei voi tehdä kuin hyvää, Suomessa ja muualla (Quesada & Pakkasvirta 2004).

Tyypillistä 2000-luvun suomalaisessa omakuvassa on myös se, että globaali bisnestoimijuus linkitetään nopeasti ja kritiikittömästi esimerkiksi Suomen edustustojen kautta Suomen valtioon ja kansaan. Näin luodaan vääränlaista kuvaa siitä, että koko abstraktio Suomi olisi esimerkiksi niitä ”lattareita” – tai niiden globaalia metsäyhtiötä vastustavaa osaa – vastaan. Monisyisistä poliittisista keskusteluista ja prosesseista syntyy yksinkertaisia kansallisia stereotypioita.

Nationalismiamme haastavassa kritiikissä kysytään usein, missä mielessä esimerkiksi Stora-Enso, UPM-Kymmene ja Nokia ovat ”suomalaisia”. Kyse on poikkikansallisesti¹ toimivista yrityksistä, jotka ovat menestyksellisesti käyttäneet hyväkseen suomalaista valtiota, hyvinvointipalveluita, nationalistisia puhetapoja ja mielipiteitä – eli koko kansantalouden resursseja, politiikkaa ja ideologiaa. Valtiovalta on Suomessa perinteisesti tärkeä liiketoiminnan tukija. Kaikkia poikkikansallisia investointeja valmistellaan ja perustellaan kansallisen politiikan kentillä, ei vain markkinavoimien, halvempien tuotanto-kustannusten tai parempien tuotanto-olosuhteiden argumenteilla. Valtiovalan ja yritysjohtajien lisäksi poikkikansalliset konsulttitoimistot – kuten Pöyry Consulting – ovat olleet 1990-luvulla voimistuneen uusliberaalin globalisaatiomuutoksen ideologeja.

Globaalin selluteollisuuden toimintakulttuurin rakennemuutos nojaa vahvasti uusliberaaliin tai jopa fordismien mieleen tuovaan tehokkuuden ihanteeseen. Samalla paperiteollisuudessa elää edelleen toinenkin ideaali. Löytyy halua palata takaisin vanhaan patruuna-ajan metsätalouteen. Monet yritysjohtajat – ja muut uuden talousglobalisaation ohjaajat – saattavat yhä romanttisesti haikailla niitä aikoja, jolloin yhtiöt pitivät huolen kokonaisten kylien kouluista, terveydenhuollosta ja paloasemista. Aikaa, jolloin valtiota ei ollut välissä – viemässä valtaa yhtiöiltä – ja jolloin hallittiin koko prosessi, alusta loppuun, ilman, että erilaiset pientuottajat ja metsänomistajat ja mielenosoittajat työnsivät jalkoja ovien väliin. Taluspuheiden rivien välissä kaivataan vanhaa vallankäytön tapaa, josta osa liukeni sadan viime vuoden aikana ammattiyhdistysliikkeeseen, osuuskuntiin ja pienmetsänomistajien poliittiseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen järjestäytymiseen. Uusliberalistinen trendi on luonut näillä ajatuksilla uudenlaista kasvualustaa 1990-luvulta lähtien: talous eläköön vapaasti

1. Poikkikansallisen ja kansainvälisen erosta ks. sivu 36.

ilman valtiota, ohjailua ja muita häiritseviä toimijoita. Globalisaation viimeisimmässä uusliberaalissa vaiheessa voikin nähdä haluja palata 1800-luvun ideaaleihin.

Kuitenkin Suomesta tuli hyvinvointivaltio ja kukoistava kansantalous – innovaatio-Suomi tai ”Nokia-Suomi” – juuri sellaisissa 1900-luvun yhteiskunnallisissa prosesseissa, joissa ihmiset alkoivat vaatia uusia asioita ja käyttää vapaammin omaa päätään. Menestykseen kasvavan yhteiskunnan jäsenet eivät enää alentuneet oligarkkisten valtasuhteiden passiivisen vastaanottajan rooleihin.

Myös Suomi-kuva maailmalla muuttuu globalisaation kiihtyessä. Muutosta ohjaavat osin arvaamattomat tekijät, mutta suomalaiset itsekkin pyrkivät muokkaamaan ”brändiään”. Valtiosihteeri Pertti Torstila toteaa Kauppapolitiikka-lehdessä (2/2007) suomalaisten markkinointitaitojen perustuvan ikivanhaan sanontaan ”puhuminen hopeaa, vaikeneminen kultaa”. Torstilan mukaan tämä perinne on syytä romuttaa. Suomalaisuus vientituotteena yhdistetään nyt ennen kaikkea Nokiaan, mutta historiallisesti merkityksellisempi suomalaisen kauppapolitiikan tuote on ollut metsä, sellu ja paperi.

Myös ulkoasiainministeriön viestintä- ja kulttuuripäälikkö Petri Tuomi-Nikula rakentelee samassa Kauppapolitiikka-lehden numerossa sinivalkoista brändiä, suomalaista maamielikuvaa. Hänen mukaansa kyky erottua on ratkaisevaa. Mutta miten erottua? Lehden kuvissa hillittyihin pukuihin sonnustautuneet miesvaikuttajat jatkavat Matkailun edistämiskeskuksen ylijohtajan Jaakko Lehtosen suulla kysymällä, pitääkö Suomi-neidolle laittaa silikonit. Ei, on suomalaisten vallan miesten vastaus: ”sen tulee olla se aito, oikea Suomi. Ei sellainen, kuin se ihannetapauksessa voisi olla, siis silikoneilla pönkötettyä, vaan sellaisena kuin se oikeasti on. Sehän on loistava!”

Uruguayn ja Argentiinan rajalle syntynyt Metsä-Botnian sellutehdas ja erityisesti median uutisointi osoittaa, kuinka vahvoissa vanhoissa kansallisissa ajattelutavoissa ollaan vielä kiinni – ja kuinka Suomi samalla pyrkii erottautumaan uudenlaisessa globalisaatiossa rikkaana, luotettavana ja kaikin tavoin puhtoisena teknologian edelläkävijänä.

Suomalaisuus on nähty perinteisesti selviytymistarina tai henkiinjäämisen historiaa, johon on lisätty ripaus raamatullista luvattun kansan retoriikkaa. Nälkävuosista ja sortokausista selviytyminen, ”Talvisodan ihme” ja sotakorvauksien maksaminen ovat olleet suomalaisen kansalaisuskonnon peruskiviä. Metsäteollisuus on ollut merkittävä osa kansallisen selviytymisen strategiaa. EU-jäsenyyden myötä kasvanut kansallinen itsetunto ja Nokia ovat uudempia kansallisen identiteetin rakennuspalikoita. Lisäksi ne luovat uutta yhteisöllistä turvallisuudentunnetta globalisaation muutosten keskellä. Me pärjäämme edelleen, ja meillä on uusia merkitysalueita vanhan lisäksi. On syntynyt uusi kuva tiedon, osaamisen ja teknologian Suomesta. Se ei ole vain sisu, sauna ja menestyneet juoksijat tai autokuskit. Hyvinvointi-Suomi on ”connecting people” ja verkostoituneen hakerietiikan globaali edelläkävijä (Castells & Himanen 2002). Benedict Andersonin tunnetun nationalismiteorian hengessä (2007) voidaan sanoa, että se Suomi, jonka kuviteltu ja anonyymi yhteisöllisyys pohjautui sisuun ja selviytymiseen, kuvitellaan nyt ”maailman parhaana”. Pienestä valtiosta on syntynyt jotain, joka lyö muut uusilla talvisodan ihmeillä: nokioilla sekä tiedolla ja osaamisella. Tähän harhakuvaan liittyy samantapaisia ongelmia kuin vanhaan kansalliseen omakuvaan – se saattaa lopulta olla erheellinen. Ainakin idea maailman parhaasta hyvinvointivaltiosta voidaan 2000-luvun monella tavalla uusliberalisoituneessa Suomessa unohtaa (vrt. Patomäki 2007).

Pääministeri Matti Vanhanen tiivistää vanhan ja uuden suomalaisuuden eron sekä EU-skitsofrenian seuraavasti: ”Meillä on hyvin vahva, melkein geeneissä oleva rakenne siitä, että omillaan sitä pitää viime kädessä pärjätä. EU sattuu näissä asenteissa olemaan se, johon suomalaisten tietty skeptisyys kohdistuu.” Silti Vanhasen mukaan ”tämä asenne ei kyllä ole rationaalista suomalaisilta” (HS 10.5.2008).

Uudessa Suomi-ajattelussa ja siitä muokatussa kansallis-globaalissa omakuvassa onkin monin tavoin kyse jonkinlaisesta optisesta harhakuvasta (Patomäki 2003). Esimerkiksi Manuel Castellsin ja Pekka Himasen julkisuudessa yllättävän vähän kyseenalaistetussa verkostoyhteiskunnan tulkinnassa toistetaan vanhaa ajattelua uudessa muo-

dossa. Menestymisen kuosiksi nostetaan informaatiokapitalismi: on seurattava Yhdysvaltain, Singaporen *tai* Suomen mallia. Ongelmana on se, että 1990-luvun Suomi ei itse asiassa rakentanut mitään erityistä mallia. Toivuttiin vain lamasta ja luovuttiin aiempien vuosikymmenten hyvinvointiajattelusta. Hyvinvointivaltio ja teknologisen suunnittelun linjaukset olivat peräisin 1980-luvulta, jolloin seurattiin lähinnä Ruotsin mallia.

Heikki Patomäki (2007) on analysoinut suomalaista 1990-luvulla alkanutta ja yhä jatkuvaa muutosta osana maailmanlaajuisia uusliberalismia. Kansallisessa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tätä 1960-luvun rakennemuutoksen merkitykseen vertautuvaa yhteiskunnallista muutosta on pohdittu myös kysymällä, miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta (Heiskala & Luhtakallio 2006). Pohjoismainen suunnittelutaloutta ja julkisen sektorin roolia korostava malli korvautui markkinoita, yksilöotteista tulostavuuajattelua ja kilpailua korostavilla sanoilla ja teoilla. Suomen eliittien ajattelutavat muuttuivat, ja ne alkoivat sopeutua maailmanlaajuisen kylmän sodan jälkeiseen vain yhden talousmallin ehdoilla tapahtuvaan järjestelmään. Se hyödytti joitakin, mutta monille se tarkoitti uudenlaisia vaikeuksia. Esimerkiksi työelämän huonontuminen on osoitettu monissa tutkimuksissa. Tulostavuu, jatkuvat arvioinnit ja tehokkuusvaatimukset ovat usein tarkoittaneet pätkätöitä, stressiä ja epävarmuutta (Siltala 2004). Valtionhallinnossa uusliberaali kilpailukykyideologia ja uusi julkisjohtamisen oppi (New Public Management) on näkynyt siinä, että valtion laitokset ja instituutiot ovat alkaneet tuottaa palvelujen sijaan entistä enemmän arviointi-, kehittämis- ja tietopalveluja. Virastot siis arvioivat toimintaa sen sijaan että tuottaisivat niitä suoraan. Samalla ministeriöiden suoraa normiohjausta on keskitetty (Alasuutari 2006).

Kilpailukyky-yhteiskuntaan, uusliberalismiin ja Himasen ja Castellsin tietoyhteiskuntamantraan perustuvaa Suomi-kuvan muuttamista on jatkettu ja kehitetty eduskunnan arvovaltaisen tulevaisuusvaliokunnan piirissä. Vielä hurjempi Suomi-kuva nousee innovaatiopolitiikan lanseeraamisesta kaiken ratkaisevana taikasanana. Tässä jargonissa ei kelpaa mikään muu kuin se, että Suomi on maailman

paras. Idea laaja-alaisesta innovaatiopolitiikasta työstettiin kauppa- ja teollisuusministeriössä (nykyisin työ- ja elinkeinoministeriö, TEM) EU-puheenjohtajuuden aikana 2006. Siitä tuli Matti Vanhasen kak-koshallituksessa ja uudessa superministeriössä TEM:ssä lähes pakko-mielle – absoluuttista politiikkaa, jolla ei ole vaihtoehtoja: ”Suomi, maailman paras innovaatioympäristö!”.

Myös perusopetusta arvioivan kansainvälisen PISA-menestyksen innoittama opetusministeriö on hyväksynyt tämän ”innovaatiivisen” kilpailuimperatiivin. Ministeriön toiminta- ja taloussuunnitelman 2008–2011 (vuodelta 2007) alussa sanotaan, kuinka ”kansainväli-sen kilpailukyvyyn vahvistaminen on yhteiskuntapolitiikan keskeinen tavoite”. On merkillepantavaa, että innovaatio-alkuiset sanat ”inno-vaatiojärjestelmä”, ”innovaatioympäristö”, ”innovaatiotoiminta”, ”innovaatiopalvelut”, ”innovaatiopolitiikka” esiintyvät opetusminis-teriönkin lyhyehkössä toiminta- ja taloussuunnitelmassa 15 kertaa.

Tekniikka & Talous -lehden kolumnisti ”perusinsinööri Veijo Miettinen” ironisoi (2.5.08) julkisen sektorin ekonomistista innovaa-tion, uuden julkisjohtamisen ja tulostavuuksien politiikkaa:

Nykyään tulosta tärkeämpää tuntuu olevan asioiden tuotteista-minen, sertifiointi, validointi ja mittaaminen. Uskon yhtiöimme vanhaan guruun, joka edelleen julistaa sitä, että on parempi olla mittaamatta, kuin mitata väärillä mittareilla. Julkinen sektori saattaa upota siihen painolastiin, jonka suunnittelu-, kehitys- ja uudistamishysteria sille tuo. Uudet mittarit eivät ehdi mitata, ennen kuin mitattavat asiat on jo uudistettava. Kun johto ei ymmärrä itse työtä, on konsulttiyhtiö ainoa, joka voi hyvin. Lää-kärit, hoitajat, potilaat ja maksajat kärsivät, mutta ”innovaatio-yrittäjät” rikastuvat.

Julkiselle sektorille 2000-luvun Suomessa tyypillisen ”suunnittelu-, arviointi- ja kehittämishysterian” kasvu on totta myös yksityisissä yri-tyksissä, mutta se ei ole – ilmeisesti terveen talonpoikaisjärjen käytön ja yritysten tapauksessa myös terveen taloudellisen tehokkuuden vaa-

teen vuoksi – päässyt paisumaan aivan samanlaisiin mittasuhteisiin kuin valtiollisessa, kunnallisessa ja esimerkiksi yliopistollisessa hallinnossa. Silti myös yritykset tarjoavat valtavasti leipätyötä erilaisille konsultoinnin ja arvioinnin ammattilaisille. Mainostaminen ja markkinointi muodostavat suuren osan tuotteiden ”ylimääräisestä” hinnasta. Nyt asiakas maksaa tuotteiden hinnoissa myös evaluaatiolisää.

Suomalaisuus brändinä on siis muuttunut 2000-luvulla ennen kokemattomasti. Esimerkiksi globalisaation kulttuuristen ja sosiaalisten haasteiden merkitystä ei ole kuitenkaan pohdittu suomalaisessa taloudessa ja politiikassa kokonaisvaltaisesti, on vain hoettu muutamaa mantraa. Suomalainen lähtee maailmalle usein vielä melko luutunein ja jopa jääräpäisin asentein. Muuttuneissa poikkikansallisissa toimintaympäristöissä olisi osattava toimia monitieteisesti ja -tasoisesti sekä kulttuuriherkästi, sillä valtion, talouden ja politiikan suhteet ovat muuttuneet 2000-luvun alun globaalissa tila-ajassa kaikkialla. Pelkkä innovaation ja osin kyseenalaisen koulutusosaamisen saarnaaminen, uho ja slogan ”Tiedon ja osaamisen Suomi” eivät riitä. Euroopan ulkopuolinen maailma ei ole ”tyhjä tila”, kuten suomalaiset toimijat yllättävän usein edelleen käytännössä ajattelevat.

2. GLOBAALIN JÄLJET

Monin tavoin kulunutta mutta tämän kirjan kannalta olennaista globalisaatio-termiä voidaan avata ainakin neljästä eri suunnasta. Akateemiset ihmiset – esimerkiksi sosiologit, taloushistorioitsijat tai poliittisen talouden tutkijat – puhuvat asiasta *globaalihistoriana*. Kyse on tällöin pitkästä aikaperspektiivistä, jossa voi löytää erilaisia vaiheita ja jossa ei juuri tällä hetkellä ole tapahtumassa mitään perustavasti mullistavaa. Merkittävin historiallinen ajanjakso tällaisessa katsontakannassa oli 1500-luku, jolloin maailma ensimmäistä kertaa alkoi muodostua yhdeksi, kun Amerikka tuli mukaan Aasian ja Euroopan ”vanhaan maailmaan”. Afrikka oli jo sen osa, työvoiman ja raaka-aineiden luovuttajan roolissa. Syntyi länsimaalaisen Eurooppakeskeisen maailman perusta eli globaali moderni kapitalistinen talousjärjestelmä. Maapallon eri alueet sopeutuivat tapahtuneeseen, pakolla tai vähemmän pakolla, muuta mahdollisuutta kuin sopeutuminen ei verkostoksi laajenneessa maailmassa enää ollut. Toiset voittivat ja toiset hävisivät. Jotkut tutkijat ovat nähneet globaalihistorian vielä pitempänä ketjuna tai verkkona – aina ihmislajin synnystä nykyhetkeen (esim. Diamond 2003; McNeill & McNeill 2004).

Toinen tapa ajatella globalisaatiota on ymmärtää se *kapitalismin viimeisimpänä vaiheena*. Ei siis lopullisena, vaan tämän hetken vaiheena. Tästä näkökulmasta globalisaatiota katselee esimerkiksi taloustieteilijöiden, pankkipiirien, teollisuuden, yritysten ja konsulttien pääjoukko. Nykytilanteessa maailmanlaajuiset reaaliajassa elektronisesti toimivat rahamarkkinat ja ylikansalliset yritykset vaikuttavat lähes rajoittamattomasti. Tuotantojärjestelmät ovat globaaleja verkostoja ja tuotteet usein uudentyypisiä aineettomia ”intangibles” -tuotteita (brändejä,

merkkejä, logoja, palveluita, tietoa ja muuta ei-materiaalista). Uutta on juuri se, että infrastruktuurina ovat maailmanlaajuiset reaaliaikaiset informaatio- ja kommunikaatioverkot. Ne toimivat lähes joka paikassa, kännyköistä kannettaviin tietokoneisiin. Valtavia pikavoittoja voi tehdä esimerkiksi perustamalla hyvään ideaan pohjautuvan tietotekniikkayrityksen, joka sitten myydään maailmanmarkkinoilla vuoden päästä huikealla voitolla. Kyseessä on vanhan ”amerikkalaisen unelman” uusi versio. Taloudellinen globalisaatio nähdäänkin – usein tiedostamattomasti – myös kulttuurisesti länsimaisen elämäntavan lopullisena voittokulkuna. Siihen liittyy kulttuuripiirien yhteentörmäyksiä ja erilaisia fundamentalismin muotoja niin idässä ja lännessä kuin pohjoisessa ja etelässä. ”Globalisaatio kapitalismin viimeisimpänä vaiheena” -ajattelussa uusliberaali kapitalismi mielletään ainoaksi globaaliksi toimintatavaksi vailla vahvaa haastajaa, vaikka siinä samalla analysoidaan maailmantalouden valtasuhteiden muutoksia. Myös perinteiset teollisuusalat kuten paperi- ja selluteollisuus ovat hyötynneet uusliberaalin talousglobalisaation suomista eduista. Tuotannon ja pääomien siirtelemisestä on tullut juridisesti helpompaa ja taloudellisesti kannattavampaa. Esimerkiksi maan hankkiminen vaikkapa eukalyptusviljelmille sekä omien vapaatuotantoalueiden ja satamien rakentaminen on tullut helpommaksi ja kannattavammaksi.

Kolmas näkökulma globalisaatioon on nähdä se *maailmanlaajuisen tietoisuuden syntyinä ja kasvuna*. Erityisesti entistä vähemmän valtakuntien rajoja kunnioittavat riskit ovat synnyttäneet tämän uuden tavan suhtautua maailmaan. Ekologiset suurvaarat (sota, saasteet, laajeneva kerskakulutus, metsien häviäminen, monokulttuuri eli yhden lajikkeen massiivinen viljely, ilmastonmuutos, ase- ja ydinteollisuus, geenimanipulointi) koetaan keskeisinä uhkina, mutta samalla globalisaatiossa nähdään mahdollisuus uuteen kansainväliseen tai poikkikansalliseen toimintaan. Liittolaisia voidaan etsiä entistä helpommin oman kansallisvaltion ulkopuolelta; globaalit tietoverkot ovat myös ympäristöaktiivien ja kansanliikkeiden käytössä. Kansalaisliikkeiden globaali foorumi eli Maailman sosiaalifoorumi on yksi tällaisen globalisaatiotoiminnan kenttä. Globalisaatiota ei yksiulotteisesti vastusteta,

vaan etsitään vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja globalisaation malleja. Joku voi sanoa, että kyse on globaalista toiminnasta maapallon pelastamiseksi – globalisaatiosta globaalin hyvinvoinnin vuoksi. Toinen sanoo, että kyse on haihattelusta ja ihmislajille haitallisista teknologista ja taloudellista nykykehitystä estävistä utopioista.

Neljäs tapa suhtautua globalisaatioon voisi olla edellä kuvattujen näkökulmien yhdistäminen ja sen miettiminen, miten kestävää suunnittelua sekä parhaita käytäntöjä ja teknologioita käytetään globaalisti ja demokraattisesti. Ideana olisi etsiä vapaimman markkinakapitalismin ja jäykimmän valtiollisen suunnitelmatalouden välistä sosiaalisesti kestävää yhteiskuntamallia ja tulonjaon oikeudenmukaisia tasausmekanismeja. Globaalisti tällaisia yrityksiä tehtiin toisen maailmansodan jälkeen. Silloisessa tilanteessa parhaat suunnitelmaversiot kuitenkin kaatuivat ennen kaikkea Yhdysvaltojen kansallisiin erityisintresseihin, kun esimerkiksi Maailmanpankista ja Kansainvälisestä valuuttarahastosta ei tullut sellaisia globaaleja hyvinvointia tasaavia instituutioita, jollaisiksi niitä suunniteltiin. Ehkä 2000-luvun aikana yhteistä globaalia tahtoa alkaa löytyä riittävästi. Ongelmat näet alkavat olla oikeasti suuria – ja kaikki maailman valtiot ovat ennen näkemättömän vahvoissa sidoksissa keskenään.

KANSALLISEN JA GLOBAALIN SUHDE

Kun historioitsijat kirjoittavat sadan vuoden päästä maailmanhistorioitaan, luultavasti yhtenä lukuna on ”Nationalismien aika, 1800–1992”. Globalisaation rakenteelliset, mentaaliset ja psykologiset vaikutukset ovat olleet viimeisten vuosikymmenien aikana niin ilmeisiä, että niin sanottu vanha kansallinen on katoamassa tai ainakin muuttumassa joksikin muuksi. Maailmanlaajuisten sidosten ja ongelmien vuoksi 2000-luvun tutkijoiden ja kaikkien yhteiskunnan toimijoiden on tästä syystä pyrittävä näkemään kansallisen ja erityisesti valtiollisen ulkopuolelle – sen poikki, välistä ja yli. Erityisesti politiikan tutkimuksen keskeinen paradigma on 1980-luvun lopusta pitäen

ollut juuri kansallisvaltion roolin hämärtyminen. Alueellisuuden ja politiikan tutkimus on vanhastaan viritetty valtiolliseen, vaikka useat olennaiset politiikan ja vallan keskuksat ovat siirtyneet kansallisvaltioiden kontrollin ulkopuolelle. Poikkikansallisten talouden merkityksen kasvu on tästä tietysti paras esimerkki.

Politiikan tutkimuksen näkökulma globalisaation on tärkeä, sillä aiheesta käytävissä keskusteluissa on usein kysymys siitä, miten puhua maailmasta ja miten toimia globalisaatiossa. Miten vaikuttaa meitä kaikkia koskeviin isoihin asioihin? Kysymykset ja valinnat ovat *poliittisia* – demokratiasta, edustuksellisuudesta, vapaudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista, asioista, joista vaaleissakin vielä toistaiseksi puhutaan.

Vaalien, edustuksellisuuden, demokratian ja globalisaation suhteissa on yksi suuri ongelma; keskeinen toiminnan alue ei ole varsinaisesti demokraattisen päätöksenteon piirissä. Alue on juuri se, jossa tehdään – sekä kansallisesti että globaalisti – eniten ihmisyyhteisöjen elämään vaikuttavia ratkaisuja. Kyse on tietysti taloudesta. Se toimii ajassamme ennen kaikkea globaalisti mutta on jonkinlaisessa demokraattisen sääntelyn piirissä vain kansallisvaltioiden sisällä. Ihmiset kuvittelevat yhä, että he voivat ideaaliolosuhteissa, demokratian valitessa vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Näin ei ole, sillä usean kansallisvaltion suvereeni toimintamarginaali on käytännössä kadonnut lähes olemattomiin.

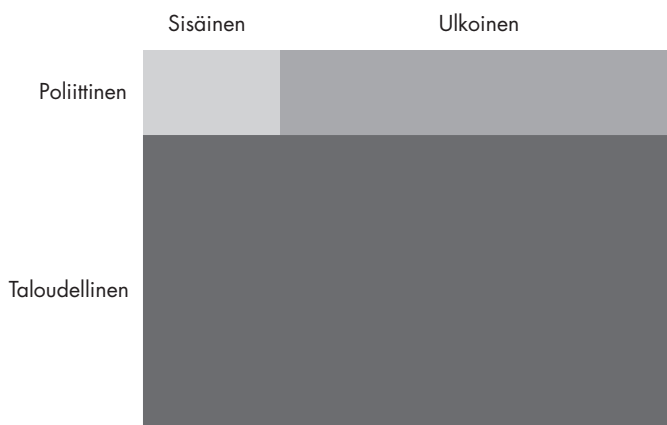
Asiaa voi havainnollistaa yhteiskuntatieteilijöiden perinteisesti käyttämällä nelikentällä, jonka kenttiä ovat poliittinen ja taloudellinen sekä sisäinen eli kansallinen ja ulkoinen eli kansainvälinen tai poikkikansallinen (ks. Teivainen 2002). Nelikenttien sisään on sijoitettu esimerkinomaisesti erilaisia toimijoita. (Kuvio 3.)

Olemme tottuneet ajattelemaan, että maailma jakautuu tällaisiin kenttiin jotenkin tasapuolisesti, ja että demokraattiset vaatteet ovat olemassa ja mahdollisia ainakin nelikentän ylälohkossa, eli lähes puolella yhteiskunnallisen toiminnan sfääriä.

Todellisuudessa 2000-luvulla vallitsevaa tilannetta havainnollistaa kuitenkin paremmin jäljempänä oleva kuvio 4. Siinä kansallisten

	Sisäinen / kansallinen	Ulkoinen / kansainvälinen
Poliittinen	Parlamentit	Esim. YK, EU
Taloudellinen	Kansalliset yritykset ja esim. Suomen pankki 1980-luvulla	Poikkikansalliset yritykset

Kuvio 3. Poliitiikan ja talouden suhde nationalismien aikakaudella.

Kuvio 4. Poliitiikan ja talouden suhde poikkikansallisessa globalisaatiossa.

ja poikkikansallisten yritysten raja on käytännössä kadonnut. Puh-
taasti kansalliset taloudelliset toimijat alkoivat kadota jo 1980-luvulla.
Toiminnan verkostoituminen ja markkinoiden muutos ovat kytke-
neet lähes kaikki aiemmin kansallisesti toimineet yritykset globaaliin

talouteen. Taloudellinen tila on yhdistynyt ja kasvanut, mutta poliittis-demokraattisen tila on supistunut kansallisesti ja osittain myös kansainvälisesti. Useissa köyhissä maissa demokraattisen, poliittisen toiminnan kansallinen suorakulmio olisi varmaan vieläkin pienempi. Myös kansainvälisen poliittisen toiminnan alaa pitää kuviossa pienentää, sillä esimerkiksi YK-järjestelmän demokratisoimishankkeet ovat aina kilpistyneet taloudellisesti vahvimpien vastustukseen (nämä ovat jo varmistaneet asemansa esimerkiksi turvallisuusneuvostossa).

Demokratian, talouden ja politiikan suhteita voi kuvailla myös kahdella yhteiskuntatieteellisen globalisaatiotutkimuksen käsitteellä – demokratian monarkisoituminen ja uuskonstitutionismi. (Teivainen 2002; Gill 2003.) Ensimmäisellä voidaan viitata siihen, että liberaalisporvarillisten demokratioiden sisälle on syntynyt pääministereitä tai presidenttejä, joille on kasautunut lähes monarkkisia valta-oikeuksia. Taloudellisen globalisaation kasvun kautta demokratian monarkisoituminen voi kuitenkin tarkoittaa myös sitä, että demokraattiset instituutiot ovat useissa valtioissa vallattoman monarkin seremonialisessa asemassa: parlamenteilla on vain sellaista valtaa kuin kuningashuoneilla esimerkiksi nyky-Ruotsissa tai Tanskassa. Globalisoituneen talouden valtamekanismit ja tiedonpoliittinen asiantuntijavalta sekä hallitusten niitä kunnioittava toimeenpano- ja valmisteluvalta ovat muuttaneet vaaleissa valitut kansanedustuselimet käytännössä kumileimasimiksi.

Uuskonstitutionismilla on tarkoitettu sitä, että demokraattisesti päätettyjen perustuslakien yläpuolelle on syntynyt näkymättömiä uudenlaisia taloudellisen toiminnan rakenteita – perustuslainomaisia ”pakkoja”. Markkinavoimat ovat määrittäneet sosiaalista kehitystä läpi historian, myös yhteiskuntapolitiikkaa ja ihmisten toimintaa, mutta uusliberaalin talousglobalisaation tilanteessa ne ovat saaneet ennen näkemätöntä valtaa. Parhaiten tämän näkyy niin sanotussa tulosohtaus- ja tulosvastuujattelussa (*new public management* -oppi), jolla julkista sektoria on kurinalaistettu markkinaopein (Patomäki 2005; 2007). Yhtä lailla esimerkiksi Maailmanpankki ja Kansainvälinen valuuttarahasto – niin sanotut Bretton Woods -instituutiot – voidaan

nähdä tällaisina perustuslakia säätävinä rahavallan kansalliskokouksina. Esimerkiksi 1980-luvun velka- ja talouskriisistä toipuneet latinalaisamerikkalaiset muodollisesti demokraattiset valtiot kokivat tämän uuden perustuslaillisuuden tuottamat kovat yhteiskunnalliset olot 1990-luvulla. Demokratiaa ja perustuslakia eivät uhanneet perinteiset sotilasvallankaappaukset vaan Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston uusliberaalia yhteiskuntapolitiikkaa edellyttäneet rakennesopeutusohjelmat.

Talousglobalisaation demokraattista kenttää kaventavat vaikutukset eivät kuitenkaan tarkoita, että kansallinen olisi kokonaan katoamassa. Globaalin kilpailukyvyyn vaalimiseen liittyvä nationalismi on erottamaton osa globalisaatiota. Se koetaan ”meidän uutena haasteenamme”. Suomessa puhutaan, kuten edellä jo on kuvailtu, globalisaatiokilpailussa pärjäävästä ”tiedon, teknologian ja osaamisen Suomesta”. Joskus tämä nationalismi näkyy huvittavien paradoksien muodossa. Usea suomalainen talousvaikuttaja on lausunut suurin piirtein seuraavaa: ”Meidän on luovuttava ahtaasta kansallisesta näkökulmastamme, jotta Suomi voi pärjätä kansainvälisessä kilpailussa.” Tällaiset paradoksaaliset lauseet osoittavat, miten globaali talouskilpailu luo edellytyksiä kansallisten identiteettien ja instituutioiden uudennaiselle ylläpitämiselle.

Kansallinen kilpailukyky ja sen ylläpitäminen on vanha tavoite. Sen merkitys on kuitenkin muuttunut globalisaatiossa. ”Meidän” yrityksemme edustivat ”meidän” kansantalouttamme maailmanmarkkinoilla 1980-luvulle saakka. Ajattelutavalla on yhä voimaa, Nokian tai varustamo- ja paperiteollisuuden menestys ja vaikeudet herättävät suomalaisissa vieläkin isänmaallisia tunteita. Globaalien rahamarkkinoiden kasvussa ja yritysten poikkikansallistumisessa myös puhe kilpailukyvyistä muuttuu (Kettunen 2005; 2008). Suomalaisten, ruotsalaisten, ranskalaisten ja japanilaisten on osoitettava luotettavuutensa ja houkuttelevuutensa niiden globaalien toimijoiden edessä, joiden päätökset ohjaavat rahavirtoja, sijoituksia sekä tuotannon ja työpaikkojen sijaintia.

Globalisaatiokeskustelun yksi tärkeä aihe on ollut kysymys kansallisen valtion tulevaisuudesta. Globaalin ja kansallisen suhteella on viitattu siihen, että aiemmin kansallisvaltion piiriin kuulunut päätäntävalta on siirtynyt poikkikansallisille rahamarkkinoille ja suuryrityksille tai maailmantalouden sääntelyn organisaatioille kuten Kansainväliselle valuuttarahastolle, Maailmanpankille ja Maailman kauppajärjestö WTO:lle.

Myös kansalaisyhteiskunnassa poikkikansalliset liikkeet kuten Greenpeace ja Amnesty International ovat kasvattaneet merkitystään, ja Maailman sosiaalifoorumi on ehkä kasvamassa uudenlaiseksi globaaliksi liikkeiden liikkeeksi. Toisaalta perinteistä kansallisvaltion päätäntävaltaa on siirretty myös niin sanotuille alikansallisille eli alueellisille ja paikallisille päätäntäelimille.

Globaalin ja kansallisen uutta suhdetta voi kuvata myös siten, että kansainvälinen on muuttumassa poikkikansalliseksi. Ne toiminnan tilat, joita olemme tottuneet kuvailemaan kansainvälisiksi, ovat oikeastaan pitäneet yllä ja jopa voimistaneet kansallisen merkityksiä. Tällaisia ovat esimerkiksi YK ja olympialiike. Ne ovat kansojen, kansallisuuksien tai kansakuntien välisiä. Niissä kansakunnat nimenomaan vahvistavat identiteettejään: lippujen, edustajien sekä muun symbolisen ja edustuksellisen kautta. Kansakunnilla on aina ollut voimakas identiteetti kansainvälisessä.

Kansakunnat usein lähes näkymättömästi läpäisevä poikkikansallinen sen sijaan hämärtää kansallisen rajoja – ja globalisaatio on ennen kaikkea poikkikansallista. Kansainvälisestä poiketen poikkikansallinen ei vahvista kansakuntia kansakuntien joukossa. Talouden virrat, media-kulttuurit, mainokset ja musiikki kulkevat kansallisvaltioiden rajojen läpi, ja niissä kansallisella ei ole kansainvälisen merkitystä. Myös huumekauppa tai rikollisuuden verkostot kuvastavat poikkikansallisuutta – yhtä lailla kuin poikkikansallisesti toimivat kansalaisliikkeet. Myös Euroopan unioni on jo pitkään pyrkinyt poikkikansalliseksi uudeksi poliittisen yhteisön muodoksi, eroon jäsenvaltioiden kansainvälisestä. Unioni on monen EU-johtajan mielestä yhdistettävä, että jäsenval-

Uruguayn Fray Bentosissa sijaitseva sellutehdas on samalla sekä paikallinen, kansallinen, alueellinen että globaali.

tioiden kansainvälinen toiminta ei häiritsisi yhtenäisen ja perusstrategialtaan poikkikansallisen unionin toimintaa.

Myös uudenlaisia liittoja syntyy jatkuvasti uudessa globaalissa, mielletäänpä se sitten kansainväliseksi tai poikkikansalliseksi. Kansalliseen sidotut politiikantutkimuksen käsitteet ja intressiryhmät muuttuvat välillä odottamattomasti. Esimerkiksi yritysmaailman seminaareissa näyttää siltä, että yritykset ja kansalaisjärjestöt löytävät yhteistä poikkikansallista tilaa paremmin kuin esimerkiksi ammattiliitot, jotka ovat usein kiinni kansallisessa ja ”konservatiivisessa” toimintatavassa – vaikka ovatkin historialtaan radikaaleja ja ennen kaikkea kansainvälisiä. Toisaalta esimerkiksi Uruguayssa paperityöväen liitto löytää helposti saman kansallisen ja globaalin yhteissävelen suomalais-firmojen kanssa, sillä yhteisiä intressejä riittää.

Globalisaation toimijat ovat siis muuttuneet ja ovat aiempaa heterogeenisempia – ja koko ilmiö on tietysti yllä kuvattua monimutkaisempi. Uusliberaalin talousglobalisaation vastustajista löy-

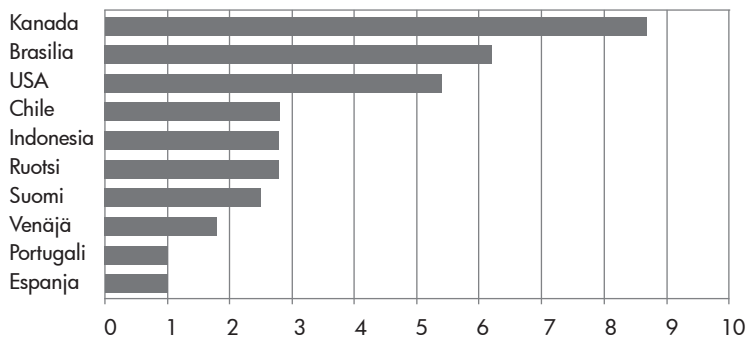
tyy esimerkiksi perinteisen kansallisen populismin ja äärioikeistojen äänenpajinoja. Nämä ryhmät pelkäävät ja vastustavat kaikkea vierasta ja outoa, ylipäänsä kaikkea muutosta. Globalisaation on koettu tar koittavan päätöksenteon menemistä yhä kauemmas, kansallisten työpaikkojen katoamista, uusien arvaamattomien asioiden kuten ulkomaalaisten ja heidän kulttuuriensa invaasiota – eli perinteiseksi mielletyn kansallisen itsemääräämisoikeuden ja paikallistapojen menettämistä. Globalisaation käsitteessä on löydetty yksi tämän hal litsemattoman ja ei-toivotun muutoksen ydin.

Gualeguaychússa Argentiinassa toimiva paikallinen Botnian sel lutehdasta vastustava kansanliike on yksi tällainen konservatiivinen alueellinen taloudellista uusliberaalia globalisaatiota vastustava liike. Ihmiset ovat barrikadeilla uusia pelottavalta tuntuvia uhkia ja globaa lia muutosta vastassa. He haluaisivat myös raja-alueen säilyvän sellai sena kuin he sen tuntevat. Samalla he haluavat vaikuttaa muutoksiin ja niiden tahtiin.

Sama hallitsemattoman muutoksen konservatiivinen pelko näkyy globalisaation kritiikin valtavirrassa. Useat liikkeet, jotka vaativat aitoa henkilö ja ääni -demokratiaa, ympäristönsuojelua sekä kansallisten ja globaalien tulonjakokuilujen kaventamista, saattavat välillä vastus taa globalisaatiota hieman samanlaisella ”hyvän vihollisen” mentali teetillä kuin kansallismielisimmät populistit. Helpoimmat viholliset löydettiin köyhiä maita 1990-luvulla kurinalaistavista dollari/ääni -periaatteella toimivista Maailmanpankista ja Kansainvälisestä valuut tarahastosta. Mutta ovatko nämä niin sanotut Bretton Woods -insti tuutiot enää parhaita vihollisia? Tätä nykyä niiltä saatava lainaraha on itse asiassa kalliimpaa ja ”sosiaalisesti” sidotumpaa kuin yksityissekto rilta suoraan saatava rahoitus. Voisivatko muutoksen kourissa olevat Bretton Woods -instituutiot olla tällä hetkellä enemmänkin niitä kan sainvälisiä ja poikkikansallisia kenttiä, joilla perin hallitsemattomaan uusliberaaliin talousglobalisaatioon voitaisiin tarttua, tuomalla demo kratiaavaateet kansallisvaltiomaailman ulkopuolella oleviin vallan var sinaisiin keskittyymiin?

Sellukeskustelua ei Suomessa aina aseteta globaaliin taloudelliseen kontekstiinsa. Pitkällä aikavälillä suomalaisten selluinvestoinnit myös törmäävät muihin agribisneksen ja maankäytön tapoihin. Agribisneksellä tarkoitetaan uutta tehomaaatoutta, joka on aiempaa vientitaloutta keskittyneempää ja poikkikansallisempaa. Toisaalta agribisnes voi olla myös valtiollista toimintaa, kuten esimerkiksi Brasilian valtion tukema ja harjoittama sokeriruokoetanolin massatuotanto. Agribisneksessä teho ja volyymi menevät muiden arvojen edelle, sillä uusliberaalissa globaalissa maatalouskilpailussa on tuotettava maksimiteholla mahdollisista sivuvaikutuksista huolimatta. Esimerkiksi kansallisessa lehdistökeskustelussamme on jäänyt liian vähälle huomiolle se, että Metsä-Botnian Fray Bentosin tehdas Uruguay-joella on ennen kaikkea osa Latinalaisessa Amerikassa leviävää tehomaaatoutta. Tähän kasvavaan toimintaan kuuluvat niin traditionaaliset hedelmäplantaasit, brasilialaiset bio-, agri- tai peltopolttoaineet, soijanviljely kuin eukalyptussellukin. Tehoviljely muuttaa maaseutua Etelä-Amerikassa samalla lailla kuin kuuluisat United Fruit Companyn banaaniplantaasit muuttivat Keski-Amerikkaa 1900-luvun alussa – mutta nyt muutos tapahtuu aiempaa huomattavasti nopeammin.

Sellua tuotetaan maailmassa yli 200 miljoonaa tonnia vuodessa. Selluntuotantoa suunnitellaan lisäävän lähitulevaisuudessa noin viisi miljoonaa tonnia vuodessa, mikä tarkoittaa käytännössä usean uuden ison tehtaan rakentamista joka vuosi. Vuosina 1994–2004 tuotannon lisäys oli noin miljoona tonnia vuodessa (Banks, Pulp and People 2007). Kyse on siis melko dramaattisesta tuotannon laajentamisesta. Suuri osa tuotannonlisäyksestä tulee tapahtumaan ennen kaikkea Etelässä: Uruguayssa, Brasiliassa ja Indonesiassa. Tuotannon perustana ovat suuret eukalyptusviljelmät. Centre for International Forest Research (CIFOR) arvioi, että selluntuotannon tarvitsemat kuituviljelmät kasvavat noin miljoonalla hehtaarilla vuodessa. Tästä arviosta puuttuvat vielä kuitenkin hitaammin kasvavat – mutta myös leviävät – havupuuviljelmät. (Ks. Kuvio 5 ja Taulukko 1.)

Kuvio 5. Suurimmat sellun viejämaat (miljoonaa tonnia). Vuonna 2006 Uruguay ei vielä näy tilastoissa, mutta nykyisellä yli miljoonan tonnin vuosittaisella tuotannolla se nousee vähintään Portugalin ja Espanjan suuruisiksi viejäksi. (Lähde FAO.)

Taulukko 1. Latinalaiseen Amerikkaan suunnitellut sellutehtaat 2007–2015.

Yritys	Alue	Valtio	Kapasi- teetti ¹⁾	Kustannuk- set (mrd. \$)	Suunniteltu valmistumis- aika
Aracruz	Rio Grande do Sul	Brasilia	1,3	–	2010–2015
Suzano	Bahia	Brasilia	1,1	1,30	2007
Suzano	Bahia	Brasilia	1,25	–	2010
VCP	Tres Lagoas	Brasilia	1,1	1,15	2009
Sateri Int.	Bahia Sul	Brasilia	0,25	0,375	2007
Veracel	Bahia	Brasilia	0,90	–	-
Stora Enso	Rio Grande do Sul	Brasilia	1,0		2012–2013
Cenibra	Minas Gerais	Brasilia	0,80	–	2013
Botnia	Fray Bentos	Uruguay	1,0	1,2	2007
ENCE	Colonia	Uruguay	1,0	0,93	2010
Stora Enso	–	Uruguay	1,0	–	–

1. Miljoonaa tonnia vuodessa.

Lähde: Banks Pulp... 2007

Metsä-Botnian tehdas Uruguayssa on yksi uusista 2000-luvun sellutehtaista. Se on maailman kuudenneksi suurin ja kooltaan huomattavasti suurempi kuin yksikään Suomessa oleva sellutehdas, ja se tuottaa sellua paperikoneille Euroopassa ja Kiinassa. Raaka-aine kulkee merien yli laivoilla Eurooppaan 20 päivässä ja Kiinaan 45 päivässä. Sellu- ja paperiteollisuus on todellakin globaalia, ei kansallista tai alueellista.

Etelä-Amerikan uusia sellutehtaita ei voida määritellä pelkästään teollisuusinvestoinneiksi. Sellu jalostetaan kyllä koneissa – monokulttuurisesti viljellyiltä eukalyptuspelloilta¹. Mutta lopputulos on siis vain paperiteollisuuden raaka-ainetta, sellua, jonka hinta määräytyy maailman raaka-ainepörssissä. Samalla on tärkeä muistaa, että metsäteollinen kulttuuri on Suomessa erilainen kuin Etelä-Amerikassa. Suomessa teollisuuspaikkakunnat ovat kasvaneet kulttuurisiksi yhteisöiksi omine historioineen, Etelä-Amerikassa sellutehtaat ovat leimallisesti ulkoa tuotuja sellun tuotantolaitoksia. Myös tuotteet ovat erilaisia ja tarkoitettu erilaiseen käyttöön. Eri raaka-aineista tehdään esimerkiksi erilaisia paperilaatuja. Molemmilla on tärkeä roolinsa paperiteollisuuden raaka-ainetoimittajana mutta kumpikaan ei voi paperiteollisuuden edustajien mukaan syrjäyttää toista nykymarkkinoilla.

Sellutehdas Etelä-Amerikassa taistelee tulevaisuuden viljelyalasta ja muista resursseista usean muun toimijan kanssa. Uruguayn karjan tallaamilla ja vähän asutetuilla tasangoilla metsätalouden maihinousu ei ole juuri synnyttänyt maan sisäisiä kansallisia tai alueellisia konflikteja. Uruguayssa eukalyptusplantaasit eivät myöskään vielä kilpaile ruoantuotannon kanssa – valtio on määritellyt puuplantaaseille sellaisia alueita, jotka eivät sovellu kovin hyvin ruoantuotantoon. Sen sijaan suomalais-ruotsalaisen Stora Enson ja Aracruzín tehdas (Vercel) Brasilian Bahiassa on törmännyt useisiin paikallisiin ongelmiin. Selluviljelmiiä ja -tehtaita vastassa on ollut geenisoijan viljelijöitä, pai-

1. Uruguayssa tehoviljeltyjen eukalyptuspeltojen lähistöllä tosin kasvatetaan jonkun verran karjaa ja tuotetaan hunajaa.

kallisia ihmisiä perinteisine elinkeinoineen, maattomien liikkeitä ja Brasilian hallituksen innolla tukemia sokeriruokodieselin tekijöitä.

Tästä huolimatta Stora Enso suunnittelee alueelle jo toista tehdasta. Sellun tuottaminen trooppisilla tai lauhkean alueen eukalyptusviljelmillä ja verotuseduin on tällä hetkellä vähintään tuplasti Pohjolassa tehtyä kannattavampaa. Samalla luodaan uusia markkinoita, kun agribisnes-sellun keitto ei ole suoraan sidoksissa sen kyljessä puuskutetaan paperitehtaaseen. Isot sellutehtaat tropiikissa ovat uuden ajan rahasampoja, eivät perinteisten sellutehtaiden tapaan paikkakunnan historiaan integroituja toimijoita. (Vrt. Taulukko 1.)

Uruguayn, Argentiinan ja Botnian asiassa on siis pystyttävä erottelemaan erilaisia 2000-luvun talouden ja politiikan ilmiöitä. Yksi asia on selluntuotanto osana tropiikin agribisnestä. Sen ja niin sanotun agroekologian muuttuva suhde onkin globaalin maatalouspolitiikan olennainen kysymys. Nämä maaseutua muokkaavat ilmiöt kilpailevat maasta, hallitusten huomiosta, markkinoista ja yhteiskunnan hyväksynnästä (Kröger 2008). Toinen huomattava asia on Argentiinan ja Uruguayn rajalle syntynyt konflikti ja kolmas globaalin ympäristötietoisuuden yleinen kasvu Latinalaisessa Amerikassa.

Latinalaisessa Amerikassa 2000-luvun agribisnekseen liittyy uusliberalismin ja monikansallisten yhtiöiden lisäksi neuvostoliittolaisyylistä suunnitelmatalousideologiaa, jossa monet valtiot takaavat muutamille suurtuottajille maaseudun kehittämisen monopolin ja samalla myöntää niille valtaisia tukia. Muutos 1800-luvun lopun banaanivaltioista nykyajan agribisnesvaltioiksi on ollut iso. Jo 1980-luvulta lähtien Latinalaisessa Amerikassa on siirrytty perinteisestä suurmaanomistuksesta voittojen välittömään investointiin keskittyvään tuotantotapaan, jossa maa on vain tehoresurssi. Ennen vanhaan *latifundio*, suurmaanomistus, mielsi maan vallan ja statuksen symboliksi eikä aina pyrkinyt maksimaaliseen tuotantotehokkuuteen. Latifundio muutti pienviljelijöiden asemaa jo kolonialismin ja 1800-luvun aikana, mutta viimeisen vuosikymmenen aikana muutos on ollut ennen kokemattoman nopeaa.

Kuva: Jukka Pääkkönen.

Eukalyptusviljelmä. Nopeasti kasvavan eukalyptuksen vuoksi sellun valmistus on halpaa Etelä-Amerikassa. Australiasta kotoisin oleva eukalyptus kuluttaa paljon vettä ja syrjäyttää monia alkuperäisiä lajeja.

Maaailman mittakaavassa Latinalainen Amerikka ja koko Amerikkojen kaksoismanner ovat olennaisia uuden tehomaatalouden toimijoita – sekä tuottajia että kuluttajia. Argentiina, Brasilia, ja Yhdysvallat ovat valtioita, joissa uudella tehomaataloudella on otollinen kasvualusta. Samalla Pohjois- ja Etelä-Amerikassa tapahtuneilla muutoksilla on globaaleja vaikutuksia. Kysymys on asioista, jotka liittyvät kulutusmalleihin ja -tottumuksiin. Toisaalta kyse voi olla myös Amazonasin sademetsäalan supistumisesta.

Kestävä kehitys, ekomerkit ja reilukauppa elävät myös tässä valtiojohtoisen tai yksityisen markkinatalouden ekonomistisessa ristiaallokossa. Modernista luomu-ajattelusta ja alkuperäiskansojen

keräilymaataloudesta juontuva paikallistuotantoa ja kestävää kehitystä suosiva akroekologia on muokannut pientuotantoa kohti luonnonmukaisuutta, myös markkinatalouden keinoilla. Esimerkkejä ovat kahvin, banaanin, maissin ja papujen tehokas viljely sopivaa varjoa tarjoavien kumi- tai muiden puiden kanssa. Viljelylajikkeiden sopiva sekoittaminen tuovat maaperään myös ruokakasvien kaipaamaa tyypeä vähentäen myrkytys- tai lannoitustarpeita.

Monet luomuviljelyprojektit ja reilun kaupan hankkeet toimivat osuuskuntapohjaisina ja käyttävät myös paikallisesti tuotettua aurinko-, tuuli- ja bioenergiaa. Näin on pystytty yhdistämään sekaviljelyn edut ja paikallisesti rationaalinen energiantuotanto. Tällaisessa tuotantotavassa pyritään eroon tehomaatalouden yksilajisesta monokulttuurisesta tehotuotannosta. Näin ei tarvittaisi kalliita ja suuryritysten kuten Monsanto'n monopolioikeuksia ja patentein kauppaamia kalliita geenimuunneltuja siemeniä, lannoitusta, torjunta-aineita eikä isoa määrää maatalouskoneita (Kröger 2008).

Latinalaisessa Amerikassa taistelu maasta on yhä arkipäivää, ja monet maaseudun toimijat väittävät samoja maa-aloja omikseen eri perustein. Vaikka maareformeja on tehty ja yhä tehdään, maanomistus tuntuu edelleen keskittyvän. Erilaiset maattomien liikkeet, kuten Brasilian MST (*Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra*) ovat vaatineet ”maakansalaisoikeuksiaan” vedoten perustuslakien pykäliin, joita voidaan tulkita siten, että viljelemätön maa voidaan ottaa ruokatuotannon käyttöön. Jo Meksikon 1910-luvun suuren vallankumouksen ydin oli *Tierra y libertad*, ”Maata ja vapautta”. Näitä yhteiskunnallisia maataisteluita on latinalaisamerikkalaisten kirjailijoiden – kuten Jorge Amadon (esim. 1955) – lisäksi kuvannut B. Traven loisteliaassa 1980-luvulla suomennetussa Viidakko-sarjassaan (esim. 1985).

Latinalaisen Amerikan nykyiset ”vaihtoehtomaat” – öljyä tuottava Venezuela ja sen öljystä riippuvainen Kuuba – ovat lähteneet kokeilemaan agroekologista tuotantoa, vaikkakin eri syistä. Kuuba teki näin pakosta 1990-luvulla, kun Neuvostoliitto kaatui ja öljyriippuvaista tehoviljelyä oli pakko muuttaa. Kuubassa viimeisen 15 vuoden aikana toteutettu ruoantuotannon käänne on yksi suurimmista luomutuot-

Kartta 3. Sellun reitit. Sellu kuljetetaan Uruguaysta paperitehtaille Eurooppaan kahdessakymmenessä ja Kiinaan neljässäkymmenessä päivässä. (Lähde: Botnia.)

tantokokeiluista maailmassa. Venezuelassa kokeiluihin on ryhtynyt presidentti Hugo Chávezin kaudella 2000-luvulla osittain kuubalaisten innoittamina. Venezuelan ja Kuuban asioista länsimaaisessa mediassa uutisoitaessa – yleensä negatiivisesti tai kriittisesti – unohdetaan tällaiset mielenkiintoiset ekologiset omavaraisuuteen ja itsemääräämiseen pyrkivät hankkeet.

Brasiliassa työväenpuoluetaustaista, alkujaan monin tavoin maattoimien liikkeeseen kytkeytynyttä ja jo toista kauttaan vallassa olevaa presidentti Luiz Inácio Lula da Silvaa sen sijaan on leimannut etanolidiplomatia tai agribisnestyä. Lulan kaudella (2003–) tehomaa-talouden raaka-aineiden (soija, mineraalit) ja puolijalosteiden (sellu, etanoli) vienti on kasvanut monikertaisesti. Brasiliasta on tullut tehomaa-talouden globaali keskus sekä tuotannollisessa että diplomaattisessa mielessä. Brasilian selluteollisuutta tutkinut Markus Kröger (2008) tiivistää asian seuraavasti: ”Näkökulmasta riippuu, ajaako eteläisen valtion presidentti agribisneksen globalisoitumista vai käyttääkö globaali agribisnes etelän valtiomiestä hyväksi laajentumisessaan. Joka tapauksessa Lulan hallituksessa agribisnes tuntuu aina voittavan. Samalla maaltamuutto lisääntyy ja luonto kärsii.”

URUGUAYN JA BRASILIAN SELLUKONFLIKIT VERTAILUSSA

Uruguay on Etelä-Amerikan pienimpiä valtioita, Brasilia on jättiläinen. Tutkittaessa selluinvestointeja Brasiliassa on syytä erotella analyysi osavaltioiden ja näiden eri osien mukaan. Suomen kannalta kiinnostavimmat Stora Enson plantaasit sijaitsevat Rio Grande do Sulin osavaltion eteläosissa sekä Bahialla Koillis-Brasiliassa. Alue on yhdessä Koillis-Brasilian kanssa kaikkein perinteisintä suurmaanomistajaseutua. Tämä tarkoittaa sitä, että politiikkaa ja valtasuhteita määrittää suuri eriarvoisuus maanjaossa. Selluinvestoinnit asettuvat tähän yhteiskunnalliseen yhteyteen. Paperiteollisuus on liitossa valtion ja suurmaanomistajien kanssa ja on omaksunut näiden arvot, aseman ja suhteet muuhun yhteiskuntaan.

Sellu- ja paperiteollisen kehityksen vakavin yhteiskunnallinen seuraus on maakonfliktien lisääntyminen ja tulehtuminen. Erityisesti Brasiliassa on paljon maattomia maatyöläisiä, jotka ovat perinteisesti asuneet maaseudulla renkeinä tai siirtyneet hiljattain kaupunkien laitamille. Maattomien liikkeiden ja maauudistuksen kautta he voivat saada itselleen maata. Selluinvestointikonflikteja esiintyy aina siellä, missä kansanliikkeet ovat järjestäytyneitä ja valvovat oikeuksiaan. Vuoden 2004 jälkeen Latinalaisen Amerikan selluinvestointikonfliktit ovat keskittyneet juuri sinne, missä kansanliikkeet ovat onnistuneet järjestämään vastarintaa. Argentiinalaiset vastustivat Botniaa, koska maassa on vahva kansalaisaktivismin perinne. Brazilian Rio Grande do Sul on Brazilian maattomien liikkeen MST:n syntysija ja vahvin kannatusalue. Liikkeen vaikutus yltää myös Uruguayn puolelle, ja Stora Enso sekä muut sellu-yritykset kuten Votorantim VCP ja Aracruz Celulose ovat syvällä väkivaltaisessa konfliktikierteessä. On todennäköistä, että kiista maasta maaseutu-uudistuksen ja sellu-yritysten välillä pahenee. Brasiliassa Bahian osavaltion oikeusistuimien päätty heinäkuussa 2008, että Veracel joutuu poistamaan eukalyptusta 96 000 hehtaarin alueelta. Oikeusistuimien katsoi, että yhtiö on hakannut parantumisvaiheessa olevaa sademetsää 1993 ja siitä eteenpäin ja istuttanut eukalyptusta näille alueille. Yhtiö joutuu maksamaan 8 miljoonan euron sakot. Lisäksi jos yhtiö ei kerää eukalyptusta vuoden sisällä, juoksee sille

vielä korkea päiväsakkorangaistus. Lisäksi Veracelilta vaadittiin uusia ympäristöselvityksiä.

Suuret paperijätit voivat menettää maineensa Brasilian maakiis-tojen väkivallassa. Kehitys on kestämatöntä. Ainoa ratkaisu konfliktien estämiseksi ja purkamiseksi on muuttaa selluinvestointimallia. Paperiteollisuus tai eukalyptus eivät sinänsä ole vastustuksen kohteita – ne ovat tärkeitä tuotannon aloja. Hankkeiden vastustajien kohteena on investointimalli. Paperiteollisuus ei kuitenkaan tunnu olevan vielääkään kovin halukas muuttamaan omaa toimijuuttaan, saati investointimallia. Päävastoin, suunta näyttää olevan investointien kasvattaminen.

Markus Kröger

Erityisesti Brasiliassa ja Yhdysvalloissa hankkeiden ongelmat liittyvät juuri valtiollisesti tuettuun agribinekseen. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi tätä tuotantotapaa kuvaa vähäinen manuaalisen työvoiman tarve, yksipuolinen viljelykulttuuri ja Brasilian kohdalla vientiin erikoistuminen. Amerikkojen soija, eukalyptus ja geenimani-puloidut lajikkeet tuotetaan samantapaisissa prosesseissa.

Agribisnes on samalla osa uusliberaalin mallin laajentumista, jossa monikansallisten yritysten valta on kasvanut. Presidentti Lula tosin edistää globaaliin talouteen liittyvää kulutusmallia myös valtiojoh-toisten projektien kautta. Merkittäviä globaaleja toimijoita agribis-neksessä ovat esimerkiksi yhdysvaltalaiset yhtiöt Cargill, Monsanto ja Sygenta (Giarracca 2008; ks. myös Shiva 2003). Vasemmistolaisena valtaan nousseen Lulan politiikka tuntuu muuttuneen lyhyen aika-välin vaalipolitiikaksi, jossa pitkän aikavälin ympäristösuunnittelu on vain tehokkuutta rajoittava ongelma, ei politiikan ydin. Nopeita kansantalouden kasvulukuja tarvitaan vaalivoittoihin ja niitä saadaan soija-, eukalyptus- ja sokeriruokopelloilta. Tutkimuspanokset uusiin etanolin tuottamisen tapoihin ovat liian pieniä, kun pika- ja vaalivoit-toja jylläävät rahasammut puuskuttavat sokeriruokopelloilla.

Brasilian etanolituotannossa laajenevat sokeriruokoviljelykset rikkovat myös ympäristölakeja, joiden mukaan tietty osa maapinta-alasta on suojeltava. Maan syyttäjänvirasto sekä ympäristö- ja oikeusministeriö huomauttavat toistuvasti etanoli-, soija- ja puuistutushankkeissa tapahtuvista säännönmukaisista ympäristölakien rikkomuksista, mutta toistaiseksi ympäristölait ovat jääneet agribisneksen jalkoihin.

Lulan hallitus on useissa yhteyksissä vakuuttanut maansa onnistuneen hillitsemään metsäkatoa. Hänen mukaansa hallitus on kyllä herännyt ja pystynyt vähentämään metsäkatoa puuttamalla laittomiin hakkuisiin ja parantamalla maanomistajuuteen liittyvää järjestelmää. Virallinen Brasilia kertookin, että viranomaisvalvontaa hakkuualueilla tehostetaan. Hakkuulupia jäädytetään, ja yrityksiä aiotaan sakottaa, jos ne ovat ostaneet jotain laittomilta hakkuualueilta.

Greenpeacen Sini Harkki kirjoittaa 29.2.2008:

Brasilian presidentti Lula ilmoitti tällä viikolla, että hallitus aloittaa suurimman operaation koskaan Amazonian metsätuhon hillitsemiseksi. Hallitus lähettää yli 300 poliisia ja tutkijaa Paran osavaltioon ratsaamaan sahoja ja hakkuuoperaatioita, joista monet ovat laittomia. Brasilialaiset kollegamme pitävät tätä tietysti hyvänä merkinä, mutta myös Lulan viimeisenä mahdollisuutena osoittaa, että hän ottaa sademetsätuhon vakavasti. Lula on jo vuosia pitänyt asiaa esillä, mutta todelliset toimet ovat jääneet kovin vähäisiksi. Korruptoitunut paikallishallinto tuntuu olevan kaiken lainsäädännön ja hallinnon ulkopuolella ja koko ajan Amazonian sisään luikertelevat hakkuut ja tienrakennus ovat kovin, kovin kaukana hallituksen päämajasta. (<http://blogi.greenpeace-online.net/tag/lula/>)

Brasilialainen etanolidiplomatia käy siis kovilla kierroksilla. Maan hallitus pelaa samaan aikaan kaksilla korteilla. Siitä on osoituksena myös maan kauppa- ja teollisuusministeriön sekä ympäristöministeriön jatkuva kiista. Brasilian pitkäaikainen ympäristöministeri Marina Silva (legendaarisen kumityöläisten marttyyri Chico Men-

desin (1944–1988) työtoveri ja yksi Amazonian kuminkeraäjien liiton perustajista) erosi hallituksesta toukokuussa 2008. Eronsa syyksi Silva ilmoitti vienti- ja plantaasisektorin hallitsemattoman laajenemisen. Silva oli sinnitellyt Lulan hallituksessa alusta asti ja ollut monessa mielessä sen kriittinen ekologinen ääni. Vaikka monet brasilialaiset kansanliikkeet ovat arvostelleet rajusti Silvaa hallituskauden varrella, hänen eronsa kuitenkin vähensi yleistä uskoa Lulan hallituksen kestävä kehityksen puheisiin. Tätä kautta myös brasilialaisen yhteiskunnan konfliktialttius on kasvanut ja yhteiskunnan erilaisten toimijoiden aito vuoropuhelu vaikeutunut.

Lulan hallituksen ministerit ovat todistelleet erityisesti ulkovaltioiden suuntaan, että kaikki on hallinnassa ja tuotantoprosessit esimerkiksi ruoka- ja etanolibisneksen kohdalla kunnossa. Viesti tuntuu menevän hyvin perille esimerkiksi suomalaisissa tiedotusvälineissä. Pääministeri Matti Vanhasen vieraillessa liikemiesvaltuuskunnan kanssa Brasiliassa toukokuussa 2008 suomalaismedia toisteli Brasilian hallituksen edustajien sanoja siitä, kuinka kaikki agribisnekseen liittyvät asiat ovat Brasiliassa hyvässä hallinnassa. Monipuolinen Brasiliasta tuleva riippumattomien tutkimuslaitosten ja kansalaisjärjestöjen informaatio kuitenkin osoittaa, että valtion maankäyttöpolitiikassa on hyvin monta ratkaisematonta ongelmaa niin Amazonialla kuin muuallakin.

SELLUN KILPAILIJAT

ETANOLI JA AGRI-DIESEL. Autolehdissä kirjoitetaan usein biopolttoaineista, ja esimerkiksi suomalaiset formula 1:n urheiluselostajat kertoilevat ikään kuin ympäristötekona, kuinka varikoilla tankatusta bensiinistä osa on biopolttoainetta. Parempi olisi kuitenkin vielä tois-
taiseksi puhua reilusti etanolin tehotuotannosta tai peltopolttoaineista. Agri- tai peltopolttoaineiden myönteiset ympäristövaikutukset kutistuvat huomattavasti, kun koko tuotantoketju otetaan huomioon. Ilmastonmuutosta ei ratkaista nykyisillä peltopolttoaineilla, ehkä päinvastoin.

Tekniikka ja talous -lehti uutisoi marraskuussa 2006 (9.11.2006):

Soijapavuista valmistettu biodiesel on selvästi maissista valmistettua etanolia energiatehokkaampaa ja vähemmän kasvihuonekaasuja ilmakehään päästävää. Kummankin biopolttoaineen energiatase on kuitenkin positiivinen eli niiden valmistukseen kuluu vähemmän energiaa kuin niiden käytöstä syntyy. Minnesotan yliopiston tutkijoiden mukaan maissietanoli ja sen yhteydessä syntyvät lisätuotteet tuottavat 25 prosenttia enemmän energiaa, kuin mitä raaka-aineen viljelemiseen ja etanolin tuottamiseen kuluu. Soijasta valmistetun dieselin osalta energiaa syntyy 93 prosenttia enemmän tuotantopanoksiin nähden. Lisä tuotteita ovat muun muassa eläinten rehut. Kasvihuonekaasuja maissietanolin valmistus tuottaa 12 prosenttia vähemmän kuin vastaava määrä öljystä valmistettua bensiiniä. Biodieselissä kasvihuonepäästöt vähenevät 41 prosenttia perinteiseen dieseliin verrattuna. Myös typpi- ja fosforipäästöt ovat biodieselissä reippaasti pienemmät. Scientific American -lehden mukaan kaiken Yhdysvalloissa viljellyn maissin ja soijan tuottaminen biopolttoaineiksi tuottaisi maan käyttämästä bensiinistä 12 prosenttia ja dieselistä 6 prosenttia.

Reilun vuoden päästä kuitenkin jo varoiteltiin:

EU on vaatinut biopolttonesteitä nopeasti liikennekäyttöön: vuoteen 2020 mennessä niiden osuuden polttoaineista pitäisi olla vähintään 10 prosenttia. Unionilla saattaa kuitenkin olla edessään täyskäänös, sillä bioenergian ongelmia ei nähty riittävän selkeästi etukäteen. Maanantaina tiedotusvälineille puhunut ympäristökomissaari Stavros Dimas sanoi, että tavoitteen jättäminen väliin voi olla parempi ratkaisu. ”Sosiaaliset ja ympäristöongelmat ovat pahempia kuin luulimme. Etenemisen täytyy olla varovaista, jotta emme vahingoittaisi köyhiä ja ympäristöä”, Dimas yllätti BBC:lle. Negatiivisiin ympäristövaikutuksiin kuu-

luu muun muassa sademetsien raivaaminen pelloiksi. Lisäksi ruokakasvien polttaminen moottoreissa nostaa elintarvikkeiden hintaa. Jälkimmäistä ongelmaa tosin ei olisi selluloosapohjaisilla biopolttoaineilla. Niiden tutkimus on kuitenkin jäänyt jälkeen tarkkelys- ja sokeripohjaisten eli ruokakasveista valmistettavien polttonesteiden tutkimuksesta. Haittoja aiotaan ehkäistä säännöksillä. ”Euroopan komissio aikoo ehdottaa tiukkoja ehtoja, joiden mukaan biopolttoaineet täytyy tuottaa. Muuten ne eivät pääse Euroopan markkinoille”, komission lehdistöedustaja Ferran Tarradellas sanoi uutistoimisto AFP:lle. EU-komissio julkistaa tarkemman raporttinsa päästötavoitteiden saavuttamisesta ensi viikon tiistaina [...] Kolmas kompastuskivi on se, että biopolttoaineiden valmistaminen vaatii energiaa muista lähteistä. National Geographicin mukaan surkein vaihtoehto on maissi-etanoli, jonka tuotanto tuhlaa yli 60 prosenttia saavutettavasta hyödystä. BBC:n mukaan Yhdysvallat aikoo kuitenkin seurata EU:n esimerkkiä. Maan hallituksen vastikään hyväksymä energialakipaketti velvoittaa maissin energiakäytön voimakasta lisäämistä. Myös puupohjaisia biopolttonesteitä vaaditaan käyttöön. (Tekniikka ja talous 15.1.2008)

Vuonna 2007 maailmassa tuettiin biopolttoaineiden tuotantoa 15 miljardilla dollarilla. Tämä on kallista ja tehotonta päästöpolitiikkaa, sanovat esimerkiksi OECD:n biopolttoaineasiantuntijat (<http://www.oecd.org/statsportal/>). Biopolttoaineet voisivat laskelmien mukaan täyttää 13 prosenttia maailman liikenteen tarpeista vuonna 2050. Edullisin keino hiilidioksidipäästöjen leikkaamiseen on kuitenkin energiatehokkuus. Nykyinen tapa tukea biopolttoaineita rohkaisee käyttämään yhtä paljon energiaa kuin ennenkin.

Toisaalta dieselin tekeminen biomassasta mahdollistaa monenlaisen raaka-aineiden käyttämisen – myös sellaisten, jotka eivät kilpaile maataloustuotteiden kanssa. Biomassasta valmistettu diesel myös vähentää hiilidioksidipäästöjä enemmän kuin vaikkapa maissietanoli. Esimerkiksi palmuöljy on tehokas raaka-aine, mutta jos sitä aletaan

tuottaa nykyistä vielä enemmän, trooppisilta alueilta tarvitaan viljelyyn paljon lisämaata eli sademetsää.

Edellä kuvatut visiot osoittavat ainakin teollistuneissa länsimaissa eletävän siinä harhassa, että fossiilisten polttoaineiden käytöstä voidaan nopeasti ja ongelmitta siirtyä bioenergian polttoon. Esimerkiksi EU on päättänyt, että kymmenen prosenttia polttoaineista unionin alueella vuonna 2020 pitää olla jotain muuta kuin raakaöljypohjaista (6 % vuoteen 2010 mennessä). Kyseessä on järkevään päämäärään pyrkivä teknologinen unelma, jossa ihmiskunta tyydyttää tulevaisuuden jatkuvasti lisääntyvän energiatarpeensa pelloilta ja metsistä koottavalla biomassalla. Utopia hokee, että bioenergian tuottaminen ei maksa paljoa, ei vaadi juuri energiaa, ei aiheuta päästöjä vaan oikeastaan vain puhdistaa ilmaa.

Tämä teknologinen visio on kuitenkin osoittautunut ongelmalliseksi. Tutkimustieto muuttaa käsityksiä lähes päivittäin. Esimerkiksi Suomessa Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen ja Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen viimeaikaiset selvitykset kertovat, ettei Suomessa ole mitään järkeä tuottaa nestemäisiä polttoaineita ohrasta tai rypsiä.

Peltoviljely vaatii kylvämistä, kylvämistä, lannoitteita, kasvinsuojeluaineita, sadonkorjuuta, viljan varastointia ja kuivatusta – ja suuret määrät energiaa. Useimmat biopolttonesteiden lisäämisestä aiheutuvia ympäristövaikutuksia analysoivat tutkimukset antavat pessimistisen kuvan: monien bioraaka-aineitten käyttö polttonesteiden valmistukseen lisää eikä suinkaan vähennä ympäristötaakkaa. Globaalisti katsoen Yhdysvalloissa valtion tukema maissintuotanto on aiheuttanut valtavan etanolin valmistusbuumin, vaikka ohrasta tai maissista ei ole järkevää tehdä ruokaa autoille. ”Vaikka koko Yhdysvaltojen viljasato käytettäisiin alkoholiksi, se ei riittäisi kattamaan kuin viidenneksen nykyisestä öljyn kulutuksesta”, sanoi yhdysvaltalaisen Earth Policy Instituutin johtaja Lester R. Brown (HS 27.4.08). Yksi pelkkää etanolia käyttävä auto kuluttaisi vuodessa saman määrän maissia kuin seitsemän amerikkalaista tarvitsisi elääkseen. Globaalisti ajatus ruoka- ja öljykasvien viljelystä autojen polttoaineeksi on sekä ympäristöpoliit-

tisesti että taloudellisesti vailla mieltä. Samaa koskee monin tavoin ruoko-, soija- ja palmuöljyä, vaikkakin muista syistä: sademetsiä – maapallon keuhkoja – ei kannattaisi kaataa biopolttoaineiden vuoksi.

Puuperäisten, toisen sukupolven polttonesteiden valmistus näyttäisi olevan edullisempaa ja rationaalisempaa. Tällä alalla tehdään jatkuvasti kansainvälistä uutta tutkimusta, johon myös selluteollisuudella on mielenkiintoisia kytköksiä. Tällöin puhutaan harvennuspuiden, hakkuutähteiden ja kantojen hyötykäytöstä. Jos näiden käyttöä tehostetaan eivätkä korjuu- ja kuljetuskustannukset karkaa käsistä, hyviä energialähteitä voidaan kehittää.

Teknologian kehitys voi siis mahdollistaa entistä ympäristöystävällisemmän ja tehokkaamman raaka-aineiden jalostamisen polttoaineiksi. Esimerkiksi Brasilialainen öljy-yhtiö Petrobras on tutkinut peltopolttoaineiden jalostamista erilaisista viljelykasvien kuitu- ja kuoriosista. Nykyisen tuotannon ylijäämäosien (esimerkiksi sokeriruo'on kuoriosat) hyödyntäminen on tärkeä osa tehokkaiden teknologioiden edistämistä. Asia on ekologisesti vielä mielenkiintoisempi, mikäli edetään leväpohjaisiin tai jätteitä käyttäviin innovaatioihin. Visiot autiomaissa polttoaineita tuottavista leväsäiliöistä tai jätteistä kaasua tuottavista metaanivoimaloista tuntuvat vielä utopioilta, mutta juuri sellaisiin pitkän keston projekteihin olisi ryhdyttävä, jos halutaan puhua *biopolttoaineista*.

Bioteknologiainnon keskellä on hyvä muistaa, että toistaiseksi harvoin käsiin kasautuva agribisnes on vähentänyt ruoantuotantoa, ja samalla nostanut ruoan hintaa. Esimerkiksi Brasiliassa ruokakasveja viljelevät pienmaanomistajat vastaavat suuresta osasta ruoantuotantoa, ja he ovat joutuneet siirtymään agribisneksen tieltä. Tämä vaikuttaa koko maan ruokahuoltoon. Rio Grande do Sulin osavaltion eteläosissa maaseutu-uudistus on käytännössä pysähtynyt sen jälkeen, kun paperiteollisuus aloitti siellä maanostot puunistutuksia varten.

Maailmanlaajuisessa mittakaavassa puhutaan jo orastavasta ruokapulasta. Yhdysvaltain maatalousministeriön selvitys maaliskuulta 2008 kertoo, että esimerkiksi vehnän ja riisin varastot henkeä kohden ovat vähimmillään 35 vuoteen. FAO:n laskelmien mukaan ruoan hinta

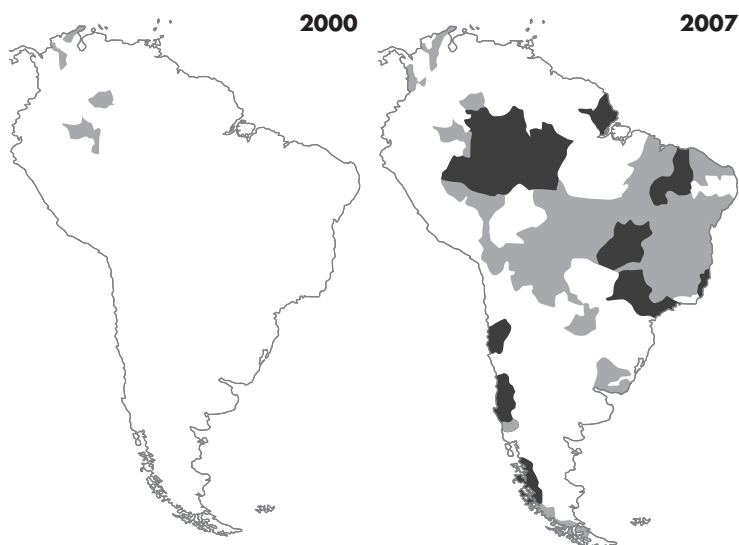
on noussut 47 prosenttia vuoden 2007 aikana. Ruoan kallistuminen on aiheuttanut levottomuuksia ja jopa mellakoita useissa maissa.

Kun Brasilian presidentti Lula vieraili Suomessa syyskuussa 2007, maamme huippupoliitikot ja media tuntuivat tyystin unohtaneen peltopolttoaineisiin ja geenimuunneltuun viljan- tai selluntuotantoon liittyvät riskit. Sama kritiikitön suhtautuminen jatkui Vanhasen matkalla Brasiliassa toukokuussa 2008. Usko, toivo, halu ja kiire biopolttoaineisiin on lujassa.

Myös ruokakasvien geenimuuntelun vaikutukset luontoon voivat tällaisessa fordistsessa tuotantotavassa olla arvaamattomia. Geenimuuntelussa on viime aikoina edetty hurjalla vauhdilla, ja esimerkiksi useassa Latinalaisen Amerikan maassa on hyväksytty melko kritiikitömästi geenimuunteluhankkeita. Globaali tuumaustauko tässäkin asiassa voisi olla paikallaan.

SOIJA. Globaalille harkinnalle on ympäristövaikutusten lisäksi myös taloudellisia perusteita. Pelkästään ruoan raaka-aineiden maailmanmarkkinahintojen nousu ja varastojen tyhjentyminen kertovat huolestuttavista maailmanlaajuisista riskeistä. Varsinkin trooppisiin ja substrooppisiin sademetsiin levinneen tehopavun, soijan, hinta on kohonnut. Soijan hintaa nostavat samat asiat, jotka vaikuttavat globaaleilla ruokamarkkinoilla (HS 12.4.08), eli erityisesti Kiinan kasvanut kysyntä on nostanut hintoja. Soijaa viljellään ennen kaikkea rehuksi, ja kun maailman runsasväkinen talousmahti on siirtymässä lihansyöjämääksi, Latinalaisen Amerikan agribisnesmaat kasvattavat tuotantoa entisestään.

Globaali biopolttoaineinnostus ruokkii epäsuorasti myös soijabuumia. Yhdysvaltalaiset viljelijät ovat vähentäneet soijan viljelyä, koska he saavat valtion tukea ennen kaikkea maissietanolin viljelyyn. Siksi tuontisoijan kysyntä myös Yhdysvalloissa on kasvanut. Samalla soijan ja muiden raaka-aineiden kallistuminen ajaa esimerkiksi Latinalaisen Amerikan vähävaraisimpia pienviljelijöitä entistä tukalampaan tilanteeseen. Viljely suurten maanomistajien ja monikansallisten yritysten kilpailijana käy liian vaikeaksi, sillä soijan viljely on hyvin

Kartta 4. Soijan viljelyalat vuonna 2000 ja 2007 (tummimmilla alueilla soijaviljelmää yli 77 000 hehtaaria). Pääosin geenimanipuloidun soijan tuotanto Latinalaisessa Amerikassa keskittyy Amazonian alueelle. (FAO, <http://www.fao.org/landandwater/agll/agromaps/>)

koneistettua. Tehoviljelyssä tarvitaan paljon pääomaa, muttei kovin paljon työvoimaa. Myös soijan viljelyyn tarvittavat siemenet, tuholaismyrkyt, rikkakasvien torjunta-aineet ja lannoitteet ovat kalliita; soijan viljely ei millään muotoa suosi pientuotantoa. Erityisesti viljelijöille tyrkytetyt geenimuunnellut siemenet aiheuttavat riippuvuutta tehomaaatalouden poikkikansallisista suuryhtiöistä. Pienviljelijät kärsivät eniten maatalouden pääomavaltaistumisesta ja geenimuuntelun vaikutuksista. Monilta pienviljelijöiltä on yritetty ostaa maita, ja elleivät he ole olleet suostuvaisia myymään, he ovat saaneet jopa tappouhkauksia.

Maailman neljänneksi suurimman soijanviejän Paraguayn silloinen presidentti Nicanor Duarte Frutos hehkutti vuonna 2007: ”Jos Brasiliasta tulee biopolttoaineiden Saudi-Arabia, miksei Paraguaysta

voisi tulla 2000-luvun Kuwait?” (HS 8.4.08). Duarte viittasi siihen, että sokeriruohon lisäksi myös soijapolttoaineen koeteltaita on jo perustettu, eli soijaankin voidaan liittää kysymys siitä, miksi Latinalaisessa Amerikassa hakataan ilmastomuutosta hillitseviä metsiä, ja tilalle perustetaan ”biopolttoaineiden” raaka-ainepeltoja, joiden tuotteita jalostamalla kuvitellaan hillittävän ilmastomuutosta.

Amazonin sademetsiä raivattiin vuoden 2007 lopussa jälleen kerran yllättävän nopealla vauhdilla – samaan aikaan alueen maiden hallitukset kehuivat suojelutoimiaan. Vuoden 2007 viiden viimeisen kuukauden aikana metsää tuhoutui 3235 neliökilometriä, enemmän kuin kymmeneen edeltävään vuoteen. Brasilian ympäristöministeriön mukaan luku mahdollisesti kaksinkertaistuu, kunhan tarkemmat satelliittikuvat on analysoitu. Brasilian ympäristöministeriö onkin yleensä lähes sotajalalla vientiteollisuus- ja kehityshenkisen muun valtionhallinnon kanssa. Monien silminnäkijöiden mukaan metsiä ei ole koskaan hävitetty näin nopeasti (HS 30.1.08). Maan entinen ympäristöministeri Marina Silva on sanonut, että ruoan ja etenkin soijan hinnan nousu on vaikuttanut metsien tuhoutumiseen. Amazon merkitsee viljelijöille yhä edelleen halpaa viljelysmaata – aivan samalla tavalla kuin 1960-luvun asutusprojekteissa.

Eniten brasilialaista metsää on hävinnyt Mato Grosson osavaltiossa. Kiistat maasta vaikuttavat myös alueen alkuperäiskansoihin: samalla alueella sai surmansa suurin osa viime vuonna väkivaltaisesti kuolleista Brasilian intiaaneista, kertovat katolisen kirkon tilastot (ks. [http://www.maailma.net/Noticias Aliadas](http://www.maailma.net/Noticias/Aliadas) 14.4.2008). Amazonian kuminkerääjin liiton sankarin ja marttyyriin Chico Mendesin tarinaa elää yhä: hänen tavallaan moni muukin on kuollut puolustaessaan perinteisiä alueitaan, paljastaessaan ihmisoikeusrikkaita, korruptiota tai huumekauppaa.

MAANKÄYTTÖ JA TEHOKKUUS. Sellun, geenimuunnellun soijan ja peltopolttoaineiden tuotanto liittyy siis saumattomasti maailman elintarvikehuollon ja maankäytön suuriin tulevaisuuden haasteisiin. Keskeinen asia energiahuollon lisäksi on maapallon kasvavan

väestön ruokkiminen. Väestönkasvu edellyttää YK:n Elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO:n asiantuntijoiden mukaan myös rajua elintarvikkeiden tuotannon kasvattamista. FAO:n arviot sisältyvät kesäkuussa 2008 Roomassa pidetyn elintarvikehuippukokouksen taustaksi tehtyyn laajaan asiantuntijaraporttiin (<http://www.fao.org/>). Huippukokouksessa pohdittiin keinoja, joilla vastataan globaalisti ilmastomuutoksen ja bioenergian käytön elintarvikehuollolle asettamiin kasvaviin haasteisiin.

FAO:n laskelmien mukaan elintarvikkeiden kysyntä kaksinkertaistuu nykyisestä vuoteen 2050 mennessä sekä väestönkasvun että elintason nousun ja ruokakulttuurin muutosten vaikutuksesta. Maailman elintarvikehuollon turvaamisesta voi FAO:n mukaan tulla yksi alkaneen vuosisadan suurimmista ongelmista.

Kysynnän kattamiseksi köyhimpien Etelän maiden maatalouden tehokkuuden eli satojen on nouseva 40 prosenttia suuremmaksi kuin nykyisin. FAO:n maatalousasiantuntijoiden mukaan kasteluvettä tarvitaan 40–50 prosenttia ja viljelysmaata 100–200 miljoonaa hehtaaria nykyistä enemmän. Suurin vedentarve on Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa ja Etelä-Amerikassa. Nykyisin keinokastelussa on noin 200 miljoonaa hehtaaria. Maatalous käyttää joka vuosi 2500 miljardia kuutiometriä vettä, eli kolme neljäsosaa maailman vuotuisesta makean veden kulutuksesta. Typpilannoitteita käytetään 100 miljoonaa tonnia vuodessa. Laajamittainen maatalous heikentää raportin mukaan olennaisesti ympäristön tilaa ja on yksi suurimmista kasvihuonekaasujen lähteistä. Maatalouden vuotuiset kokonaispäästöt ovat 13–15 miljardia tonnia hiilidioksidia.

FAO:n raportin mukaan maatalouden osuus maailman hiilidioksidipäästöistä oli vuonna 2007 neljännes. Suurin osa hiilidioksidipäästöistä aiheutuu metsäkadosta, johon sekä metsä- että maatalous vaikuttavat, molemmat omilla tavoillaan. Metaanipäästöistä puolet tulee maataloudesta ja typpipäästöistä 75 prosenttia.

FAO:n raportti kertoo lisäksi, että maailmassa kulutetaan vuodessa noin kaksi miljardia tonnia viljaa ja 150 miljoonaa tonnia kalaa. Viljelyssä on noin 1,4 miljardia hehtaaria, mikä vastaa kymmenesosaa

maapallon maa-alasta. Laitumia on noin 2,5 miljardia ja metsää noin 4 miljardia hehtaaria. Metsistä viisi prosenttia on istutusmetsiä, mutta niiden määrä on kasvussa – olivatpa ne sitten puupeltoja tai varsinaisia istutusmetsiä.

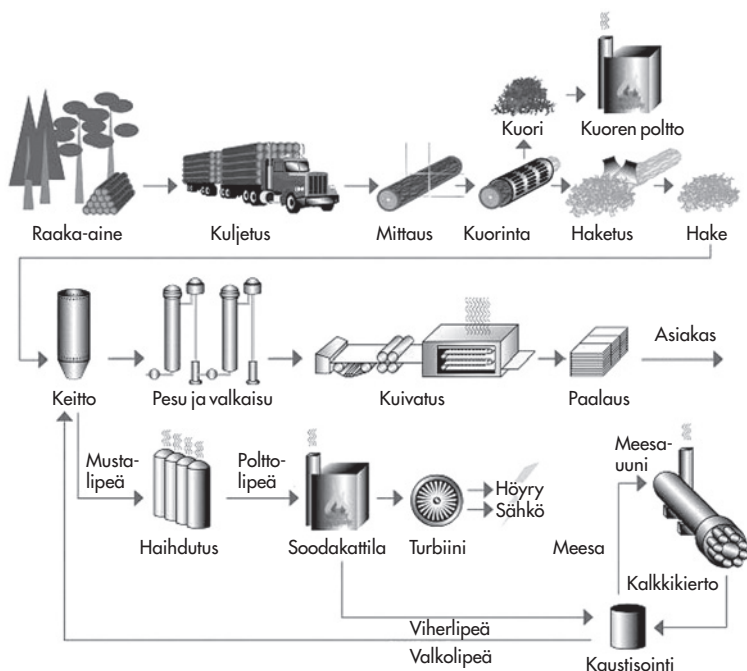
SELLU JA ENERGIA. Mitä suurempia sellutehtaat ovat, sitä suurempia kuituviljelmiä ne tarvitsevat. Suuret tehtaat aiheuttavat myös suuria muutoksia ympäristössään ja käyttävät suuria määriä energiaa. Selluteollisuuden edustajat korostavat mielellään, että selluntuotanto kuluttaa kyllä paljon energiaa, mutta että tämä energia on uusiutuvaa ja se syntyy itse tuotantoprosessissa. Esimerkiksi Euroopan paperiteollisuuden liitto CEPI (Confederation of European Paper Industries) ilmoittaa, että paperiteollisuus on Euroopan suurin uusiutuvan energian tuottaja ja käyttäjä. Mutta koko metsäteollisuus kuluttaa paljon myös muuta kuin vain uusiutuvaa energiaa. Kansalaisjärjestö urgewaldin selluteollisuusraportin mukaan esimerkiksi Suomessa vuoden 2005 paperityöläisten lakon aikana valtakunnallinen kivihiilenpoltto vähentyi merkittävästi (Banks, Pulp and People 2007). Lisäksi on hyvä muistaa, että paperiteollisuusyritykset – kuten UPM ja Stora Enso – ovat Pohjolan Voiman asiakkaita ja osakkaita. Pohjolan Voima puolestaan omistaa 57 prosenttia Teollisuuden Voimasta, joka on aktiivinen ydinvoimanrakentaja.

Euroopassa kuitupolttoaineet ovat alkaneet kilpailla selluloosan kanssa, mikä on vaikuttanut osaltaan puun hinnan kohoamiseen. Esimerkiksi CEPI on ollut huolissaan siitä, että puuraaka-aineen käyttökustannukset nousevat ja teollisuudenalan kilpailukyky heikkenee. Samaan aikaan selluteollisuus pohtii mahdollisuuksia joidenkin Euroopan huonosti kannattavien sellutehtaiden muuttamiseksi polttoainetehtäiksi. Globaalissa mittakaavassa tilanne puuraaka-aineen suhteen säilyy kuitenkin samana, sillä puukuidun kasvattaminen esimerkiksi Etelä-Amerikassa on kaksi kertaa Euroopassa tuotettua edullisempaa – eli paine Etelän ongelmallisen agribisneksen lisäämiseksi ei tällaisella rakennemuutoksella ainakaan vähene.

Hakkuut ja plantaasiviljely tropiikin alueilla vapauttavat ilmakehään myös biomassaan ja maaperään varastoitunutta hiilidioksidia. Erityisesti Indonesiassa metsähakkuut ja palmuöljyn viljely ovat vaikuttaneet hiilidioksidipäästöihin. On laskettu, että alueen hiilidioksidipäästöt ovat lisääntyneet yli kahdella miljardilla tonnilla vuodessa (ks. Banks, Pulp and People 2007). Indonesiasta on metsäsektorin muutosten jälkeen tullut Kiinan ja Yhdysvaltojen jälkeen maailman komanneksi suurin kasvihuonekasujen tuottaja. Massiivinen ja globaalisti leviävä kuitupuunviljely vaikuttaa myös siihen, että kierrätyskuitua ei kaikkialla kerätä ja käytetä tehokkaasti vaan suuri osa jätepaperista katoaa kaatopaikoille, joista se vapauttaa metaania ilmaan muiden jätteiden kanssa.

Vaikka kierrätyskuitu ei sovellu nykytekniikalla kaikkien paperilaatujen valmistukseen, globaalien ympäristökysymysten kannalta on olennaista, että kierrätyspaperin uusiokäyttö kuituna on huomattavasti energiatehokkaampaa ja rationaalisempaa kuin viljellyn puukuidun käyttö. Saksalaisen Heidelbergin ympäristö ja energia-instituutin mukaan puukuidusta tuotettu paperi tarvitsee kaksi ja puoli kertaa enemmän energiaa kuin kierrätyskuidusta tehty paperi (Banks, Pulp and People 2007). Sellunkuljetus laivoilla ympäri maailmaa sijaitseviin paperitehtaisiin käyttää myös merkittävästi energiaa ja tuottaa siten hiilidioksidipäästöjä.

LANNOITTEET JA SELLU. Puut kasvavat tropiikissa paljon nopeammin kuin esimerkiksi Suomessa tai muilla viileillä ilmastovyöhykeillä. Osa tehokkaalta tuntuvasta kasvusta aiheutuu myös laajasta lannoitteiden, torjunta-aineiden ja koneiden käytöstä. Brasiliassa istutus, hoito, hakkuu ja kuljetus voivat kohota miltei kolmasosaan raaka-ainekustannuksista. Aika ajoin Brasiliassa kerrotaan myrkyllisten torjunta-aineiden levinneen rannikkosademetsiin. Brasiliassa lannoitteiden ja torjunta-aineiden runsas käyttö on myös laillista, toisin kuin useissa muissa maissa.

Kuvio 6. Sellunvalmistusprosessi Metsä-Botnian tehtaalla.
(Lähde: Botnia.)

Uruguayssa eukalyptuksen viljelyä valvotaan paremmin kuin Brasiliassa. Uruguayssa voi jopa internetin kautta hakea tiedon kaikista maa-alueista ja niiden käyttöluokituksesta. Maanluokittelu määrittää esimerkiksi, mille maa-alalle saa perustaa plantaaseja, millä viljellä vehnää tai soijaa. Uruguayssa myös säännellään ja tarkkaillaan lannoitteiden käyttöä. Botnian eukalyptusviljelmien kustannuksista lannoitteet aiheuttavat noin kymmenesosan. Lannoitetta Uruguayssa käytetään vain, kun plantaasi perustetaan, ja sen tarkoituksena on parantaa puun kasvua alussa. Lannoitetta ei levitetä laajalti vaan vain puuntaimen juurelle. Myöhemmin puut kuoritaan kasvupai-
kalla – toisin kuin yllä olevassa normaalissa suomalaisessa sellusproses-

sisä (kuvio 6) – ja kuoret toimivat osaltaan lannoitteena. Uruguayssa puunviljelyssä noudatetaan myös ilmeisen tiukasti FSC-sertifioinnin kriteerejä. FSC on muun muassa Greenpeacen ja WWF:n tunnustama ja tukema metsäsertifiointijärjestelmä, jossa FSC:n tunnustama verifioija tarkastaa plantaaseja säännöllisesti ja järjestelmällisesti.

Etelä-Amerikan selluteollisuus liittyy monin tavoin myös aiemmin kuvattuun ongelmalliseen peltopolttoaineiden tuotantoon. Agribisneksen toimijat kamppailevat keskenään viljelymaasta. Uusia hankkeita suunnitellaan innokkaasti. Selluhankkeet eivät ole vielä kohdanneet kasvavan maakilpailun kääntöpuolia dramaattisella tavalla, mutta merkkejä on ollut jo pitkään ilmassa – erityisesti Brasiiliassa maattomien liikkeen toiminnassa.

Peltopolttoaineen, geenimanipuloidun viljan ja selluntuonnin kasvaessa alkutuotanto-olosuhteita on syytä tutkia huolellisesti. Voi olla jopa tauon aika ja syytä miettiä globaalisti sitä, mitkä ovat maapallon laajuisesti parhaita maankäytön ja energiankäytön yhteisiä ratkaisuja. Energia-asioissa tämä voi tarkoittaa jopa sitä, että nyt olisi syytä käyttää tehokkaasti ja vähäpäästöisesti ennen kaikkea fossiilisia polttoaineita, ja samalla pohtia ja kehittää varmasti kestäviä tulevaisuuden bioenergiaratkaisuja. Usean Latinalaisen Amerikan maan hallituksen lobbaamiin lyhytnäköisiin tehotuotantoa ylistäviin projekteihin on suhtauduttava erityisen kriittisesti. Etanolia ja sellua (ja ehkä myös geenimanipuloituja lajeja ja soijaa) voidaan tuottaa tehokkaasti ja ympäristöystävällisesti, mutta tuotannon kestävyyttä ja vaikutuksia on arvioitava monipuolista ja huolellisesti. Nämä ovat suuria ihmiskunnan tulevaisuuteen vaikuttavia globaaleja asioita – ja me suomalaisetkin olemme sidoksissa niin Aasiaan, Afrikkaan kuin Amerikkoihin.

3.

SUOMALAINEN METSÄTEOLLISUUS MAAILMALLA JA URUGUAYSSA

Vaikka metsäteollisuuden ja sen historian merkitys on vaikuttanut olennaisesti suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen, metsähistoriaa on tutkittu sosiaalitieteissä lopulta yllättävän vähän (Hänninen 2007). Viime vuosina maamme vihreän kullan yhteiskuntahistorian aukkoja on kuitenkin paikattu ansiokkaasti. Tätä työtä ovat tehneet esimerkiksi Juhana Aunesluoma (2007), Kai Häggman (2006), Niklas Jensen-Eriksen (2007), Markku Kuisma (2006) ja Antti Kujala (2006). Myös vuonna 2006 ilmestynyt Uusi metsäkirja (Jalonen ym.) jatkaa tutkimuksen tiellä. Matti Kärkkäinen on analysoinut metsäteollisuuden muutosta teoksessaan Maailman metsäteollisuus (2005). Kriittinen ja toisenlainen kurkistus metsäsektorin globalisaatioon on esimerkiksi jo vuonna 1998 ilmestynyt *Tropiikin vihreä kulta* (Kuvaja, Ulvila & Wallgren, toim.).

Tutkimuksista käy ilmi, että kansainväliset markkinat ja kansallinen politiikka ovat aina vaikuttaneet olennaisesti metsäteollisuuden toimintaan. Kansainväliset markkinat ovat määränneet tehtaiden määrää, kokoa ja tuotantoa, ja kansallisessa poliittisessa päätöksenteossa on luotu niitä yhteiskunnallisia olosuhteita, joiden mukaan sellu- ja paperiteollisuus on joutunut toimimaan.

Vaikka tässä kirjassa ei ole tarkoitus pohtia suomalaisten metsäteollisuusyritysten pitkän keston historiaa, Argentiinaan ja Uruguayhin vievän matkan aluksi on kuitenkin syytä tarkastella sitä kehitystä,

joka on vienyt suomalaisia sellutehtaita pois kotoisten jokien uomilta – ja aiheuttanut jopa konflikteja valtioiden välillä.

Uruguay Fray Bentosin tehtaan ja Brasilian Veracelin lisäksi suomalaistaustaiset yritykset ovat viime vuosikymmeninä joutuneet muidenkin metsäteollisuuskiistojen osapuoliksi maailmalla. Esimerkiksi UPM-Kymmene ja Aprilin tapaus Indonesiassa 1990-luvun lopulla oli maan- ja metsänkäyttöön liittyvä uudenlainen poliittis-taloudellinen kiista. Miten trooppista sademetsää pitää käyttää ja kohdella? Kuka siellä saa toimia ja miten? Suomalaista metsäyhtiötä syytettiin paikallisten ihmisoikeuksien loukkaamisesta ja sademetsien tuhoamisesta – toisella puolella maapalloa. Indonesiaan verrattaessa Uruguayssa ei sentään ole kyse sademetsien kohtalosta vaan eukalyptuksen istuttamisesta puuttomalle aroille. Näillä konflikteilla on kuitenkin yhtymäkohtia.

April-metsäkiista alkoi, kun UPM-Kymmene julkisti 1997 aiesopimuksen, jonka mukaan yhtiö aikoi kahden vuoden kuluttua perustaa indonesialaisen April-yhtiön kanssa hienopaperia tuottavan yhteisyrityksen. Järjestelyn kautta UPM-Kymmenestä olisi tullut indonesialaisen metsäyhtiön omistaja. Monet ympäristö-, kehitys- ja ihmisoikeusjärjestöt arvostelivat voimakkaasti investointipäätöstä ja vaativat UPM-Kymmeneä vetäytymään yhteistyöstä Aprilin kanssa.

Kiistan taustalla oli sademetsien hyödyntämistä koskeva intressikonflikti. Indonesian metsäkiistan keskeisiä toimijoita olivat Uruguayn tapauksen lailla metsäyhtiö, asiantuntijat ja kansalaisjärjestöt. Vaikka Indonesiassa ei ollut kyse kahden valtion välisestä asiasta kuten Argentiinassa ja Uruguayssa, eri toimijoilla oli erilaisia käsityksiä selluteollisuuden tuoman muutoksen merkityksistä ja ympäristövaikutuksista.

UPM-Kymmenen näkökulmasta vuoden 1998 April-projektissa oli kyse köyhän Indonesian tärkeän resurssin jalostamisesta eli askeleesta kehityksen tiellä. Uruguayn valtio ja Metsä-Botnia ovat käyttäneet samankaltaista retoriikkaa Fray Bentosin tehtaan kohdalla: Uruguayn talouden sanotaan saavan lisäpotkua ja maan koko investointiympäristön piristyvän. Uruguayn kansallisesta resurssista ollaan

ottamassa taloudellinen hyöty irti, mutta siitä ei puhuta, miten voitot jaetaan ja kuka lopulta hyötyy.

Argentiinalaisen paikallisen kansanliikkeen näkökulmasta Fray Bentosin tehdashankkeessa kyse on väärästä ja jopa imperialistisesta kehitysmallista ja siitä, että paikallisen väestön ääntä ei kuunnella. Aivan kuten Indonesiassa, Fray Bentosissakaan konfliktin lähtökohdaksi ei ollut resurssien tai luonnonsuojelu, vaan paikallisen väestön taloudelliset, poliittiset ja kulttuuriset vaatimukset.

Sekä Aprilin että Fray Bentosin tapaukset kuvastavat sitä, miten Suomi on osallinen uudenlaisissa globaalitalouden ja nopeiden informaatiovirtojen luomissa paperiteollisuuskonflikteissa. Aprilin kohdalla suomalaisen yrityksen toimintatavat ulkomailla joutuivat kansalaisjärjestöjen kritiikin kohteeksi myös *kotimaassa*. Globalisaatiossa taloudellisesta voi tulla poliittista investoijille ennalta arvaamattomissa tilanteissa (ks. Maria Åkerman. 2002).

Fray Bentosin tapauksessa kansalaisjärjestöjen kritiikki Suomeen on tullut pääosin ulkomailta, ja suomalaiset ympäristöjärjestöt ovat olleet asiassa aika hiljaisia – jopa niin hiljaisia, että argentiinalaiset kansalaisaktivistit ovat asiaa useaan otteeseen ihmetelleet. (Ks. myös s. 92–93.)

BOTNIA JA URUGUAY

April-projekti Indonesiassa oli maantieteellisesti ja ympäristön kannalta erilainen kuin Metsä-Botnian hanke Uruguayssa. Botnian sellutehdas Fray Bentosissa ei sijaitse sademetsässä eikä Botnian eukalyptusviljelmien alle ainakaan tehtaan nykyisessä koossa jää muita maankäyttövaatimuksia.

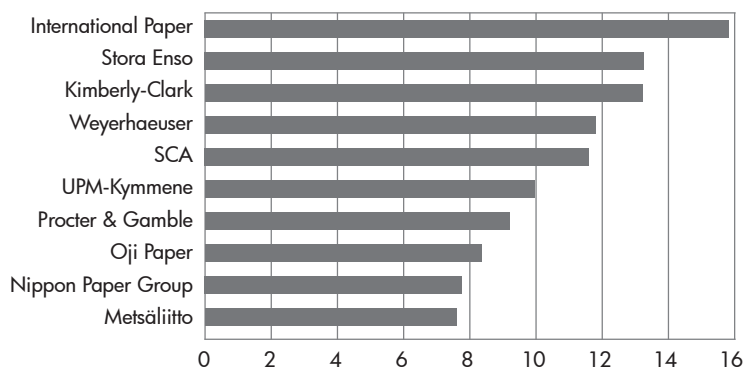
Suomalaisen paperiteollisuuden yritysten joukossa erityisesti Metsä-Botniassa on pyritty yhdistämään perinteisen osuuskuntapohjaisen (”metsäliittolaisen”) suomalaisen metsänomistajan ja puukauppiaan edut globaalin yritystoiminnan nykyaatimuksiin. Tehtävä

on vaikea ja kilpailijoita riittää. Fray Bentosin tehdasta on kuvailtu yhtiön pelastajaksi globaalin kilpailun kovenевissa haasteissa.

Suomen ja muun Euroopan paperiteollisuudessa tehtiin selviä virheitä ja laadittiin vääriä tulevaisuudenvisioita 1990-luvulla. Paperiyhtiöiden päättäjät ostivat – monin osin väorien oletusten perusteella – sekä toisiaan että amerikkalaisfirmoja. Helsingin Sanomien taloustoimittaja Jyrki Iivosen mukaan paperiteollisuuden nykyinen alavire johtuu juuri 1990-luvun uhosta (HS 5.6.2008). Vaikka tehdyt väärät strategiset ratkaisut on paperiteollisuudessa jollain lailla tunnistettu, 1990-luvulla muodostuneesta suosta ei ole ollut helppoa nousta ylös. Samassa pinteessä ovat olleet niin Stora-Enso, UPM kuin Metsäliitto Osuuskunta, johon M-Real ja Metsä-Botnia kuuluvat.

Edellä on jo kuvailtu, kuinka Fray Bentosin tehdas on yksi merkittävä osa globaalia agribisnestä ja paperituotannon globalistumista. Metsä-Botnia (jatkossa lyhennettynä Botnia, joka on nykyään myös yhtiön rekisteröity markkinointinimi) syntyi 1970-luvulla sellutuotantoon erikoistuneena yrityksenä. Siitä kasvoi 1990-luvun alun aikana metsänomistajien hallitseman Metsäliiton ja Yhtyneitten Paperitehtaitten yhteinen kansallinen sellufirma. Suomalaistaustaisen paperiteollisuuden rakenne- ja omistajuusmuutoksissa Botniasta muodostui Metsäliitto-konsernin, siihen kytkeytyvän M-real (entinen Metsä-Serla) ja UPM:n yhteisyritys. Tällä yritysten ryppäällä on 2000-luvulla Suomen ja Uruguayn lisäksi teollista toimintaa Venäjällä – muun muassa sahauslaitos Syväri-joella – ja samaan kompleksiin on suunniteltu myös suurta selluntuotantoyksikköä (Lehtinen 2007). Tällä hetkellä Botnia on Stora Enson jälkeen Euroopan toiseksi suurin selluntuottaja.

Kymmene ja Yhtyneet Paperitehtaat olivat fuusioituneet 1990-luvun puolivälissä United Paper Mills-Kymmeneksi, UPM-Kymmeneksi, josta muotoutui sittemmin nykyinen UPM. Talvella 2006–2007 käytiin ankaraa kiistaa eri metsäyhtiöiden omistussuosuksista, ja aika ajoin tämän jälkeenkin suomalaisen paperiteollisuuden valtataistelu on noussut otsikoihin. Riitaa tuntuvat aiheuttavan monenlaiset yhteisyritysten ristikkäiset omistajuudet ja niistä kum-

Kuvio 7. Maailman suurimmat metsäteollisuusyritykset (kokonaisliikevaihto mrd euroa). Suomalaiset metsäteollisuusyritykset ovat merkittäviä globaaleja toimijoita. (Lähde: Metsäteollisuus.)

puavat epäluulot. Osuuskunta Metsäliitto ei halunnut luovuttaa ääni-valtaansa Botniassa UPM:lle vaan ajoi läpi ratkaisun, jossa M-realin omasta Botnia-salkusta irrottama yhdeksän prosentin osuus siirtyi Metsäliitolle selvästi UPM:n tarjousta halvemmalla hinnalla. M-real on UPM:n tavoin pörssiyhtiö, vaikka kuuluukin Metsäliiton leiriin. Metsäliiton mielestä UPM:n tarjous oli vihamielinen, sillä se katsoi omaavansa oikeuden sisäisiin siirtoihin (ks. Lehtinen 2008). Nämä kompromissiratkaisut, valtausyrietykset ja epäluulot kertovat yhteisyytysten operatiivisista ja strategisista ongelmista.

Fray Bentosiin selluteollisuutta on pohjustettu Uruguay-joen lähistöllä 1970-luvun alusta. Tuolloin sellun raaka-aineeksi tarkoitettua eukalyptusta alettiin istuttaa alueelle Maailmanpankin tuella. Suomalaisen toiminta Uruguayssa laajeni 1990-luvulla, kun Kymmene ja Shell-konserni tekivät alueella yhteistyötä. Vuonna 1991 yhtiöt perustivat yhteisyrityksen, Compania Forestal Oriental S.A:n (FOSA), joka teki koeistutuksia omistukseensa hankkimillaan mailla. Tavoitteena oli aluksi kerätä tietotaitoa ja käsityksiä plantaasien taloudellisesta kannattavuudesta. Suunnitelmissa oli nopeasti kasvavan eukalyptuskuidun laivaaminen Kymmenen sellutehtaille Eurooppaan. Suomalaisen sellutehdasinvestoinnin alkaessa varmistua suunnitelmat

Uruguayssa muuttuivat. Shell myi osuutensa FOSA:sta suomalaisille vuonna 2003 (ks. Lehtinen 2007). Uruguaylaiset yksityishenkilöt ja muutamat ympäristöjärjestöt – eivät argentiinalaiset, kuten Suomessa on myöhemmin usein esitetty – arvostelivat jo tuolloin voimakkaasti eukalyptusviljelyä sen mahdollisista ympäristövaikutuksista.

Etelä-Amerikan sellunviljelyssä Uruguaysta on tullut merkittävä alue, vaikka maa on pinta-alaltaan maanosassa pieni (176 220 km²). Eukalyptuspeltoja tai muita kuitupuuviljelmiä maassa on noin 800 000 hehtaaria, joista Botnian hallussa 100 000. Kaiken kaikkiaan Uruguayn hallitus on varannut kuitupuuviljelmille tulevaisuudessa kolme miljoonaa hehtaaria. Valtavan kokoisessa Argentiinassa puusututuksia on 1,5 miljoonaa hehtaaria ja Chilessä 2,1 miljoonaa hehtaaria. Brasilia on suurin kuitupuun kasvattaja, maassa on istutuspuuviljelmiä yli viisi miljoonaa hehtaaria. Brasiliassa on 241 sellu- tai paperitehdasta, Argentiinassa 19 ja Chilessä 13. Paperi- ja puuteollisuussektori on erityisesti Chilessä merkittävässä asemassa, Se on maan toiseksi suurin teollisuussektori ja edustaa 3,5 prosenttia maan bruttokansantuotteesta (Malamud 2006). Uruguay on ajamassa kuitenkin suhteellisesti pian Chilen ohi.

Botnian nimeen on yhdistetty sekä ongelmat että kunnia Argentiinassa ja Uruguayssa. Yritysten omistajuuksia tarkasteltaessa UPM:llä on kuitenkin yllättäen enemmistöasema ja äänivalta Fray Bentosin tehtaassa, sillä sellutehdasta varten perustetusta yhteistyrytyksestä, Botnia S.A:sta, UPM omistaa suoraan 12,4 prosenttia sekä tämän lisäksi 47 prosenttia Botnian 82,1 prosentin Fray Bentos -osuudesta (Aukia & Pitkänen 2005). Kun siis Fray Bentosin tehtaan omistuspohja avataan, huomataan, että kritiikki on kohdistunut ennen kaikkea toteuttajaan, Botniaan, ei tehtaan kaikkiin omistajiin. Varsinkin uruguaylainen tehtaan taustalla oleva perheyryty Grupo Otegui on päässyt kansanliikkeiden kritiikin tulvassa yllättävän vähällä, vaikka se omistaa Botnia S.A:sta yhdeksän prosenttia.

Aiemmin kuvaillut UPM:n ja Metsäliiton vuoden 2007 kiistat osoittivat, että metsänomistajien osuuskuntien intressit ja pörssiyrityöiden strategiset tavoitteet eivät aina osu ongelmitta yhteen. Eri osa-

Kartta 5. Uruguay ja Botnia Latinalaisessa Amerikassa.
(Lähde: Brandconsult 2008.)

puolten kannattavuusvaikeudet päätuotantoaloilla eivät helpottaneet asioista sopimista. Erityisesti M-realilla on jo pitkään ollut kannattavuusongelmia, ja myymällä osuutensa Botniasta se pyrki korjaamaan talouttaan. Metsäteollisuuden tuotantoketjujen globalisoituminen tuli aluksi kalliiksi kaikille Botnian omistajille. Siksi Uruguayn hanke nähdään uutena mahdollisuutena. Botnia S.A:sta on kaikki syyt odottaa merkittävää tulonlähdettä omistajilleen ja samalla helpotusta

yhtiöiden talousvaikeuksiin. Olennaista tässä poikkikansallistumisessa on, mikä on taloudellisesti tehokkain ja samalla ekologisesti kestävin tapa tuottaa paperia – ja minne hyödyt lopulta kasautuvat.

Botnian pääosakkaat ovat joutuneet sopeutumaan metsäsektorin nopeasti muuttuvaan globaaliin kilpailutilanteeseen. Sellu- ja paperiteollisuutta monipuolisesti analysoinut maantieteilijä Ari Lehtinen tiivistää, että yritykset ovat omilla ratkaisullaan synnyttäneet yllätyksellisiä talousheijastuksia (Lehtinen 2007; 2008). Eri paperilajien ylituotannon aiheuttamat hinnanalennukset maailmanmarkkinoilla ovat osin seurausta 1990-luvun hallitsemattomasta tuotantokapasiteetin suunnittelusta. Ylimääräisiä heijastusvaikutuksia syntyy uusien tehtaiden sijoitusratkaisuista, sillä tehdas- ja istutushankkeet aktivoivat alueellisten tukielinkeinojen lisäksi lähes poikkeuksetta myös monipuolisen joukon hankkeita vastustavia toimijoita – ja jopa valtioita, kuten Argentiinan tapaus Botnian tehdashankkeessa on osoittanut. Valtavan kokoiset selluhankkeet sisältävät aina poliittisen riskin mahdollisuuden.

Botnian Fray Bentosin tehtaasta – samoin kuin Stora Enson Veracelin tehtaasta Brasiliassa ja April-projektista Indonesiassa – on tullut esimerkkejä siitä, miten suurinvestointien poliittiset riskit saattavat kasvaa yllättäen. Fray Bentosissa kyse on ollut Argentiinan hallituksen ja paikallisliikkeiden historiallisesta liitosta; Brasiliassa Stora Enson yllätti maan yhteiskunnallisesta epätasa-arvosta kumpuava maattoimien liike. Erityisesti yhdysvaltalaisen yritysten historia Latinalaisessa Amerikassa kertoo omaa tarinaansa näistä suomalaistoimijoita kohdanneista tilanteista. Suomalaistaustaiset selluyritykset ovat selvinneet tilanteista toistaiseksi yllättävän hyvin, osin onnella, osin taidolla. Botnialle ja Stora Ensolle aika lailla yllättäen tulneiden poliittisten riskien huomioiminen on tärkeää myös vastaisuudessa, sillä tehtaat ovat paikoillaan vielä pitkään. Ennakoivaa yhteiskunta- ja kulttuuritieteistä riskianalyyseja ei Fray Bentosin kohdalla osattu tehdä riittävän huolellisesti, mutta ennakoitavaa riittää myös tulevaisuudessa.

MIKSI SUOMALAISTEHDAS URUGUYAHIN?

Helsingin Sanomien Jyrki Iivonen analysoi (HS 16.4.2007) Stora Enson brasilialaisen Veracelin sellutehtaan vuoden 2006 huikeaa operatiivista tulosta: 283 miljoonan euron liikevaihdosta jäi muuttuvien ja kiinteiden kulujen jälkeen käyttökatetta 43 prosenttia eli 123 miljoonaa euroa. Brasilian tehtaan kannattavuus on kaksinkertainen parhaisiin suomalaisiin sellutehtaisiin verrattuna. Tällaisia yritystietoja on hankala saada, sillä suomalaisyritykset eivät yleensä julkista tehdas-kohtaisia kannattavuustietoja, eikä Veracelin tuloslukuja löydy yhtiön tuoreesta vuosikertomuksesta. Stora Enso joutui kuitenkin toimittamaan Yhdysvaltain rahoitustarkastukselle yksityiskohtaisen raportin, jonka liitetietoihin Veracelin numerot on kirjattu Brasilian kirjanpito-käytännön mukaisesti.

Veracelin tehtaan tulos johtuu Iivosen analyysin mukaan ennen kaikkea halvoista raaka-ainekustannuksista:

Yhtiö omistaa 200 000 hehtaaria maata, josta kolmannes on viljely eukalyptukselle. Veracelin metsät kasvavat nopeasti, ja ne sijaitsevat lähellä tehdasta. Sen vuoksi kuljetuskustannukset savotalta sellukattilan kylkeen ovat vähäiset. Metsä-Botnia jää jälkeen Veracelistä siksi, että suomalaiset massapuut koivu ja mänty maksavat enemmän kuin brasilialainen eukalyptus. Hakkuu-, korjuu- ja kuljetuskustannukset ovat Suomessa paljon korkeammat kuin Brasiliassa. Myös kuljetusmatkat metsästä tehtaalle ovat pidemmät. Lisäksi Metsä-Botnia joutuu tuomaan osan raaka-aineestaan ulkomailta. Veracelin voitonnumeroista voi päätellä, minkälaista kannattavuutta Metsä-Botnia odottaa ensi syksynä käynnistyvältä Uruguayn-tehtaaltaan. Uruguayssa ei yllätä samaan kannattavuuteen kuin Brasiliassa. Uruguayssa puu kasvaa hitaammin ja viljelymetsät ovat kauempana tehtaalta kuin Brasiliassa. Myös Argentiinan ja Uruguayn välinen selluriita saattaa tuottaa kalliita yllätyksiä. Miksi sitten Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa valmistetaan selluloosaa, kun trooppisissa maissa tuotanto kannattaa

paljon paremmin? Maailma kuluttaa sellua 175 miljoonaa tonnia vuodessa. Trooppisten maiden tehtaat eivät pysty yksin tyydyttämään kysyntää, eikä vapaata maata puuplantaasiin perustamiseksi ole rajattomasti. Lämpimissä maissa puu kasvaa nopeasti, mutta niissä asuu myös paljon ihmisiä. Peltoja tarvitaan ensiksi ruoan eikä sellupuiden tuottamiseen.

Lainsäädännöllä taattu vapaakauppaetu on erityisen tärkeä asia Botnialle Uruguayssa. Tehdas toimii vapaatuotantoalueella eikä maksa Uruguayhin veroja. Botnia sai tehdashankkeelleen vapaakauppa-oikeudet Uruguayn hallitukselta lokakuussa 2004. Tämä tarkoittaa sitä, että yritys vapautuu kaikista tullimaksuista maksamalla Uruguayn valtiolle 410 000 euron vuosikorvauksen. Vapaakauppaetuun liittyy myös se, että esimerkiksi Suomesta ja Ruotsista tehdasrakennukselle tuotavista koneista ei tarvitse maksaa Uruguaylle tuontitulleja. Pieneksi ja köyhäksi usein kuvailtu Uruguayn valtio tukee siis epäsuorasti huomattavalla summalla Botnian investointia. Esimerkiksi Río Negron alueen (Fray Bentosia ympäröivä maakunta) nykyinen intendentti (kuvernööri) Omar Lafluf kertoo, että ”vapaakauppa-alue oli se ehto, jonka Botnia meille antoi” (haastattelu 24.7.2007).

Myös tehtaan proomusatama ja Nueva Palmiran syväsatama ovat käytännössä yhtiön omia – puhumattakaan siitä tosiasiaista, että 70 prosenttia sellun kuitupuusta saadaan omassa omistuksessa olevilta puupelloilta. Kolmasosa tehtaan tarvitsemasta puusta ostetaan muilta maanomistajilta, joita ovat paikallisten viljelijöiden lisäksi muun muassa yhdysvaltalaiset rahastot. Investoinnin kannattavuutta lisää myös se, että Uruguayssa metsurien palkat ovat kymmenen kertaa alhaisemmat kuin Suomessa. Puupeltotyömies ansaitsee noin 220 dollaria kuukaudessa ja tehdastyöläinen noin 400 dollaria. Raaka-aine saadaan tulevaisuudessakin edullisesti omilta plantaaseilta, joiden määrää suunnitellaan lisäävän. Myös muut sivukustannukset ovat eurooppalaisia vähäisempiä, kun esimerkiksi veroja valtiolle ei vapaakauppa-oikeuksien perusteella tarvitse maksaa. Tehtaan tuottamaksi tulokseksi lasketaan noin miljoona dollaria päivässä. Toisin sanoen

Fray Bentosin suuren laitoksen voitto on vähintään kaksinkertainen Suomessa sijaitsevaan sellutehtaaseen verrattuna.

Uruguayssa toimimisen taustalla on myös muita kuin suoraan taloudellisia syitä – yhteiskunnalliset riskit arvioidaan pieniksi. Botnian edustajat mainitsevat useita tällaisia seikkoja ja niitä on esitetty myös yhtiön power point -esityksissä. Uruguayn maanomistusasiakirjat ovat kunnossa, ja siksi yllättäviä juridisia vaatimuksia ei ole syntynyt. Valtio on tukenut ja suosii edelleen voimakkaasti ulkomaisia teollisuusinvestointeja. Alueella ei ole alkuperäiskansoja, joilla voisi olla perinteisiä vaatimuksia yhteisölliseen maanomistukseen, eikä harvaan asutussa maassa ole Brasilian tapaista isoa maaseutuköyhälistöä eukalyptusviljelmien ympäristössä. Botnian edustajien välittämään niin sanottuun hiljaiseen tietoon liittyy Uruguayssa myös se, että maassa ei tarvita lahjuksia. Tätä käsitystä tukee myös Transparency Internationalin julkaisema globaali korruptiobarometri (Report on... 2007).

Lisäksi Uruguayssa sanotaan olevan ”demokraattisempi” kulttuuri kuin monessa muussa yhtä potentiaalisessa Etelä-Amerikan sellumaassa. Uruguayn koulutusjärjestelmä ja maassa 1910-luvulta alkaen kehitetyt hyvinvointivaltiorakenteet takaavat yrityksille myös etuja insinöörien ja muiden työntekijöiden kouluttamisessa. Uruguayta pidetään lisäksi ”kulttuurisesti helppona paikkana”, koska se koetaan Latinalaisen Amerikan eurooppalaisimmaksi ja valkoisimmaksi maaksi. Vaikka nämä käsitykset ovat Latinalaisessa Amerikassa yleisiä stereotyyppioita ”Etelä-Amerikan Sveitsistä”, niissä on myös totuutta mukana. Esimerkiksi YK:n kestävän kehityksen indekseissä Uruguay on ollut kärkisijoilla usean vuoden ajan heti Suomen jälkeen.

Eukalyptuksen viljelyä on kokeiltu Uruguayssa onnistuneesti vuosikymmenten ajan. Uruguayn pampalla myös maan multakerros on riittävän paksu: senkin vuoksi lannoitekustannukset ovat maassa monta kertaa pienempiä kuin esimerkiksi Brasiliassa. Uruguayssa puun kasvaminen leikkuumittaiseksi tosin kestää muutaman vuoden enemmän kuin Brasilian trooppisemmilla plantaaseilla. Uruguayssa eukalyptuksen kasvattamiseen tarvitaan kuitenkin vähemmän jatkuvia investointeja, esimerkiksi juuri lannoitusta.

URUGUAY – ETELÄAMERIKKALAINEN HYVINVOINTIVALTIO?

Uruguay on perustuslaillinen tasavalta, jossa presidentti toimii myös pääministerinä. Presidentti ja eduskunta valitaan joka viides vuosi. Maa on jaettu 19 lääniiin. Asukkaita Uruguayssa on vuonna lähes 3,5 miljoonaa (arvio, 2008), joista noin puolet asuu pääkaupungissa Montevideossa. Maasto on aroa ja kukkuloita, maan korkein kohta on vain 514 metrin korkeudella merenpinnasta. Vuonna 2007 Uruguayn BKT/asukas oli 11 600 dollaria, lukutaitoprosentti 98 ja odotettu elinikä 76 vuotta. Maan ulkomaanvelka oli 67 prosenttia kansatuotteesta. Tärkeimmät kauppakumppanit Uruguaylle ovat naapurimaat Brasilia ja Argentiina.

Espanjalaiset perustivat Uruguay-joen itäpuolella sijaitsevalle Banda Orientalin alueelle linnoituksen vuonna 1726. Linnoituksesta – ja sittemmin Montevideosta – kehittyi hyvän sijainnin ja sataman vuoksi merkittävä alueellinen keskus. Latinalaisen Amerikan itsenäistymissodissa Brasilia ja Argentiina kiistelivät alueesta, mutta kolme vuotta kestäneiden taistelujen jälkeen Uruguay julistautui itsenäiseksi vuonna 1828. Syntynyt valtio oli naapurimaihinsa verrattuna kääpiö, mutta se sijaitsi lauhkean vyöhykkeen hyvällä maatalousmaalla. Erityisesti 1800-luvun loppupuolella alue alkoi houkuttaa siirtolaisuutta Euroopasta. Argentiinan lailla menestyskäs karjankasvatus ja maanviljely loivat Uruguayhin vaurautta. Maailman lihankasvatus kasvoi ja lihan kylmävarastoinnin kehityksessä sen kuljetus kauas oli entistä helpompaa. Uruguaysta tuli rikas länsimaa.

Colorados-ryhmäksi nimitetyt liberaalit johtivat Uruguayn politiikkaa 1800-luvun lopulta lähtien. Toinen poliittinen ryhmä oli *blancos* (konservatiivit). Liberaalipresidentti José Batlle y Ordoñezin kausilla (1903–1907 ja 1911–1915) maahan luotiin maailman ensimmäistä hyvinvointivaltiota. Kahdeksan tunnin työaikalaki, minimipalkka, kuolemanrangaistuksen poistaminen, avioerolaki ja vanhuuseläkejärjestelmä olivat esimerkkejä Uruguayn sosiaalisista uudistuksista. Myös koulutusjärjestelmää kehitettiin ja maassa oli vapaa lakko- ja järjestäytymisoikeus. Valtion toimintaa taloudessa edistettiin perustamalla uusia yhtiöitä. Uruguaylla oli jo 1910-luvulla valtion vakuutusyhtiö, joka hoiti työläisten tapaturmavakuutukset.

Hyvinvointivaltion ylläpitäminen ja maanosassa harvinaisen demokraattiset olosuhteet takasivat Uruguaylle rauhallisen kehityksen aina 1960-alkuun, jolloin maa koki syvän talouslaman. Sosiaaliohjelmien toteuttaminen ontui ja poliittiset ristiriidat kärjistyivät laman aikana ja sen jälkeen. Aivan uutta demokraattisesti kehittyneessä maassa oli vasemmistolaisen Tupamaros-kaupunkisissiliikkeen ilmaantuminen Montevideon kaduille 1960-luvun lopulla. Sissiliikkeen iskuihin sekä jatkuviin lakkoihin ja mellakoihin kyllästynyt armeija puuttui vuonna 1972 latinalaisamerikkalaisella tyyliä maan politiikkaan ja kaappasi vallan. Kansalaisvapauksia rajoitettiin ja vasemmistoaktivisteja katosi. Uruguayn sotilashallitus murskasi sissiliikkeen ”likaisen sodan” keinoin. Vaikka Uruguayn sotilasjuntan tekoja ei voi määrässä verrata Argentiinan saman aikakauden sotilashallituksen ihmisoikeusrikkomuksiin, jäi demokraattiseksi mielletyn hyvinvointivaltion viittaan ruma tahra.

Sotilaat luovuttivat vallan siviileille vuonna 1984 järjestetyissä vaaleissa. Sotilasjohtajat ja vankiloissa vielä tuolloin olevat sissit saivat yleisen armahduksen. Colorado-puolue tuli valtaan ja pyrki ankarasta vastustuksesta huolimatta talouden yksityistämiseen. Uruguay on alkanut muistuttaa 2000-luvulla montaa muuta Latinalaisen Amerikan valtiota, mutta monet yhteiskunnan piirteet muistuttavat vielä maan erilaisesta historiasta. Erityisesti agribisnessektorin toimintaa on avattu ulkomaiselle pääomalle, mutta samaan aikaan sen toimintaa on säännelty ja valvottu Latinalaisen Amerikan mittakaavassa tarkasti. Vuonna 2004 valtaan tullut vasemmistolainen hallitus on jatkanut tasapainoilua taloudellisen liberalismiin ja hyvinvointivaltiomallin välillä.

Kartta 6. Botnian tehdas Fray Bentosissa Uruguayssa.
(Lähde: Brandconsult.)

Fray Bentosin alueella on myös kulttuurisia ja maantieteellisiä etuja. Kaupungissa toimi pitkään iso ja merkittävä Anglon lihasäilyketehdas, eli teollinen kulttuuri oli alueella ennestään tuttua. Tehdas toimii hyvien vesikuljetusreittien äärellä, ja myös Botnian omistamat puuviljelmät (180 000 hehtaaria maata, joista noin 100 000 hehtaaria on puuviljelminä) ovat riittävän lähellä. Alueellinen hunajanviljely ja karjankasvatus eivät kärsi eukalyptusviljelmistä, vaan niistä on jopa etua esimerkiksi karjan varjopaikkoina.

FRAY BENTOSIN TEHDAS: "MAAILMAN PARAS SELLUTEHDAS"

Kuva: Jussi Pakkasvirta

- Tuotantokapasiteetti 1 miljoona tonnia sellua vuodessa (3500 sel-lutonna päivässä, max.) Botnian suurin Suomen tehdas Jout-senossa tuottaa sellua 630 000 tonnia vuodessa.
- Puuta käytetään kuiduksi 3,5 miljoona m³ vuodessa.
- 1,6 milj. mottia puusta ulkopuolelta, 70 % omilta plantaaseilta (180 000 ha, joista 100 000 ha puuviljelmiä).
- Forestal Orientalin maankäyttö: istutettavissa 60%, luonnonmet-siä 2%, teitä 7%, suojelualueita 3%, karjan laidunalueita 28%.
- Uruguayssa noin 4 % maan pinta-alasta tällä hetkellä eukalyptus-viljelyn käytössä.
- Tehtaan tontti 500 hehtaaria.
- Taimikasvatus (20 milj./vuosi) lähistöltä Paysandústa (Botnian omilta taimitarhoilta).
- 98 % tehtaan käyttämistä kemikaaleista kierrätetään.
- Tehtaalla uusinta tekniikkaa, kuitenkin sellaista, jota jo aiemmin koeteltu.
- Puolet puusta sellua, puolet energiaa, 170 megawattia sähköä (2 turbiinia).
- Iso tehdas, isot ja tehokkaat puhdistimet.
- Kaksi satamaa: proomusatama tehtaan linjan päässä, syväsatama Nueva Palmirassa.
- Tehtaan rakentaminen on työllistänyt parhaimmillaan yli 5000 työntekijää. Kokonaismiestyövuosia tehtaan lasketaan tuottavan 8000.
- Suomalaiset töissä vuoden verran käynnistyksen jälkeen, sitten toiminta pääosin uruguaylaisin voimin.
- Uruguayn bruttokansatuotteen lasketaan kasvan 2 % selluhank-keen suorien ja heijastusvaikutusten kautta.

4.

SELLUKONFLIKTIN TAUSTAT

Botnian päätöstä sellutehtaan rakentamiseksi Fray Bentosiin Uruguay-joen rannalle valmisteltiin pitkään. Tehtaan rakentaminen Uruguayssa aloitettiin maaliskuussa 2005 – vain kuukausi sen jälkeen kun Uruguayn viranomaisilta oli saatu asiaan kuuluvat luvat. Botnia oli tehnyt hankkeesta myös ympäristö- ja sosioekonomiset selvitykset. Uruguay-joki on Uruguayn ja Argentiinan rajana, mutta tehtaan fyysinen sijoituspaikka on kokonaan Uruguayn puolella, ja siten se on periaatteessa juridisesti Uruguayn kansallinen asia.

Botnian investoinnin arvo on yli 800 miljoonaa euroa. Se on toiseksi suurin yksittäinen suomalaisen yhtiön investointi ulkomaille ja Uruguayn maaperälle tehdyistä ulkomaisista investoinneista historiallisesti suurin. Uruguayn rajanaapuri Argentiina reagoi voimakkaasti tehdashankkeeseen. Argentiinaan luotiin erillinen ympäristöministeriö Fray Bentosin projekteihin liittyvissä vaiheissa. Asiasta syntyi lopulta kansainvälinen konflikti, joka on saanut laajaa huomiota maailman tiedotusvälineissä. Paikalliset aktivistit ovat muun muassa sulkenet maiden raja-sillalle vievät tiet, mikä on estänyt matkailua ja normaalia liikkumista, esimerkiksi turismiliikennettä ja tavarankuljetuksia.

KONFLIKTI SYNTYY

Sekä Botnia että alueella toimiva espanjalainen selluyritys Ence olivat hakeneet hankkeilleen Maailmanpankin IFC:ltä (International Finance Corporation) takuita ja luottoja. Yhtiöiden projekteihin piti liittää perusteelliset ja riippumattomat ympäristöselvitykset, sillä

ympäristö- ja sosiaaliset riskit liittyvät väistämättä selluhankkeisiin. Botnian hanketta ja espanjalaista Ence-yhtiö sellusuunnitelmaa vastustettiin 2000-luvun alussa ennen kaikkea Uruguayssa.

Paikalliset ympäristöjärjestöt huolestuivat eukalyptusplantaasien ympäristövaikutuksista ja tehtaiden mahdollisista jäte- ja myrkkypäästöistä. Kun Uruguayn presidentin Jorge Batllen johtama liberaalihallitus vuonna 2002 ilmoitti harkitsevansa luvan antamista Fray Bentosin selluhankkeille, oppositiossa ollut Tabaré Vázquezin vasemmistolainen Frente Amplio -puolue vastusti hanketta. Batllen hallitus antoi espanjalaiselle Ence-yhtiölle rakennusluvan vuonna 2003. Botnialle lupa tuli vasta hallituksen viimeisinä päivinä, helmikuussa 2005.

Fray Bentosin tehtaiden – aluksi ennen kaikkea Encen – vastustus levisi Uruguaysta Argentiinan puolelle, kun ympäristöhuolia alettiin tuoda esiin eri foorumeilla. Vastustajat olettivat, että alueelle tulevat laitokset olisivat samanlaisia kuin Argentiinassa tai Espanjassa toimivat vanhempaa selluteknologiaa käyttävät tehtaat. Puhuttiin happosateista, syövästä ja jokien saastumisesta. Uruguayn sanottiin muistuttavan piittaamatonta banaanitasavaltaa, joka ei huolehdi millään lailla ympäristökysymyksistä ulkomaisia investointeja hamutessaan. Uruguaylaisilla ja argentiinalaisilla ympäristöaktivisteilla oli ennestään yhteyksiä espanjalaisiin hengenheimolaisiinsa. Selluhankkeet kytkettiin monella tavalla Encen Galician tehtaan dramaattisiin ympäristövaikutuksiin Pontevedra-joella. Tämä tehdas on ollut pitkään yksi espanjalaisen ympäristöliikkeen silmätikkuja.

Uruguaysta alkanut tehtaita vastustava liikehdintä sai pian vauhtia Argentiinan puolelta. Argentiinassa kansalaistoiminta organisoitui lopulta *Asamblea Ciudadana Ambiental de Gualeguaychú* -liikkeeksi (ACAG), ”Gualeguaychún ympäristökansankokous”. Keskiluokkataustainen ACAG alkoi pian mieltää itsensä alueen demokraattisena edustajana, varsinkin kun Argentiinan alue- ja paikallispoliittiset trendit suosivat sitä. Liike näki itsensä ennen kaikkea paikallisena ”ei-tehdasta-meidän-takapihalle” -liikkeenä. ACAG:n oli vaikea nähdä, että liikkeen toiminta – esimerkiksi Argentiinan ja Uruguayn välisten raja-

Mielenosoitukset sellutehtaita vastaan ovat jatkuneet Argentiinassa vuodesta 2005 lähtien.

siltojen katkaiseminen liikenteeltä – olisi ollut jotenkin kansallinen tai kansainvälinen asia.

Botnian edustajilla oli hankkeen valmisteluvaiheessa vielä keskusteluyhteyksiä argentiinalaisten toimijoiden kanssa, mutta rakentamispäätösten jälkeen yhteydenpito vaikeutui. Esimerkiksi Entre Ríosin maakunnan peronistinen kuvernööri Jorge Busti kääntyi voimakkaasti Uruguayn puolelle rakennettavia sellutehtaita vastaan. Yhtenä syynä Bustin politiikan muutokselle on mainittu yleisesti se, että Argentiinan puolelle ei ollut odotettavissa työpaikkoja eikä niistä saatavia verotuloja – ainoastaan mahdollisia negatiivisia ympäristövaikutuksia, ja sitä kautta ongelmia perinteiselle kalastukselle ja paikallisesti erittäin merkittävällä turismielinkeinolle. Botnia etsi kuitenkin tuolloin tavarantoimittajia Argentiinan puolelta, sillä siellä oli osaavia yhtiöitä, jotka tiedettiin ja tunnettiin. Projekti olisi siis työllistänyt myös argentiinalaisia. Joitain sopimuksia jopa solmittiin, mutta niitä jouduttiin purkamaan, koska argentiinalaisille yrittäjille tehtiin hyvin

VASTARANNAN BOTNIA-VASTARINTA

Botnian päävastustajan, *Asamblea Ciudadana Ambiental de Gualaguaychú* -järjestön toiminnan aloitti vuonna 2002 neljä gualaguaychúlaista ympäristöaktiivia. Syynä oli espanjalaisen Encen sellutehdashanke naapurikaupunki Fray Bentosiin. Vastustusta ravitsi perustajajäsenten matka Espanjan Pontevedraan, jonka asukkaat raportoivat Encen paikallisen tehtaan ympäristöongelmista. Kokemukset vakuuttivat vastustajat Uruguay-joelle nousevan tehtaan tulevista haitoista. Kun Botnia aloitti hankkeensa vuonna 2003, haittojen uskottiin tuplaantuvan, ja liikehdintä voimistui.

Kansanliikkeeksi kasvanut sellutehdaskapina sai kuitenkin alkusysäyksensä Uruguaysta. Encen tehdasta alkoi alun perin vastustaa kaksi fraybentosilaista naista. He eivät saaneet tukea kotikaupungistaan, mutta vastarannalla Gualaguaychússa ajatukselle sytyttiin. Vastarinta oli siis jo olemassa, kun Botnia käynnisti hankkeensa.

Gualaguaychúlaiset niputtavat Botnian tehtaan yhteen paitsi Encen ja Pontevedran, myös Chilen Valdivian tapahtumien kanssa. Siellä metsäyhtiö Araucon sellutehtaan päästöihin kuoli musta-kaulajoutsenia vuonna 2004. Botnia onkin saanut niskoilleen osan globaalin selluteollisuuden virheiden ja puutteiden taakasta. Yhtiön pikemminkin ylimielinen kuin nöyrä asenne on pahentanut ongelmaa. On kuitenkin kiinnostavaa miettiä, olisiko vastustusta yhtä laajamittaisena koskaan syntynyt, jos Botnia olisi saapunut Uruguay-joelle ensin? Entä jos epäilijät olisivatkin alussa käyneet tutustumassa Suomen tehdaskokemuksiin Pontevedran sijaan?

Yleisestä argentiinalaisesta mielenosoitusmuodosta, tiesulusta tuli Botnian vastainen protestikeino ensi kertaa loppuvuonna 2005. Gualaguaychústa rajasillalle ja -asemalle johtava tie on katkaistu puomilla monta kertaa. Samalla tiesulkupaikka Arroyo Verdestä on tullut vastustuksen fyysinen ja sosiaalinen keskus, jonne kokoonnutaan hiomaan strategioita ja viettämään aikaa yhdessä. Tienpenkereelle kiikutettiin ensin teltoja ja retkikeittimiä, nyt siellä seisoo jyrävä tiilitalo televisioineen.

Gualaguaychúlaisten vastustajien ruohonjuuritason toiminnassa ei ole kyse kateudesta vaan paikallisen ja alueellisen identiteetin sekä suvereniteetin suojelemisesta. Se, että suomalaiset näkevät syyksi kateuden, kertoo enemmän suomalaisista kuin tehtaan vastustajista.

Suomalainen pitäisi tehtaansa mielellään omassa maassaan, ja ajattelee muiden himoitsevan niitä samalla tavalla.

Nimitys ympäristöaktivisti istuu Botnian gualeguaychúlaisiin vastustajiin huonosti. He taistelevat toki aktiivisesti tavoitteensa eteen, mutta käsitteellä on suomalaisessa kontekstissa hieman eri kaiku. Se herättää mielikuvia palestiinalaishuivisesta kahlekuninkaasta, mikä ei vastaa todellisuutta. Vastustajilla on vahvat puheet, mutta pääosa heistä on keski-ikäisiä, rauhallisia ja sympaattisia naisia ja miehiä. Mielenosoitukset ovat lähinnä karnevaalihenkisiä perhetapahtumia.

Kansanliike on Suomessa leimattu naiiviksi ja naurettavaksi toimijaksi, eikä sitä ole otettu vakavasti. Järjestön hedelmälliset, globaaliin talouteen liittyvät keskustelunaiheet hukkuvat kolmipäisten sikiöiden muodostuspuheen alle. Valitettavasti.

Johanna Pohjola

pian selväksi, etteivät he saa enää julkisia investointeja Argentiinan puolelta, mikäli ryhtyvät Botnia alihankkijoiksi.

Myös Argentiinan presidentti Néstor Kirchner otti – ennen kaikkea sisäpoliittisista syistä – selvästi etäisyyttä uruguaylaiseen vuonna 2005 valittuun sosialistiseen aate- ja virkaveljeensä Tabaré Vázqueziin. Samalla Uruguayn poliittisten toimijoiden mielipiteet muuttuivat melko nopeasti, sillä vielä vuonna 2002 oppositiojohtaja Vázquez ilmoitti olevansa selluhankkeita vastaan. Hän kuvaili niitä sen hetken poliittisessa retoriikassaan rikkaan Pohjoisen lähettämiksi saatuttajiksi.

Argentiinan vastustus konfliktissa on nähtävä maan lähihistorian valossa. Yhteiskunta oli kokenut kovia aikoja, ja kaikenlainainen protestiherkkyys jo perinteisesti poliittisesti kuohuvassa maassa oli harvinaisen suuri. Uruguay-joen kriisin taustalla onkin Argentiinan vuosien 2001–2003 taloudellinen ja poliittinen kriisi, jota esimerkiksi sosiologi Miguel Teubal (2004) on nimittänyt uusliberaalin kapitalismin orgaaniseksi kriisiksi. Orgaanisella kriisillä on tarkoitettu tilannetta,

jossa edes yksityisomaisuus – esimerkiksi pankkitalletus – ei ole pyhää. Argentiinan keskiluokka menetti kolme viikkoa kestäneessä joulukuun 2001 pankkien sulkemisessa säästöjensä arvon – samalla kun kaikkein varakkain pieni väestönosa oli vienyt sijoituksensa turvaan ulkomaille. Talouskriisin taustalla oli pitkään jatkunut ja lopulta dramaattisesti epäonnistunut presidentti Carlos Menemin (1989–1999) johtama uusliberaali politiikka. Esimerkiksi elokuvaohjaaja Fernando Solanas on kuvannut Menemin politiikan kaaoksen ja mädännäisyyden palkituissa ja Suomessakin nähdyssä elokuvassaan Argentiinan ryöstö (*Memoria del saqueo*, 2005).

Monet syviä kriisejä ja poliittisia skandaaleja 2000-luvulla kokeneet argentiinalaiset ovat silti ihmetelleet, miten pieni paikallinen kansanliike Gualeguaychússa Uruguay-joen rannalla voi määrittää ison valtion koko ulkopoliittikkaa. ACAG on kuitenkin vain paikallisliike. Se ei edusta virallisesti paikallis-, alue- tai keskushallintoa, eikä sillä edes ole selkeää demokraattista mandaattia Gualeguaychún kaupungissa. Ilmeisesti presidentti Néstor Kirchner ei sisäpoliittisen riskin vuoksi ikinä uskaltanut lähettää armeijaa avaamaan rajasiltaa, niin monta presidenttiä kaatui katumielenosoituksissa uusliberaalin vuoden 2001 talouskatastrofin jälkeen.

Uruguay-joen konfliktissa on myös monisyyempiä aluepoliittisia ja poliittisen kulttuurin tekijöitä. Uruguay-jokeen rajautuvan Entre Ríosin provinssin kuvernööri Jorge Busti näki tilanteessa mahdollisuuksia poliittisten irtopisteiden keruuseen. Tukemalla sellutehtaiden vastaista liikettä – moraalisesti, poliittisesti ja taloudellisesti – hän etsi edustamalleen peronistipuolueelle maakunnasta uutta keskiluokkaista kannattajakuntaa: opettajia, perheenemäntiä, pienyrittäjiä, kirkollisia piirejä. Ulkoinen uhka ja muutoksen pelko on perinteisesti hyvä poliittinen tapa organisoida joukkoja. Aiemmin Entre Ríos ei ole ollut Bustin edustaman peronismin vahvinta kannatusaluetta. Bustin tausta on myös ollut erilaisessa peronisti-puolueen sisäisessä rymityksessä kuin presidentti Néstor Kirchnerin. Molemmat poliitikot näkivät kiistassa kuitenkin sisäpoliittisia mahdollisuuksia ja yhdistivät voimiaan. Ainakin konfliktissa kannatti peronismin tradition mukai-

sesti tukea ”kansaa” ja massoja, jota ACAG:n voitiin katsoa edustavan. Myös presidentti Kirchner pystyi nyt Bustin tukemana vahvistamaan konfliktissa omaa asemaansa argentiinalaisen peronismien sisäisissä kiistoissa.

Aluepolitiisessa mielessä Gualeguaychún ja Entre Ríosien maakunnan sellukiista antoi siis Kirchnerin hallitukselle uusia mahdollisuuksia Argentiinan pohjoisosissa. Kirchner oli ollut ennen presidentiksi tuloaan eteläisen Santa Cruzin maakunnan suosittu kuvernööri. Hänellä oli maakunnassa lähes absoluuttinen poliittinen valta, sillä hän oli ollut kuvernöörinä pitkään, vuodet 1991–2003. Maakuntien itsehallinnolla on ollut suuri merkitys Argentiinan poliittisessa kulttuurissa, ja presidenttien on aina pitänyt tasapainoilla erilaisia poliittisia suuntauksia edustavien vahvojen kuvernöörien välillä. Kirchner valittiin presidentiksi vuonna 2003 pienellä äänimäärällä – toinen ja häntä enemmän ääniä saanut peronistinen presidenttiehdokas Carlos Menemin luopui vuoden 2003 presidentinvaalien toisella kierroksella sekavissa tunnelmissa. Taitavana poliitikkona Kirchner käytti syntynyttä sellutehdaskiistaa sisäpoliittisen suosionsa kasvattamiseen. (Ks. esim. Bask 2008.)

Uruguay-joen paikallinen ja alueellinen kriisi kasvoi valtakunnanpolitiikankin ohi kansainväliseksi asiaksi, kun Gualeguaychún kansanliike alkoi ylläpitää sillalla vievällä tiellä jatkuvia tiesulkuja, jotka katkaisivat kansainvälisen rajanylityspaikan. Miten Uruguay ja Argentiina päästivät kriisin karkaamaan käsistä?

Uruguay-joen aluetta määrittelee vuonna 1975 solmittu jokisopimus. Sen mukaan rajajoen veden laatuun vaikuttavissa asioissa pitää kysyä kaikkien alueen valtioiden mielipidettä. Sopimusta valvomaan asetettiin jo 1970-luvulla Argentiinan ja Uruguayn bilateraalinen komissio (*Comisión Administrativo del Río Uruguay*, CARU). Argentiina on syyttänyt ja syyttää edelleen Uruguayta rajajokisopimuksen rikkomisesta Fray Bentosin tehdashankkeessa. Uruguay on puolustautunut vedoten erilaisiin neuvotteluyrityksiin vuonna 2005, ja siihen että Argentiina yksipuolisesta katkaisi nämä neuvottelut. Uruguay syyttää lisäksi Argentiinan hallitusta ja valtiota siitä, että se sallii

kauppasaarron – eli ei avaa kansalaisliikkeen laittomasti katkaisemaa liikennettä Uruguay- joen rajasilloilla.

Sellutehdasasiaa käsiteltiin CARU:ssa asiallisesti vielä vuonna 2005. CARU:n uruguaylaiset ja argentiinalaiset edustajat vierailivat myös Suomessa elokuussa 2004. CARU:n käsittely loppui, kun konflikti kärjistyi. Konfliktin jatkuessa Uruguayn ja Argentiinan presidentit nimittivät rajajokisopimuksen tulkitsemiseksi toukokuussa 2005 erillisen ”teknisen korkean tason työryhmän” (*Grupo Técnico de Alto Nivel*, GTAN). Työryhmä otti CARU:n tehtävät kriisitilanteessa. Työryhmän perustaminen kuitenkin tuntui vain kiihdyttävän mielipiteitä Guleguayhússa. Sen objektiivisuus ja neutraalisuus asetettiin heti kyseenalaiseksi, ja kansanliike epäili, että paikallisia asukkaita koskettava kysymys vietäisiin loputtomiin ja elitistisiin neuvotteluihin ja näin lakaistaisiin maton alle. Protestit Entre Ríosissa kiihtyivät, ja kuvernööri Busti tuki niitä. Myös Argentiinan ulkoministeri Rafael Bielsa ilmoitti, että hän ihailee barrikadeja rakentavia guleguaychúlaisia. Argentiinalaispoliitikkojen kommenttien jälkeen GTAN halvaantui pian toimintakyvyttömäksi, ja lopuilla neuvotteluilla ei ollut enää käytännön merkitystä.

Syyskuussa 2005 Entre Ríosin provinssi esitti Amerikan valtioiden ihmisoikeuskomissiossa (*Inter-American Commission on Human Rights*) virallisen kanteen. Uruguayn hallituksen syytettiin pimittäneen sellutehtaiden ympäristöhaitoista kertovaa tietoa. Aluehallinto marssi näin rytinällä keskushallinnon ja presidenttien nimittämän GTAN:n ohi asettuen hetkeksi ikään kuin maan ulkopolitiikan johtoon.

Viimeaikaisen argentiinalaisen politiikan tutkimuksen valossa on ilmeistä, että Argentiinan hallitus käytti vaalitaktisista ja sisäpoliittisista syistä Fray Bentosin sellukonfliktia hyväkseen (ks. esim. Palermo & Reboratti 2007). Ulkopolitiikka uhrattiin sisäpolitiikalle. Toinen ja vaikeammin osoitettava syy Argentiinan asenteisiin on historiallinen suhde Uruguayhin, pieneen itäiseen rajanaapuriin, jonka Argentiinassa usein ajatellaan olevan ikään kuin osa isoa Argentiinaa. Asia ”omalla” rajajoella ei tuntunut tarpeeksi isolta kysymykseltä – asia-

Argentiinalaiset aktivistit ovat pitäneet rajalle vievää tietä suljettuna. Kuvassa kuitenkin uruguaylaiset viranomaiset sulkevat sillan – suojatakseen Botnian tehdasta mahdolliselta sabotaasilta.

han voitaisiin hoitaa pikkuveljen kanssa jossain sopivassa tilaisuudessa tulevaisuudessa.

Tiivistäen voidaan sanoa, että Uruguayn viranomaiset eivät ehkä aivan tarkalleen noudattaneet kaikkia niitä mekanismeja, joita Uruguayn joen sopimus vaati – asiaa ratkotaan parhaillaan Haagin kansainvälisessä tuomioistuimessa. Toisaalta argentiinalaiset eivät alussa suhtautuneet asiaan riittävän vakavasti: he neuvottelivat puolittaisesti ja vasta myöhemmin alkoivat ”provosoitua” ympäristöasioissa. Tässä on oikeastaan koko konfliktin ydin.

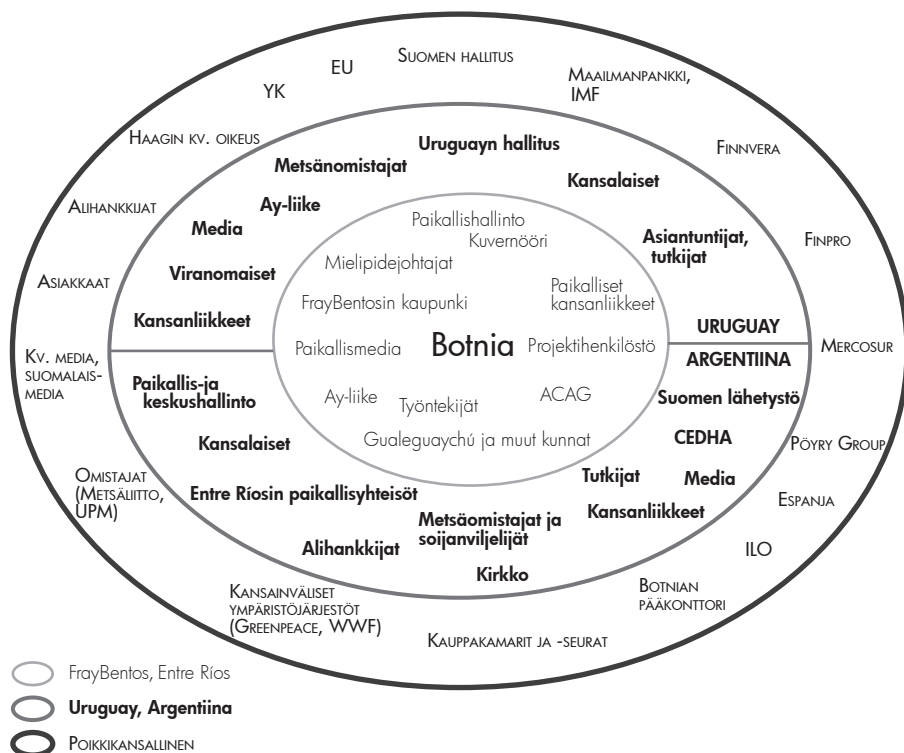
Botnian virhe oli se, että tilannetta analysoitiin lähinnä laillisuusmielessä, ja Argentiinaa tulkittiin liikaa Uruguayn kautta. Botnian taitoa sen sijaan oli se, että yhtiö piti yllä matalaa profilia, ja rakensi tehdastaan rauhassa, lupien ollessa kunnossa. Botnia järjesti myös useita julkisia kuulemistilaisuuksia Fray Bentosissa, jonne kutsuttiin ihmisiä myös Argentiinan puolelta. Tällaiset kuulemiset eivät kuitenkaan tuottaneet toivottua tulosta.

POLIITTINEN KRIISI

Maaliskuussa 2006 Argentiinan ja Uruguayn presidentit Kirchner ja Vázquez neuvottelivat ja rakensivat sovintoa, johon piti kuuluman sopimus Botnian ja Encen sellutehtaiden rakentamisen keskeyttämisestä 90 päivän ajaksi. Aikalisän kuluessa oli tarkoitus neuvotella ja arvioida tehdashankkeiden ympäristövaikutuksia uudelleen. Sopimukseen olisi kuulunut myös jatkuviksi muodostuneiden tiesulkujen poistaminen. Uruguayn presidentti kuitenkin yllättäen kiisti sopimuksen, ja Botnia kertoi jatkavansa rakentamista. Syynä olivat Uruguayssa esitetyt syytökset alistumisesta Argentiinan tahtoon ja se, että Botnia ei ollut valmis keskeyttämään rakennustöitä pitkäksi aikaa – toisin kuin Ence, joka ei ollut vielä edes aloittanut rakennusurakkaansa. Kirchner ei myöskään löytänyt sopivia sisäpoliittis-diplomaattisia keinoja tiesulkujen avaamiseksi. Jatkuneessa kädenväännössä ympäristöaktivistit saartoivat Montevideon satamassa Botnian materiaalilastin, ja kerran rekat joutuivat jopa kuljettamaan rakennusmateriaaleja poliisisaattueessa Fray Bentosiin. Botnia ilmoitti huhtikuun 2006 alussa keskeyttävänsä rakennustyöt kymmeneksi päiväksi ”hyvän tahdon eleenä” auttaakseen presidenttien tapaamisen järjestymistä. Lyhyt seiskoki ei tyydyttänyt Argentiinaa, ja sovitut neuvottelut peruuntuivat.

Argentiinalaiset olivat myös huomanneet, että Botnian hanketta takaava Maailmanpankki oli saattanut tehnyt virheitä hyväksyessään ympäristöselvityksiä: pankin omien sääntöjen mukaan sen täytyy tehdä tällaisissa investointipäätöksissä omat asiakkaista täysin riippumattomat ympäristöselvitykset. Myös espanjalaisyritys Ence oli nostanut Fray Bentosin tehtaansa tuotantokapasiteettia, joten aiemmin tehdyt selvitykset eivät enää olleet riittävät. Muun muassa näihin seikkoihin hanketta vastustavien argentiinalaisten ympäristöaktivistien oli helppo tarttua.

Lokakuussa 2006 kanadalaisten konsulttien esittämä ja Botnialle puhtaat paperit antanut ympäristöselvitys ei muuttanut tulehtunutta tilannetta. Osapuolet eivät enää keskustelleet. Selluteatterin näyttelijät eivät ymmärtäneet tai halunneet kuulla toistensa vuorosanoja.

Kuvio 8. Sellukriisin toimijat paikallisella, kansallisella ja poikkikansallisella tasolla. (Kosonen 2008 mukaan.)

Argentiina otti esiin myös uuden pelikortin syyttämällä Suomen valtiota passiivisuudesta kiistassa.

Virallinen Suomi toimi kuin Botnia. Suomalaisen mukaan kyse oli Uruguay ja Argentiinan välisestä asiasta. Lisäksi suomalaiset sanoivat, että Botnia on yksityinen yritys, ei valtion laitos, ja että yrityksellä on asiaankuuluvat rakennusluvat ja selvitykset tehtaalle Uruguayssa – valtiossa, jonka alueelle tehdasta rakennettiin. Tässä tuoksinassa huhtikuun lopulla Etelä-Amerikkaan vienninedistämismatkan tehnyt ulkomaankauppaministeri Paula Lehtomäki vieraili Uruguayssa,

mutta peruutti kiistan takia käynnin Argentiinassa. Riittävän korkean tason poliittisia tapaamisia suomalaisministerin kanssa ei tuntunut maassa järjestävän. Valitun linjan mukaisesti Lehtomäki ilmoitti Fray Bentosin hankkeen olevan yksityisen yrityksen asia, eikä Suomen valtio ollut siinä ministerin mukaan mitenkään osallisena. Argentiinassa ”virallisen Suomen” asennetta paheksuttiin voimakkaasti, varsinkin kun ministeri oli juuri vienninedistämismatkalla – Uruguayssa. Utisoidessaan asiasta argentiinalainen media korosti samalla suomalaisen vientitakuujärjestelmän (Finnvera) roolia asiassa.

Keväällä 2006 konflikti kärjistyi diplomaattiseksi ja aluepoliittiseksi kiistaksi uudella tasolla, sillä Argentiinan hallitus vei asian Haagin kansainväliseen tuomioistuimeen vedoten vuoden 1975 rajajokisopimukseen. Uruguay puolestaan vetosi Etelä-Amerikan valtioiden vapaakauppaliittoon Mercosuriin, ja syytti Argentiinan aiheuttaneen maalle valtavia taloudellisia tappioita salliessaan rajasiltojen sulkemisen. Uruguayn mukaan siltojen sulkeminen oli aiheuttanut paikalliselle turismille ja muille elinkeinoille noin seitsemän miljoonan dollarin tappiot ja 250 hengen työttömyyden. Lokakuussa 2006 Uruguay esitti saman syytteen myös Haagissa.

Muut Etelä-Amerikan valtiot olivat huolissaan Argentiinan ja Uruguayn jatkuvasti huononevista suhteista. Brasilian presidentti Luiz Inácio Lula da Silva toivoi Botnian keskeyttävän rakentamisen hetkeksi, jotta tilanne rauhoittuisi. Brasiliaa huolestutti kiistan vaikutus Mercosur-vapaakauppaliiton toimintaan, sillä ”Mercosurin Belgia” eli Uruguay, uhkasi jopa vetäytyä integraatiohankkeesta, jos kiista pitkittyisi. Uruguay toivoi samalla, että Lula olisi tullut maan tueksi Argentiinan salliessa tärkeän alueellisen rajasillan pitämisen suljetuna. Toisaalta Lulan käsiä sitoi se, että Brasilialla on ollut myös omia sellukonflikteja. Brasilia on kuitenkin voinut pitää nämä asiat ”kansallisina kysymyksinä” toisin kuin Uruguay rajajoella Fray Bentosissa.

ARGENTIINAN HALLITUKSEN POLITIikkaa SELITTÄÄ MONTA ERI TEKIJÄÄ

Geopoliittis-taloudellisesta näkökulmasta Argentiinan hallituksen linja Uruguayn sellutehdashankkeita kohtaan saattaa pinnalta katsoen vaikuttaa epäloogiselta. Tarkemmin asiaa tutkittaessa huomataan, että Argentiinan linja voidaan ennen kaikkea nähdä seurauksena maan poliittisesta kulttuurista, Uruguay-kuvasta, institutionaalisesta heikkoudesta ja presidenttikeskeisestä järjestelmästä. Nämä seikat pääsivät vaikuttamaan Argentiinan politiikkaan talouskriisin (2001–2002) olosuhteissa.

Talouden romahduksen seurauksena suuri osa argentiinalaisista oli pudonnut köyhyysrajan alapuolelle ja maan poliittinen järjestelmä syöksynyt anarkian partaalle. Johtajia syytettiin välinpitämättömyydestä, heidän erottamistaan vaadittiin katuprotesteissa ja koko poliittisen järjestelmän perusta kyseenalaistettiin. Kriisi sai argentiinalaiset kysymään, voitiinko perinteistä näkemystä maasta Etelä-Amerikan etuvartiona enää pitää perusteltuna. Poliitikoille sellutehdaskiista oli otollinen tilaisuus kohottaa kansallista itsetuntoa ja korostaa Argentiinan asemaa. Samalla he pyrkivät osoittamaan aktiivisuutensa päivän polttavissa kysymyksissä. Presidentti Néstor Kirchnerille sellukonflikti näyttäytyi lisäksi oivallisenä tilaisuutena vahvistaa valta-asemaansa sekä puolueen sisällä että kansan silmissä.

Konfliktin ydin oli Uruguayn vaatimus laittomien tiesulkujen purkamisesta rajajoen silloilla. Argentiina ei protestojien sananvapauteen vedoten tätä ole kesään 2008 mennessä tehnyt. Argentiinan hallitus ei pelkää tehtaan vastustajia: jos hallitus olisi uskonut Gualaguaychún liikkeen pystyvän syöksemään sen vallasta, ei se olisi tukenut protestia. Argentiinan kipeät muistot sotilasdiktatuurin (1976–1983) ajasta sekä talouskriisi ja sen aikaiset kuolonuhreja vaatineet väkivaltaisuuDET saivat hallituksen varomaan voimakeinojen käyttöä. Sallivaan suhtautumiseen vaikutti myös peronistien perinteinen myötämielisyys sosiaalisia liikkeitä kohtaan ja Kirchnerin maine ihmisoikeuksien puolustajana. Lisäksi hallituksen suhtautumista ohjasi voimakkaasti kansanliikkeiden myönteinen julkisuuskuva. Hallitus ei ottanut riskiä, joka olisi todennäköisesti seurannut mielenosoituksiin ja tiesulkuihin puuttumisesta.

Kirchnerin hallituksen kantaa selittää osittain myös Argentiinan historiakäsitys. Pienellä Uruguaylla on yhteinen siirtomaamenneisyys Argentiinan kanssa, ja Uruguay mielletään Argentiinassa yleisesti hieman keinovaltioksi ja jopa yhdeksi Argentiinan maakunnista. Tehdaskiistaa onkin pidetty Argentiinan sisäisenä, maan yhtä aluetta koskevana konfliktina, jonka selvittämistä ei ole kiirehditty. Argentiinan voimakasta reaktiota selittää myös suunniteltujen sellutehtaiden sijainti aivan rajan tuntumassa: naapurien välinen rajajokisopimus ratifioitiin vasta 1970-lvulla, ja tehdasinvestoinnit nostivat esiin vanhan kiistan joen käyttöoikeuksista.

Argentiinan hallituksen toimissa vaikuttavat lisäksi voimakkaasti maan yhteiskunnallisten instituutioiden heikkous ja laajalle levinnyt korruptio. Argentiinan politiikassa on tapana käyttää myös ulkopoliittikkaa sisäpolitiikan välineenä. Maa elää jatkuvassa vaalikamppailussa, mistä seuraa, että poliitikot tavoittelevat lyhyen aikavälin hyötyjä. Sellutehdaskiistan tapauksessa Entre Ríosin osavaltion kuvernööriin populistiset kannanotot takasivat Kirchneriä tukevan peronistiryhmän alueellisen vaalivoiton. Lähihistorian huonot kokemukset suurista kansainvälisistä yrityksistä sekä oma saastuttava sellu- ja paperiteollisuus saivat argentiinalaiset epäilemään Botnian ja Encen investointien ympäristövaikutuksia. Oman valtion institutionaalinen heikkous johti kyseenalaistamaan Uruguayn kyvyn valvoa tehtaita. Argentiinan päättäjien ja asiantuntijoiden heikot keskinäiset suhteet johtivat kantojen muodostumiseen ilman että eri toimijat keskustelivat kunnolla. Mercosur ja Uruguayjoen valvontaelin CARU eivät osaltaan kyenneet tarjoamaan mekanismeja konfliktin ratkaisemiseksi.

Argentiinan poliittisessa järjestelmässä presidentin rooli on korostunut. Hallituksen valitsemaa linjaa selittävät lisäksi Néstor Kirchnerin poliittinen tyyli ja hänen aiemmat kokemuksensa. Toimiessaan 1990-luvulla maan eteläosassa sijaitsevan Santa Cruzin kuvernöörinä Kirchner puolusti maakuntaansa niin Chileä kuin Argentiinan hallitustakin vastaan maiden välisen rajasopimuksen ratifoinnissa. Myös sellukiista on luonteeltaan vahvasti paikallinen. Tukiessaan Gualaguaychún väestöä presidentti vahvisti omaa identiteettiään. Kirchnerin linjassa näkyy selkeästi hänen ulkopoliittinen kokemattomuutensa ja aggressiivinen tyylinsä. Linjanveto saattoi

myös olla täysin harkittu: presidentti kiinnostui sellutehtaan vastustajien myötäilystä, kun hän näki asiassa poliittisia mahdollisuuksia. Hän näyttäytyi kansan silmissä vahvana johtajana ja loi samalla vaikutelmaa, että maan ympäristönsuojelun heikkoon tilaan oli vihdoin tulossa muutos. Konfliktilla hän pyrki myös kääntämään huomion pois maan sisäisistä ongelmista.

Argentiinan johto ei kuitenkaan ole tarkoituksella suunnitellut sellutehdaskiistaa, vaan se on saanut nykyiset mittasuhteensa edellä mainituista osin sattumanvaraisista tekijöistä johtuen. Vaikuttaa siltä, että maan hallituksen suurin kiinnostus tilanteeseen sammui vuoden 2005 lopussa. Tässä vaiheessa valta oli kuitenkin jo siirtynyt kansanliikkeelle, eikä ja tilanteesta voinut enää helposti vetäytyä ilman voimankäyttöä ja kasvojen menetystä.

Anna Bask

Toukokuussa 2006 EU:n ja Latinalaisen Amerikan poliittiset johtajat kokoontuivat huippukokoukseen Wienissä. Sellutehdaskiista ja energiakysymykset kiristivät paikalle tulleiden latinalaisamerikkalaisten poliitikkojen välejä. Wienin huippukokousta säväytti lisäksi Gualaguaychún karnevaalikuningattaren Evangelina Carrozzon yllättävä ja vähäpukeinen sellutehtaita vastustava mielenosoitusperformanssi kokouksen virallisessa valokuvassa poseeraavien valtionpäämiesten edessä. Viimeistään Wienissä kävi selväksi, että Brasilian presidentti Lulan huolet olivat aiheellisia: Uruguayn ja Argentiinan diplomaattinen konflikti halvaannutti Mercosurin toimintaa. Muuallekin alueella oli noustut uudenlaisia talouspoliittisia ristiriitoja. Vasemmistolaisten liikkeiden nousu näkyi Latinalaisessa Amerikassa esimerkiksi Bolivian vasemmistolaisen ja intiaanitaustaisen presidentin Evo Moralesin äänenpainoissa tai Venezuelan Hugo Chávezin radikaaleissa integraatioideoissa. Nämä hallitukset ovat olleet toimissaan myös radikaalimpia kuin vasemmistolaisesta työväenpuolueesta noussut Lula. Latinalaisen Amerikan hallituksissa oli hyvin erilaisia punaisen sävyjä.

Argentiinan Kirchner on ollut lähempänä Chávezia ja Moralesia kuin esimerkiksi Uruguayn myös taustaltaan vasemmistolainen Vázquez.

Maailmanpankki ilmoitti näiden tapahtumien jälkeen pidättävänsä toistaiseksi hankkeen 150 miljoonan euron luottojen myöntämisestä ja poliittisen riskin takuiden antamisesta. Botnia kertoi hoitavansa rahoituksen itse Uruguayn hallituksen myötävaikutuksella.

Euroopan unionin kauppakomissaari Peter Mandelson kertoi EU:n tukevan kiistassa Botniaa ja katsoi sen – ja samalla myös Uruguayn hallituksen – olevan poliittisen konfliktin syytön uhri. Suomen ulkomaankauppaministeri Paula Lehtomäki, joka istui Mandelson vieressä tiedotustilaisuudessa, pystyi nojaamaan EU:n selkänojaan. Hänen eleensä EU-kotikentällä olivat aika paljon tiukemmat kuin aiemmalla Etelä-Amerikan matkalla. Suomen hallituksen varovainen diplomaattinen linja sai hetkeksi lähes imperialistisia sävyjä.

Lisääntyvien kansainvälisten paineiden alla Argentiinan presidentti Kirchner vahvisti hallitustaan ympäristö- ja sellukysymyksissä. Hän nimitti juristi Romina Picolottin Argentiinan ympäristösihteeriksi kesäkuussa 2006, samalla kun ympäristösihteeristö irrotettiin maan terveysministeriön alaisuudesta ja ympäristösihteeristön päätösvalta nostettiin ministeriötasolle. Picolotti on ympäristöjärjestö CEDHA:n (*Centro de Derechos Humanos y Ambiente*) perustajajäsen, ja hän oli työskennellyt aiemmin ACAG:n ja Jorge Bustin kanssa Entre Ríosissa. Suhteellisen pienen, mutta manageriaalisesti ja asiantuntevasti johdetun ympäristöjärjestö CEDHA:n rooli sellukiistan kuumimmassa alkuvaiheessa on konfliktin poliittisen historian kannalta mielenkiintoinen. Fray Bentosin sellukonfliktissa on pohdittu toistaiseksi melko vähän sitä, mitä yhteyksiä, vaikuttimia ja rahoituskanavia CEDHA:lla oli. Jorge Busti on muun muassa kommentoinut lehdistössä, että Argentiinan parhaat lakimiehet oli palkattu vastustamaan Uruguay-joen selluprojekteja.

Romina Picolotti kävi kaksi viikkoa ennen ympäristösihteeriksi tuloaan EU-parlamentissa etsimässä vihreiden tukea Botnian tehtaan vastustamiselle. Hänen argumenttinsa tuen saamiseksi olivat

kuitenkin esimerkiksi suomalaisen europarlamentaarikon Satu Hasin mukaan liian heppoisia (haast. 14.4.2008). Uruguayn sellutehdas täytti Euroopan vihreiden mukaan ympäristövaatimukset. Vihreiden vastaus Picolottille oli, että jos Eurooppaan saa rakentaa vastaavia tehtaita, argentiinalaisten ympäristöaktivistien toiveita tuesta tehtaan sulkemiselle oli vaikea täyttää. Myös eukalyptusviljelyn sääntely Uruguayssa tuntui olevan kunnossa. Argentiinalaisten ympäristöihmisten on myös ollut vaikeaa ymmärtää sitä, että Suomen joet ja järvet teollisuuspaikkakunnilla ovat puhdistuneet uuden selluteknologian käyttöönoton jälkeen.

Vuonna 2006 Suomessa vieraili useita argentiinalaisia lehtimiesryhmiä. Myös CEDHA ympäristöjärjestön johtaja Daniel Thaillant (Romina Picolottin puoliso) ja Gualaguaychún ympäristökansalliskokouksen edustaja Oscar Bargas kävivät syksyllä tapaamassa suomalaisviranomaisia ja kansalaisjärjestöjä. He kuitenkin kieltäytyivät vierailemasta suomalaisilla sellutehtailla. Syyskuussa espanjalainen Ence ilmoitti hieman yllättäen vetäytyvänsä omasta hankkeestaan Fray Bentosin alueella – olihan se Uruguay-joella ennen suomalaisia vaikkei ollutkaan vielä aloittanut varsinaisesti tehtaansa rakentamista. Botnia jatkoi tehtaan rakentamista normaalisti, vaikka tehdastyömaalla lakkoiltiinkin. Erityistä ammattitaitoa vaativien töiden vuoksi suomalaisyhtiö oli tuonut tehdastyömaalle ammattihitsaajia Itä-Euroopasta, mitä uruguaylaiset ammattiliitot ovat vastustaneet voimakkaasti. Uruguaylaisten osuus rakennustyöläisistä oli kuitenkin korkea, ja myös vapaakauppa-alueen sopimuksessa vaaditaan käytettäväksi tietty määrä uruguaylaista työvoimaa.

Lokakuussa 2006 Argentiinan hallitus arvosteli ensimmäistä kertaa yksimielisesti gualaguaychúlaisten ylläpitämiä rajasillan barrikadeja. Niitä ei kuitenkaan kuvattu laittomiksi, sillä tällainen kannanotto olisi vaatinut valtiovallan toimia ja sillan avaamista liikenteelle. Hallituksen linjanmuutoksen perimmäisenä syynä oli se, että Argentiina panosti voimakkaasti Haagin oikeusprosessiin, ja kansainvälisellä sillalla olevien tiesulkujen pääteltiin vaikeuttavan Argentiinan vaatimusten käsittelyä oikeusistuimessa. Argentiina koki kansainvälisellä forumilla

kuitenkin raskaan tappion, kun Maailmanpankki ympäristöselvitykseen pohjaten antoi lopulta marraskuussa 2006 Botnian tehtaalte 170 miljoonan dollarin lainan ja 350 miljoonan dollarin vakuutuksen. Pienen hyvityksen Argentiina sai kuitenkin, kun Haagin kansainvälinen tuomioistuin torjuikin hieman yllättäen ja melko nopeasti Uruguayn Haagissa esittämät vaatimukset tiesulkujen poistamisesta tammi-kuussa 2007. Argentiinalaiset juhlivat päätöstä voittona – olivathan he kokeneet sellumatkallaan monta arvovaltatappiota.

KRIISIN LOPPU?

Botnian tehdas valmistui alkusyksyllä 2007 ja aloitti toimintansa 9. marraskuuta – lopullista käynnistyslupaa oli pantattu Uruguayn hallituksessa noin kuukauden verran. Argentiinan presidentinvaalit oli pidetty reilu viikko aiemmin. Lokakuun vaaleissa selväksi voittajaksi noussut Kirchnerin vaimo Cristina Fernández tuntuu jatkavan miehensä linjaa sellukonfliktissa. Argentiinan nykyhallitus odotelee Haagin päätöstä ja antaa gualeguyachúlaisten edelleen protestoida rauhassa. Toisaalta, kun Cristina Fernándezin presidenttikautta on kesällä 2008 takana kuusi kuukautta, tapaus Botnia on alkanut menettää merkitystään argentiinalaisissa uutisotsikoissa. Hallituksella on ollut suurempia huolia, kuten maanviljelijöiden ja karjankasvattajien ärhäkät protestimarssit. Näihin maan sisäisiin protesteihin Argentiinan hallitus on myös reagoinut paljon voimakkaammin kuin Gualeguyachún siltabarrikadiin – vaikka siltojen laitton sulkua on aiheuttanut kansainvälisiä kiistoja, toisin kuin maanviljelijöiden mielenosoitukset.

Uruguayssa Botnian hankkeella on laaja tuki. Tehtaasta on tullut monelle uruguaylaiselle kansallisen suvereenisuuden symboli isoa ja mahtavaa naapurimaata vastaan. Vielä vuonna 2005 mielipidetiedusteluissa suuri osa uruguaylaisista vastusti tehdasta tai suhtautui siihen välinpitämättömästi, mutta vuonna 2007 jo 85 prosenttia kannatti sitä. Argentiinassa tehdasta ovat vastustaneet presidentti, hallitus,

paikallinen väestö ja monet kansalaisjärjestöt. Argentiina ja Uruguay ovat kiistelleet tehtaan vaikutuksista jo kolmen vuoden ajan, mutta neuvottelut ainakin virallisella tasolla ovat edelleen pysähdyksissä.

Botnian tehtaan myötä ympäristötietoisuus on Argentiinassa kasvanut uusiin mittasuhteisiin. Paljon on tapahtunut – ja paljon voi vielä tapahtua. Kriisin merkitystä osoittaa se, että myös ulkopuolisia rauhanneuvottelijoita on alettu etsitty avuksi. Ihmisoikeustyöstä Nobel-palkittu argentiinalainen Adolfo Pérez Esquivel selvitteli kiistaa vuoden 2006 alussa, sittemmin jopa Espanjan kuningas Juan Carlos saatiin yhdeksi riidan sovittelijaksi. Ence on hakenut ja saanut poliittisia irtopisteitä Argentiinassa. Espanjalaisyritys vetäytyi selluhankkeestaan Fray Bentosissa, ja vielä itse kuningas saatiin yrityksen intressejä tukevaksi neuvottelijaksi. Ence suunnitelmissa on oma tehdas Uruguayssa mutta kauempana Argentiinan rajasta – ja eukalyptuksen tuonti Argentiinasta tulevaisuudessa. Poliittisesti tuo tulevaisuuden mahdollinen espanjalaistehdas voi olla helpompi kuin Encen aiempi yritys, mutta selluteollisuuden asiantuntijoiden mukaan kaukana eukalyptusviljelmistä oleva ja Botnian tehdasta selvästi pienemmäksi suunniteltu laitos on liiketaloudellisesti ongelmallinen. Tilanteen jossain vaiheessa rauhoittuessa suomalaisyritysten katseet varmaan kääntyvät Encen tyhjäksi jättämälle sellutehdastontille.

On melko varmaa, että tilanne Uruguay-joella jossain vaiheessa rauhoittuu. Vaikka barrikadeja on vielä kesällä 2008 rajasillalla, Argentiinan ja Uruguayn on piakkoin normalisoitava valtiolliset suhteensa – kansalliset ja kansainväliset paineet siihen suuntaan ovat kovat. Yhteiskunnalliset liikkeet sen sijaan tulevat jatkamaan konfliktia raja-alueella pitkään.

TEHDAS ALOITTAÄ TOIMINTANSA

10.11.2007

Henkäys vesihöyryä, valkoinen pilvi harmaata taivasta vasten. Sitten viereisestä piipusta tuprahdus harmaanruskeaa savua. Kameroiden lasisilmät tarkentuvat kohteeseen. Botnia S.A.:n Fray Bentosin selutehdas on huhujen mukaan jo käynnissä ja Argentiinan tiedotusvälineet seuraavat tapahtumia kuin Frankensteinin hirviö olisi heräämässä eloon. Uruguay-joen ylittävä Libertador General San Martínin silta tarjoaa aitiopaikan päivän trilleriin. Tehtaan korkein piippu alkaa tupruttaa paksua ruskeaa savua, joka venyy matalapaineessa pitkäksi juovaksi.

Argentiinan puolella Gualeguaychún kaupungissa seurataan epäuskoisina suoraa lähetystä rajasillalta. Vaikka tehdas on saavuttanut asukkaiden painajaisissa mytologiset mittasuhteet ja vastarinta vaikuttanut taistelulta tuulimyllyjä vastaan, monet uskoivat ihmeeseen. Päivän uutisten valossa helvetinkonetta ei pysäytä enää mikään, ja ainoaksi ihmeeksi voi luokitella alati kärjistyvän rajakonfliktin.

Uutisissa kerrataan myös edeltäneen päivän tapahtumia Santiago de Chilestä, missä iberoamerikkalaisten valtioiden huippukokouksen varjolla järjestettiin Argentiinan ja Uruguayn valtionpäämiehille tilaisuus rakentaa naapurisopua. ”Yksi joki ei meitä erota”, sanotaan Uruguayn Vázquezin sanoneen, mutta tapaamisen tulos oli lopulta päinvastainen. Néstor Kirchner antoi tukensa Gualeguaychún kansankokoukselle, Tabaré Vázquez antoi Botnialle luvan käynnistää tehdas. Tiedotusvälineet pääsivät jälleen herkuttelemaan presidenttien keskinäisellä nokituykselle ja lupasivat tuleville päiville lisää dra matiikkaa.

Sensaationhakuinen argentiinalainen televisiokanava Crónica TV ottaa tapahtumista kaiken irti. Ruudussa juoksutetaan otsikkoja reippaan marssimusiikin tahdissa: *Uruguay sulki Argentiinan vastaisen rajan! Botnian ilmatila sotilasaluetta! Argentiinalaisten sijoitukset Uruguayssa jäädytetty!* Kotisohvalla iltauutisia seuraava saattaa jo kuvitella ilmasireenien soivan ja panssarien partioivan kaduilla. Eräs Asamblean aktivisti pukee asukkaiden pelot sanoiksi: ”Toivottavasti huomiosessa mielenosoituksessa ei tule ruumiita. Minulla on sellainen ikävä tunne, että tämä päättyy huonosti, todella huonosti.”

Rajasilta toimii näyttämönä toiselle mediatapahtumalle: Gualeguaychún Asamblea on kutsunut kaikki kynnelle kykenevät Botnian vastaiseen suurmielenosoitukseen. Sillan molemmilla rannoilla jännitetään, mihin marssi johtaa – Fray Bentosin asukkaat pelkäävät fanaattisten aktivistien yllätysiskuja tehtaalle, Gualeguaychún asukkaat puolestaan pelkäävät mielenosoituksen riistäytyvän käsistä, eturivin mielenosoittajat pelkäävät poliisin ylilyöntejä ja poliisit joutuvansa turvautumaan voimankäyttöön.

Kaikki pelkäävät pahinta, eikä mitään tapahdu. Väkijoukolla ei ole kiviä, keppejä eikä kommandopipoja. Uhon aistii vain kylttien iskulauseissa ja Argentiinan lipuissa, lukuisissa kuin maaottelussa. Useimmat ovat lähteneet liikkeelle perheineen ja pakanneet mukaansa teetä ja pikkuleipiä. Kävellessä on aikaa vaihtaa kuulumisia tuttujen kanssa ja keskustella päivän polttavista kysymyksistä. Miten uusi hallitus selviää kiihtyvistä inflaatiosta? Mikä joukkue voittaa jalkapalloliigan mestaruuden? Toimiiko tehdas jo vai testataanko sitä edelleen?

Tunnelman osoittautuessa rauhalliseksi rajaviranomaiset antavat lisätilaa mielenosoittajille ja hilaavat mellakka-aitaa kahdesti lähemmäs valtakunnanrajaa, sillan korkeinta kohtaa, josta näkymät tehtaalle ovat esteettömät. Tehdas kylpee auringonvalossa ja hengittää tyynesti savua. Mielenosoitus ja maaottelutunnelma kulminoituvat hetkeen, jolloin rajalle saavuttuaan väkijoukko herkistyy laulamaan Argentiinan kansallislaulun.

Seuraavana maanantaina kameroiden kolmijalat ovat jälleen rivissä rajasillalla. Tiedotusvälineet osaavat jo kertoa, että tehdas on käynnissä ja että sen päästöt haisevat Fray Bentosissa keitetylle parhalle, Gualeguaychússa mädälle kananmunalle.

Inka Kaakinen

5.

TIETO, TUTKIMUS, USKOMUKSET JA PELOT

Uruguay-joen sellukonfliktin alussa erilaisten toimijoiden käytössä on ollut yllättävän erilaatuista tietoa. Tiedon tuottaminen, sen hallinta ja käyttö ovatkin olleet koko konfliktin ytimessä. Niin tämän kuin muidenkin sellutehdashankkeiden takana on ollut monenlaista ideologia, taktikkaa, toimijaa ja tiedontuottajaa (Kröger 2007c; ks. myös Carrere 1998). *Konsultit* (esim. Pöyry-konserni) ovat hankkeiden ideologeja ja strategeja yhteistyössä rakentajayritysten kanssa. *Sellu- ja paperiyritykset* (esim. UPM, Stora Enso, Botnia) ovat hankkeiden toteuttajia, kasvoja, jotka fyysisesti rakentavat itse tehtaat paikoilleen. *Kemianteollisuus* (esim. BASF, Bayer, Kemira) sekä *koneita ja laitteita valmistavat yritykset* (esim. Metso, Ponsse) ovat olennaisina selluhankkeen osina. *Investoijat* (vientitakuulaitokset, kansainväliset pankit ja luottolaitokset) antavat tarvittavan alkupolttoaineen eli pääoman. Hankkeita tukevat *hallitukset* (esim. Suomi, Uruguay) ja erilaiset *lobbausryhmät* verkostoivat eri toimijoita (vienninedistämissäätiöt, liikemiesjärjestöt, teollisuustyönantajien liitot; ammattiyhdistysliikkeet voivat joko tukea tai vastustaa hankkeita – riippuen edustamastaan työntekijäryhmästä). *Tiedotusvälineet ja sertifiointi-instituutiot* oikeuttavat lopuksi teollisen kulttuurin filosofiaa ja toimintaa erilaisissa yhteyksissä ja monilla tasoilla.

Sellutehdashankkeiden vastustajiin Botnian Uruguayn tapauksessa kuuluvat (Pakkasvirta 2008) Gualaguaychún *paikallisliike* ja muut alueen *kansalaisjärjestöt*; useat *kansainväliset ympäristöjärjestöt* (eivät kaikki, koska monet etsivät ennen kaikkea kasvavan agribis-

neksen sääntelyä ja hyviä käytäntöjä); *turismibisneksen toimijat* sekä suurin osa alueen viljelijöistä ja kalastajista; Entre Ríosin *maakuntahallitus* (erityisesti konfliktin alussa) sekä *Argentiinan hallitus* ja virallinen sektori (ei yksimielisesti).

Toimijat ovat etsineet argumenteilleen ja toiminnalleen oikeutusta tieteellisestä tiedosta, arkitiedosta, huhuista ja uskomuksista. Lisäksi monenlaiset muutoksen pelot ovat ruokkineet paikallisia uskomuksia.

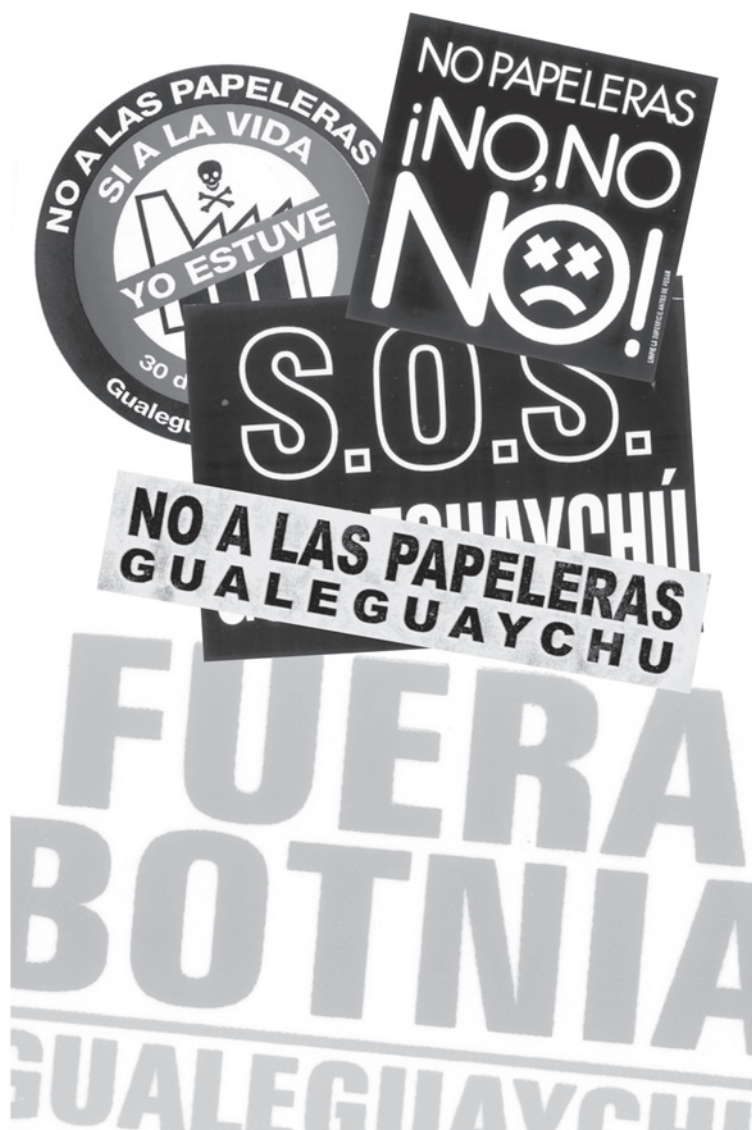
Erityisesti argentiinalaisia Botnian tehtaan vastustajia on syytetty uskomuksiin ja turhiin pelkoihin pohjautuvasta ajattelusta, vaikka tehtaan puolustajatkin tukeutuvat monenlaisiin uskomuksiin ja huhuihin. Myös esimerkiksi suomalaisessa mediassa on rakennettu epämääräiseen tietoon tai huhuihin perustuvia stereotypioita argentiinalaisista: kateus investoinnista, mielenosoitusmentaliteetti, poliittinen populismi ja opportunisti, poliitikkojen henkilökohtaiset ominaisuudet. Näitä monin tavoin uskomuksiin pohjautuvia argumentteja on sitten käytetty ennen kaikkea Botnian investoinnin oikeuttamiseen.

Teknologiseen kulttuuriin perustuva maailmankuva ja filosofia sisälttävät yllättävän paljon uskomuksia ja utopioita. Ei ole olemassa täysin riskitöntä sellutehdasta – kuten ei ydinvoimalaakaan. Koneisiin liittyy lähes poikkeuksetta riskin mahdollisuus, kone voi aina mennä rikki vaikka sitä kuinka huollettaisiin. Saksalainen sosiologi Ulrich Beck esitteli jo 1990-luvun alussa käsitteen ”riskiyhteiskunta” (*Risikogesellschaft*): teollistunut yhteiskunta on muuttunut yhä teknologiariippuvaisemmaksi. Uudenlaista riskiyhteiskuntaa – jossa vasta opettelemme elämään – kuvaavat jatkuva riskien muodostuminen sekä niiden kontrolliyritykset ja jakaminen. Monien yhteiskuntien riskit ovatkin kiihtyneet sääntelemättömään taloudelliseen kilpailuun ja epätasa-arvoiseen kasvuun pohjaavassa yhteiskuntamallissa 1990-luvulta lähtien. Tällaisessa yhteiskuntamallissa, jota usein nimitetään yksinkertaistaen uusliberalistiseksi, puolustetaan ennen kaikkea varakkaimpien ihmisten ja sosiaalisten ryhmien elämäntapaa ja arvomaailmaa amerikkalaisen unelman hengessä. Tämä malli edellyttää maailmantaloutta, joka on rakennettu siten, että pieni vähem-

mistö voi elää erittäin yltäkylläisesti ja ohjata voitot itselleen, mutta riskien ja talouskriisien kustannukset jäävät globaalisti kaikkien yhteisesti maksettaviksi. Riskiyhteiskunta monimutkaistaa uusliberalismin ongelmia: riskit koskevat kaikkia, mutta kukaan ei ole niistä vastuussa.

Riskiyhteiskuntakeskustelu siis asettaa kyseenalaiseksi koko teknologisen kulttuurin mielekkyyden. Silti yhdessäkään yhteiskunnassa äänestäjältä ei kysytä vakavasti, haluaako hän vaihtaa mahdollisimman puhtaan ympäristön tietyntäsoiseen bruttokansantuotteen vuotuisen kasvuun. Useimpien mielipidebarometrien mukaan on myös ilmeistä, että suurin ihmisistä valitsisi suuren bruttokansantuotteen kasvun. Latinalaisessa Amerikassa viimeisimmät demokratiatutkimukset kertovat vielä huolestuttavammasta muutoksesta: yli puolet maanosan kansalaisista olisi valmis luopumaan useista demokraattisista oikeuksistaan, mikäli paluu autoritaariseen järjestelmään toisi taloudellista parannusta heidän elämäänsä (ks. esim. La democracia... 2004).

Kulutusmalleista ja taloudellisesta kasvusta on kysymys myös paperinvalmistuksessa. Samalla etsitään erilaisia demokraattisia vaikutusmahdollisuuksia. Taistelua yhteiskuntamallista käydään Uruguay-joella paperista ja paperilla. Yksi tätä kirjaa varten haastatelluista argentiinalaisista laittoj vastaustensa perään huomautuksen kyselyntekijälle, jonka paperitilusteet olivat yksipuolisia: ”Paperin säästämiseksi kysymykset olisi pitänyt kopioida tai printata kaksipuolisesti!”. Silti myös Gualaguaychún kansanliike on painanut paljon informaatiotaan värilliselle paperille, tarroihin ja julisteisiin.

Botniaa vastustavaa propagandaa on painettu paljon erilaisille paperilaaduille.

YMPÄRISTÖKYSYMYKSIÄ

Edellä on jo sivuttu useaan otteeseen selluinvestointien ympäristövaikutuksia. Media, paikalliset kansalaisliikkeet ja poliitikot ovat jokainen muodostaneet omia käsityksiään. Tieteellä ja tutkijoilla, erityisesti luonnontieteilijöillä, on kuitenkin keskeisin rooli ympäristökysymykistä käytävässä julkisessa keskustelussa. Ympäristökeskustelusta on tullut asiantuntijavaltaista (ks. Väliverronen 1994). Fray Bentosin tehtaan kohdalla tieteellisessä ympäristötutkimuksessa voidaan löytää kaksi perusnäkökulmaa.

Ensimmäinen näkökulma pohjautuu teknisluonteiseen analyysiin. Tutkimukseen pohjautuen esitetään, että moderni sellutehdas, jossa sellumassa valkaistaan ilman kaasuklooria (ECF, *elemental chlorine free*) tai kokonaan ilman klooria (TCF, *total chlorine free*) ei enää edusta vakavasti otettavaa ympäristöriskiä – toisin kuin vanha sellun kaasukloorivalkaisu (CB, *chlorine based*). Liian intensiivinen eukalypituksen viljely voi luoda vesi- ja maaperäongelmia, mutta nekin on vältettävissä hyvillä viljelyn ja puunkorjuun käytännöillä sekä oikealla maankäytöllä. Tämän näkökulman edustajat – pääosa insinööreistä, agronomeista, metsänhoitajista ja metsäalan konsulteista – lisäävät Fray Bentosin tapaukseen myös alueellisia yhdyskuntarakennekysymyksiä. Botnia ja Uruguayn valtiollinen vesilaitos (OSE) ovat allekirjoittaneet sopimuksen Fray Bentosin kaupungin jätevesien käsittelystä Botnian sellutehtaan jätevesilaitoksessa. Kaupungissa on noin 23 000 asukasta. Sopimuksen mukaan vesilaitoksen esikäsittelmä jätevesi ohjataan Uruguay-joen rannalle rakennetun tehtaan aktiivilietelaitokseen biologista käsittelyä varten – samalla tavalla kuin tehdään esimerkiksi Botnian Rauman sellutehtaalla. Näin saadaan vähennettyä jokeen laskettavan veden orgaanista ainesta ja ravinteita. Sellutehtaan kemiallinen vedenpuhdistusprosessi toimii jopa paremmin, kun jälkikäsittelyyn saadaan orgaanista jätettä. Uruguaylaisen vesilaitoksen on tarkoitus tehdä yhdysputket ja muut tarvittavat rakennustyöt, joiden kustannusarvio on yli miljoonaa euroa. Botnia maksaa kustannuksista puolet eli noin 550 000 euroa. Lisäksi osapuolet ovat sopineet

tehtaalle tulevan jäteveden määrän ja laadun yhteisestä valvonnasta. Ekologisesti ja aluepoliittisesti tämä vaikuttaa hyvältä ratkaisulta. Jos Uruguay-joen veden laatu todella paranee sellutehtaan ansiosta, kansanliikkeiden protestit ovat ainakin joen saastumisen suhteen absurdeja.

Botnia on kehittänyt myös muita aiempaa ympäristöystävällisempiä selluprosessiteknologioita. Toukokuussa 2008 yhtiö sai YK:n ilmastopaneelin komitean CDM-hyväksynnän (*Clean Development Mechanism*) Uruguayn tehtaan biomassaaenergiatuotannon teknologiasta. Siinä käytetään kuitumassan liuotuksesta jäänyttä biomassaa energian lisälähteenä. Järjestelmä vähentää tehtaan hiilidioksidipäästöjä arviolta 45 000 tonnia vuodessa; biomassasta saatava lisäenergia on 32 megawattia vuodessa.

Toinen ekologisesti ja yhteiskunnallisesti kriittisempi näkökulma väittää, että vaikka uusimmat selluteknologiat ovat aiempia parempia ja ovat merkittävästi alentaneet vakavan ympäristöönnettomuuden riskiä, tehtaat ovat silti suuria ja monimutkaisen teknologian varassa toimivia laitoksia, ja niillä voi olla arvaamattomia alueellisia ja jopa globaaleja vaikutuksia. Koneellisessa ja teollisessa kulttuurissa on aina riskinsä, ja koon kasvaessa riskitkin kasvavat. Fray Bentosin sellutehdas on iso teollinen laitos, kahden normaalin suomalaisen sellutehtaan kokoinen. Kriittisesti selluteollisuuden suhtautuvat tutkijat pelkäävät myös, että Etelä-Amerikan yhteiskunnallisissa oloissa tällaisten jätitehtaiden tarkka valvonta ei ole tulevaisuudessa taattu. Arvostelua on herättänyt lisäksi runsas lannoitteiden ja kasvimyrkkyjen käyttö eukalyptuksen tehoviljelyssä puupelloilla.

Yleisesti eukalyptuksen viljelyn tiedetään vähentävän alueellisia pohjavesiresursseja ja köyhdyttävän maaperää. On myös selvää, että tie- ja kuljetuskapasiteetin kasvulla – eukalyptusviljelmiltä tehtaalle – on ympäristövaikutuksia. Esimerkiksi Greenpeace on alkukritiikin jälkeen hyväksynyt Botnian tehtaan olemassaolon mutta samaan aikaan vaatinut parempaa kansallista ja alueellista ympäristölainsäädäntöä ja kontrollimekanismeja.

Vuonna 2007 julkaistu kansalaisjärjestö urgewaldin raportti Banks, Pulp and People analysoi sellu- ja paperiteollisuuteen liittyviä globaaleja ongelmia edellä kuvatun kriittisen yhteiskunnallisen näkökulman kautta. Raportti kyseenalaistaa monet selluteollisuuden väittämät puhtaista uusista tuotantoketjuista- ja prosessista sekä yritysten kasvaneesta yhteiskuntavastuusta – osoittamalla globaalisti kasvavaan agribisnes-kapitalismiin liittyviä rakenteellisia ja konkreettisia ongelmia. Tehotuotannossa ilmenee vakavia veden ja energian käytön ongelmia, tuotanto laitokset ovat finanssikapitalismin historiallisten rakenteiden vuoksi suhteettoman suuria, ja esimerkiksi kierrätetty kuitu on aina tehoviljeltyä ympäristöystävällisempää. Maaperä ja luonnon monimuotoisuus ovat köyhtyneet istutusmetsien tai puupeltotehoviljelyn lisääntyessä useissa Etelän maissa samalla tavalla kuin teollisuusmaissa 1900-luvulla. Isot ulkomaalaisomistuksessa olevat tehtaat valtaavat tilaa muilta elinkeinoilta, ja erityisesti maaseudun köyhän väestön tilanne on maanomistuksen keskittyessä – esimerkiksi Indonesiassa ja Brasiliassa – huonontunut entisestään. Samalla raportti esittelee tehtaiden historiallisia vaikutuksia ihmisten terveydelle.

urgewaldin raportti puhuu suoraan suurteollisuusmallin vaikutuksista ja ottaa esiin omistuksen keskittymisen ja rahoituksen rakenteellisia ongelmia. Sellu- ja paperiteollisuutta tuetaan erilaisin tavoin sekä teollisuusmaissa että köyhissä maissa. Teollisuusyritykset saavat esimerkiksi edullista lainoitusta ja takauksia valtiolisilta ja kansainvälisiltä julkisen sektorin rahoituslaitoksilta. Etelän maissa ne saavat verovapauksia ja muita yhteiskunnallisia takuita.

2000-luvun suuri kysymys myös selluteollisuudessa on Kiinan kasvavien markkinoiden tuoma haaste. Esimerkiksi Latinalaisen Amerikan uusien sellutehtaiden tärkeimmät markkinat ovat Kiinassa – nyt ja tulevaisuudessa. Riippuvuus Aasian kasvavista markkinoista luo rakenteita, joissa taloudelliset heilahtelut saattavat vaikuttaa tehtaiden toimintaan odottamattomalla tavalla: erilaiset markkinakriisit saattavat aiheuttaa yllättävien seisokkeja tai kokonaisten tehtaiden sulkemisia.

Analyysit vakuuttavat lukijaa, mutta usein myös selluteollisuuden edustajien yksityiskohtaiset vastaukset tällaisissa raporteissa esitettyyn kritiikkiin ovat vakuuttavia. Selluteollisuusdebatit liittyvät siis tärkeisiin ja intohimoja herättäviin tiedonpoliittisiin ja yhteiskuntamalleista käytäviin keskusteluihin.

Sekä kriittinen että myönteinen suhtautuminen selluteollisuuteen ja sen ympäristövaikutuksiin on näkynyt argentiinalaisessa, suomalaisessa ja uruguaylaisessa mediassa. Asiallisuuteen pyrkivän viestinnän lisäksi esimerkiksi Argentiinan tiedotusvälineet ovat suodattaneet ilmoille myös melkoisen määrän tutkimukselta vaikuttavaa ”selludisinformaatiota”. Happosateet ja räjähdysmäisesti kasvaneet syöpätapaukset ja kolmipäiset mutaatiokalat vilisevät edelleen lehtiartikkeleissa. Yhtä lailla argentiinalainen media on kertonut, että sellutehtaita siirretään Suomesta muualle, koska maan joet ja järvet ovat täysin saastuneet ja ihmiset sairaita. Harvemmin argentiinalaiset kirjoittavat siitä, että suomalaiset työläiset taistelevat kynsin hampain asuinalueensa sellutehtaiden säilymisen puolesta. Yhtä lailla harvoin esitetään kunnollisia analyyssejä paperiteollisuuden globaalista rakennemuutoksesta. Myös uruguaylaiset ovat syyllystyneet samanlaiseen paisutteluun. Mielenkiintoisin kansallisten stereotyyppien kannalta lienee *YouTubessakin* nähty uruguaylainen tv-parodia, jossa fiktiivinen imperialistinen suomalainen juppiministeri ratkaisee sellukonfliktia suomalaisella vodkalla. Lyhyessä sketsiohjelmassa luodaan kuva välinpitämättömästä ja vallantäyteisestä Suomen valtiosta ja avuttomasta ja hieman yksinkertaisesta köyhän maan Panchosta, joka suostuu esimerkiksi ratkaisemaan sellunvalmistuksen hajuongelman laittamalla pyykkipojan nenäänsä. Ohjelmaa ryydittävät (väärinkirjoitetut) suomenkieliset tekstitykset, jotka luovat uruguaylaiselle katsojalla kuvan kaikin tavoin käsittämättömästä kaukaisesta kulttuurista. (<http://www.youtube.com/watch?v=252fe8Ul-tk>).

Yksi ympäristökiistojen uutisoinnissa käytetty tehokeino on kuvamanipulaatio. Argentiinalaisessa lehdistössä ja Gualaguaychún kansanliikkeen ACAG:n tiedotuksessa esitetään usein valokuvia, joissa digitaalisella kuvankäsittelyllä saadaan näyttämään siltä, että Guale-

Kuva: Mariano Solter

Jo pelkkä kauko-objektiivin käyttö ja kuvakulma saa tehtaan näyttämään massiiviselta. Tätä kuvaa ei ole manipuloitu kuvankäsittelyohjelmilla, kuten paikallisliikkeen käyttämissä propagandakuvissa.

guaychún uimarannat olisivat hyvin lähellä tehtaan piippua. Käsittelemättömissä tavallisissa valokuvissa tehdas vain siintää horisontissa. Guleguychún on Fray Bentosista matkaa 35 kilometriä, saman verran kuin Valkeakoskelta Tampereelle, eikä tehtaanpiippu näy massiivisena Argentiinan puoleiselle noin kymmenen kilometrin päässä olevalle lähimmälle uimarannalle. Kuvapropagandassa on myös käytetty mustavalkoestetikkaa, joka luo mielikuvia harmaista savuttavista tehtaista – ja kuvien tehtaas ovat yleensä jostain aivan muulta kuin Uruguay-joelta. Hyvä esimerkki tällaisesta on Emilio Cartoy Díazin ”dokumenttielokuva” *Historia de dos orillas* (2006), jossa luonnon ja teknologian vastaparit tuodaan voimakkaina kuvina katsojan silmien eteen: elokuvan mustavalko-otoksissa näkyy savua ulostavia tehtaanpiippuja – ja idyllisiä väriluontokuvia lähes paratiisimaiseksi esitetyltä Uruguay-joelta.

Botnian johtoportaan edustajilta on usein kysytty, joisivatko he Uruguay-joen vettä. Tehtaan johtaja Sami Saarelan vastaus kysymyk-

seen kuvastaa hyvin latautuneita ympäristökysymyksiä: ”Jos sinä [kysyjä] juot jokivettä, minä lupaan juoda vettä vedenpuhdistusaltaastamme.”

Botnian Fray Bentosin tehtaan ympäristöön ja ympäröiviin yhteisöihin liittyvät varsinaiset ongelmat ovat olleet paljon vähäisempiä kuin esimerkiksi Stora Enson Veracelin tehtaan ongelmat Brasiliassa. Kansallisvaltioiden konflikti kuitenkin korostuu mediassa. Veracel on Brasilian sisäinen asia, kun taas Botnian tehdaskonflikti on kansainvälinen: se tapahtuu kansallisvaltioiden rajalla, ja siksi se on saanut niin paljon huomiota kansainvälisessäkin mediassa.

KANSAINVÄLISET YMPÄRISelvITYKSET, TIEDONPOLIITTISET TAISTELUT – JA ”MUUT” TIEETEET

Eukalyptuksen viljelyn vaikutuksia on tutkittu paljon. Eukalyptus voi vaikuttaa ilmastoon esimerkiksi sitomalla hiilidioksidia. Toisaalta tieteilinen tutkimus ja kokemukset paljastavat, että monissa tapauksissa laajat puuplantaasit kuivaavat virtojen juoksua, happamoittavat maaperää ja lisäävät sen suolapitoisuutta (ks. esim. Jackson ym. 2005). Pampa on herkkä ekosysteemi, ja esimerkiksi Uruguayssa ja Etelä-Brasiliassa laajat eukalyptusplantaasit voivat vaikuttaa erityisen arvaamattomasti pohjavesien laatuun (ks. esim. Banks, Pulp and People 2007). Monista hyvistä perustutkimuksista ei kuitenkaan saa yksiselitteistä ja riittävän monipuolista tietoa tehtaan ympäristölle aiheuttamista kokonaisvaikutuksista, ei edes eukalyptuksen viljelyn erilaisista yhteiskunnallisista ja ekologisista vaikutuksista.

Edellä on jo kerrottu, että Botnia teki konfliktin alussa omat ympäristö- ja sosiaaliselvityksensä. Botnian erittäin huolella teettämä ympäristöselvitys oli kuitenkin tehtaan vastustajien mukaan riittämätön, sillä Maailmanpankin lainoitukset ja takuut vaativat pankin omien sääntöjen mukaan toteuttajista täysin riippumattomia ympäristöselvityksiä. Uusi riippumaton selvitys vaadittiin lopulta kuitenkin siksi, että Ence oli nostanut tehtaansa kapasiteettisuunnitelmia,

jolloin alueen kokonaisympäristövaikutukset oli arvioitava uudelleen. Kansainväliset lainoittajat tukivat lopulta Botnian tehdasta lähes ehdotta. Lainapäätöksen tehneen Maailmanpankin IFC-ryhmän (International Finance Corporation) perustelujen mukaan Botnian hanke ”synnyttää merkittävää taloudellista hyötyä eikä aiheuta mitään ympäristöhaittoja” (HS 22.11.06). On yllättävää, että edes liikenteen huomattavaa kasvua alueella – 300 rekkakuljetusta eukalyp-tuspelloilta tehtaalle päivässä – ei pidetä raportissa minkäänlaisena ympäristöhaittana. Botnian asiakaslehti ECHO (1/2008) jopa kertoo erityisenä saavutuksena, kuinka ”moottoriajoneuvojen lisääntyminen on vaurauden näkyvimpiä merkkejä Fray Bentosissa” – ”kaupungissa, jolla on tulevaisuus”. Fraybentoslaisilla on sama oikeus liikkuu omilla moottoriajoneuvoilla kuin suomalaisilla, mutta liikenteen lisääntyminen alueella on nähtävä kuitenkin myös ympäristökysymyksenä. Botnian puolustukseksi voidaan tosin sanoa, että yhtiön teettämässä ympäristöselvityksissä kyllä todetaan, että tehtaan merkittävimmät ympäristöhaitat ovat melu, liikenteen lisääntyminen ja maiseman muuttuminen.

Paikallisten argentiinalaisten väitteille tehtaan ympäristötuhoista ei ole painavaa tieteellistä näyttöä. Tehtaan jäteveden vaikutuksia on toistaiseksi mahdotonta arvioida, koska pitkän aikavälin tietoa joen saastepitoisuuksista tehtaan toiminnan aikana ei luonnollisesti vielä ole. Botnia aloitti veden mittaukset tosin jo vuonna 2005, joten veden tilaa kyllä seurataan. Uruguaylainen ympäristöteknologian professori José Cataldo sanoo, että tehtaan alasajoon ja käynnistämiseen tyyppilisesti liittyvät hajupäästöt ovat tehtaan ainoa havaittavissa oleva vaikutus ilmanlaatuun.

Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskuksen (SASK) rahoittama ja uruguaylaisten sosiologien eukalyptusplantaasien työoloihin liittyvä tutkimus (Riella ym. 2008) edustaa yhteiskuntatieteellistä perustutkimusta. Botnian sellutehtaan kansainvälisissä ympäristö-arvioissa on kuitenkin yleensä painotettu teknisiä ympäristökysymyksiä. Kunnolliset poliittiset, kulttuuriset ja sosiaaliset selvitykset puuttuvat. Rajajoen erilaisiin historiallisiin ja yhteiskunnallisiin mer-

kityksiin ei viitata. Argentiinaa ei selvityksissä ole tavallaan edes olemassa, esimerkiksi tuulensuuntia ja hajuhaittoja pohdittaessa mahdollisia vastarannan näkökantoja ei mainita. Raporteista käy kuitenkin ilmi, että erikoistilanteissa, kuten tuotannon väliaikaisissa pysäytyksissä ja käynnistyksissä, rikki- ja typpipäästöjen todetaan olevan niin suuria, että ainakin havaitsemiskynnys lähiseudulla ylittyy (Faroppa & Annala 2004: 56; Lehtinen 2007)

Argentiinan voimakkaat reaktiot yllättivät tehtaan suunnittelijat ja rakentajat, mikä kummastuttaa. Miljardiluokan investoinnin suunnittelussa olisi pitänyt kyetä näkemään näin ilmeiset sosiaaliset ja poliittiset seikat. Kärjistetysti voidaan väittää, että Botnian tehdas on toistaiseksi myös epäonnistuneen rajayhteistyön symboli. Tehtaasta voi tulevaisuudessa tietenkin kasvaa myös uudenlaisen ympäristö- ja yhteiskuntavastuun mallitapaus (ks. Lehtinen 2007). Fray Bentosin tehdasta tarkkaillaan tuntosarvet ja nenät tavallista herkempinä, niin Argentiinassa kuin Uruguayssa. Fray Bentosin sellutehtaalla ei ehkä ole varaa sellaisiin hajuongelmiin, jotka ovat olleet arkipäivää suomalaisilla metsäteollisuuspaikkakunnilla. Tämä on osaltaan vaikuttanut siihen, että tehtaan viimeistely ja sellunkeiton prosessiratkaisut on tehty erityisen huolellisesti. Sellun keittokemikaalien ja veden pitkälle kehitetty kierrätys, rikin päästöjen minimointi ja kiinteän jätteen hyödyntäminen sähköntuotannossa viittaavat tällaisiin edistyksellisiin teknologia-innovaatioihin. Lisäksi Fray Bentosin kaupungin jätevesien suunniteltu kierrätys tehtaan puhdistamossa alkaa mitä ilmeisimmin toimia lähitulevaisuudessa. Voi olla, että tehtaasta tulee globaalistakin näkökulmasta mallilaitos, joka kuormittaa mahdollisimman vähän ympäristöään ja etsii uusia innovatiivisia ratkaisuja.

Konfliktin seurauksena on jo havahduttu vaatimaan sijoittajilta nykyistä laajempia ja tarkempia ympäristöselvityksiä. Esimerkiksi The Centre for International Forestry Research on todennut, että viidennekselle vuosina 1995–2006 eri mantereille suunnitelluista sellutehdashankkeista ei ole tehty riittävää ympäristövaikutusten arviointia. Riittävän monipuolisen riskianalyysin tai tutkimustiedon puute tarkoittaa riskejä myös hankkeita rahoittaville investointipankeille. Tule-

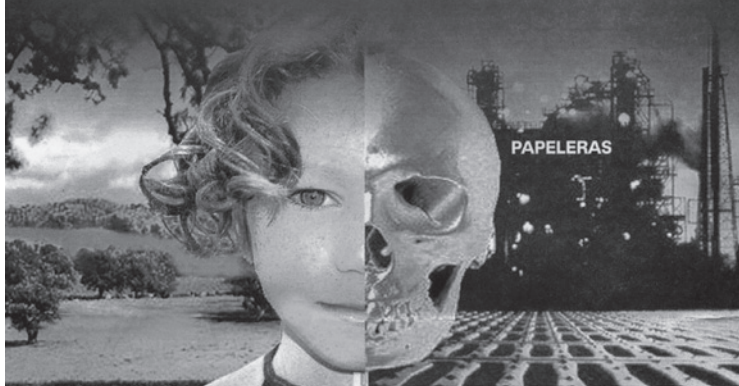
vaisuudessa rahoituslaitoksetkaan eivät enää tyydy aiemmin tyypillisiin optimistisiin ja yksioikoisiin esityksiin kuitumateriaalin helposta saatavuudesta valtavan tuotantokapasiteetin tehtaalle, vaan ne vaativat entistä tiukempia selvityksiä luototettaviltaan (Kröger 2007a).

Edellä kuvatut muutokset ovat merkittäviä muutoksia globaalissa sellubisneksessä. Yritykset joutuvat minimoimaan ympäristöriskejä, ja monet ympäristöjärjestöt yrittävät valvoa kansainvälisiä sääntöjä. Paikallisesti kuva on kuitenkin usein toisennäköinen. Globalisaation jäljet eivät ole samoja tehtaanrakentajalle ja paikalliselle kalastajalle. Asioista saatu tietokaan ei ole samaa – ja konfliktitilanteissa tieto politisoituu ja siitä etsitään herkästi vain omia ennakkokäsityksiä vahvistavia argumentteja.

Gualeguaychún kansanliike on tukeutunut erityisesti argentiinalaisen ympäristötaloustieteilijän Héctor Sejenovichin tutkimuksiin (2006a; 2006b). Myös konfliktissa aktiivisena toiminut ympäristöliike CEDHA on vedonnut niihin useissa dokumenteissaan. Sejenovichin tutkimukset ennustavat muun muassa, että suunnitellut sellutehtaat Uruguay-joella aiheuttaisivat vuosittain kymmeniä syöpätapauksia, ja että tehtaiden erilaiset ympäristövaikutukset – esimerkiksi happosaateet – aiheuttaisivat seuraavien 20 vuoden aikana lähes 700 miljoonan dollarin menetykset alueen maataloudelle. Hän ennustaa myös maan ja kiinteistöjen arvon laskevan. Nämä tutkimustulokset tiivistyvät Gualeguaychússa vastustuksen iskulauseeseen *Si a la vida, no a las papeleras* (Kyllä elämälle, ei paperitehtaille¹). Sejenovichin tutkimustulokset ovat melkoisessa ristiriidassa kansainvälisten ympäristöselvitysten kanssa. Tästä on lähtenyt liikkeelle konfliktin tiedonpoliittinen taistelu. Juuri Sejenovichin tuloksia ja arvovaltaa on käytetty tehtaan vastustajien argumenteissa – niin Gualeguaycússa kuin muuallakin. Sejenovichin tutkimustulokset ovat aidosti pelottavia paikallisen väestön näkökulmasta: syöpää, saastumista ja omaisuuden arvon laskua. Kunnollista, vertailevaa akateemista tutkimusta Sejenovichin tutki-

1. Vaikka alueen ihmiset ovat oppineet, että sellutehdas on eri asia kuin paperitehdas, julisteissa näkyy edelleen sana papeler (paperitehdas) sanan pastera (sellutehdas) sijaan.

¿DE QUÉ LADO ESTÁS?

Si no pensás armar las valijas
para mudarte de Gualeguaychú

PARTICIPÁ!!!

Todos juntos podemos evitarlo.

Estamos a tiempo!!!
Sumate a las convocatorias!!!

ASAMBLEA CIUDADANA AMBIENTAL DE GCHÚ.

www.noalapapelera.com.ar

Kuva: Johanna Pohjola

Kummalla puolella olet? Propagda on iso osa sellutehdaskriisiä.

musten ja muiden ympäristöselvitysten kesken ei ole tehty. On vain ristiriitaisia väitteitä ja mielipiteitä.

Huolestuttavaa raja-alueelle syntyneiden jännitteiden kannalta on, että varsinaista yhteiskuntatietieteellistä tai kulttuurin tutkimusta konfliktista ja tehtaan vaikutuksista on tehty vain vähän. On tehty hyviä gradu-tason opinnäytteitä (esim. Bask 2008; de Brujn 2007; Kosonen 2008; Kurittu 2008), mutta toistaiseksi ainoa laajempi yhteiskuntatieteellinen yritys konfliktin selittämiseksi on argentiinalaisten Vicente Palmeron ja Carlos Reborattin vuonna 2007 toimittama teos *Del otro lado del río*. Uruguayssa on julkaistu aiheesta esseettäilyisiä filosofisia tutkielmia (esim. Viscardi 2006). Konfliktin alussa tällaisia näkökulmia olisi tarvittu – ja tarvitaan edelleen, sillä tehdas ja konflikti vaikuttavat alueella pitkään. Botnian olisi kannattanut sijoittaa tähän puoleen nyt tehtyä enemmän tutkimuspotentiaalia. Pelkkä laillisuusnäkökulma tai talouteen pohjaava tutkimus ei voi olla riittävä analyysitapa konfliktissa, jossa on ilmennyt useita monisyisiä sosiaalisia ristiriitoja.

KONFLIKTINTUTKIMUKSEN MALLEJA

Parhaan tutkimuksellisen tiedon konfliktin moniulotteiseen ymmärtämiseen antaa tieteidenvälinen ote, jossa pyritään myös aitoon ja demokraattiseen oppimisprosessiin. Se antaa eväitä myös kestäville konfliktinratkaisumalleille. Yksi varteenotettava ja toistaiseksi vähän hyödynnetty näkökulma sellukonfliktiin tulee tieteidenvälisen rauhan- ja konfliktintutkimuksen perinteestä (ks. Mikkeli & Pakkasvirta 2007).

Portugalilainen oikeustieteilijä ja filosofi Boaventura de Sousa Santos on yhdistänyt oppimisen ja ”kääntämisen” käsitteitä tieteidenvälisyyteen viittaavalla tavalla. Tieteidenväliseen oppimiseen kuuluu ajatus siitä, että eri osapuolet eivät ainoastaan ole valmiita ymmärtämään ja sietämään toisiaan vaan myös valmiita muuttamaan omia ajattelumallejaan. Tieteidenvälisyys tarkoittaa siis myös suvaitsevaa, demokraattista oppimiskulttuuria (de Sousa Santos 2002). Usein esi-

merkiksi humanisti tai yhteiskuntatieteilijä saattaa puhua halveksuvasti yksilulotteisesta ”insinöörilogiikasta”, ja yhtä lailla lakitieteiden tai teknisten ja kaupallisten alojen opiskelija voi naureskella pilkkujärjestelmien parissa näpertäville ”huuhaa-humanisteille” tai teoreettisesti suuntautuneille yhteiskuntafilosofoille. Hyvässä tieteidenvälisessä yhteistyössä ja ajattelussa pyritään ymmärtämään toista ja tajuamaan, että *kaikki* antaumuksella etsitty ja tutkittu tieto voi luoda uutta ajattelua – ja jossain tilanteessa myös käytännössä sovellettavaa hyötyä.

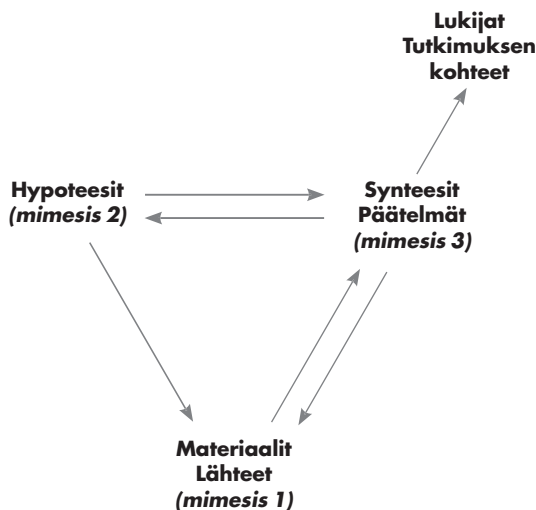
Brasilialaisen kasvatusfilosofian modernin klassikon Paulo Freiren (1972) ajattelu sisältää saman oppimisen ideaalin. Freire vastusti opetusta, jossa oppilaat saavat opettajilta valmista tietoa. Freiren pedagogiassa tieto ja innovaatio syntyvät vain oman oivaltamisen ja sellaisen kyselemisen avulla, jossa ihmiset ovat vuorovaikutuksessa toistensa ja muun maailman kanssa. Aito dialogi vaatii asennetta jossa toista ollaan valmiita kuuntelemaan tiedon ja vallan hierarkioista välittämättä – yrittämällä ymmärtää toisen lähtökohtia ennakkoluulottomasti. Freiren ajatuksia on sovellettu yhteiskuntatieteissä, erityisesti kriittisessä ja radikaalissa kasvatustieteessä (ks. esim. Aittola, Eskola, Suoranta 2007), mutta konfliktinratkaisumalleissa – osin juuri politiikan tutkimuksen ja kasvatustieteen oppialarajojen vuoksi – hänen näkemyksiään on käytetty yllättävän vähän.

Tieteidenväliseen kriittiseen ja vertailevaan oppimisprosessiin sopii hyvin myös niin sanotun kriittisen realismin metodiset periaatteet. Roy Bhaskar (1986) on käyttänyt tästä tutkimussuuntauksesta myös empiirisen realismin nimeä (ks. myös Töttö 2005). Patomäki (2002) on esittänyt, että kriittinen realismi voi vastata erityisen hyvin esimerkiksi konfliktien tutkimuksen vaikeisiin kohtiin yhdistelemällä kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia menetelmiä. Tieteiden ja menetelmien vuoropuhelun lisäksi kriittinen realismi tarkoittaakin erilaisten aineistojen ja tutkimusotteiden yhdistämistä ja soveltamista. Kriittinen realismi on tiiviisti ilmaistuna realistista ontologiaa, epistemologista relativismia ja rationaalisia totuuspäätelmiä. *Realistinen ontologia* tarkoittaa sitä, että riippumaton todellisuus on olemassa, ja siitä voidaan saada totuudellista tietoa. *Epistemologinen relativismi* sisältää ajatuk-

sen tieteen arvovapauden kyseenalaistamisesta: kaikki tieto on kulttuuriin nähden suhteellista eli sosiaalisesti rakentunutta. *Rationaaliset totuuspäätelmät* edellyttävät, että tieteelliset tosiasiaväittämät perustellaan loogisten päätelmien avulla.

Ranskalainen filosofi Paul Ricoeur käyttää klassista *mimesis*-käsitettä (*mimesis* = esittäminen, jäljittely, markkiminen) jäsentäessään toiminnan ajallisuutta. (Ricoeur 1984, 2000, 2005; ks. Mikkeli & Pakkasvirta 2007). Se on käyttökelpoinen analyysin väline myös Fray Ben-tosin erityistapausta tutkittaessa. Ricoeur jakaa mimesiksen kolmeen momenttiin eli hetkeen. Mimesiksen ensimmäinen hetki eli *mimesis₁* tarkoittaa toimintaa sinänsä ja senhetkisten toimijoiden näkökulmaa siihen. Näkökulmat ovat samassa tila-ajassa rakennettuja tarinoita tai näytelmällisiä juonia tarinoita. Ne voivat olla keskenään ristiriitaisia eli erilaisia tulkintoja samasta asiasta. Tällaisia tulkintoja voivat olla esimerkiksi eri osapuolten kertomus sodan alkamisen syistä tai avio-erojen hetkellä syntyvät erilaiset näkemykset. Näistä voidaan rakentaa tutkimuksen tarpeisiin seuraavalla mimesiksen tasolla niin sanottuja ikonisia malleja tai toiminnallisia stereotyyppejä. Tarinoiden suhteita voidaan analysoida sekä kausaalisuhteiden kautta että hermeneuttisen tutkimusotteen tulkintavälineillä (ks. myös Tontti 2005).

Mimesis₂ on se tila-aika, jossa esimerkiksi tutkija tietoisesti tuottaa tällaisia malleja tarinoita tai teorioita *mimesis₁*:n ajasta tai tapahtumasta. *Mimesis₂*:n kohdalla viitataan siis aina *mimesis₁*:n aikaan tai tapahtumiin. *Mimesis₂*:n tasolla tapahtumien järjestäminen on lähtökohtaisesti systemaattista ja hypoteettista. Kun inhimilliselle toiminnalle annetaan kirjoitettu tai muuten esitetty muoto, rakennetaan samalla irrallisista tapahtumista juonellinen kertomus, jolla on alku, keskikohta ja loppu. *Mimesis₂*:n tason toiminta – ajan järjestäminen ja kertomuksen luominen – on avoin uusille tulkinnoille, todisteluille, vasta-argumentoinnille ja kritiikille. *Mimesis₂*:n tasolla tapahtuva toiminta ei ole tieteellistä sanan ahtaimmassa positivistisessä mielessä, vaan tällöinkin mukana on aina tulkinnallinen, moraalinen ja poliittinen näkökulma. Esimerkiksi Gualeguaychún kansanliikkeen ja

Kuvio 9. Mimesiksen tasot.

Botnian tiedonpoliittinen taistelu ympäristökysymyksistä on ollut tällaista *mimesis*₂ tason kamppailukenttää.

*Mimesis*₃ tarkoittaa sitä esittämishetkeä, joka toteutuu, kun tutkijan kertomus siirretään tai siirtyy takaisin toimijoiden ajan ja käytäntöjen maailmaan ja alkaa uudelleen muokata sitä. Tällöin tekstin maailma ja lukijan maailma kohtaavat, *mimesis*₃ toteutuu kertomusten maailman ja kuulijoiden tai lukijoiden maailman leikkauspisteessä. Kyse on siis eri vaiheista, jossa historialliset tulkinnat asioista syntyvät, elävät ja vaikuttavat toisiinsa. *Mimesis*₂ ja *mimesis*₃ voivat näin tapahtua jatkuvasti. Tämäkin kirja on siis yksi *mimesis*₂:n kautta syntynyt esitys, joka vaikuttaa nyt valmiina *mimesis*₃ tasolla suomalaisessa selluteollisuuskeskustelussa.

Paul Ricouerin esittämää ajatusta kerronnan ja esittämisen tasoista voidaan kuvailla myös siten, että *mimesis*₁ tarkoittaa todellisuutta havaittuna, *mimesis*₂ on todellisuus kerrottuna ja *mimesis*₃ kuvastaa tilannetta tai ”todellisuuden muuttumista” kertomuksen havaitsemisen ja kertomisen jälkeen.

Tutkimuksen tasolla edellä kuvatun voi ymmärtää myös siten, että kyseessä on tutkimusprosessi, johon kuuluvat lähteet ja tutkittava aika, näiden kriittinen ja keskusteleva analyysi sekä tutkimustulosten palauttaminen yleisölle tai *mimesis*₁-tason toimijoille. Olennaista on, kuinka hyvin *mimesis*₂ tapahtuu eli miten tuodaan esille erilaisia kertomuksen rakentamisen mahdollisuuksia. Tieteidenvälisen kriittisen realismin ja freireläisen konfliktitutkimuksen etu on tulkintojen monipuolisuus ja niiden välisten suhteiden ymmärtäminen eli pyrkimys päästä eroon ahtaimmasta tieteellisestä metodista, joka estää *mimesis*₂-tason keskustelun käymisen, eli konfliktitilanteessa toisen kuulemisen ja ymmärtämisen. Silti myös tutkimuksessa *mimesis*₂-tason ongelmat johtavat usein siihen, että omista tarinoista ja lähteistä tulee ”pyhiä”, jolloin niihin uskotaan niin, ettei ristiriitaista tietoa kyetä näkemään. Omilla ”oikeilla” lähteillä rakennetusta tarinasta tulee niin vahva, että kaikki saatavilla oleva todistusaineisto alistetaan sille. Kyseessä on sama ongelma joka näkyy konfliktitilanteissa, kun osapuolet eivät pysty keskustelemaan ja käyttävät yksipuolisia ja vain omaa tulkintaansa tukevia lähteitä. Aivan kuten Uruguay -joen konfliktissa tapahtui – ensin Botnian ja ACAG:n välillä ja sitten Uruguayn ja Argentiinan välillä.

Edellä esitettyjä mimesiksen, tieteidenvälisyyden ja kriittisen realismin näkökulmia voi siis soveltaa mielenkiintoisella tavalla Fray Bentosin sellukonfliktin tutkimiseen. Kaikilla osapuolilla – argentiinalaisilla, suomalaisilla ja uruguaylaisilla – on ”pyhiä tarinoita” ja stereotyyppisiä käsityksiä. Niitä myös esitetään jatkuvasti mediassa. Mimesiksen tasot löytyvät konfliktin synnyn, jatkon ja konfliktin esitysten tavoista.

Monisyisiä kansallisia konflikteja ja nationalismia on hedelmällistä tutkia myös erilaisten käsitekokonaisuuksien ja tieteidenvälisyyden kautta. Käsitekokonaisuuksia voivat olla esimerkiksi (a) kulttuuriset ja uskonnolliset traditiot, (b) alue ja rajat, (c) poliittiset ideologiat, (d) konfliktit ja historiallinen aikakausi, (e) nationalismin, integraation ja globalisaation suhteet, (f) tiedotusvälineet. (ks. Mikkeli & Pakkasvirta 2007)

Konfliktien kohdalla on lisäksi kysyttävä, miten eri tahot ovat käyttäneet konfliktia omien tarkoituksperiensä saavuttamiseksi. Kenen poliittisista tai taloudellisista eduista kulloinkin oli kysymys? Kuka määritteli konfliktin käsitteitä? Näistä voidaan rakentaa sekä ikonisia malleja että verkostomalleja.

Uruguayn ja Argentiinan sellukonfliktissa löytyy edellä mainitun mallin elementit. *Kulttuurit ja traditiot* ovat olleet mukana Fray Bentosin sellukonfliktissa: Botnia ei osannut riittävästi analysoida alueen historiaa tai poliittisen ja geopoliittisen kulttuurin vaikutusta. *Alue* on Fray Bentosin tapauksessa erityisen olennainen, sillä kysymys on kahden valtion rajajoesta, jota määrittelevät kahdenkeskiset sopimukset. *Poliittiset ideologiat* kehittyivät Argentiinan puolella aktiiviseksi paikallisdemokraattiseksi ympäristöliikkeeksi ja yhdistyivät osittain myös argentiinalaisen vasemmistopopulismin (peronismi, hallituspuolue) perinteeseen. *Aikakauden* pohtiminen tässä tapauksessa on tärkeää, sillä Argentiina oli muutama vuosi ennen Uruguayn jättitehtaan rakennusta (2001–2003) kokenut dramaattisen taloudellisen kriisin, joka heijastui kaikkialla yhteiskunnassa poliittisesti: ulkomaista pääomaa haluttiin, mutta samalla sitä pelättiin. Ikävintä argentiinalaisten kannalta oli ulkomaisten investointien päätyminen pieneen naapurimaahan. Investoinneista pelättiin koituvat haittaa ympäristölle. *Nationalismin, integraation ja globalisaation suhteet* näkyivät Fray Bentosin tapauksessa välittömästi. Etelä-Amerikan vapaakauppajärjestö Mercosur ajautui vakavaan kriisiin, kun kaksi sen perustajajäsentä katkaisi käytännössä hetkeksi keskinäiset diplomaattisuhteensa. Globaalit tahot, kuten EU, ottivat selkeästi kantaa sekä suomalaistaustaisen monikansallisen yhtiön että Uruguayn kansallisen suvereniteetin puolesta. Maailmanpankki antoi Botnialle vakuuksia, Argentiina vei tapauksen Haagin kansainväliseen tuomioistuimeen. *Tiedotusvälineet* muokkasivat konfliktiin liittyviä kansallisia uskomuksia kaikissa tapaukseen liittyvissä kolmessa maassa: ”tiedon ja osaamisen Suomessa” (suomalaisissa tiedotusvälineissä) luotiin symboleita luotettavasta Uruguaysta ja ongelmien Argentiinasta, kun taas Argentiinassa

muokattiin kuvia imperialistisesta Finlandiasta tai piittaamattomasta omaa etua etsivästä pikkuveli Uruguaysta.

Jos Fray Bentosin konfliktia pyritään alueella ratkaisemaan kestäväällä tavalla, monipuolista tutkimusta tarvitaan edelleen, myös Botnian näkökulmasta. Tehdas on olemassa eikä siirry alueelta minnekään. Gualeguaychússa toimivat tehtaan vastustajat varmaan jossain vaiheessa laskevat banderollejaan, mutta monet konfliktissa syntyneet epäluulot kytevät alueella vielä pitkään. Mikäli tehtaan ympärille Fray Bentosissa halutaan rakentaa toimivaa yhteisöllisyyttä, asioita on pyrittävä ratkaisemaan demokraattisella, avoimella ja oppivalla, erilaisuutta kunnioittavalla asenteella. Konfliktien osapuolten on siis yritettävä etsiä malkaa myös omasta silmästään. Kulunut fraasi ”kaiken viisauden äiti on tosiasioiden tunnustaminen” ei riitä, sillä monimutkaisissa yhteiskunnallisissa ilmiöissä jopa tosiasiat ovat erilaisia katsojasta riippuen. Paras lähtökohta konfliktien ratkaisussa on se, että toinen saa ja voi olla erilainen – mutta toista kannattaa kohdella samanvertaisena.

MITEN PUHUA SELLUTEHTAASTA

Ympäristönäkökulmista voidaan johtaa hyvinkin erilaisia ja jopa toisilleen vastakkaisia puhetapoja. Sama koskee muitakin sellutehtaisiin liittyviä keskusteluja. Fray Bentosin tehtaan kohdalla käytettyjä ja vielä vuosien ajan vaikuttavia puhetapoja ovat ainakin:

- Ekologinen puhe ja selluteknologinen puhe
- Työpaikkapuhe
- Talouspuhe
- Vapaakauppapuhe
- Kansainvälisten instituutioiden puhe
(Mercosur, EU, OAS, YK, Haag)
- Suuruuspuhe
- Maa- ja puupuhe

Ekologisessa puhetavassa asiantuntijat puhuvat kloorin ja energian käytöstä, vedenpuhdistuksesta, tehomaataloudesta, infrastruktuurin rakentamista ja näiden ristiriitaisista merkityksistä ja vaikutuksista. Voidaan löytää hyviä perusteluja sille, että Fray Bentosin sellutehdas ei saastuta tai että tehdas vaikuttaa hyvin haitallisesti alueen ympäristöön suuri vaikutus alueen ympäristölle.

Työpaikkapuheessa on kiistelty siitä, kuinka monta työpaikkaa tehdas tuo ja kuinka monta se vie. Tehtaan puolustajat esittävät, että itse tehdaslaitos, eukalyptusviljelmät, kuljetusjärjestelmien rakentaminen ja ylläpitäminen sekä muut tehtaaseen liittyvät toiminnot tuovat Uruguayhin noin 8000 henkilötyövuotta. Tehtaan vastustajat esittävät, että tehdas lopulta vähentää alueen työpaikkoja etenkin turismista, kalastuksesta ja maanviljelyksestä.

Talous- ja vapaakauppapuhe sivuaa työpaikkoja ja muita tehtaan kerrannaisvaikutuksia. Esitetään esimerkiksi erilaisia laskelmia siitä, miten vapaakauppa-alueella toimiva ”*maquiladora*-tehdas” vaikuttaa Uruguayn kansantalouteen. Pitäisikö tehtaan voittoa pyrkiä verottamaan, vai tuoko ulkomaisille vientiyrityksille myönteinen ilma-piiri pitkällä aikavälillä talouskasvua Uruguaylle ikään kuin itsestään? Syntyycö alueelle tehdas vaikutuksesta aitoa uruguaylaista pienteollisuutta ja teollistumista tukevia elinkeinoja vai katoavatko perinteisemmät maatalouselinkeinot tehtaan ympäristöstä?

Kansainvälisissä instituutioissa käyty keskustelu sellusta sekä Argentiinan ja Uruguayn suhteista on osoittanut, kuinka kansallinen globaalissa on muuttunut. Suuria alueen poliittista ja taloudellista tulevaisuutta koskevia asioita on jo viety ratkaistaviksi maiden parlamenttien ulkopuolelle. Fray Bentosin ja Uruguay-joen asioissa on vedottu kaikkiin kuviteltavissa oleviin poikkikansallisiin instituutioihin. Esimerkiksi Suomen ulkomaankauppaministeriölle esitettiin aikoinaan selvityspyyntöjä, vaikka kyse onkin Uruguayn ja Argentiinan välisestä asiasta. Osa näistä prosesseista on yhä kesken, muun muassa Argentiinan kanne jokisopimuksen rikkomisesta Haagissa. Mercosur elää kriisiä vielä ilmeisen pitkään sekin – sellukriisi tuntuu siellä välillä isommalta kuin Uruguayssa tai Argentiinassa konsa-

naan. Taloudellinen integraatiohanke ei voi toimia jos jäsenvaltioiden rajanylityspaikat on poliittisen kriisin vuoksi suljettu.

Suuruuspuhe – tehtaan koko – on liittynyt ekologisiin kiistoihin. Monet ympäristötutkijat ovat esittäneet, että sellua voitaisiin keittää pienimuotoisissa laitoksissa ja joustavasti hyvin erilaisista paikallisesti saatavilla olevista kuitulähteistä. Sellun- ja paperinvalmistus on kehittynyt 1800-luvun lopusta lähtien massiiviseksi pääomavaltaiseksi suurteollisuudeksi. Metsäsektorin ammattilaisten piirissä teho- ja massatuotannolle ei juuri ole nähty tai mietitty vaihtoehtoja. Teollisuuden ja puunjalostuksen edustajat myös sanovat, että suuri laitos on toiminatavarmuudeltaan ja seisokkien vähäisyyden vuoksi myös ekologisesti järkevintä. Kookkaiden tehtaiden eduksi on mainittu myös se, että suurteollinen tuotantoprosessi tuottaa parhaiten ja helpoiten sellunkeittoon tarvittavan energian.

Maapuheessa on ekologisen puheen tavoin kyse siitä, miten valtavat puupeltoalueet vaikuttavat pohjavesivarantoihin, maaperään ja vesistöihin. Samalla pohditaan eri näkökulmista sitä, miten kasvava maankäyttö muuttaa pitkällä aikavälillä maan kysyntää ja hintaa. Viljelläänkö rehua (soijaa) ja viljaa, laidunnetaanko karjaa vai istutaanko lisää puupeltoja? Riittääkö maata kaikille? Puupuheessa taas mietitään, onko eukalyptus täysin ylivoimainen vai olisiko muita ekologisesti parempia ja yhtä tuotantotehokkaita puulajeja tai muita kuitukasveja tarjolla. Myös puulajikkeiden lisääntyvän geenimanipulaation kielteisistä ja myönteisistä vaikutuksista on kiistelty näissä prosesseissa.

On tärkeää tiedostaa, kuka milloinkin puhuu, miten, mistä ja millä oikeutuksella. Keskustelun ääripäinä ovat perinteisestä elämänmuodosta kiinnipitävien paikallisten ihmisten aidot huolet ja teolliseen kehitysajatteluun ja tuotantotapaan nojaavat valtiot ja yritykset. Monet Uruguay-joen rannoilla elävät ihmiset kokevat, että heille tuotiin jotain, mistä ei missään ikinä varsinaisesti äänestetty. Uruguayn hallituksella oli kuitenkin laillinen edustuksellisen demokratian legitiimoima valta päättää tehtaiden rakennusluvista. Mutta kenen ovat lopulta maa, vesistöt ja ilma – ja kenellä on vastuu, jos jotain tapahtuu?

6.

YRITYSTEN YHTEISKUNTAVASTUU

Yksi 2000-luvun alussa suosituksi muodostunut tapa puhua yritysten, valtioiden, kansainvälisten organisaatioiden ja kansalaisliikkeiden kesken liittyy niin sanottuun yritysten yhteiskuntavastuun alueeseen. Esimerkiksi Fray Bentosin konfliktissa Suomen valtion ja yksityisen yrityksen roolit näkyvät mielenkiintoisella tavalla. Suomen valtio on välillä konfliktin osapuoli, välillä ei. Mikä kuuluu valtioille, mikä yrityksille? Yhteiskuntavastuun kautta yritykset pyrkivät tavallaan huomiomaan perinteisesti valtioilla, kansalaisjärjestöille ja esimerkiksi kansainvälisille organisaatioille kuuluneita asioita.

Yritysten yhteiskuntavastuun periaatteena on se, että kannattavuudestaan ja menestyksestään pitkällä aikavälillä huolehtivien yritysten on taloudellisten arvojen rinnalla kannattavaa pohtia myös ympäristöä ja ihmisten hyvinvointia koskevia arvoja. Yhteiskuntavastuussa – eräänlaisissa yritysten ”parhaimmissa käytännöissä” – pyritään yhdistämään sosiaaliset ja ekologiset näkökohdat tasapainoisesti liiketoimintaan ja sidosryhmien kanssa käytävään vuorovaikutukseen.

Yritysten yhteiskuntavastuun ajatellaan edistävän liiketoimintaa esimerkiksi siten, että menestyvä ja vastuullinen yritys saa parhaat työntekijät, tyytyväisiä asiakkaita ja liikekumppaneita sekä ja rahoittajien ja sijoittajien arvostuksen. Yhteiskuntavastuuta soveltavalla yrityksellä on siis hyvä liiketoimintakulttuuri, jossa ”kaikki voittavat”. Yhteiskuntavastuuta vakavasti pohtiva yritys sijoittuu uutenakin toimijana ympäröivään yhteiskuntaan ilman isoja konflikteja, koska se osaa ottaa huomioon erilaisia alueellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia näkökulmia.

Yhteiskuntavastuu ei ole liiketaloudessa pelkästään sisäsyntyistä. Se on syntynyt osittain vastauksena esimerkiksi lainsäädännön asettamiin vaateisiin. Yhteiskuntavastuun perusta on kansainvälisissä sopimuksissa, suosituksissa ja standardeissa. Esimerkiksi kestävän kehityksen seuranta ja standardien noudattaminen (myös markkinointikeinona ja yritysbrändinä) ovatkin yrityksissä lisääntymässä. Ympäristö- ja yhteiskuntavastuulla on siis kasvaa merkitystä myös yritysten kilpailukyvyyn kannalta, erityisesti kansainvälisessä toiminnassa.

SOSIAALINEN JA TALOUDELLINEN VASTUU

Yhteiskuntavastuun käytäntöjen kansainvälistämiseen liittyy EU:n ja Yhdysvaltojen yritys saada WTO-sopimuksiin niin sanottu sosiaalilauseke, jonka nojalla kauppapoliittisilla välineillä voitaisiin taata minimitaso esimerkiksi työelämän standardeissa. Rikkailla mailla on ollut WTO:ssa tässä asiassa aitoja huolia, mutta taustalla on myös omia taloudellisia intressejä, erityisesti omien yritysten kilpailukyvyntakaamiseksi. Kansainvälistä yhteisymmärrystä siitä, pitäisikö työvoiman käyttöä tuotantoprosesseissa käsitellä monenkeskisessä kauppapolitiikassa, ei kuitenkaan ole toistaiseksi saavutettu WTO:n piirissä. Sosiaalilausekkeen ohella on korostettu WTO:n ja Kansainvälisen työjärjestön ILO:n välisen yhteistyön samoin kuin Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston kanssa harjoitettavan yhteistyön merkitystä. On haluttu varmistaa, että kilpailukyvyntavoittelu ei perustu Kansainvälisen työjärjestön ILO:n määrittämien työntekijöiden perusoikeuksien systemaattiseen ja jatkuvaan rikkomiseen. Selvimpiä esimerkkeinä tästä ovat lapsityövoiman käyttöä ja prostituutiota kontrolloivat mekanismit.

Yritysten yhteiskuntavastuu sisältää kestävän kehityksen periaatteiden mukaisia taloudellisia, ympäristöllisiä ja sosiaalisia näkökulmia. *Taloudellisella vastuulla* tarkoitetaan vastaamista omistajien pääoma-tuottojen odotuksiin ja osallistumista yhteiskunnan kokonaishyvinvoinnin tuottamiseen. Tällöin puhutaan perinteisin liiketaloudellisin

termein toiminnan tehokkuudesta, kannattavuudesta ja kilpailuky-
vystä. Hyvän taloudellisen suorituskyvyn ajatellaan luovan perustan
muille yhteiskuntavastuun osille. *Ympäristövastuu* tarkoittaa luon-
nonvarjoista ja ympäristöstä huolehtimista. Voidaan puhua vesien,
ilman ja maaperän suojelusta, ilmastomuutoksen torjunnasta tai
luonnonvarojen säästeliäästä ja kestävästä käytöstä. Kolmantena yri-
tysten yhteiskuntavastuun ulottuvuutena mainittu *sosiaalinen vastuu*
merkitsee hyviä toimintatapoja suhteessa kaikkiin yrityksen sidosryh-
miin. Siihen kuuluvat henkilöstön hyvinvointi, työsuojelu ja osaa-
minen, kuluttajansuoja ja tuotteiden turvallisuus sekä vastuullinen
yhteistyö erilaisissa yritystoiminnan verkostoissa. Sosiaalinen vastuu
voi myös tarkoittaa aktiivista hakeutumista yhteistyöhön lähiympä-
ristön toimijoiden kanssa sekä lahjoituksia tai muuta yleishyödyllistä
toimintaa. Kulttuurinen ja poliittinen puoli on toistaiseksi erikseen
mainittuna puuttunut yritysten yhteiskuntavastuun pohdintoissa.
Vieraiden kielten ja kulttuurien hallinnan sijaan myös yrityspiireissä
on kuitenkin viime aikoina alettu puhua kulttuurinvälisestä vuorovai-
kutuksesta. Ehkä pian EU:n ja ILO:n YV-dokumentteihin lisätään
poliittinen ja kulttuurinen vastuu – sehän voi tarkoittaa myös sellaisia
paljon puhuttaneita asioita kuin korruptionvastaisuus.

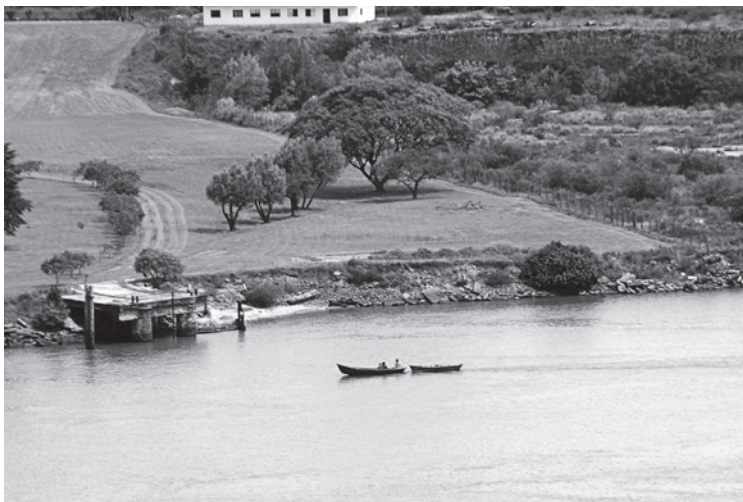
MORAALINEN JA KULTTUURINEN VASTUU?

Fray Bentosin tapauksessa on kiinnitetty kansainvälisesti huomiota
erityisesti ympäristövastuuseen. Siihen liittyvät myös oikeudelli-
sen ja moraalisen (yhteiskunta)vastuun näkökulmat. Oikeudellisella
vastuulla tarkoitetaan paikalliseen, kansalliseen tai kansainväliseen
lainsäädäntöön perustuvia velvoitteita, joiden kehittämisestä huoleh-
tii periaatteessa julkinen valta. Oikeudellinen vastuu perustuu siten
lakiin ja arvo- ja moraalikäsitteisiin. Toisaalta lainsäädäntö voi jäädä
jälkeen moraalikäsitteiden muutoksista, ja joskus lainsäädäntöratkai-
suilla on haluttu muuttaa yhteiskunnassa vallitsevia käsitteitä hyvästä
ja pahasta. Vaikka lainsäädäntö ja moraalit ovat periaatteessa toisistaan

erillisiä ilmiöitä, ne kuitenkin vaikuttavat toisiinsa. Vaikka laki kulkee virallisena velvoitteena moraalisen vastuun edelle pakkokeinona, moraalisen vastuun ala ja käytännön merkitys voivat lopulta olla huomattavasti laajempia kuin oikeudellisen vastuun. Moraalinen vastuu on sidoksissa yhteisöön, joten sama toiminta voidaan arvioida eri tavoin eri näkemyksistä tai sidosryhmien perspektiiveistä (ks. esim. Ilomäki ym. 2007).

Suomalaisen sellu- ja paperiteollisuuden kohdalla on huomattu erityisen hyvin viime aikoina, että yritysten yhteiskuntavastuun eri puolien yhdisteleminen on vaikeaa. Tästä on erilaisia esimerkkejä Uruguayssa ja Brasiliassa sekä Kemijärvellä ja Voikkaalla. Mikä on moraalista, sosiaalista, kulttuurista? Mikä on poliittista ja mikä oikeudellista? Esimerkiksi Kemijärven tapahtumat osoittavat, että tositilanteessa yritysten yhteiskuntavastuu on toissijaista. Voittojen tavoitteleminen – mahdollisimman suurella marginaalilla – on kuitenkin edelleen kapitalismin peruslogiikka, vaikka sitten sanottaisiinkin, että tehtaita sulkemalla säästytään vielä suuremmilta työntekijöiden irtisanomisilta, eikä vain kadottaisi kvartaalitalouden persoonattoman logiikan taakse. Erityisesti sellu- ja paperiteollisuudessa yritysten yhteiskuntavastuuta on kuitenkin pohdittava monesta näkökulmasta. Teollisuuslaitokset ovat suuria ja ne vaikuttavat monin tavoin ympäristöön. Ne ovat myös pitkän aikavälin, useiden vuosikymmenien, suurinvestointeja, jolloin kaikki sosiaaliset, poliittiset ja kulttuuriset seikat kannattaa ottaa huomioon – talouden avuksi tai lisäksi.

Yhteiskuntavastuussa yritys mielletään pohjimmiltaan yhteiskunnan pienoismallina. Ajattelun takana on sellaisia perusteluja, että valtio kuitenkin saa lopulta pääosan tuloistaan verotuloina yrityksiltä – työntekijöiden palkoista, suoraan pääomatuloista ja muilla tulli- ja verotuskäytännöillä. Tällainen käsitys yhteiskunnasta ja yritysten vastuusta on kuitenkin kapea ja yksiulotteinen. Sitä voisi myös kuvata uusliberalistiseksi: riittää että talous toimii, ja myönteinen yhteiskunnallinen kehitys seuraa tästä automaattisesti. Vain kova kilpailu ja taloudellinen tehokkuus voivat tuottaa yhteistä hyvää kuten hyvinvointia. Taloustieteen nobelilla palkittu uusliberalismin ja monetaris-

Uruguayjoen idylliä? Vastuullinen yritys haluaisi nähdä myös yhteiskunnan rauhallisesti virtaavana vetenä.

min isäksi mainittu Milton Friedman on tiivistänyt asian toteamukseen ”the business of business is business”. Esimerkiksi Botnia ilmoittaa verkkosivuillaan yhtiön olevan vastuussa vain työpaikkojen luomisesta: ”Kun ihmisillä on työtä, he maksavat veroja, joiden tuotolla yhteiskunta voi rahoittaa tarpeellisia asioita.” Silti esimerkiksi Botnia on halunnut tehdä – tai joutunut tekemään – Fray Bentosin alueella enemmän kuin vain työpaikkojen luontia: on rakennettu kouluja ja osallistuttu kaupungin infrastruktuurin parantamiseen ja perustettu alueellinen tukisäätiö. Kaikkein kriittisimmin yritysten yhteiskuntavastuuseen suhtautuvat toimijat sen sijaan voivat sanoa perinteisen marxilaisesti, että yrityksen voitto syntyy juuri työntekijöiltä napattavasta lisäarvosta. On selvää, että poikkikansallisella tasolla monet yritysten yhteiskuntavastuun käytännöt muistuttavat muita retorisia tai kosmeettisia tapoja legitimoida rikkaiden maiden vauraiden yritysten valtaa köyhemmissä maissa.

Yhteiskuntavastuu on esimerkiksi filosofi Ilkka Niiniluodon (2005) mukaan ennen kaikkea yrityseettinen ongelma. Minne moraalit ja etiikka sijoittuvat yrityksissä – ja voivatko yritykset ja instituutiot olla ihmisyyksilöiden lailla moraalisia subjekteja? Liiketoimintaan voi liittyä esimerkiksi talousrikoksia, joiden tuomioissa mitataan eettisyyttä ja laillisuuden rajoja. Useissa konkurssioikeudenkäynneissä on tullut esiin, että oikeudenmukaisten mittareiden löytäminen ei ole ollut helppoa. Jos yritys vastuun ja -moraalin asioista voidaan tehdä päätöksiä lakituvissa, asia on kuitenkin vielä hallittavissa. Suoraan lainvastainen toiminta on vain osa siitä alueesta, jonka eettisestä hyväksyttävyydestä voidaan keskustella. Yritykset voivat nimittäin lain sallimissa puitteissa tietysti lopettaa toimintojaan, ja tällöin työntekijöitä jää työttömiksi. Samoin yritykset voivat pyrkiä niin tehokkaan tuloksen ja voiton etsimiseen, että esimerkiksi ympäristölle aiheutuvista ongelmista ei piitata. Yritysten yhteiskuntavastuu asettuu siis tällaisten moraalisten vastuuden kenttään, koska kaikkea eettisesti paheksuttavaa toimintaa ei voida kriminalisoida.

Yritysten toimintaa arvioidaan kirjoitettujen lakien lisäksi niiden toimintakulttuurin kautta. Moraalisia tuomioita antavat esimerkiksi yritysten omistajat ja henkilöstö tai sidosryhmien ja median edustajat. Nykymaailmassa yritysten yhteiskuntavastuu on osa liiketoimintaa – ainakin yhteiskunnallinen vastuullisuus voi edistää myös voitontavoittelua valistuneiden kuluttajien maailmassa.

Aina on myös pohdittu, tuoko taloudellinen menestys ihmisille vain hyvää. Tuovatko raha, kuluttaminen ja tuotteet onnea? Kysymys on vanha ja usein kysytty. Se on kuitenkin erinomainen myös Argentiinan ja Uruguayn rajajoella. Selluteollisuuden taloudellinen voitontavoittelu on aiheutunut myös haittoja – kulttuurisia poliittisia ja ympäristöön kohdistuvia. Näitä haittoja Botnian on pyrkinyt ottamaan huomioon, mutta toki vain oman liiketaloudellisen toimintakulttuurinsa näkökulmasta. Onko tällainen yhteiskuntavastuullisuus riittävää, jää nähtäväksi.

Tällaisia kysymyksiä pohtineet kriittiset taloustieteilijät ovat myös maininneet, että puhe yhteiskuntavastuusta hämärtää yritys-

ten todellisen vastuun, joka on kuitenkin vain ja ainoastaan tuloksen ja lisäarvon tuottaminen (ks. esim. Williams & Aguilera 2008). On väitetty, että yritysten puhe yhteiskuntavastuusta on osa uusliberalismia vahvistavaa uuskonstitutionaalista prosessia, jossa aletaan luoda uusia poikkikansallisia käytäntöjä kansallisten lakien tilalle. Toistaiseksi yritysten yhteiskuntavastuu on edelleen selvästi vapaaehtoisuutta korostavaa, mutta sen kautta voidaan luoda käytäntöjä, joista sitten muodostuu sääntöjä ja toimintatapoja. Esimerkiksi suomalaisessa työehtosopimusjärjestelmässä on havaittavissa 2000-luvulla muutos, jossa perinteisestä valtion ja työmarkkinaosapuolten kolmikannasta ollaan luopumassa eräänlaisen yritysten ja työntekijöiden yhteisvastuun hengessä. Vaikka valtion on tukenut ja tukee yrityksiä moni tavoin, erityisesti yritykset haluavat vähentää valtion roolia työsopimusneuvotteluissa. Taloudellinen globalisaatio ja kansallisvaltioiden vaikutusvallan kuihtuminen muokataan usein uusliberalistiseksi yleisjärjeksi, ja yritykset esitetään moneen suuntaan aktiivisina ja vastuullisina toimijoina yritysten yhteiskuntavastuun kaltaisissa käytännöissä (Palm 2008; Kurittu 2008). Merkkejä muutoksesta on kuitenkin ilmassa: lisääntyvät viittaukset sosiaaliseen vastuuseen itsessään osoittavat talouspuheen pehmentyneen 1980- ja 1990-lukujen jyrkimmistä ajoista.

Yritysten yhteiskuntavastuun ympärillä pitkään esimerkiksi kansainvälisessä työjärjestössä ILO:ssa ja EU:ssa käyty keskustelu on joka tapauksessa tuonut yritysten pohdittavaksi jälleen muitakin kuin vain taloudellisia arvoja. Tämä on aidon yhteiskuntavastuun kannalta merkittävää, koska paternalistinen tehdaspatriunakulttuuri on jo aikaa sitten kuihtunut. Erityisesti suuryritykset ovat muuttuneet kasvottomiksi sijoittajien ja toimitusjohtajien pelikentiksi, joissa vastuu tarkoittaa vain nopeaa voittoa ja tehokkaasta tulosta. Standardiksi muodostunut yritysten yhteiskuntavastuu pakottaa kuitenkin yritykset katsomaan lyhyttä jaksoa kauemmaksi – puhutaan sitten hyväntekeväisyydestä tai lakien ja säännösten tarkasta ja huolellisesta kunnioittamisesta ja noudattamisesta. Näin myös perinteisintä poliittisen ja taloudellisen väliin piirrettyä rajaa voidaan haastaa uudella

tavalla. Jos ihmiset vaativat hyvää ja vastuullista toimintaa sekä yritysten ulkopuolella että niiden sisällä, voidaan löytää uudenlaisia hedelmällisiä keskustelu- ja toimintatapoja. Erityisen tärkeää on, että kaikki sidosryhmät ja erilaiset toimijat otetaan ja saadaan mukaan yhteiskuntavastuuta koskeviin keskusteluihin. Kysymys on tällöin – esimerkiksi Uruguay-joella – myös paikallisten perinteiden ja 2000-luvun teollisen kulttuurin yhteensovittamisesta: kulttuurien törmäämisestä, valtasuhteista, mutta myös kulttuurisesta herkkyydestä, yritysten ”kulttuurisesta vastuusta”. Ihmisten ja yritysten mentaalisten ja kulttuuristen suhteiden pintapuolista syvemmän ymmärtämisen ja huomioimisen pitäisi kuulua yritysten yhteiskuntavastuun piiriin. Fray Bentosin tapauksessa rajajoen toisella puolella olevien argentiinalaisten kohdalla kulttuurinen herkkyys unohdettiin.

Yritysten yhteiskuntavastuu on ollut suosittu ja ajankohtainen teema mediassa ja erilaisissa seminaareissa. Erityisesti teollisuusmaiden monin tavoin valtarakenteisiin sitoutuneet manageriaaliset kansalaisjärjestöt ja yritykset tuntuvat löytävän aiempaa enemmän yhteisiä intressejä juuri yhteiskuntavastuun kautta määritellyissä asioissa. Tällaista kansalaisjärjestöjen ja yritysten yhteistoimintaa on kriittisessä kansalaistoiminnassa arvosteltu, mutta yritysten yhteiskuntavastuusta on muodostumassa uusi kenttä, jolla yhteisiä intressejä voidaan hahmottaa aiempaa neutraalimmin. Yhteiskuntavastuu voi siis toimia alueena, jolla löydetään minimikonsensus, jotta asioihin voidaan saada muutoksia – ilman että ajaudutaan sellaisiin konfliktitilanteisiin, joista on vaikea päästä ulos. Yritettäessä ratkaista konflikteja eri toimijoiden yhteinen yhteiskuntavastuun ideaali voi toimia tulevaisuuden hedelmällisenä yhteistoimintakenttänä. Kansainvälisen talouden ja ympäristön kysymyksissä on kuitenkin edelleen monia sellaisia rakenteellisia ja yhteiskunnallisia ongelmia, joita ei voi ratkaista pelkän jaetun vastuunkannon kautta. Esimerkiksi globaalien ympäristö-, ihmisoikeus- ja eriarvoisuuskysymyksien ratkaiseminen vaatii huomattavasti tehokkaampia menetelmiä kuin pelkkä yritysten yhteiskuntavastuu on.

7.

SELLUKONFLIKTI SUOMALAISMEDIASSA

Botnian Uruguayn tehtaasta käytyä kansallista ja kansainvälistä keskustelua on sävyttänyt yrityksen yhteiskunnalliseen vastuuseen liittyvä tematiikka. On myös selvää, että eteläamerikkalaisissa ja suomalaisissa tiedotusvälisessä käsitys sellukonfliktista rakennettiin osin uskomuksien pohjalle. Suomalaisia stereotyyppisiä uskomuksia voi olla vaikea nähdä, mutta myös ne on löydettävissä, kuten tässä luvussa osoitetaan. Oliko mediakiistassa kysymys ”kulttuurisensitiivisyydestä” vai pikemminkin taloudellisesta rationaalisuudesta ja kansainvälisestä oikeudesta? Olisiko tehdashankkeen toteuttamisessa tarvittu niin sanottua maalaisjärkeä, tarkempaa talousanalyysia vai parempaa kansainvälisen oikeuden ja Latinalaisen Amerikan reaalipolitiikan tuntemusta? Millaisia vaikutuksia tapauksella on yleisemmin suomalaisten maailmankuvalle ja (suomalais)yritysten jatkuvasti lisääntyvälle kansainvälistymiselle?

Kun kriisit laajenevat ja eri toimijat perustavat käsityksensä uskomuksiin, asioiden kunnollisesta selvittämisestä ja ymmärtämisestä tulee vaikeaa. Fray Bentosin tapauksessa argentiinalaiset ovat puhuneet Suomesta koloniaalisena ja imperialistisena toimijana. Jopa ylilyöviä natsivertauksia on esitetty: Gualeguaychún ACAG:n propagandakuussa Botnian tehtaan piippua on verrattu Auschwitzin kaasukammion piippuun. Suomalaiset eivät onneksi ole vastanneet samalla mitalla – tosin esimerkiksi Helsingin Sanomien ulkomaantoimituksen uutispäällikkö Heikki Aittokoski on ironisoinut natsimenneisyy-

den syyllisiä viittaamalla, että juuri Argentiinaan pakeni 1940-luvulla useita saksalaisia natsipuolueen jäseniä (HS, Ulkomaat 10.2.2007).

Myös pelkkään tietämättömyyteen pohjautuvaa kulttuuripropagandaa on levitetty konfliktin liittyen. Esimerkkinä tästä on Gualeguaychún AAGC:n juliste jossa Suomea ja suomalaisia kuvataan esimerkiksi seuraavin kysymyksiin: Tunnetteko yhtään suomalaista jalkapalloilijaa? Tunnetteko yhtään suositua suomalaista muusikkoa? Oletteko kuulleet puhuttavan karnevaaleista Suomessa? Oletteko koskaan kuulleet, että suomalaiset grillaisivat ja joisivat yhdessä viiniä? Tunnetteko yhtään kaunista suomalaista naista?

Moni suomalainen löytäisi kysymyksiin monia vastauksia ja jopa Suomea ja Argentiinaa yhteisiä asioita – jos pääsisi puhumaan kasvotusten julisteen tehneiden argentiinalaisten kanssa. Jari Litmanen on maailmankuulu jalkapalloilija, entinen Nightwishin laulaja Tarja Turunen on jopa naimisissa argentiinalaisen kanssa. Seinäjoen tango-karnevaali on maailman suurin tangotapahtuma, ja Suomessa paistetaan lihaa grilleissä ja juodaan paljon argentiinalaista punaviiniä.

Argentiinalaiset Botnian tehtaasta tuohuneet Suomi-kriitikot – jotka eivät tiedä Suomesta mitään – ovat olettaneet uskomuksiinsa pohjaten, että kaukaisesta Pohjolan maasta tulee vain saastuttavaa teollisuutta ja siitä ahdistuneita, ilottomia ja rumia ihmisiä – ikään kuin Lordi-yhtyeen hirviöitä. Samassa propagandajulisteessa korostetaan uruguaylaisten ja argentiinalaisten perinteistä yhtenäisyyttä jalkapallon, ruoka- ja juomakulttuurin sekä muiden yhteisten kulttuuristen symboleiden kautta. Julisteen viesti on, että uruguaylaiset naapurit tunnetaan, toisin kuin oudot suomalaiset. He ovat – tai voivat olla – ystäviä, toisin kuin Pohjolan asukit. Kansallisista asioista on edelleen helppoa ja houkuttelevaa tehdä propagandaa.

Uruguayn sellutapaus on saanut myös Suomessa paljon mediahuomiota, onhan kyseessä sekä Suomi-kuvan muutos maailmalla että suomalaisen globalisoituvan teollisuuden aivan uudenlaiset haasteet. Botnian sellutehtaan uutisoinnissa on käytetty yllättävän vähän editoimatonta uutistoimistojen tarjontaa sellaisenaan – toimittajat ovat halunneet sanoa sanansa myös uutisteksteissä ja -dokumenteissa. Suo-

men laajalevikkisin päivälehti Helsingin Sanomat julkaisi vuodesta 2005 heinäkuuhun 2007 loppuun asti yli 150 artikkelia tai uutista Fray Bentosin sellutehtaasta ja siitä syntyneestä kiistasta. Joukossa on kuusi pääkirjoitusta, kuusi asiantuntijoiden artikkelia ja viisi mielipidekirjoitusta. Suomen ehkä tärkein mediavaikuttaja Yleisradio lähetti saman tarkasteluajanjakson aikana 64 taustauutista, dokumenttia tai haastatteluohjelmaa Uruguyan sellukonfliktista. Näistä kolme on täysimittaisia dokumentteja.¹

Uutiset ja dokumentit eivät koskaan pysty välittämään koko totuutta yksinkertaisista asioista, ja Uruguayn tehdashanke on hyvin monisyinen ilmiö, kuten edellä on nähty. Erityisesti lyhyissä dokumenteissa ja artikkeleissa on myös itse uutistoiminnan luonteen vuoksi aina jollain tavalla kärjistettävä sanomaa ja todellisuutta (ks. esim. Uskali 2007). Uutisten välittämästä yleiskuvasta kuitenkin löytyy selkeitä teemoja, jotka tarjoilevat sellukonfliktin suomalaisen päätarinan ja samalla yhden tarinan suomalaisuudesta. Näitä teemoja ovat esimerkiksi suomalaisten toimijoiden harkitsevuus, sinnikkyys, työteliäisyys, tieto ja objektiivisuus, argentiinalaisten poliittisuus ja ”latinomaisuus”, uruguaylaisten vaatimaton ja reilu asenne sekä teknologian, kehityksen ja ympäristöasioiden suhde. Tarinassa suomalaiset auttavat Uruguayta, mikä herättää kateutta argentiinalaisissa. Uruguay on pieni ja kunnollinen, Argentiina iso ja vaikea, Suomi on hyvää tekevä sivullinen. Botnia nähdään tarinassa välillä monikansallisenä yrityksenä, välillä Suomen synonyyminä.

Mediassa on luettavissa seuraavia stereotyyppisiä puhetapoja: ”talouden realiteetit määräävät”, ”suomalaiset auttavat Uruguayta, ”ympäristöä voi suojella monin keinoin”, ”tunteiden varassa toimivat kansanliikkeet”, ”Argentiinan poliittiset pelurit” (Sarlin 2006).

1. Nämä materiaalit on saatu kirjahankkeen käyttöön YLE:n digitaalisesta arkistopalvelusta. Pitkät dokumentit ovat ulkolinjan ”Sellupelkoa rajajoella” (Pertti Pesonen 14.12.05), ”Mikä suututti Argentiinan” (Vesa Toijonen 7.6.06) ja TV2:n ”Viattomuuden loppu” (Kari Mokko 22.3.07). Myös Latinalaiseen Amerikkaan erikoistunut toimittaja ja tutkija Auli Leskinen on tehnyt YLE:lle aiheesta useita normaalia uutisjuttua pitempiä taustadokumentteja.

Botnia käyttää yritysviestinnässään taloudellisen vastuun, kehityksen, sekä tieteellisyyden ja sääntöjen noudattamisen puhetapoja. Botniaa vastustaneiden järjestöjen puheesta nousevat esiin marginalisointi, legitimitetin puute ja laittomuus sekä ympäristöstä piittaamattoman taloudellinen hyödyntävyys (Kurittu 2008).

Globaalin talouden rakenteellinen analyysi ja yhteiskuntavastuun näkökulma on mediakuvassa hämmästyttävän ohut. Poikkikansallinen kapitalismi, maailman metsäteollisuuden muutos ja agribisneksen uusi intensiteetti ja niin sanotut perinteiset kehityskaikakäsitteet pääoman, tuotantotavan ja raaka-aineiden suhteista saavat päämedioissa yllättävän vähän huomiota.

Suuren tarinan kertomisen ohella on tärkeä muistaa, että Helsingin Sanomien ja Yleisradion jutuissa ja dokumenteissa on myös yleiskuvaa arvostelevia ääniä. Asioihin paikan päällä tutustuneiden toimittajien tavallisista ihmisistä kertovan kevennysartikkelit tuovat esiin myös kulttuurien erilaisuuteen ja vuorovaikutukseen liittyviä valtarakenteita. Joissakin vieraskynä-, asiantuntija- ja tausta-artikkeleissa muistutetaan myös konfliktin jälkikolonialisesta puolesta, vaikka Suomea ei helposti liitetäkään imperialismiin Etelän ja Pohjoisen edelleen jatkuvassa epätasaisessa riippuvuussuhteessa.

STEREOTYPIOITA JA HANKALA POPULISTIPRESIDENTTI

”Joskus kaukaiset kulttuurit aiheuttavat suomalaisille yrityksille yllätyksen”, kertoo YLE:n A-Studion toimittaja Petri Sarvamaa johdattellessaan dokumenttiin Botnian tehtaasta (14.2.07). Mutta eikö asia ollut niin, että suomalainen yritys meni jonnekin kauas ja aiheutti yllätyksen, vieraana kulttuurina, paikallisille ihmisille, jossain siellä?

Vuoden 2005 suomalainen mediakuva Uruguaysta on melko neutraali, mutta alkuvuodesta 2006 – kiistan kärjistymisestä lähtien – välittyy yhä useammin nationalistisävyisiä arvoarvostelmia sekä kansallisia stereotyyppioita vahvistavia ilmaisuja. Varsinkin Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa, toimituksellisissa kolumnoissa ja kolumneissa otetaan

kantaa itse kiistakysymykseen, ja useimmiten samastutaan helpoiten Botnian tai Uruguayn hallituksen näkökulmiin. Uudenlaiseen suomalaisuuteen, teolliseen rakennemuutokseen ja metsäsektorin globalisaatioon otetaan harvoin kantaa: Fray Bentosin tapahtumat liitetään Helsingin Sanomien teksteissä vain satunnaisesti suomalaisten paperiteollisuusyritysten toimiin Suomessa. Kiina-ilmiöstä kyllä puhutaan, mutta Latinalaista Amerikkaa ei liitetä yhtä selvästi suomalaistakin paperityöläistä koskettaviin globalisaation varjopuoliin. Fray Bentosin tapahtumia ei myöskään juuri käsitellä Stora Enson brasilialaisten jättiselluinvestointien Veracelin tehtaan kanssa, vaikka tämä tarkastelutapa olisi kokonaisuuden ja tapahtumien ymmärtämiseksi luonteva.

Argentiinan hallitusta luonnehditaan Helsingin Sanomien artikkeleissa toistuvasti vahvan kansallismieliseksi peronistisen perinnön jatkajaksi. Vain Argentiina esitetään kansallismielisenä sanan kielteisessä mielessä: ”Oikean ja vasemman laidan peronisteja yhdistävät kansallismielisyys... Kansallismielinen Kirchner ainakin on... Kirchnerin juuret ovat enemmän vasemmalla, mutta lopullinen sekoitus on hänen omansa.” (HS, Ulkomaat 31.3.07). Myös se, että Kirchnerin vaimo Cristina Fernández on aktiivinen poliitikko – ja miehensä jälkeen maan seuraavaksi presidentiksi valittu henkilö – liitetään epämääräisesti argentiinalaiseen nationalistis-populistiseen politiikkaan ja aina epäilyttäväksi kuvailtuun peronistiseen perinteeseen. Vaikka Fernándezin rooli ja henkilöhistoria poikkeavat kokonaan Juan Perónin Eva vaimon vaiheista, nämä kaksi halutaan korostetusti sekoittaa artikkeleissa – vahvan vaimon rooli kun tuntuu sopivan suomalaismediassa argentiinalaisen politiikan perinteisiin. Lisäksi suomalaismedia korostaa sen kummemmin pohtimatta, että kansallismielisyyttä nostattava kiista olisi vasemmistolaiselle Kirchnerille erityisesti mieleen. Monista lähteistä olisi luettavissa, että Botnian tehdashankkeesta aiheutuvat kiistat aiheuttivat Argentiinan hallitukselle ennen kaikkea huolia ja ongelmia – varsinkin kiistan kansainvälisyydessä.

Suomalaislehtien artikkelit – muidenkin kuin Helsingin Sanomien – kuvaavat Argentiinan politiikkaa tunteellisena, irrationaalisena, nepotistisena ja lyhytkestoiseen omaneduntavoitteluun pyrkivänä.

Suomalaista tai uruguaylaista toimintaa kuvaillaan kriittisesti vain muutamissa kolumneissa tai vieraskynä-artikkeleissa. Argentiina esitetään lähes poikkeuksetta maailmankauppaa häiritsevänä vasemmistolaisen nationalismikiihkon työssijana, hieman samoin kuin Hugo Chávezin Venezuelaa tai Evo Moralesin Boliviaa kuvaillaan globaaleina häirikkövaltioina. Journalistit toistavat kansainvälisen median luomaa yleiskuvaa näistä riittävän kaukaisista ja ei-uusliberaalin talouden valtavirrassa kulkevista ”latino-maista”. Yleiskuvaa ei juuri epäillä, vaikka sitä kyseenalaistavaa informaatiota on koko ajan saatavilla. Kevyesti perustellulla ja kapealla näkökulmalla selitetään uutisissa usein myös Argentiinan ja Uruguayn sellukonfliktin syyt. Tällaiseen analyysiin sortuvat varsinkin ne median edustajat, jotka eivät ole olleet paikan päällä tai eivät tunne Latinalaisen Ameerikan monimutkaisia poliittisia koukeroita. Argentiinan johtajilla on ”kiihkeät puheet” (HS, Radio ja TV-arvostelut 7.6.2006). Lehden pääpalstalla kirjoitetaan kuinka ”Argentiinan poliitikot eivät malttaneet pysyä taka-alalla... Kirchner ajaa nimenomaan Argentiinan asiaa” (HS, Pääkirjoitus 24.4.06). Helsingin Sanomat siis kyseenalaistaa Argentiinan tapauksessa jopa sen, että maan presidentti ajaa maan etua, vaikka tämän voisi olettaa olevan jokaisen valtionpäämiehen tehtävä. Taloussivuilla kehitelty tarina irrationaalisesta nationalistisesta kiihkosta toistuu, kun ”yksikään merkittävä poliitikko ei ole kyseenalaistanut guleguaychúlaisten teesejä hirviötehtaasta” (HS, Talous 8.3.07). Lisäksi HS kertoo tarkemmin perustelematta, että ”Argentiinan motiivit liittyvät maan tuleviin presidentinvaaleihin” (HS, Talous 1.9.2006).

Sellukonflikti siis liitetään yksioikoisesti argentiinalaiseen politiikkaan, ja kiista selitetään presidentti Néstor Kirchnerin ja hänen vaimonsa Cristina Fernándezin ”vasemmistonationalismilla” ja muilla kielteisillä ominaisuuksilla. Argentiinan suositun presidentin persoonan luonnehdinta viedään laatulehdessä yllättävän pitkälle: ”Argentiinassa noussut kohu sellutehtaan ympäristövaikutuksista perustui faktojen asemesta auktoriteetteja ja sellutehtaita kohtaan tunnettuun epäluuloisuuteen sekä presidentti Nestor Kirchnerin henkilökohtaiseen populistiseen pyrkyytyteen” (HS, Pääkirjoitus 27.11.06).

Kuva: Johanna Pohjola

Jos Suomessa kuvattiin Argentiinan presidenttiä negatiivisesti, ei myöskään Tarja Kaarina Halosesta tehty luonnehdinta ole osuva Gualaguaychún mielenosoittajien banderoleissa.

Suomalainen media menee Kirchneriä kuvaillessaan jopa henkilökohtaisiin luonnekuvauksiin, joita ei perustella sen tarkemmin: ”Harva väittää, että Argentiinan presidentti Néstor Kirchner olisi herasmies.” (HS, Talous 29.4.06). Kirchnerin lähipiiriä arvioidaan tarkemmin kuin vaikkapa muita maailman presidenttejä: ”Politiikan kommentoija huomauttaa, että Kirchnerille vastenmielisiin ryhmiin kuuluvat diplomaattien ja journalistien lisäksi myös muiden muassa yritysjohtajat” (HS, Ulkomaat 31.3.07). Media tietää – jostain tuntemattomasta lähteestä – että Kirchner ”ei kätke vastenmielisyyttään kansainvälisiä suursijoittajia kohtaan. Kotimaassaan hän sotkee vastustajiaan suohon” (HS, Talous 29.4.06).

Tällaisia luonnehdintoja esitetään Suomessa laatulehdistössä harvoin kotimaisista poliitikoista. Nehän perustuisivat mielipiteisiin – ja

ARGENTIINAN VAALIT 2007

Buenos Airesissa vuosi 2007 oli kiihkeä vaalivuosi. Kongressia piiritti pysyvä mellakka-aita. Casa Rosadan, presidentinpalatsin, rauhaa turvasivat kaksinkertaiset aitarakennelmat, joista ulommaisella saattoi minuuteissa katkaista lähikatujen liikenteen. Plaza de Congreson patsas sai ympärilleen vankan valurautasäleikön ja sen suihkulähteestä pääsi nauttimaan vain aukiota asuttava runsas pulukanta.

Hallinnollisen keskustan uhmakkaat aidat enteilivät vaaleja siinä missä katugallupit, spekulatiot ja pyöreät lupauksetkin. Lokakuun lopun presidentinvaaleja edeltäneinä viikkoina mielenosoituksia olikin tavallista enemmän: yhden ryhmän pakattua räikkänsä reppuihin presidentinpalatsin edustan aukiolla tilalle astui toinen. Varotoimenpiteet näyttivät liioitelluilta, sillä vaaleja leimasi apatia, eivät laajat liikehännät.

Argentiinalaisten aseet puolueita, politiikkaa ja sen tekijöitä kohtaan vaihtelevat välinpitämättömästä epäluottavaiseen. Syyt ovat hyvät ja tuoreessa muistissa. Talouskriisit ja korruptioskandaalit ovat leimanneet yhteiskunnallista elämää 1980-luvulta lähtien. Sitä edelsi sotilasdiktatuurin valtioterrori (1976–1983). Luottamus pula käy ilmi Transparency Internationalin tutkimuksesta vuodelta 2006, jossa argentiinalaiset määrittivät poliittiset puolueet demokraattisen järjestelmän korruptoituneimmaksi instituutioksi.

Vuonna 2007 tiedotusvälineet puhalsivat parhaansa mukaan vaalihenkeä kansaan. Ne laskivat päiviä kuin jouluaaton alla ja uutisoivat uuden lehden kääntyvän Argentiinan historiassa. Vaalit olivatkin monella tapaa poikkeukselliset: perinteiset valtapuolueet, Partido Justicialista sekä Partido Radical, olivat hajonneet kirjaviksi vaaliliitoiksi. Lisäksi kahden ennakkosuosikin joukossa oli kaksi naista, toinen heistä istuvan presidentin puoliso, Cristina Fernández de Kirchner. Kampanjoita ja keskustelua latisti gallup-kuningatar Kirchnerin etumatka vastustajiinsa sekä vaalitaktiikka, vaikeneminen.

Kiivaimmat vaalitaistot käytiin kaduilla – mainostilasta. Aktivistit riipivät alas vastustajien julisteita ja liimasivat päälle omansa. Anarkistit tuhrasivat tasapuolisesti kaikki julisteet ja kehottivat kansalaisia äänestämään tyhjää. Humoristit parantelivat ehdokkaiden tyyliä yksityiskohdilla. Tuloksena oli monenkirjavia vaalikollaaseja ja

yllättäviä vaaliliittoja, samassa julisteessa äärioikeistoa ja -vasemmistoa sekä viiksekkäitä naisia.

Cristina Fernándezin julkisuuskuva kesti niin viikset kuin oppositioehdokkaiden kritiikinkin. Rajajoesta sellutehtaineen ei tullut siitäkään vaalien vedenjakajaa, vaikka haastajat arvostelivat Néstor Kirchnerin hallitusta vesittyneistä neuvotteluista ja konfliktin pitkitymisestä. Kansalaiset ilmaisivat uurnilla tyytyväisyytensä väistyvän hallituksen harjoittamaan talouspolitiikkaan ja talouden tasaiseen kasvuun ja valitsivat jatkuvuuden, jota Cristina edusti. Botniasta ei ollut vaaliteemaksi.

Inka Kaakinen

ennen kaikkea poliittisten vastustajien mielipiteisiin. Argentiinassa melko suositulla Kirchnerillä on luonnollisesti paljon poliittisia vastustajia. Heidän luonnehdintojaan presidentistä suomalaismedia on mielellään siteerannut – analysoimatta kriittisesti lähteitään. Sinivalkoisin silmin katsottuun sellukonfliktiin nämä visiot sopivat erittäin hyvin. Pääpaha on löydetty Argentiinan hallituksesta ja Kirchnerin henkilöstä – presidentistä, joka ei edes ole pyrkinyt olemaan media-myönteinen.

Ensimmäisestä häirikkö-Kirchneristä päästiin eroon, kun Cristina Fernándezista tuli Argentiinan uusi presidentti, mutta suomalaisen median mukaan mikään ei muutu, ja Argentiinassa onkin presidentin sijalla presidenttipari: ”Suomalaisetkin ovat saaneet tutustua nykyisen presidenttiparin toimintaan. Cristina Fernándezin edeltäjä ja aviomies Néstor Kirchner torppasi pari vuotta sitten tylysti Suomen ulkomaankauppaministerin Paula Lehtomäen valtiovierailun maahan Metsä-Botnian Uruguayn-sellutehtaan rakentamisen vuoksi” (HS 3.4.08).

Yleensä myös Argentiinan presidentin yhteiskunnallista ajattelua arvioidaan suomalaisessa mediassa lähdetusta nähdessä varmaotteisesti: ”Kirchnerin käsitys demokratiasta ja nykyaikaisesta markkinataloudesta tuntuu olevan ohut” (HS, Pääkirjoitus 29.4.06). Se, mitä

tällä oikeastaan tarkoitetaan, jää kertomatta. Ainakaan demokratian ja markkinatalouden suhteita ja varsinkaan Kirchnerin käsityksiä niistä ei pohdita. Samalla löydetään yllättäen merkittävin syy koko sellutehdaskonfliktille: ”Argentiina on raivoissaan siitä, että miljardi-investointi rakennetaan maiden välisen rajajoen väärälle puolelle, ja siksi Argentiinan presidentti tukee tehdashankkeen sabotointia” (HS, Sunnuntai 19.3.06).

Tämä Uruguayssa kansan suussa kulunut kateusargumentti toistetaan jatkuvasti muissakin suomalaisissa tiedotusvälineissä. Suomalais-toimittajien huhuihin pohjautuva logiikka tuntuu menevän niin, että kaikki köyhien maiden asukkaat – suomalaisten lailla – ilman muuta haluaisivat sellutehtaita ja niistä mahdollisesti löytyviä työpaikkoja kotiseudulleen – vaikka Gualaguaychún tapaus kertoo itse asiassa jostain aivan muusta. Media sortuu tässä yhteen ulkomaanuutisoinnin perussyntiin – yksipuolisten, epäselvien ja nimettömien tietolähteiden käyttöön. Myös Botnian edustajat ovat käyttäneet kateusargumenttia joissakin tilanteissa sanomalla, että jos Botnia olisi rakentanut Argentiina puolelle jokea toisen tehtaan, koko konfliktia tuskin olisi – vaikka juuri Botnian edustajat parhaiten tiesivät, että Argentiinaan ei ollut suunniteltu tehdasta. Tällaiset ei-tapahtuneeseen tulevaisuuteen viittaavat niin sanotut kontrafaktuaaliset argumentit ovat tietysti vain spekulatiota. Voi nimittäin yhtä hyvin olla niin, että tällaisessa tapauksessa ympäristö- ja paikallisliikkeiden vastustus selluhankkeille olisi kasvanut niin voimakkaaksi, että alueelle ei olisi saatu rakennettua yhtään tehdasta. Myöskään tätä emme voi varmasti tietää. Silti tällainen spekulatio olisi suomalaislukijasta luultavasti kuitenkin stereotyyppistä kateuspohdiskelua mielenkiintoisempaa.

Samalla tavalla kyseenalaistamatta suomalaisuutiset korostavat Argentiinan hallituksen ja ACAG:n läheisiä suhteita. Sen sijaan Uruguayn valtion ja Botnian selvästi toimivat suhteet jäävät taka-alalle. Edes silloin, kun Uruguay yllättäen – ja ilmeisesti osittain Botnian vaikutuksesta – irtisanoutui Argentiinan kanssa sovitusta 90 päivän tuumaustauosta maaliskuussa 2006, asiaa ei tuotu esille suomalaisessa mediassa.

Usein on kyse siitä, että toimittajien ”asiantuntijalähteet” ovat yksipuolisesti joko suomalaisinsinöörejä tai muita Botnian edustajia – tai sitten Suomen valtionhallinnon virkamiehiä. Argentiinalaisia käytetään ikään kuin ”human interest” -lähteinä; heillä on vain omat mielipiteensä, ei varsinaista tietoa. Yleensä ne esitetään epäilyttävän poliittisen intressin sävyttämiksi. Sen sijaan Botnian Uruguayssa olevia edustajia haastatellaan ikään kuin parhaan ja objektiivisen ensi käden tiedon antajina unohtaen, että he samalla edustavat myös voittoa tavoittelevan yhtiönsä mielipidettä ja etua.

Helsingin Sanomat toistaa artikkeleissa myös Suomen Argentiinan ja Uruguayn suurlähettilään Ritva Jolkkosken suomalaisdiplomatian perinteeseen nähden yllättävän suoraa kritiikkiä asemamaan demokratian heikkoudesta: suurlähettilään mukaan ”heikko viranomaisluottamus johtuu pääasiassa historiallisista syistä. Esimerkiksi sotilasdiktatuurin (1976–1983) päättymisestä on kulunut vasta parikymmentä vuotta... Demokratian juurtuminen ja instituutioiden vahvistaminen vie aikaa”(HS, Talous 13.3.06). Militarismin takia ”kyse ei ole tehtaan ympäristövaikutuksista, vaan muun muassa Argentiinan ja Uruguayn demokratioiden toimivuudesta”. Helsingin Sanomien pääkirjoituksenkin mukaan kiistan syntyjuurten kerrottiin olevan Argentiinan ja Uruguayn demokratioiden puutteissa (HS, Pääkirjoitus 24.4.06). Argentiinan sotilasvallan aika on kuitenkin enemmän esillä kuin Uruguayn vastaava. Monessa artikkelissa unohtuu kokonaan, että myös demokraattista, pientä, edistyksellistä ja vaatimatonta hyvinvointivaltiota – Uruguayta – hallitsi sotilasjunta vuosina 1972–1985.

Suomalaismedian käsitys demokratiasta on yllättävän yksipuolinen ja osin vanhanaikainen. Demokratiaa edustavat vain vaalit ja niissä valitut hallitukset. Sekä Uruguay että Argentiina täyttävät 2000-luvulla nämä perinteiset demokratiakriteerit. 2000-luvun demokratiaan kuuluvat kuitenkin myös aktiivisesti toimivat kansalaisliikkeet, protestit ja mielenosoitukset. Suomalaismedia näkee protestit ja kansalaisliikehinnän Argentiinassa jatkuvasti kielteisinä ja demokratian vastaisina (esim. YLE, Uutiset 22.3.07). Mutta kun Uruguayssa

osoitetaan nationalistisessa hengessä mieltä sinne matkalle tulevia argentiinalaisaktivisteja vastaan, katumellakoista uutisoidaan myönteisessä hengessä (YLE, A-studio 14.2.07).

VAIN POLITIIKKA

Vielä alkuvuodesta 2006 sellukiista selitetään suomalaismedioissa Kirchnerin lisäksi Entre Ríosin provinssin vaikutusvaltaisen kuvernöörin Jorge Bustin toimilla. Hänet esitetään tehtaiden vastustuksen päähahmona (HS, Talous 2.1.06). Riidan kärjistyessä kuvernööriä kuvailaan sovittelევammaksi. Aluepolitiikka saati Bustin ja Kirchnerin sekä argentiinalaisen sentralismin ja federalismin suhteita ei suomalaismediassa juuri analysoida. Sellutehdasta vastustavan kansanliikkeen luonnehditaan olevan konfliktin kokonaishistorian vastaisesti Argentiinan hallituksen ohjauksessa, varsinkin riidan kärjistyttyä: ”marssit on kaikki toteutettu Argentiinan viranomaisten suopeiden silmien alla” (HS, Talous 22.11.06). Bustin ja Kirchnerin suhteista suomalaismediassa mainitaan yleensä jotain, mutta peronismin sisäisten valtasuhteiden sisälle – argentiinalaisen politiikan olennaisimpaan kysymykseen – ei edes laajemmissa tv-dokumenteissa kyetä näkemään (esim. YLE, Ulkolinja-dokumentti 7.6.06).

Mielenkiintoisen lisän peronistisen sisäpolitiikan analyysi sai Suomessa, kun Helsingin Sanomat otsikoi, että ”Argentiinan sellutehtaan vastustaja sai ylennyksen: Metsä-Botnian sellutehdasta vastustava lakimies on nimitetty Argentiinan korkeimmaksi ympäristöviranomaiseksi” (Otsikko HS, Talous 22.6.06). On totta, että tehdashanketta aktiivisesti vastustaneen CEDHA-järjestön johtajan Daniel Taillanin vaimo Romina Picolotti oli CEDHA:n perustaja ja Bustin lähipiirissä, kunnes hänestä tuli Argentiinan ylin ympäristöviranomainen. Suomalaismedia ei kuitenkaan analysoi argentiinalaisen tai uruguaylaisen ympäristöliikkeen tilaa ja debatteja. CEDHA menetti nimitäin melko nopeasti asemiaan Gualaguaychún liikkeen ytimessä, kun puhtaasti paikallisdemokraattinen ”yhden asian liikkeen” näkökulma

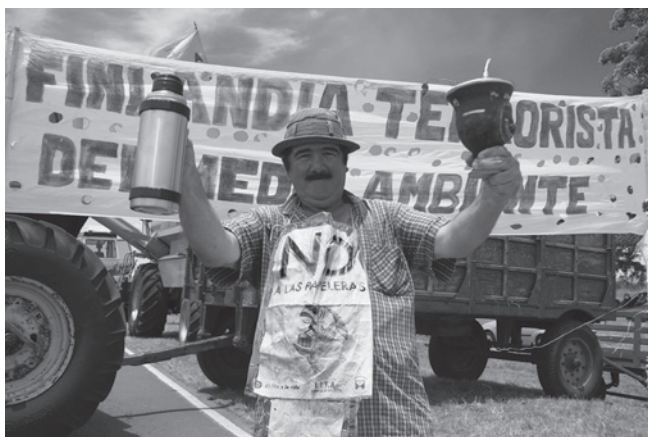
sivuutti laajemmat ympäristönäkökulmat. CEDHA:n alettiin nähdä edustavan jotain muuta kuin paikallisten ihmisten ääntä ja vaatimuksia.

Konfliktin monimutkaisia aluepoliittisia taustoja selvittämättä Helsingin Sanomat kirjoittaa, että asiantuntijoiden ”mukaan Argentiinan hallitus pystyisi halutessaan lopettamaan ympäristöliikkeen mielenosoitukset” ja että ”Kirchner heiluttaa tahtipuiukkoa kiistassa” (HS, Sunnuntai 30.4.06). On totta, että Kirchner halutessaan olisi voinut lähettää armeijan avaamaan tiesulut, mutta Argentiinassa se olisi ollut poliittinen itsemurha. Vuosien 2001–2003 talouskriisissä useita hallituksia kaatui spontaaneissa mielenosoituksissa. Kirchnerin suosio perustui paljolti siihen, että hänen hallituksensa pystyi nostamaan Argentiinan taloudellisesti jotenkin jaloilleen. Kirchner panosti ennen kaikkea sisä- ja talouspolitiikkaan. Siksi ulkopoliittiseksi mielletyn silta-asian annettiin hautua, ainakin niin kauan, kun sitä jotenkin pystyttiin kontrolloimaan. Picolottin nimitys liittyi tähän vaikeaan ulko- ja sisäpoliittiseen taiteiluun.

Kun Kirchner teki omalta ja Argentiinan kannalta aivan järkevän tuntuisen sovintoesityksen maaliskuussa 2006, HS uutisoi – aiempaan uutisointiin verrattuna yllättäen – että Kirchner ei ollutkaan aikaisemmin kiistassa aktiivinen: ”Kirchner pyysi...Vázquezia pysäyttämään tehtaat 90 päiväksi. Kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun tähän asti hiljaa pysytellyt presidentti puuttui sellukiistaan julkisesti. Argentiinan kongressin avajaispuheessaan hän kutsui Vázquezia ’ystäväkseen’ ja uruguaylaisia ’veljikkeensä’” (HS, Talous 13.3.06). Tämä lienee ainoa suomalaismedian positiivinen kuvaus Argentiinan valtionpäämiehestä, josta suomalaismediassa on tehty konfliktin suurin likasanko.

Kansalaisliikettä, Gualaguaychún asukkaita ja aktivisteja kuvalaan YLE:n uutisissa ja Helsingin Sanomissa useimmiten negatiivisilla ilmaisuilla: aktivistit ”uhkaavat” ja ”mielenosoittajat häiriköivät” (HS, Talous 31.7.06). ”Osa jäsenistöstä on fundamentalisteja, jotka kannattavat tiesulkua ja muita väkivallattomia äärikeinoja” (HS, Talous 23.5.07). Sanavalinta ”väkivallattomat äärikeinot” luo kuvan rähinöivistä mielenosoittajista, itseään työkoneisiin kiinnittävistä

MATE-JUOMA SYMBOLINA SELLUKIISTASSA

Kuva: Johanna Pohjola

Botnian vastustajien parissa, kuten Argentiinassa ja Uruguayssa yleensä, on mahdotonta olla törmäämättä vesipiippua muistuttavaan juoma-astiaan. Kyseessä on mate, fyysisiltä vaikutuksiltaan kahvin tai vahvan vihreän teen kaltainen alkoholiton yrttiuutejuoma, jota nautitaan mate-kupista erityisellä *bombilla*-suodatinpillillä. Eteläisessä Etelä-Amerikassa suosittu juoma on peräisin nykyisen Paraguayn alueen guaraní-intiaaneilta. Argentiinassa kansallisjuomaksi kutsuttu mate on jokapäiväinen sosiaalisuuden väline ja monimerkityksinen symboli. Se symboloi ystävyyttä, solidaarisuutta, vieraanvaraisuutta, tasa-arvoa, kansallista yhteisöä ja jatkuvuutta. Mateen liittyy voimakas moraalinen jakamisen velvoite: sen olemus on tulla jaetuksi, kiertää. Sosiaalisessa juontitilanteessa osallistujat juovat vuorotellen samasta kupista, samalla pillillä.

Symbolisia merkityksiä mate saa myös Botnian vastustajien toiminnassa. Tiesululla ja mielenosoituksissa juotu mate yhdistää vastustajat paitsi fyysisesti, myös symbolisesti. Se edustaa heidän välistä solidaarisuuttaan. Kun ulkopuolinen vierailija hyväksyy vastustajilta maten, viestii hän samalla sympatiaa heidän "taistelulleen" (*lucha*). Hyväksymättä jättämistä pidetään yleisesti Argentiinassa epäkohteliaana.

Nöyrä ja jalo mate nousee erityisen ilmaisuvoimaiseen, jopa aggressiiviseen päärooliin useissa Botnian vastaisissa protesteissa. Vastustajat puivat nyrkkiään ja kohottavat käsiään vastarintaan mate kädessään, kuten kuvassa xi. Siinä mieltään osoittaa vastustajien ”matemieheksi” (*hombre del mate*) ristimä guleguaychúlainen Miguel Pérez. Mies päätyi matensa kanssa sekä Argentiinan että Suomen televisiuutisiin. Pérezillä oli toki tapana kulkea matekuppi kädessään, mutta protestointi nimenomaan kuppikädellä ja matea korostaen viittaa juoman laajempiin merkityksiin.

Mate symboloi protestissa paikallisuutta: argentiinalaista, enterrósilaista ja guleguaychúlaista vastarintaa, itsemääräämisoikeutta ja paikallisen kulttuurin jatkuvuutta. Se on symbolinen ase eurooppalaista yritystä ja ulkomaalaista invaasiota, ”valloittajia” ja ”siirtomaaherroja” vastaan, kuten vastustajat Botniaa kutsuvat. Botnia edustaa heille kapitalistista ja imperialistista järjestelmää, mate pitkine eteläamerikkalaisine juurineen taistelua tuota järjestelmää vastaan. Mate on ”kansan ääni” (*voz del pueblo*), jota suomalaisyhtiö ei vastustajien mukaan tehtaasta päättäessään kuunnellut. (Pohjola 2008.)

Tällaisena vastarinnan symbolina mate viittaa Guleguaychún ja Argentiinan lisäksi Uruguayhin ja Fray Bentosiin. Vastustajat kokevat suojelevansa naiiveja uruguaylaisveljiään, jotka Botnian huiputtamina ovat hyväksyneet imperialistisen invaasion mailleen. Myös eräässä vastustajien propagandalehtisessä Argentiinalle ja Uruguaylle yhteisellä matenjuonnilla erottaudutaan diskursiivisesti suomalaisista. Teksti korostaa, kuinka pohjoinen kansa ei juo matea eli ei ymmärrä mitään sosiaalisuudesta ja solidaarisuudesta.

Matemies Pérezistä ottamani kuva julkaistiin Helsingin Sanomiin kirjoittamani uutisen yhteydessä 2. tammikuuta 2006. Hämmennyin vieraillessani tiesululla uudelleen huhtikuussa 2007. Kohtaamallani Pérezillä oli päällään samasta mateprotestikuvasta teetetty paita (kuva x2). Kuvan päällä luki *Mi grito*, minun huutoni. Se viittaa taistoon Botniaa vastaan: taisteluhuutoon, joka rakentuu mate kädessä protestoimisesta. ”Huudon” päätyminen erityisesti ”vihollismaa” Suomen mediaan oli Pérezille selvästi merkityksellistä, mistä syystä hän kierrätti sitä paidassaan. Olin itse vaikuttamassa

kiertoon, sillä olin edellisvuonna lahjoittanut hänelle kopion HS:n artikkelista.

Maten historiaan ja Uruguayn suomalaisiin liittyy kiintoisa anekdootti. Eteläisen Amerikan espanjalaiset valloittajat suhtautuivat mateen usein laiskuuden ja välinpitämättömyyden merkinä, joka vei intiaanien työaikaa. Noin 500 vuotta myöhemmin Botnian tehdasta Uruguayhin rakentamassa olleet suomalaiset ”siirtomaa-herrat” tuottivat samankaltaisia merkityksiä. Kun haastattelin heitä toimittajana tehdaskulttuurista, yllättävän moni mainitsi maten. Tehtaanjohtaja Sami Saarelaa lukuun ottamatta sitä ei juotu itse, mutta sen mainittiin vievän uruguaylaisten rakennusmiesten työaikaa. Tämä käy esimerkiksi siitä, kuinka tietyt merkitykset toistuvat globalisaation kierrossa, vaikka aika, kontekstit ja toimijat vaihtuvat.

Johanna Pohjola

”koijärveläisistä” tai muista pelottavista järjestelmää uhkaavista aktivisteista. Mieleen voi tulla myös kuvia naamioituneista autoja polttavista huligaaneista – ”terroristeista”, jotka mielikuvissa liittyvät jotenkin maailman muihin levottomuuksiin. Argentiinalaiset mielenosoittajat ovat suomalaismedian mukaan tinkimättömiä: ”Mikään ei ole saanut guleguaychúlaisia tinkimään kannasta” (HS, Talous 8.3.2007). Neutraalia tietoa etsitään Botnian edustajilta tai työntekeijöiltä, heitä pidetään uutisissa objektiivisina tiedonlähteinä: ”Botnian edustajan mukaan järjestö levittää tietoa, joka on ’täyttä roskaa’” (HS, Talous 22.11.06). ”Metsäteollisuuden herroilla ei ole helppoa luonnonsuojelijoiden kanssa. Tekeepä mitä tahansa, aina menee pieleen” (HS, Sunnuntai 13.3.05). Suomalainen media myös tietää varmasti, että ”Guleguaychússa ei saa julkisesti kannattaa vastarannalle nousevaa tehdasta” (HS, Talous 4.6.07). Asia voi olla lähellä totuutta mutta vaatisi tehtyä monipuolisempaa analyysia – ja analyysiin pitäisi ottaa

myös ne keski-ikäiset kotirouvat ja herrat, jotka istuvat tiesuluilla rauhallisen näköisinä mate-juomaansa metallipilleillä hörppien.

Suomalaismedia kertoo, että ”Botnian vastustamisesta on tullut monelle guleguaychúlaiselle elämäntehtävä”, ”Jokaisella on kansanliikkeen organisaatiossa oma tehtävänsä” ja että ”Uusia protestikeinoja keksitään yhtä varmasti kuin tehtaan haittoja etsitään luupilla” (HS, Talous 23.5.07). Tässä yhteydessä olisi mielenkiintoista tietää, mistä näin rautainen vastustus ja organisaatio ottaa energiansa. Ehkä ihmiset toimivat, koska he ovat oikeasti huolissaan ja haluavat vaikuttaa alueensa asioihin.

Voiko kyse olla siis vain siitä, että pääosin keskiluokkaiset ihmiset *haluavat* protestoida? Harvoissa media-analyyseissa kerrotaan ACAG:sta järjestönä, esimerkiksi siitä, että järjestö ”on tullut kuuluisaksi horisontaalisuudestaan, sillä kaikilla paikalle tulevilla on yhtäläinen ääni- ja puheoikeus” (HS, Talous 20.3.06). On tärkeää tajuta, että Guleguaychún kansalaisliike näkee vastarintansa aitona kansanliikkeenä esimerkiksi verrattuna Greenpeaceen. Tehtaita eivät vastusta ulkopuoliset aktivistit vaan paikalliset ihmiset, minkä jotkut toimittajat myös ymmärtävät: ”Kyseessä ei ole Greenpeace, ei väkivalta eivätkä Ranskan mellakat, vaan valtava joukko tavallisia ihmisiä” (HS; Talous 30.8.06). Median käsitykset nationalistisuudesta myös muuttuvat tarkastelutavan ja -paikan mukaan. Yleensä mediajulkisuudessa aktivisteilla ei ole eroa – paitsi että Argentiinan tapauksessa, jossain kaukana, ympäristöihmiset ovat kansalliskiihkoisia ja kotoisissa Ylä-Lapin selkäuoksissa maanpetteureita.

MEDIAN LÄHTEET, ”TOSIASIAT” JA USKOMUKSET

Suomalaismedian artikkelit vahvistavat yleisiä kansallisuusstereotyyppiä. Yleistä on kansalaisliikkeen, kansakunnan, valtion ja hallituksen samastaminen tai sekoittaminen toisiinsa. Argentiinalaisista kokonaisuudessaan välittyy kuva julkeina, oikukkaina ja epäluotettavina, uruguaylaiset kuvataan sovittelevina. Argentiinalaiset tuntuvat olevan

myös epärationaalisia ihmisiä, jotka eivät tajua teollisuuden mukanaan tuomaa edistystä: ”Eikö tällainen asenne ole liioittelua? Eikö Argentiinassa ymmärretä markkinataloutta?” (HS, Sunnuntai 30.4.06). Argentiina pelaa likaista peliä, juonii, vääristää, politikoi, tuntee. Kaikkein oudointa suomalaistoimittajille on se, että Guleguaychún argentiinalaiset käyttäytyvät aggressiivisesti jopa heitä kohtaan (YLE, Uutiset 28.8.07) – asia, joka kiristyneessä ja turhautuneessa tilanteessa tuntuu melko luonnolliselta.

Suomalaismediassa mainitaan harvoin, että tehdasta vastustava paikallinen kansalaisliike puhuu usein Botnian ylimielisestä käytöksestä paikallisia ihmisiä kohtaan – luonnehdinta liitetään Suomessa juuri argentiinalaisiin. Guleguaychúlaiset eivät luota keneenkään, koska he kokevat, että heitä ei ole kuunneltu tarpeeksi – eikä heitä ole otettu tosissaan. He ovat stereotyyppisesti vain osa ”argentiinalaisen peronismin ajoilta periytyvää rahalla maksettua protestikulttuuria”, kuten YLE:n toimittaja argentiinalaisvastustusta stereotyyppisesti kuvailee (YLE, Uutiset 24.4.06).

Suomalaisten paremmuutta sellukommunikaatioissa ja -viestinnässä ei kyseenalaisteta suomalaisessa tiedonvälityksessä. Suomalaiset eivät välitä propagandaa vaan tietoa ja Metsä-Botnian edustajat kommentoivat tunteetta ja rehdisti: ”sai silloin Botnialta selkeän vastauksen” (HS, Talous 7.3.07); ”yhtiöstä kerrotaan” (HS, Talous 23.9.06); ”Metsä-Botnia lausui” (HS, Talous 14.7.06); ”lähetystö haluaa varmistaa, että suomalaisesta ympäristöpolitiikasta ja metsäteollisuudesta on liikkeellä oikeaa tietoa” (HS, Talous 15.3.06). Sanavalinnat kertovat sen, mistä oikea tieto on saatavissa.

Suomalaisessa päämediassa Botniaa pidetään yleisesti Etelä-Amerikan sisäisten poliittisten kiistojen ulkopuolisena viattomana uhrina, jonka totuudenmukainen viestintä ei mene perille: ”Metsä-Botnia on joutunut tilanteessa uhrin asemaan” (HS, pääkirjoitus 24.4.06). ”Metsä-Botnian jakama informaatio ei tavoittanut argentiinalaisia” (HS, Talous & Työ 11.6.06). ”Metsä-Botnia oikoo indonesialaisen metsäntutkimuslaitoksen Ciforin tutkimusta yhtiön Uruguayn sellu-tehtaan puuraaka-aineen saannista ja ympäristövaikutuksista” (HS,

Talous 25.5.06). ”Botnia on jo ’elehtinyt’ tarpeeksi” (HS, Otsikko 13.4.06). ”Yhtiö pyrkii kumoamaan ennakkoluuloja” (HS, Talous 15.3.06). ”Botnian viesti ei mene perille Argentiinassa” (HS, Otsikko 13.3.06).

Lopulta kiistan pitkittyessä kesäkuussa 2007 HS ja Botnia antavat hiukan periksi: ”Metsä-Botnia myöntää, että yhtiön Uruguayn-hankkeen viestinnästä löytyy puutteita” (HS, Otsikko 4.6.07). Puutteita on kuitenkin vain viestinnässä. Vapaatuotantoalueella olevassa tehtaassa, itse toiminnassa, Botniassa tai maailmassa muutoin ei ole mitään vikaa. Varsinainen syy on aina kuitenkin ongelmallinen Argentiina, sen poliitikot, kulttuuri ja media.

Argentiinalaista mediaa luonnehditaan lähes poikkeuksetta puolueelliseksi. Helsingin Sanomien mukaan argentiinalaiset paikallissviestimet, ”eivät anna yhtiölle ääntä” (HS, Talous 4.6.07), ne käsittelevät väärin Suomea ja Botniaa, ja niissä on jopa ”yllytetty ihmisiä Botniaa vastaan” (HS, Talous 2.12.06).

On totta, että argentiinalainen media on toiminut sellutehdaskiistassa usein puolueellisesti ja hyvien journalististen tapojen vastaisesti. Monia suomalaisten sanomisia ja haastatteluja on vääristelty ja tulkittu ennakkonäkemyksen mukaan. Suurlähettiläs Ritva Jolkkoson mukaan Argentiinassa toimiminen sellukiistan aikana oli erittäin vaikeaa, sillä jokainen kommentti saatettiin lukea väärällä tavalla tai se voitiin irrottaa toiseen asiayhteyteen. Osittain tästäkin syystä Suomen valtio ja sen edustajat yrittivät olla konfliktissa mahdollisimman ”ulkopuolisia”. Botnialla on ollut samankaltainen kommentointitilinja Argentiinan suuntaan. Yhtiö ja virallinen Suomi ovat voineet helposti vetäytyä lailisuusargumentin taakse: luvat ja muut juridiset asiat ovat kunnossa Uruguayn kanssa – ja tehdashan sijaitsee suvereenin Uruguayn valtion sisällä.

Tiedon vääristely ja kommentin muuntuminen uutisfaktaksi koskee kuitenkin kaikkea mediatoimintaa. Myös Uruguayssa tutkijoiden, asiantuntijoiden ja muiden toimijoiden sanomisia on eroteltu yhteystistään ja tulkittu tarkoitushakuisesti. Hyvä esimerkki on omalle kohdalleni elokuussa 2007 sattunut Radio Nederlandin haastattelu.

Uruguaylaislehti La República (29.10.07) löysi radion nettisivulta uutisotsikkoonsa loppulauseessa olleen kommentin, jossa puolittain leikkilisesti spekuloin sillä, että konfliktiin voitaisiin saada ratkaisu, jos Uruguayn todettaisiin jollain lailla tulkinneen väärin vuoden 1975 rajajokisopimusta. Näin Uruguay joutuisi maksamaan Haagin kansainvälisen tuomioistuimen päätöksellä sakon, ja argentiinalaiset voisivat normalisoida suhteet ja avata sillat. He olisivat näin saaneet jotain ja voisivat perääntyä ikään kuin voittajina. Kommentti oli päättynyt uutiseksi Uruguayn lehdistöön: suomalaisprofessorin mukaan Uruguayta pitäisi erityisesti rankaista.

Myös suomalaiset tiedotusvälineet ottavat tietysti näkökulmia ja valitsevat uutisointitapansa, kuten edellä on nähty. Edes Uruguayssa työskentelevien suomalaisten rakennusmiesten mielestä suomalaisen media ei välttänyt kovin totuudenmukaista kuvaa tilanteesta. Rakentajien mielestä oli outoa ja tiedotusvälineiden syytä, kun ”omaiset Suomessa pelkäävät” (HS, Talous 14.5.07). Rakennusmiesten mukaan konflikti ei millään lailla näkynyt heidän työssään, eikä tilanne alueella tuntunut erityisen vaaralliselta. Argentiinan ja Uruguayn kiistasta puhuttiin työmaalla lähinnä satunnaisissa kahvipöytäkeskusteluissa.

TEKNOLOGIA: SUOMALAISET OVAT PAREMPIA?

Kansallistuntoinen suomalainen piiloviesti uutisoinnissa on Suomen yleinen paremmuus ja suomalaisten oletettu etevyys erityisesti teknikassa. Tehtaaseen viitatessa korostetaan toistuvasti korkeaa teknologiaa (”maailman modernein tehdas”) ja siitä automaattisesti johtuvaa puhtautta ja haavoittumattomuutta. Sen kyseenalaistamista pidetään järjenvastaisena. Eppu Normaali -yhtye kritisoi tätä teknologiauskoa jo vuosikymmeniä sitten laulamalla, kuinka Suomessa uraani halkeaa täysin riskittä. Suomi ja Botnia ovat riskittömiä ja moderneja, päinvastoin kuin ei-moderni argentiinalainen tai eteläamerikkalainen, joka irrationaalisesti vastustaa modernisaatioita. Koko tehdashanketta on markkinoitu suomalaisella laadulla. Helsingin Sanomat toteaa: ”Jos

maailman modernein tehdas todetaan ympäristölle vaaralliseksi ja määrätään suljettavaksi, huomio kiinnittyy Argentiinan omiin, paljon vanhempiin laitoksiin” (HS, Talous 1.9.06). Media kertoo useaan kertaan, kuinka ”tehtaiden prosesseissa hyödynnetään parasta käytettävissä olevaa tekniikkaa. Tehtaat täyttävät kaikki ympäristönormit niin Uruguayssa kuin Euroopassakin” (HS, Talous 10.5.06). ”Metsä-Botnian sellutehdas käyttää uusinta ja parasta mahdollista teknologiaa” (HS, Talous 27.4.06). YLE:n uutisissa näytetään, miten uusi teollisen kulttuurin suomalaismonumentti kiiltää Uruguayn auringossa – ja kerrotaan, kuinka ”Suomalaisen insinööritaidon mestarinäyte ja maailman modernein sellutehdas Uruguayssa odottaa tuliterässä kuosisaana tuotannon alkua ja sellurahtia... Suomisella lähtee maailmalle” (YLE, Uutiset 30.8.07). Takapajuiset argentiinalaiset sen sijaan eivät *halua* ymmärtää suomalaista puhtautta ja teknologiaa, kuten Botnian edustajat kertovat: ”Kyse ei ole tiedonpuutteesta, kuten he väittävät, vaan tahtotilasta” (HS, Talous 30.8.06); ”Guaeguaychúlaisille on olemassa vain yksi totuus: sellutehtaita joko on tai ei ole” (HS, Talous 13.3.06).

Suomalaisen teknologian ylistys ja siitä Uruguayhin tihkuvan edistyksen teema näkyy erityisesti silloin, kun jokin suomalaisten johdolla saatu rakennusvaihe on saatu valmiiksi. Tehtaan koneet ja piiput hohtavat uutiskuvissa poliittista ja taloudellista hyvää tahtoa Uruguaylle. Kun Nueva Palmiran vapaasatama on saatu valmiiksi, muistetaan mainita, että Botnian 40-prosenttisesti omistava satama lisää valtavasti *Uruguayn* kuljetuskapasiteettia. YLE:n uutinen ei kuitenkaan kerro sanallakaan siitä, että satama on rakennettu globaalin sel-luteollisuuden tarpeisiin – ja että sieltä viedystä paperin raaka-aineesta ei makseta veroja paikan päällä (YLE, Uutiset 30.8.07).

Useassa artikkelissa ylistetään Botnian suomalaisten johtajien tai rakennusmiesten tehokkuutta, ja uruguaylaiset työmiehet ja työmarkkinat leimataan laiskoiksi ja irrationaalisiksi. Uruguaylaiset saavat ”lattareina” osansa argentiinalaisiin kohdistetuista kritiikistä, kun suomalaisia haastatellaan Uruguayssa: ”uruguaylaiset rakennusmiehet ovat ’hitaita’ ja ’seurustelevat liikaa työaikana’... ’työntekijät menevät

solidaarisuuslakkoon riippumatta siitä, missä tapahtuu ja ilman selkeitä vaatimuksia” (HS, Talous 14.5.07). Lisäksi uruguaylaiset työläiset ”hermostuvat” aivan turhaan esimerkiksi nosturionnettomuuksista (HS, Talous 11.7.06). Esimerkiksi työturvallisuuskysymyksiin puuttuminen on siis tiedon ja osaamisen Suomessa normaalia ja asiallista toimintaa mutta kaukomailla hysteeristä liioittelua.

Uruguaylaisten ja suomalaisten hyvät suhteet sen sijaan vahvistavat suomalaisuuden positiivista puolta. Media kertoo, kuinka Fray Bentosin kaduilla kävelee nyt isoja vaaleita miehiä. Uruguaylaisia kutsutaan ”urkeiksi”. ”Kotiurkkeja ovat ne, jotka ovat käyneet Teknillisen korkeakoulun puunjalostuskurssin Suomessa.” (HS, Talous, 14.5.07). Uruguaylaisten ja suomalaisten lämpimiä suhteita kuvaillaan myös argentiinalaisuutta vastaan. Suomi ja Uruguay ovat Botnian lailla sijaiskärsijöitä konfliktissa. Argentiinalaiset ”pilaavat ilon sijoituksesta, josta uruguaylaiset[kin] ovat ylpeitä” (YLE, Uutiset 24.4.06).

KANSALLISTA SKITSOFRENIAA?

Edellä on käynyt ilmi, että suomalainen media välittää vahvoja kansallisuusmyyttejä. Toimituksellisissa artikkeleissa ollaan huolissaan suomalaisuuden tunnusten häpäisystä. Media kertoo, että ”vaikka sel-luteollisuus ei olisikaan erityisen lähellä suomalaissydäntä, kotimaata koskevien väärinkäsitysten korjaaminen alkoi tuntua lähes kansalaisvelvollisuudelta” (HS, Talous & Työ 11.6.06).

Vaikka esimerkiksi HS:n ulkomaantoimituksen uutispäällikön Heikki Aittokosken viesti Suomen lipun häpäisystä on kiedottu huumorin siniristilippuun, hän on pohjimmiltaan närkästynyt argentiinalaisille, noille ”Falkland-saarten urhoille”: ”Argentiinalaiset mielenosoittajat työnsivät tammikuussa Suomen lipun jätevesialtaaseen... Aktivistien syvällistä historian tajua taas osoittaa, että viime lokakuussa mielenosoittajat esittelivät siniristilippua, johon oli piirretty pääkallo ja sanat ’Auschwitz Finlandia’”. Artikkelin muistuttaa

vielä, että tämän häpäisyn ja loukkauksen tekivät ”argentiinalaiset, nuo natsirikollisten avosyliset paapojat” (HS, Ulkomaat 10.2.2007).

Kun Suomen lippua uitettiin Buenos Airesissa mielenosoituksen yhteydessä likavedessä, media lähestyi välittömästi Suomen hallituksen johtoa Botnia-asiassa (YLE, Uutiset 26.1.07). Olemmeko me suomalaiset, kansa ja hallitus, konfliktin toimijoita vai emme? Miksi Suomen lippua häpäistään jossain toisella puolen maapalloa? Pääministeri Vanhanen vastasi haastattelussa, että kansalliseen provosoitumiseen ei ole syytä ja että kyse on kahden Etelä-Amerikan valtion välisestä asiasta. Hän toisti virallisen Suomen kannan: ei sanota mitään, jottei kiista vain kuumene entisestään. Odotellaan.

Vanhasen sinänsä taitava ja passiivinen diplomaattinen sovinnollisuus oli juuri sitä, mistä Suomea on Argentiinassa arvosteltu. Kansainvälisen politiikan kannalta on mielenkiintoista, että suomalaiselle diplomatialle perinteisesti helposta Latinalaisesta Amerikasta on tullut aiempaa vaikeampi. Maanosassa tapahtuu ja suomalaiset ovat uutisissa – olipa kyse sitten Costa Rican suomalaisvalmisteisia sairaalatarvikkeita koskevasta korruptioskandaalista, selluteollisuudesta tai Pääsiäissaaren patsaiden neniä varastelevista suomalaisturisteista. Suomella on nyt Latinalaisessa Amerikassa mainetta, maata aletaan tuntea, mutta maine ei ole tarkalleen aivan sellaista, jota diplomaattimme haluaisivat mieluiten edustaa: teknologiaa, korruptoimattomuutta, osaamista, koulutusta, sivistystä ja hyvinvointia.

Talouskriisistä toipuva Argentiina esitetään suomalaiskansallisesta näkökulmasta myös suurena ja vaikutusvaltaisena maailmanpoliittisena toimijana: ”Iso Argentiina yrittää taloudellisella painostuksella estää suomalaisen sellutehtaan rakentamisen” (HS, Pääkirjoitus 5.6.07). Kiusattavana on perinteisen kansakunta-kuvamme pieni Suomi-raukka, jota iso valtio taas ahdistelee. Mitä siitä, vaikka tämä arvaamaton ja pelottava iso valtio ei ole aivan Suomen rajoilla vaan toisella puolen maapalloa. Helsingin Sanomien Botnia-artikkeleissa ja otsikoinnissa sotilaallisten käsitteiden käyttö on silti yleistä: kyseessä on usein sota, hyökkäys, puolustus, leiri, voitto, tappio tai isku.

Median suhtautuminen Suomen ja Suomen valtion rooliin kiistassa on ristiriitainen ja vaihtelee tilanteen mukaan. Useimmiten Botniaa luonnehditaan suomalaiseksi, mutta kiistatilanteissa se onkin välillä kansainvälinen yhtiö. ”Aktivistien [argentiinalaisten] syvällistä markkinatalouden ymmärrystä osoittaa, että tähtäimeen on joutunut Suomen valtio. Metsä-Botnia on yksityisyrittäjä, jonka omistus on epäsuorasti hajautunut pitkin maailmaa.” Toimittaja jatkaa: ”Ymmärrän tietysti, ettei detroitilainen eläkeläinen ole plakaatissa kovin tehokas. Siksi kai argentiinalaiset mielenosoittajat työnsivät tammikuussa Suomen lipun jätevesialtaaseen” (HS, Ulkomaat 10.2.2007).

Varsinkin ennen kiistan kärjistymistä mediassa kuitenkin kuvataan, kuinka Suomen lähetystö edisti hanketta ja kuinka valtion vientitaikulaivos Finnvera takasi Botnian tehdashankkeen. Esimerkiksi ministeri Paula Lehtomäen julistus siitä, ettei Suomen valtio ollut millään tavalla kiistan osallinen, hyväksyttiin melko kriittittömästi. Samalla todettiin, että valtion ei pitä puuttua markkinoiden toimintaan millään tavalla. Mutta miksi Suomella sitten on erilaisia vienninedistämisyksiköitä, vero- ja yritystukia sekä ulkomaankauppaministeriö?

Myös EU näkyy suomalaismediassa tukemassa suomalaisperäisiä vientiponnisteluja. Kauppakomissaari Peter Mandelson – arvostellessaan voimakkaasti Argentiinaa Botnian tapauksessa – puolusti Botniaa ja Suomea julkisuudessa paljon rohkeammin kuin Suomen valtio.¹ Samassa yhteydessä Paula Lehtomäki esiintyi selkeästi komissaarin rinnalla, eurooppalaisen ja suomalaisen teollisuuden puolustajana. Myöhemmin Lehtomäki todisteli, kuinka Suomi valtiona ei ole lainkaan mukana konfliktissa.

”Ollako vai ei olla” -skitsofreenisuus näkyy Helsingin sanomien artikkeleissa, kun lehti toteaa, että ”Botnian selluhankkeen edistäminen on työllistänyt pientä [Suomen] lähetystöä viime kuukausina” (HS, Talous 8.12.05), ja ”Lehtomäki puolusti Botniaa Uruguayssa”,

1. Nämä Mandelsonin kommentit eivät – kummallista kyllä – aiheuttaneet protestejä Argentiinassa. Niiden kautta olisi pienen Suomen sijaan saanut hyvän kiistakumppanin, EU:n.

(HS, Otsikko 27.4.06). Helsingin Sanomat otti myös oman kantansa: ”Sellutehdaskiista ei kuulu hallitukselle... Suomen valtio ei ole osapuoli, eikä sen pidä missään nimessä sellaiseksi hankkiutuakaan” (HS, Pääkirjoitus 24.4.06). Silti lehden pääkirjoituksessa puhutaan usein juuri suomalaisesta sellutehtaasta. Lehden taloussivuilla myös kerrotaan, kuinka Finnvera on valtion omistama erityisrahoitusyhtiö, jonka tarkoituksena on täyttää yksityisten rahoituslaitosten jättämät aukot: ”Vientitakuutarjouksia annettiin 3,9 miljardin arvosta. Kasvua oli juuri vientitakuissa. Niiden määrää nostivat rajusti lähinnä Metsä-Botnian sellutehdashanke Uruguayssa ja varustamojen isot urakat.” (HS, Talous 1.2.06). Silti metsäyhtiöiden etujärjestön Metsäteollisuus ry:n puheenjohtaja Jussi Pesonen kommentoi Helsingin Sanomissa, että ”julkisen vallan kaikkinaiset väliintulot estävät liiketoiminnan kestävästä kehittämisestä” (HS, Talous 6.6.07).

Vaikka Pesonen esittääkin tällaisia ”yritysmailmapopulistisia” kommentteja, Suomessa elää edelleen voimakkaana ajatus, että yhteiskunnan on turvattava metsäteollisuuden toimintaedellytykset. Vanha metsäfundamentalismi löytää metsäsektorin vaikutuksen kansalliseen identiteettiin myös mediassa: metsä-, sellu- ja paperisektori symboloivat työn ja rikkauden lisäksi myös maailmassa menestymistä, kansainvälistä tiedon ja osaamisen Suomi-kuvaa. Tältä kannalta suomalaispoliitikkojen matalan profiilin mediatoiminta Uruguayn konfliktissa on ollut loogista. He ovat yrittäneet pitää kiistan erossa diplomaattisilta kentiltä, vaieta sen paikalliseksi ja Etelä-Amerikan valtioiden kahdenväliseksi kiistaksi. Tarkoituksena on ollut olla hiljaa ja välttää tulehasta kiistan osapuoleksi. Samalla olisi kuitenkin ollut rehellistä kertoa – erityisesti metsäteollisuuden kiihtyvän globaalin rakennemuutoksen vuoksi – että suomalainen yhteiskunta ja valtio tukevat edelleen monin tavoin kansallista ja kansainvälistä yritystoimintaa.

Median ei siis tarvitsisi hiljaisuutta sellaisenaan hyväksyä. Elämme globaalissa maailmassa. On hyvä muistaa, että Botnia-kiistan perussyynä on se, että suomalaistaustainen yritys on lähtenyt tekemään voittoa kauas kotikonnuilta – maille, joissa riskejä on. Ilman selluteh-

dasta tämä alueellinen ja kansainvälinen konflikti Uruguay-joen varrelle olisi jäänyt syntymättä.

Vain muutamissa median artikkeleissa tai dokumenteissa puhutaan selvistä globaalitalouden faktoista. On myös mielenkiintoista, että mediassa ei Botnia-kiistan aikana missään vaiheessa muistella 1970-luvun Latinalaisen Amerikan kuvaa, joka tiivistyi esimerkiksi Love Recordsin levyllä Lautanen Guatemalan verta. Jonnekin historian loppuun katosivat sellaiset mediassa ennen suositut käsitteet kuten uuskolonialismi, riisto, imperialismi. Latinalaisen Amerikan maagiset realistit, vallankumoukselliset ja yhteiskuntakriitikot muutettiin shakiroiksi ja salsatähdiksi? Uuden sukupolven suomalaiset – ja suomalaiset yritykset – eivät voi olla imperialisteja.

* * *

Auli Leskisen viiden minuutin mittainen dokumentti sellutangosta (YLE, A-Studio, 14.2.07) tiivistää hyvin suomalaisen median luoman peruskuvan Fray Bentosin tehtaan aiheuttamista kuohuista.

Uruguay esitetään heti dokumentin alussa pienenä ja yritteliäänä, kunnollisena ja vaatimattomana: ”Köyhä Uruguay ei ymmärrä, miksi suuri ja rikas Argentiina ei vastusta omia vanhoja sellutehtaitaan, mutta Uruguay ei saisi iloita edes tästä ensimmäisestään.” Uruguaylaiset haluavat työtä, teknologiaa ja edistystä – aivan kuten kehittynyt Suomi. Uruguaylaiset myös osoittavat dokumentissa kaduilla närkästytään Montevideoon visiitille tulleita argentiinalaisia punapaitaisia ympäristöaktivisteja kohtaan. Dokumentin alussa kerrotaan huolettomasta, huolimattomasta ja hankalasta Argentiinasta: ”Musta saasteilvi peittää taakseen maan, jonka ympäristöliike on enemmän huolissaan naapurimaan saasteista kuin omistaan.”

Suomalaisissa taas yhdistyy dokumentissa sekä vanha sisu-kuva että tiedon ja osaamisen Suomi: ”Botnian Uruguayn operaatioiden johtaja Timo Piilonen puurtaa hiljaisella sisulla urakkaansa eteenpäin.” Rauhallinen Suomen mies kertoo, kuinka argentiinalaiset eivät tule pyytämään haastatteluja. Samalla Uruguayssa haastateltu Piilonen tietää kertoa, kuinka koko konfliktin syy on ”varmasti tässä latinalaisessa kulttuurissa, että ei luoteta omiin viranomaisiin, poliis-

tikkoihin ja yrityksiin”. Suomalainen sisu on sen sijaan ”puskenut läpi jo vuoden jatkuneen poliittisen myrskyn”. Suomalaiset rakentavat tehtaita määrääjassa ja alle suunnitellun budjetin. Suomalaisinsinöörien taidonnäyte, sellutehdas, on maailman paras. Antaa poliitikkojen politikoida ja latinoiden vaahdota, Suomi-pojat rakentavat laatua – siis tekevät oikeita töitä kaiken maailman turhan mielenosoittamisen sijaan. Merkkeinä sisusta ja teknologiasta suomalaiset koneet ja laitteet kiiltävät maailmalla, etelän auringonkin alla, vaurautta ja edistystä tuoden.

Pienen Uruguayn ja suuren Argentiinan tangossa ”se on suuri ja vahva joka vie, ja pienempi vikisee”, dokumentin lopussa tiivistetään. Botnia on sivullinen syytön tässä kahden latino-maan stereotyyppisessä tanssissa.

Laajemmasta globaalitalouden valtarakenteiden näkökulmasta selutangon ydin lienee kuitenkin se, että raha vie ja pienet vain vikisevät. Konfliktin lopullisesta voittajasta nimittäin tuskin voi olla epäselvyyttä. Vapaatuotantoalueella oleva tehdas, joka tuottaa sellukuidun omilta paikallisilta puupelloiltaan ja vie sen maailmalle omasta satamastaan, tuottaa voittoa tuplasti suomalaiseen verrattuna.

8.

TOISELLA PUOLEN ATLANTTIA, MOLEMMIN PUOLIN JOKEA

Miten sitten ihmiset Argentiinassa ja Uruguayssa näkevät Suomen, sellutehtaan ja itsensä suhteissa muihin? Tätä kirjaa varten tehdyssä kyselyhaastattelussa argentiinalaisilta ja uruguaylaisilta kysyttiin, mitä he ajattelivat Suomesta, suomalaisista, Botniasta, ja miten he yhdistivät nämä erilaiset toimijat. Samalla selviteltiin, onko tehdashanke vaikuttanut kansalaisten käsityksiin myös naapurimaasta. (Kysymyslomakkeet liitteinä). Lisäksi tässä luvussa kurkistetaan sellukonfliktiin myös Suomen alueellisen suurlähetystön näkökulmasta.

Haastattelumateriaaleja haettiin ensin Argentiinan Gualaychússa ja Uruguayn Fray Bentosissa (25.4.–8.5.2007, Johanna Pohjola). Vastaajat olivat tavallisia kaupunkilaisia. Heidät pyrittiin valitsemaan niin, että he edustavat mahdollisimman laajasti eri ikä-, ammatti- ja sukupuoliryhmiä.

GLOBAALIN JÄLJET FRAY BENTOSISSA JA GUALEGUAYCÚSSA

Monet gualeguaychúlaiset purkivat haastatteluissa omia pelkojaan ja halusivat esittää protestinsa. Heille kerrottiin, että tiedot päätyvät Suomeen, ja että niitä käytetään myös suomeksi ja englanniksi julkaitavissa tutkimuksissa. Koska haastatellut tunsivat, että heillä on mahdollisuuksia saada mielipiteitään julkisuuteen, monet käyttivät usein propagandistista kieltä.

Yllättäen monen gualeguaychúlaisten Suomi-kuva oli melko myönteinen. Joskus Suomi ja Botnia erotettiin selvästi toisistaan, joskus ne taas kytkettiin hyvin vahvasti yhteen. Joissakin vastauksissa ”Finlandia” selvästi korvasi sanan ”Botnia”.

Fray Bentosissa Uruguayssa naapurimaan jatkuvaa Suomi-protestia ei noteerattu päivittäisessä elämässä juuri millään tavalla. Useimmat kaupungin asukkaat eivät nähneet Suomella olevan konfliktin kanssa mitään tekemistä, eikä Suomen hallitukselta odotettu mitään toimenpiteitä – toisin kuin Argentiinassa. Uruguayssa Botnian hanke näytti kuitenkin vaikuttaneen ennen kaikkea myönteisesti mielipiteisiin Suomesta.

Gualeguaychúlaisten Suomi-kuvassa korostuivat *primer mundo* (ensimmäinen maailma), *poder* (valta) ja *capitalismo* (kapitalismi), kun taas fraybentosilaisilla Suomi merkitsi sellaisia asioita kuin *serie-dad* (vakavuus, toisissaan oleminen), *tecnología* (teknologia) ja *progreso* (edistys). Vastauksista kävi selvästi ilmi se, että Botnian hankkeen ja konfliktin myötä Suomi oli tullut tunnetummaksi, kielteisessä tai myönteisessä sävyssä. Gualeguaychúlaiset liittivät Suomen ja Botnian saastumiseen, fraybentosilaiset työpaikkoihin ja edistykseen.

Myös globalisaation vaikutukset gualeguaychúlaiset kokivat Botnian hankkeen kautta. Usein tunteena oli kolmasmaailmalainen, kielteinen: ”suuren yrityksen suorittama riistotoimi, rikkaan Pohjoisen hyötyminen köyhästä Etelästä”. Samanlaisia näkemyksiä esiintyi myös Fray Bentosissa, vaikka uruguaylaisten käsitykset olivat pääosin globalisaatiolle myönteisempiä. Monet fraybentosilaiset kokivat saaneensa Botnian hankkeesta konkreettista, henkilökohtaista hyötyä (oman yrityksen kasvu, työpaikka, alueen merkityksen kasvaminen, tulevaisuuden visiot, jne.).

Suomen kansa -käsitteeseen liitettiin Gualeguaychússa usein mielikuvia solidaarisuudesta ja tuesta. Vaikka Suomi saattoi tuntua negatiiviselta, ”Con el pueblo finlandés está todo bien” (Suomen kansan suhteen kaikki OK) -kommentti oli yleinen.

Vaikka konflikti ei näkynyt Fray Bentosin päivittäisessä elämässä, tiesulkujen vaikutus tuntui kaupungissa. Muutama haas-

tateltu oli kokenut henkilökohtaisia menetyksiä niiden vuoksi, ja konfliktin vaikutus naapurimaiden suhteisiin koettiinkin Fray Bentosissa keskimäärin voimakkaammin kuin Gualaguaychússa. Tiesulku edusti monien fraybentosilaisten mukaan vähiten demokratiaa kiistassa. Konfliktin syiden painopiste oli Gualaguaychússa juridinen (Uruguay-jokisopimuksen rikkominen), Fray Bentosissa poliittinen (kateus, taloudelliset ja muut argentiinalaisten poliittisen ja taloudelliseen ylemmydentunteeseen liittyvät asiat).

Tältä kannalta on mielenkiintoista, että monet gualaguaychúlaiset ajattelivat Botnian hyötynneen ”uruguaylaisten tietämättömyydestä” ja ”köyhyydestä”, suorastaan petkuttaneen veljeskansaa. Fraybentoslaiset taas katsoivat, että ulkomaalainen yritys valitsi tehdaspaikan Uruguayn ”vakavuuden”, ”vastuullisuuden” ja ”luotettavuuden” vuoksi. Monet tiesivät, että yksi pääsyy tehtaan sijoituspaikalle oli mahdollisuus nopeakasvuisten eukalyptusplantaasien perustamiselle ja ylläpitämiselle. Eräs uruguaylainen haastateltu mielsi Botnian jopa ”hyväntekeväisyyslaitoksena”: ”Botnia valitsi Uruguayn auttaakseen pientä Uruguayta kasvamaan”.

Usein kuulee sanottavan, että uruguaylaiset luottavat viranomaisiin argentiinalaisia enemmän. Haastattelut ja Transparency Internationalin tutkimukset tukevat tätä näkemystä. Moni gualaguaychúlainen vastaaja leimasi sen sijaan kaikki poliitikot hyödyttömiksi ja viittasi heihin voimakkaasti kielteisin ilmauksin. Tämä on osittain yllättävää, sillä Argentiinan poliittinen koneisto, niin alue- kuin keskushallinto ovat tukeneet paikallista protestiliikettä sekä passiivisesti että aktiivisesti. Fraybentosilaisten vastaukset olivat keskimäärin neutraalimpia. Tämä huomio korreloi muiden tutkimustulosten kanssa (ks. esim. Palermo & Reboratti 2007).

GLOBAALIN JÄLJET BUENOS AIRESISSA JA MONTEVIDEOSSA

Toinen kyselytutkimus tehtiin Buenos Airesissa 22.–27.10. 2007, viikkoa ennen lokakuun 28. päivän presidentinvaaleja (Inka Kaakinen). Uruguayn haastattelu tehtiin myös pääkaupungissa Montevideossa (16.–21.11.2007).

Argentiinan ja Uruguayn pääkaupungeissa sellutehdaskiista ei ole arkipäivää, mutta myös niissä asia tunnetaan melko hyvin. Botnian tehtaan lähikaupungeissa saatuihin vastauksiin verrattaessa näissä haastatteluissa nousi hieman erilaisia asioita esiin.

Pääkaupunkilaisten haastattelut tehtiin julkisissa tiloissa – puistoissa, aukioilla, kaduilla – tai puolijulkisissa tiloissa, kahviloissa, terasseilla, kauppakeskuksissa. Haastateltavat valikoitiin satunnaisesti, mutta kyselyt tehtiin tuloiltaan ja sosiaaliselta rakenteeltaan erilaisissa kaupunginosissa. Tarkoituksena oli saada vastauksia mahdollisimman heterogeeniseltä joukolta ja kerätä tutkimukseen edustava otos molempien pääkaupunkien asukkaita. Buenos Airesissa kohteina olivat Barrio Once, Congreso-Plaza de Mayo sekä Palermo, Montevideossa Ciudad Vieja, Avenida 9 de Julio sekä La Rambla.

Vastaushalukkuudessa oli eroja pääkaupunkien välillä. Buenos Airesissa kieltäytymisiä tuli vähän, mutta kysely ei myöskään herättänyt suuria intohimoja – toisin kuin Guleguaychússa. Lomakkeet täyttyivät yleensä nopeasti, eivätkä kohtaamiset johtaneet sen pidempiin keskusteluihin. Muutamien haastateltavien kohdalla haastattelijan suomalaisuus herätti vaivautunutta naurua. Suomalaisuudesta ei saanut eksoottisuuden lisäpisteitä, kuten suomalaistutkijalle käy joskus kaukomailla, mutta toisin kuin Guleguaychússa, Buenos Airesissa suomalaisuutta ei tarvinnut peitellä.

Montevideossa haastateltavia piti hieman maanitella. Ihmiset halusivat tehdä selväksi, etteivät he ole selluteollisuuden asiantuntijoita. Erityisesti vanhemmat ihmiset suhtautuivat kyselyyn varautuneesti, naiset miehiä useammin, ja vastaajien keski-ikä jäi suhteellisen alhaiseksi. Botnia-kiista koettiin Montevideossa kuitenkin tärkeämmäksi

ja läheisemmäksi kuin Buenos Airesia, ja vastaajat jäivät lähes poikkeuksetta keskustelemaan aiheesta, selittämään vastauksiaan ja selvittämään mielipiteitään, kyselemään Suomesta tai puhumaan säästä. Buenos Airesissa kyselyyn vastasi 50 henkilöä ja Montevideossa 47.

BUENOS AIRESISSA vastaajien ikä vaihteli 17 ja 85 vuoden välillä, ja ammattien kirjo oli laaja. Otokseen sattui muusikkoa, rakennusmiestä, psykologia ja työtöntä. Ammattiryhmistä ”opiskelijat” ja ”palkkatyöntekijät” (*empleado/a*) erottuivat suurimpina, molempia oli viidesosa vastanneista. Naisia otoksessa oli 23, miehiä 27.

Kaikki vastaajat olivat tietoisia konfliktista. Kukaan ei vastannut ”en tunne tapausta”, mutta yksi tunnusti, ettei tiedä siitä mitään, kolme arveli tietävänsä siitä vain vähän. Yhdeksän kymmenestä arvioi tietävänsä jupakasta ”jonkin verran” tai ”paljon”. Ympäristökysymystä ja taloudellisia intressejä pidettiin politiikkaa tärkeämpänä syynä konfliktin syntyyn: yli puolet vastanneista oli sitä mieltä, että huoli ympäristön saastumisesta ja/tai taloudelliset tekijät ovat konfliktiin takana. Kolmasosa valitsi kysymysvaihtoehdoista enemmän kuin yhden selvitettyään, onko se mahdollista, ja selittivät, että kiista on monen tekijän summa. Muita syitä vastaajat keksivät harvakseltaan: näitä olivat ”lahjukset” (mies, 22, opiskelija), ”Uruguay-joen sopimusta ei noudatettu” (mies, 64), ”koska Argentiinaa ei valittu tehtaan rakennuspaikaksi” (mies, 17, opiskelija) sekä ”historian oikut” (mies, 29, työtön).

Neljä kymmenestä sanoi tietävänsä, mitä eroa on sellu- ja pape-ritehtaalla. Enemmistö vastaajista oli sitä mieltä, että sellukiista on näkynyt vain vähän tai ei ollenkaan Argentiinan syksyn 2007 presidentinvaalikampanjoissa. Ainakaan tärkeänä teemana sitä ei pidetty. Kukaan presidenttiehdokkaista ei halunnut käyttää kampanjassaan monin tavoin arvaamatonta ”Botnia-korttia”. Cristina Fernández oli vaitonainen asian suhteen, mutta antoi jo kampanjan aikana ymmärtää, että ratkaisu on Haagin tuomioistuimen käsissä. Toiseksi tullut Elisa Carrió, nykyään opposition keulahahmo, tuomitsi kuitenkin suoraan Gualaguaychún kansanliikkeen tiesulut. Sittemmin virkaanastujaispuheessaan Cristina Fernández nosti esiin sellukiistan ja

Sellukonflikti Buenos Airesin kaduilla.

kohdisti puheensa Tabaré Vázquezille, joka oli läsnä tilaisuudessa. Fernándezin mukaan Argentiinalle kysymys on vain ja ainoastaan Uruguay-joen sopimuksesta, ratkaisu on Haagin tuomioistuimen käsissä ja siihen saakka kiista pitää voida eristää omaksi teemakseen maiden välisissä suhteissa, jotta nämä eivät tulehdu entisestään.

Haastatteluista käy ilmi, että Botnian maine Buenos Airesissa on pääosin kielteinen. Yli puolella oli kielteinen tai hyvin kielteinen kuva yrityksestä. Yllättävän monella, lähes 40 prosentilla vastaajista, ei toisaalta ollut mielipidettä suuntaan tai toiseen. Oli joukossa niitäkin, jotka pitivät Botnian yrityskuvaa myönteisenä (kolme vastaajaa, 6% kaikista).

Suomen hallitus osattiin erottaa Botniasta ja sai hieman paremmat arvosanat: noin kolmasosalla oli hallituksesta kielteinen tai hyvin kielteinen kuva, vajaalla 15 prosentilla positiivinen tai hyvin positiivinen. Edellisistä monet perustelivat mielipiteensä hallituksen toimilla Botnia-kiistassa: ”Suomen hallitus on täysin Botnian takana”, ”Suomi ei tee eleitäkään lähentyäkseen ja osoittaakseen huolensa kiistasta”.

Myönteisesti Suomen hallituksesta ajattelevat viittasivat mielikuviansa maan elintasosta, sosiaaliturvajärjestelmästä, koulutuksesta, eivätkä arvioineet hallitusta sellukiistan perusteella: ”Hallituksen täytyy toimia hyvin kun teillä on niin korkea elintaso”. Lähes 60 prosentilla ei ollut mielipidettä, mistä voi päätellä, että hallituksen päätös pysyvässä kokoonpanossa ja vaieta tiedotusvälineille on pitänyt sen myös poissa otsikoista. Monet kommentoivat etteivät tiedä Suomen hallituksesta ja sen käsityksistä yhtään mitään.

Mielipide suomalaisista seuraili pääkaupunkilaisten näkemystä Suomen hallituksesta, vaikka negatiivisten ja positiivisten mielikuvien määrät vaihtuivat päinvastaisiksi. Kolmasosalla oli suomalaisista positiivinen tai hyvin positiivinen kuva, vajaalla 15 prosentilla negatiivinen tai hyvin negatiivinen. Täsmälleen samalla prosenttiluvulla (lähes 60) ei ollut minkäänlaista mielikuvaa suomalaisista. On mielenkiintoista havaita jälleen, että edes Pohjolan pieni tangomaa -anekdootti ei vielä ole iskostunut argentiinalaisten mieleen.

Kysymys konfliktin ratkaisun visioista herätti usein huvittuneisuutta, sen verran hankalana sitä pidettiin. Tästä huolimatta neljäsosa vastaajista luotti siihen, että ratkaisu löytyy lähiaikoina. Lähes yhtä moni, viidesosa, oli päinvastaista mieltä. Yli puolet ei osannut vastata kysymykseen. Ratkaisu oli useamman mielestä tekninen: Botnia alkaa toimia, päätöt pysyvät sallituissa rajoissa ja ongelma liukenee pikku hiljaa: ”tulee toimimaan” (mies, 45); ”Botnia täyttäköön vaan normit” (nainen, 34, toimittaja); ”takuita, ettei saastuta” (nainen, 74, psykologi). Yhden mielestä yrityksestä koituvat hyödyt pitää jakaa Uruguayn ja Argentiinan kesken, kuten saasteetkin jaetaan (nainen, 24), toisen mielestä valtioiden itsemääräämisoikeus on koskematon (mies, 22, opiskelija). Vastauksissa oli käytetty myös ironiaa: ”se, jolla on rahaa määrää ja tekee mitä haluaa” (mies, 32, palkkatyöntekijä); ”koko hanke peruutettakoon ja tehdas siirrettäköön maahan, jolla ei omaa-tuntoa” (mies, 17, opiskelija); ”kunnioitettakoon aluettamme tai sitten suomalaiset asumaan Gualaguaychúun” (nainen, 19, opiskelija).

SUOMI, IMPERIALISMI JA KIELIKUKKASET

Argentiinassa vietettiin vuonna 2006 suomalaissiirtokunta Colonia Finlandesin satavuotisjuhlia. On ironista, että juuri samana vuonna suomalaisuus sai maassa selluglobalisaation seurauksena uusia merkityksiä.

Aikaisemmin suomalaisuus edusti Argentiinassa myönteistä eksoottisuutta. Suomi oli kaukainen, mutta myös neutraalin sym-
paattinen ja kolonialistisen synnitön. Muutosta kuvaa ilahtuneen ”kuinka kaunista!” (*que lindo*) -huudahduksen vaihtuminen my-
häilevään hämmennykseen ”haa”, kun kertoo tulevansa Suomesta. Monille argentiinalaisille Suomesta tuli yksi kolonialistinen, ahne riistäjä lisää muiden joukossa.

Kun tehdaskonflikti kärjistyi alkuvuonna 2006, sai pääkaupunki Buenos Airesissakin varautua arvaamattomiin purkauksiin. Esimerkiksi suomalaiset työntekijät joutuivat mielenilmausten kohteeksi Buenos Airesin kirjamessuilla. Jopa joulupukki on saanut kylmää kyytiä. Eräässä Botnian vastustajien banderolleista lukee: ”Joulupukki: Kuinka olet muuttanut rahan vuoksi? Kun minä olin lapsi toit minulle ihania leikkikaluja!! Kun minulla on oma perhe ja olen jo isoisa haluat myrkyttää. Jälkeläisemi tuliko sinusta murhaaja???”

Argentiinassa vakituisesti asuvista suomalaisista sellukonflikti on tuntunut kiusalliselta. Paikkansa pitämättömiä käsityksiä on joutunut oikomaan, vaikkei koko paperiteollisuus kiinnostaisi lainkaan. Jos esimerkiksi kuulee, että Suomi on läpeensä saastunut, on näkemykseen vaikeaa olla puuttumatta. Moni on kommentoinut, kuinka Botnian ja selluteollisuuden puolustaminen on tuntunut turhauttavalta, jopa raivostuttavalta.

Selluglobalisaatio ei tuottanut ainoastaan uusia suomalaisuuteen liittyviä merkityksiä, vaan myös uudenlaista suomen kieltä. Joulupukkiteksti ei ole ainoa suomiväännös: vastustajien tiesululla on pitkään liehunut banderolli, jossa vedotaan presidentti Tarja Kaarina Haloseen ja Botnian talousjohtaja Ville Jaakonsaloon. ”Miksi haluatte olla Hitlerin kaltaisia tällä vouisadalla rakentaen tehtaita, jotka ovat uuden aikaisia kaasukameraita jotka tappaavat molempien maiden asukkaita sekä luonnon ja eläimet.”

Huhtikuun 2007 suurmielenosoitukseen ilmestyi uusi Suomi-kyltti. Sen tekstiin on upotettu espanjaa sen verran sekavasti, että

sanoma jää hämäräksi. Käännökset ovat todennäköisesti peräisin internetin kömpelöistä käännöspalveluista. Botnian vastustajien mukaan viesti liittyy kestävään kehitykseen: ”Suomi. Ei objektimuoto kokea escraches? Model alter nmyt kuluva arvo, objektimuoto kestävä! Jotavastoin Botnia se toukokuu olla paikalla, irse objektimuoto hän päättynyt järjestys, kotona koska hyvin koska me tuomio ja te hätämerkki edesvastuullinen.”

Johanna Pohjola

Vain yksi kymmenestä haastatellusta oli sitä mieltä, ettei edes konfliktin ratkaisu vaikuta millään tavoin – hyvässä tai pahassa – Argentiinan ja Uruguayn väliin suhteisiin. Vastaajista 80 prosenttia arveli sillä olevan jonkin verran tai paljon vaikutusta. Tarkentavaan kysymykseen (miten?) vastanneiden yleisin näkemys oli, että suhteet kärsivät: ”Kyse on naapurimaasta ja välit ovat jo tulehtuneet” (nainen, 74, psykologi); ”pian saastuminen kuitenkin huomataan” (nainen, 19, opiskelija); ”henkilökohtaisiin ja taloudellisiin suhteisiin jää kaunaa” (nainen, 25, opiskelija), ”veljeys rikkoutuu” (mies, 19, opiskelija), ”historiallisen yhteydet jakautuvat” (mies, 45). Joku pelkäsi myös väkivallan lisääntymistä, kun maiden välejä hirttänyt konflikti joskus ratkaistaan (mies, 17, opiskelija).

Valtaosan (66 %) käsitys oli, että konflikti on kansainvälinen, ei kansallinen (8 %) tai paikallinen (12 %), ja että sillä on negatiivisia vaikutuksia ennen kaikkea Argentiinaan. Myönteisiä puolia jupakasta löytäneet olivat hyvin yhtä mieltä keskenään: kiista on tuonut ympäristökysymyksen otsikoihin ja kasvattanut kansalaisten tietoisuutta, se on luonut yhteisöllisyyttä ja kansalaistoimintaa paikallisella ja jopa kansallisella tasolla.

Kielteiset vaikutukset Argentiinaan oli teema, joka kirvoitti haastateltavilta eniten pohdintaa. Asiaa oli mietitty selvästi aiemminkin. Välikirko Uruguayn kanssa oli päästöjen ja saasteiden ohella eniten mainittu tekijä. Tiesulut ja niiden taloudelliset seuraukset eivät olleet

myöskään jääneet huomaamatta. Myös Argentiinan kuvan ulkomailla saamat kolhut huolestuttivat useita.

Kysyttäessä samaa Uruguayn suhteen (miten konflikti on vaikuttanut Uruguayhin), vastaajat löysivät myös myönteisiä vaikutuksia, suhtautuivat neutraalisti ("ei mitään vaikutusta") tai ajattelivat vaikutusten olleen selvästi vähemmän kielteisiä kuin mitä heidän mielestään kiistalla on ollut Argentiinaan. Medialla on ollut mielipiteiden muodostumisessa keskeinen rooli, ja tiedotusvälineet ovat tässä kysymyksessä vetäneet siekailematta kotiinpäin molemmilla puolilla rajaa – aivan kuin Suomessa. Erot uutisoinnissa, tiedon sisällössä ja tapahtumien tulkinnoissa ovat sellukiistassa hämmästyttävän suuret. Myönteisissä vaikutuksissa korostuivat tehtaan luomat työpaikat, sijoitukset, edistys ja kehitys: "lisää työtä, edistystä" (mies, 25, palkkатыöntekijä), "työtä, investointeja ja hah, hah, nopeampaa ympäristön saastumista" (nainen, 24). Toisaalta kielteisissä vaikutuksissa korostuivat turismissa menetetyt työpaikat ja tulot: argentiinalaiset turistit tiedettiin tärkeäksi tulonlähteeksi Uruguayssa. Vastauksissa ei toisaalta pohdittu sitä, että juuri argentiinalaiset ovat rakentaneet turismiliikenteen pysäyttäneet tiesulut. Myös viileät suhteet naapuriin sekä luonnollisesti saasteet mainittiin. 29-vuotias nainen tiivistää asiansa Suomen puolustusministeri Häkämiestä muistuttavalla retorisella kertaustyyllillä: "saastumista, saastumista, saastumista". Myös kiihkeän nationalismin nousun pelättiin vaurioittavan Argentiinan ja Uruguayn suhteita. Jotkut katsoivat konfliktin vaikutusten olevan lopulta samankaltaisia Uruguayssa ja Argentiinassa.

Uruguayn hallituksen toimet kiistan hoitamisessa eivät vakuuttaneet argentiinalaisia vastaajia. Kaksi kolmasosaa antoi Tabaré Vázquezin hallitukselle arvosanaksi "keskinkertainen" tai "huono". Hallitus ja kansa osattiin kuitenkin erottaa toisistaan, sillä niin ikään kaksi kolmasosaa ilmoitti, ettei heidän mielipiteensä itse uruguaylaisista ole muuttunut. Vastaus "ei kansa vaan hallitus" (nainen, 74, psykologi) kuvailee osuvasti tilannetta. Uruguayn hallituksen toimet ovat tuottaneet pettymyksen monille, mutta yksi sellutehdas ei muuta käsitystä naapureista, joiden kanssa suhteet ovat läheiset ja lämpimät. Eräs vas-

taaja selitti tosin, ettei hänen käsityksensä ole muuttunut, ”koska enpä paljon odottanutkaan [uruguaylaisilta]” (nainen, 24).

Neljäsosa haastatelluista buenosairesilaisista sanoi suhtautumisensa uruguaylaisiin muuttuneen. Syiksi mainittiin: ”he antavat taloudellisten intressien viedä liiaksi” (nainen, 25, opiskelija); ”ihmetyttää heidän piittaamattomuutensa” (mies, 17, opiskelija); ”ei minkäänlaista veljeyttä” (nainen, 19, opiskelija). Yksi kymmenestä arvioi suhtautumisensa muuttuneen paljon. ”Pettureita” (mies, 28, myyjä), oli karuin kommentti.

Guauguaychún kansanliike miellettiin ennen kaikkea ympäristöliikkeeksi. Vastaajista yli puolet oli sitä mieltä, että protestiliikhehdinnän motiivina ovat luonnonsuojelukysymykset. Poliittiset intressit tulivat toisena, taloudelliset motiivit järjestyksessä kolmantena.

MONTEVIDEOSSA vastaajien iät vaihtelivat 18 ja 70 välillä. Nuoret tarttuivat erityisen reippaasti kyselykaavakkeeseen, joten ikäryhmistä alle 25-vuotiaat ja ammasteista opiskelijat tulivat parhaiten edustetuiksi. Naisia otoksessa on 27, miehiä 20, ammatteja löytyy myyjästä mekaanikkoon ja lakimieheen.

Kuten Buenos Airesissa, yhdeksän kymmenestä arvioi tietävänsä sellukiistasta ”jonkin verran” tai ”paljon”. Vähäisiksi tietonsa määritteli kolme, yksi ei tuntenut tapausta, niin mahdottomalta kuin se kuulostaakin – tapaus kun saa runsaasti palstatilaa ja lähetyssaikaa kaikissa medioissa. Konfliktin synty sen sijaan tulkittiin täysin eri tavalla kuin Argentiinassa. Vastaajista 80 prosenttia tulkitsi taloudellisten intressien olevan kiistan takana, kolmasosa merkitsi rastin (yksin tai edellisen lisäksi) poliittisiin intresseihin. Alle viidesosa uskoi, että luonnonsuojelukysymyksilläkin oli osansa jupakan syntyyn. Muita syitä ei mainittu.

Edelleen käänteisesti Argentiinaan nähden, kuusi kymmenestä sanoi tietävänsä, mitä eroa on sellu- ja paperitehtaalla, neljä kymmenestä ei. Uruguayssa on julkaisu suhteellisesti enemmän teknisiä tietoja tehtaasta ja sen tuotantoprosessista. Suuri osa median tiedoista on saatu Botniasta, joten ei ole yllätys, ettei Argentiinan lehdistö ole

tarttunut yhtä innolla samaan informaatioon. Argentiinassa lehdistössä puhutaan edelleen silloin tällöin paperikiistasta (*conflicto de las papeleras*) sellukiistan sijaan, kansan suussa *papeleras* (paperitehdas) on käytetympi termi kuin *pasteras* (sellutehdas). Jopa Gualaguaychún liikkeen aktivistit sekoittavat usein termit keskenään käyttäen niitä synonyymeinä. ”Ei paperitehtaille, kyllä elämälle” (*¡No a las papeleras, sí a la vida!*) on heidän eniten käyttämänsä iskulause.

Noin 40 prosenttia arveli sellukiistan olleen hyvin tärkeä tai tärkein teema Argentiinan presidentinvaaleissa (Montevideossa kyselyjä tehtäessä Argentiinan lokakuun vaalit oli jo pidetty), puolet piti teemaa vähän tai ei ollenkaan tärkeänä. Vaikka Uruguayssa seurataan enemmän Argentiinan tiedotusvälineitä kuin toisin päin, on selvää, että monen vastaajan kohdalla kyse on enemmän arvauksesta kuin tiedosta; teeman uskottiin olevan yhtä näkyvästi esillä presidentinvaaleissa kuin se on ollut tiedotusvälineissä muuten. Kuitenkin havainnot Argentiinan presidentinvaalikampanjasta kertovat, että kiista ei näkynyt vaalisirkuksessa juuri lainkaan.

Botniaan suhtauduttiin Uruguayssa pääosin myönteisesti: kuudella kymmenestä oli positiivinen tai hyvin positiivinen kuva yrityksestä. Osalle uruguaylaisista Botniasta on tullut kansallisen itsemääräämisoikeuden ja teollisen kehityksen symboli, jota saa ja pitää puolustaa, joka on otettu oman lipun alle. Suomalaisiin harvalla on ollut kosketusta, mutta puolet vastaajista suhtautui yhtä lailla myönteisesti tai hyvin myönteisesti Pohjolan kansaan. Haastattelijalle sanottiin: ”Olet ensimmäinen suomalainen jonka tapaan ja vaikutelma on myönteinen”. Myös ”Luulisin että suomalaiset ovat mukavia ihmisiä vaikken tunne ketään henkilökohtaisesti”, olivat tyypillisiä kommentteja. Noin puolella haastatelluista ei ollut mitään mielipidettä suomalaisista. Suomen hallitus oli kolmiyhteydestä Botnia–hallitus–suomalaiset etäisin, lähes 70 prosenttia vastaajista ei esittänyt mielipidettä puolesta eikä vastaan. Suomen hallituksen tarkoituksellinen matala profiili ja eräänlainen vetäytyminen kiistasta ovat siis toimineet paitsi Argentiinassa, myös Uruguayssa. Virallisesta Suomesta, sen toimista

ja mielipiteistä tiedetään vähän jos ollenkaan.¹ Vajaalla kolmasosalla oli tästä huolimatta positiivinen kuva myös Suomen hallituksesta. Kielteisten vastausten määrä oli huomattavan alhainen: kahdella haastattelulla oli kielteinen tai hyvin kielteinen kuva Botniasta ja Suomen hallituksesta, vain yhdellä suomalaisista.

Konfliktiin ratkaisu näytti olevan yhtä lähellä tai yhtä kaukana Montevideossa kuin Buenos Airesissa. Viidesosa luotti siihen, että ratkaisu löytyy kyllä piakkoin, viidesosa suhtautui asiaan skeptisesti eikä nähnyt tunnelin päässä valoa, puolet vastaajista ei osannut sanoa, milloin kiista ratkeaa.

Muutamalle aika ja seuranta ovat sovun avaimet: ”yhteinen monitoringi” (nainen, 21, opiskelija), ”katsotaan sitten tulevaisuudessa saastuttaako vai ei” (mies, 37, asianajaja). Joillekin Argentiinan hallituksen vaihto loi visioita keskusteluun ja sovintoon: ”kunhan uusi presidentti aloittaa työnsä” (nainen, 43, palkkatyöntekijä), ”riippuu Cristina Fernándezista” (mies, 45, kauppias). Kiistan ratkaisu vaatii monen mielestä ennen kaikkea poliittista tahtoa: ”kunhan jättävät eduntavoittelun ja keskinkertaisuuden” (mies, 34, sekatyöntekijä), ”dialogia, kunnioitusta ja autonomiaa” (mies, 56, taiteilija), ”politiikkaan tarvitaan” (mies, 50, sähköasentaja). Humoristisesti ja sitkeisiin kateushuhuihin perustuen myös sanottiin, että konflikti loppuu heti ”kunhan rakentavat tehtaan myös Argentiinaan” (mies, 23, opiskelija).

Kolme neljästä uruguaylaisesta haastattelusta arveli, että ratkaisu konfliktiin tulee vaikuttamaan Argentiina-suhteisiin jonkin verran tai paljon. Reilun kymmenen prosentin mielestä suhteet pysyvät entisellään, eli ne eivät parane eivätkä huonone.

1. Uruguaylaisten päättäjien yleisestä Suomi-kuvasta on tehty pro gradu -tutkielma, ks. Boehm 2008. Boehm kertoo kuinka ”Missä vain ja kenelle tahansa Montevideossa mainitsin olevani suomalainen, puhe kääntyi selluloosan tuotantoon”. Samanlaisia kokemuksia on myös tämän kirjan tekijällä ja kirjaa varten tehtyjen haastatteluiden tekijöillä – aina tietynlaiseen ”Botnia-ähkyyn” asti. Suomalaisutkija tai -turisti joutuu Uruguayssa lähes väistämättä jossain vaiheessa sanomaan, että ”olen suomalainen, mutta en Botnian leivissä”. Gualaguaychússa liikkueessa tämän lauseen toistaminen on lähes välttämätöntä – jos ei turvallisuuden niin ainakin jonkinlaisessa rauhassa olemisen vuoksi.

Osa montevideolaisista odotti yksinkertaisesti ratkaisun parantavan maiden välejä: ”sitten olemme taas alueen ’hyviksiä’” (nainen, 38, myyjä), osa painotti taloudellista näkökulmaa: ”taloussuhteet kasvavat, myös Mercosur-tasolla” (nainen, 27, markkina-analyysoija). Joidenkin mielestä konfliktin aiheuttamat vahingot ovat pysyviä tai uusia kiistanaiheita löytyy myös jatkossa sen kummemmin niitä etsimättäkään: ”aina löytyy riidanaihetta argentiinalaisten ja uruguaylaisten välillä” (mies, 20, opiskelija), ”tehtaan sulkeminen ei jätä sovellu sijaa eikä mahdollisuutta kiistan päättymiseen” (mies, 64, eläkeläinen).

Montevideossa haastateltujen käsitys konfliktin luonteesta ja laajuudesta muistutti Buenos Airesin vastauksia: valtaosan (66%) käsitys oli, että konflikti on kansainvälinen, ei kansallinen (13%) tai paikallinen (11%). Konfliktin vaikutuksia pidettiin negatiivisina ennen kaikkea Uruguaylle. Argentiinan nähtiin pääsevän vähemmällä, noin 40 prosenttia haastatelluista oli sitä mieltä, ettei kiistalla ole mitään vaikutusta naapurimaahan. Vastauksissa heijastui selvästi näkemys maiden koosta ja poliittis-taloudellisesta merkityksestä. Monet uruguaylaiset olivat sitä mieltä, että sellutehdas-konflikti on naapurimaalle vain yksi pieni ongelma monen muun joukossa. Näin sillä ei ajatella olevan Argentiinalle lopulta samaa merkitystä kuin Uruguaylle.

Tehtaan Uruguaylle myönteisten vaikutusten miellettiin liittyvän ennen kaikkea työpaikkoihin, investointikumulaatioon, yleiseen kehitykseen ja vientitalouden kasvuun. Kielteiset vaikutukset koettiin niin ikään taloudellisina, mutta toisesta näkökulmasta katsottuna – turismi kärsii sekä kiidasta että tiesulusta. Naapurisuhteiden huonontumista pahoiteltiin. Osalle vastaajista kielteiset vaikutukset olivat samat niin Argentiinalle kuin Uruguaylle: ”vapaa tavaroiden ja ihmisten liikkuminen vaikeutuu”(nainen, 24, opiskelija), ”sillat poikki! taloudellisia ja poliittisia vaikeuksia” (mies, 23, opiskelija). Yksi vastaaja nosti esille myös nationalismin nousun: ”kiihkonationalismin taudin oireet pahenevat, ja siitä tulee taas valtiollinen työkalu” (nainen, 29, yrittäjä).

Yllättäen monet montevideolaiset vastaajat löysivät itse kiidasta joitakin positiivisia vaikutuksia Argentiinalle, vaikka nämä vastauk-

set olisivat kaivanneet tarkennusta tullakseen varmasti tulkituksi oikein: ”suhteet muihin alueen maihin paranevat” (nainen, 25, opiskelija), ”sisäisen turismin kasvu, taloudellisia ja poliittisia etuja” (nainen, 21, opiskelija), ”ympäristönsuojelumainetta” (nainen, 38, myyjä), ”parempi asema alueella” (mies, 37, myyjä). Todennäköisesti haastateltavat viittaavat siihen, että Latinalaisessa Amerikassa on vanhaa imperialismin- ja kolonialisminvastaisuutta sekä haastatteluhetkellä vasemmistohallituksia. Näin Argentiina saisi kunniaa ja mainetta sekä ekologisesti että poliittisesti valistuneena valtiona.

Kysyttäessä Argentiinaan kohdistuvista kielteisistä vaikutuksista vastauksissa toistuvat pitkälle samat kommentit kuin Uruguayn kohdalla: rajaliikenteen kärsiminen, menetetyt turismitulot, yleiset poliittiset ja taloudelliset ongelmat ”He [argentiinalaiset] menettivät rahaa, menettivät suhteet Uruguayn kanssa, menettivät terveen maan” (mies, 64, eläkeläinen).

Oman hallituksensa toimiin konfliktin hoidossa puolet haastatelluista montevideolaisista suhtautui yllättäen kriittisesti tai hyvin kriittisesti. Tulokset ja otoksen pienuus jättävät kuitenkin auki kaksi tulkintamahdollisuutta: olisiko vastaaja toivonut hallitukselta kovempia otteita vai diplomaattisempaa lähestymistapaa. Joka tapauksessa tulos on yllättävä. Yleinen uruguaylaisen mediankin tukema käsitys on ollut, että kansa olisi pääosin yhtenäisenä Argentiinaa vastaan ja hallituksensa takana.

Haastatelluista montevideolaisista useimman mielipiteet argentiinalaisista olivat muuttuneet – joko paljon (19%) tai jonkin verran (34%). Miksi? Vastaajat pohjasivat käsityksensä siihen, että argentiinalaiset ovat itsekkäitä, heidän puheissaan on kaksinaismoralismia, ja että ongelmaa ei olisi, jos tehdas olisi rakennettu toiselle puolelle rajaa. Lisäksi sanottiin, että ”kaikki argentiinalaiset eivät tiedä konfliktin oikeista syistä” (mies, 18, muusikko); ”he haluavat kaiken kehityksen vain itselleen” (nainen, 19, opiskelija); ”heilläkin on sel-lutehtaita, useampia kuin yksi” (mies, 34, sekatyöntekijä); ”haluavat tehdä kiusaa” (nainen, 48, kauppias). Tuntemukset heijastavat tiedo-

tusvälineiden luomaa vastakkainasettelua ja kertovat kansallisen mustasukkaisuuden tunteista.

Montevideossa Gualaguaychún protestit yhdistettiin – toisin kuin Buenos Airesissa – ennen kaikkea taloudellisiin intresseihin, sen jälkeen poliittisiin intresseihin ja vasta viimeisenä luonnonsuojelukysymyksiin. Kymmenen prosenttia vastanneista sijoitti ympäristöteeman ensimmäiseksi, puolet arvioi talouden olleen tärkein motiivi protestiliikkeen syntyyn.

PAIKALLISET INTELLEKTUELLIT JA TUTKIJAT

Syys- ja lokakuussa 2007 haastateltiin myös argentiinalaisia ja uruguaylaisia tutkijoita Buenos Airesissa ja Montevideossa (Anna Bask). Heidän käsityksensä konfliktien syistä, luonteesta ja vaikutuksista olivat hyvin vaihtelevia. Silti monia yhteisiäkin käsityksiä löytyi.

Näkemyseroista huolimatta kaikki haastatellut intellektuellit olivat ensinnäkin sitä mieltä, että Gualaguaychún liike ei ole ympäristöliike, kuten Suomen mediassa liikettä on stereotyyppisesti kuvailtu. Argentiinalaisille ja uruguaylaisille tutkijoille tehdasta vastustava liike on ennen kaikkea paikallista identiteettiä säilyttävä kansankoukous, joka perustettiin puolustamaan traditionaalista paikallistaloutta ja ”vihreää” elämäntapaa. Vihreys tarkoittaa tässä yhteydessä ennen kaikkea käytännöllistä ja perinteistä suhdetta jokeen ja sen ympärille pitkään kasvaneeseen paikallistalouteen. Kun Gualaguaychún paikallisliikkeen ymmärtää näin, on myös helpompi ymmärtää se, miksi liike on niin voimakas ja miksi ihmiset jaksavat protestoida ja varoittaa tiesulkua päivästä päivään. Suomalaisten on ollut vaikeaa nähdä asian tätä puolta, koska kansallinen mediamme on luonut konfliktista oman kuvansa, jossa symbolina on enemmän ekoterroristi, ”Koijärvinuori”, kuin matea juova keski-ikäinen rouva.

Intellektuellien haastatteluista nousee esiin myös se yhteinen käsitys, että Botnia-tapausta on käytetty tarkoituksellisesti hyväksi kansallisissa politiikoissa. Ennen kaikkea Argentiinan kohdalla sanottiin

maan politiikan kuvastavan sitä, että ”eletään koko ajan vaaleja”. Siksi poliitikot ja myös vaalituloksista riippuvat virkemiehet ovat jatkuvassa valmiustilassa. Kaikki poliittisesti hyödyllinen on otettava täydellisesti irti – ja toisaalta riskitapauksissa mennään valtavirran mukana. Esimerkiksi Entre Ríosin maakunnassa poliittisesti turvallisinta on luonnollisesti vastustaa kaikin keinoin naapurimaan puolella, mutta rajajoella sijaitsevaa sellutehdasta.

Argentiinan politiikassa vaikuttaa haastateltujen mukaan myös perinteinen Peronisti-puolueen hajanaisuus ja siitä johtuvat valtaistelut. Lisämausteen tähän Botnian tapauksessa tuo se, että Buenos Airesin *Casa Rosadaa* (presidentinpalatsia) hallitseva Kirchnerin vasemmistoperonistinen ryhmittymä ei ole ollut alueellisella tasolla – Entre Ríosin jokialueen yhteisöissä – se suosituin peronismin suuntaus.

Ilman valtakunnan tasoista poliittista tukea Guleguaychún liike olisi haastateltujen mukaan jäänyt paikalliseksi, vähämerkityksellisemmäksi ja ehkä myös lyhytaikaisemmaksi. Massojen mielenilmausten vastustaminen on myös peronistisen sosiaalisen liikkeen tradition vastaista. Peronismissa mielenosoitukset sekä kaikenlainen massojen liikehdintä ja aktiivisuus on nähty ennen kaikkea positiivisena, demokraattisena asiana – vaikka perinteinen argentiinalainen valtionhallinto tällaista vastustaisikin. Siksi myöskään valtaan syyskuun vaaleissa tullut Kristina Fernandez ei lähettänyt armeijaa avaamaan siltoja – vaikka varmaan halusikin aloittaa ulkopoliittikkansa jotenkin puhtaalta pöydältä. Argentiinalainen vasemmistoperonisti ei voi helposti lähteä hyökkäämään kansanprotestia vastaan.

Näin Botnian tapauksesta on tullut Argentiinan hallitukselle ”kansallinen kysymys”. Haastatelluista argentiinalaistutkijoista kukaan ei uskonut, että koko Argentiina ehdoitta ja yhtenä miehenä tukisi Guleguaychún kansaliikettä. Kyseessä on siis Kirchnerin ja Fernándezin hallitusten tietoiset päätökset.

Konflikti on noussut kansalliseksi kysymykseksi jossain määrin myös Uruguayssa. Konfliktin ”kansallisuus” Uruguayssa näkyy siinä, että mielipiteet tehtaasta ovat kääntyneet positiivisiksi: vielä vuonna

2005 mielipidetiedusteluissa suuri osa uruguaylaisista vastusti tehdasta tai suhtautui siihen välinpitämättömästi, mutta vuonna 2007 jo 85 prosenttia kannatti sitä. Muutoksen takana on se, että ihmiset kokevat, että Argentiina (myös hallitus, ei vain jokialueen ihmiset) puuttuu julkeasti pienen naapurimaan asioihin.

Intellektuellien yhteinen johtopäätös Argentiinan hallituksen ulkopoliitikasta tuntui olevan se, että Botnia-kriisiä on hoidettu luvattoman heikosti. Syyksi sanottiin esimerkiksi se, että presidentti Kirchneriä ei yksinkertaisesti kiinnostanut ulkopoliittikka, hänellä muut asiat ovat menneet koko ajan sen edelle. Argentiinalaisen nationalismin kolhuja löydettiin myös vuoden 2002 talouskriisistä. Argentiinalaisen keskiluokan identiteetti keskirikkaana länsimaana katosi tuolloin lopullisesti – samalla kun omaisuuden ja peson arvo tippui ja työttömyys tai konkurssit osuivat monen kohdalle. Tällaisessa tilanteessa ulkopoliittikka ei ollut hallituksienkaan keskeinen kiinnostuksen kohde – vaikka ulkopoliittikalla on perinteisesti Argentiinankin historiassa, sotilasdiktatuurin aikaan, yritetty kiinnittää massojen huomio pois kotimaan ongelmista (Malvinas-Falkland -sota 1982).

Kirchneriä syytettiin lisäksi halvasta populismista sekä lyhytnäköisestä poliittisesta suunnittelusta; siksi Botnia-konfliktikin saattoi kasvaa kansainväliseksi ongelmaksi. Jotkut huomauttivat myös, että monet argentiinalaiset poliitikot pitävät Uruguayta keinotekoisena valtiona, vain Argentiinan itäisenä provinssina. Siksi Uruguayta ei tarvitse ottaa täysin tosissaan, suhteita pieneen naapurimaahan ei tavallaan edes oteta ulkopoliittikkana. Myös monet Uruguayssa haastellut henkilöt ovat esittäneet samantapaisia kommentteja Argentiinan ulkopoliitikasta ja maiden välisistä ”koloniaalisista” suhteista.

Lopuksi yhtenä syynä konfliktille pidettiin myös Gualleguaychún kaupungin erityislaatuisuutta, sen omaa identiteettiä, kulttuuria, elinkeinorakennetta ja hallintoa, jotka heidän mukaansa eroavat muusta Argentiinasta. Kaupungissa järjestetään esimerkiksi Argentiinan merkittävin karnevaali. Kaupungin kulttuurisen ja yhteisöllisen erityislaatuisuuden on väitetty vaikuttavan siihen, että sellutehtaan vastustus alueella on ollut niin voimakasta. Jotkut haastatellut ovat olleet jopa

sitä mieltä, että jos Botnian tehdas olisi tullut minkä tahansa muuan argentiinalaisen kaupungin läheisyyteen, sitä olisi vastustanut vain pieni ja lyhytaikainen radikaali ympäristönsuojelijaryhmä.

Entre Ríosin maakunnan ja pääkaupungin suhteita on tulkittu monin eri tavoin. Jotkut haastatellut uskoivat, että kuvernööri Jorge Busti olisi konsultoinut keskushallintoa konfliktin alusta lähtien. Toisten mielestä Busti toimi itsenäisesti, mutta alkoi konsultoida presidentti Kircheriä, kun menetti tilanteen kontrollin. Bustin motiiveiksi epäiltiin poliittista opportunistia sekä sitä, että hän pelkäsi paikallisen konfliktin kasvua – kun hän ei pystynyt kontrolloimaan tai lopettamaan sitä, hän päätti liittyä protestivoimiin. Paljon keskustelua on aiheuttanut myös se, millä lailla eri hallinnon tasot ovat tukenet Gualaguaychún liikettä taloudellisesti.

Haastatelluilta tutkijoilta kysyttiin myös Argentiinan hallituksen motiiveista ja mahdollisista hyödyistä kiistassa. Jotkut näkivät kiistan lisänsä hallituksen arvovaltaa ainakin lyhytaikaisesti, toiset taas tulkitsivat asian juuri päinvastoin. Vaalitaktisten syiden lisäksi motiiveina nähtiin esimerkiksi huomion kiinnittämisen pois muista hankalista poliittisista asioista. Hallituksen nähtiin saaneen myös jollain lailla erityisen ympäristöystävällisen leiman – nimitettiinhan Argentiinaan kriisin liepeillä maan ensimmäinen ympäristöministeri. Kriisi toi hallitukselle uutta ja ylimääräistä legitimitettä.

SUOMALAISDIPLOMATIAN NÄKEMYKSIÄ ARGENTIINASSA JA URUGUAYSSA

Myös Suomen Buenos Airesin suurlähetystön edustajien kanssa käydyt keskustelut (Petra Theman, 11.9. 2007, haast. Anna Bask ja Ritva Jolkkonen elokuu 2007, keskustelu, Jussi Pakkasvirta) tarjoavat mielenkiintoisia näkökulmia paikallisiin analyysihin. Suomen viralliset edustajat näkevät Botnia-kiistan ennen kaikkea poliittisena konfliktina, joka liittyy vain vähän ympäristöasioihin. Suomalaisdiplomaatit myös painottavat, että nimenomaan sisäpoliittiset syyt ovat olleet

olennaisia Argentiinassa. Peronistihallituksille kaikkein tärkeintä on aina ollut massojen tuki, sen etsiminen ja sen varmistaminen. Peronistisen politiikan toinen perinteinen tukipilari on ollut myös se, että sisä- ja ulkopoliittikkaa ei selkeästi erotella vaan kaikki ulkopoliittikkaa on aina myös sisäpolitiikkaa. Erityisesti suhde Uruguayhin on Argentiinassa historiallisista syistä ymmärretty lähes pelkkänä sisäpolitiikkana.

Monien muiden Argentiinassa toimivien ulkomaalaisten tavoin suomalaisdiplomaatit ovat kokeneet, että presidentti Kirchner ja lähipiirinsä eivät ole välittäneet huipputapaamisista, protokollasta tai matkustelemisesta. Diplomatian toimijat ovat toisaalta nähneet, ettei myöskään Uruguayn presidentillä Tabaré Vázquezilla ollut konfliktissa suurta liikkumavaraa. Hän johti maansa historian ensimmäistä vasemmistolaista sateenkaarihallitusta, ja Uruguayssa osa oppositiosta on seurannut kärkevästi tilannetta. Sen mielestä maan yritysilmapiiriä ja tulevien investoijien käsitystä Uruguaysta ei saa pilata.

Suomen ulkoasiainministeriön mukaan konfliktissa on useita toisiinsa nivoutuvia vaiheita. Botnian projektin suunnitteluvaiheessa 1980-luvun loppupuolella tutkittiin ennen kaikkea eukalyptuksen viljelyn edellytyksiä ja jatkuvuuden mahdollisuuksia. Myös Argentiinan suuntaan katsottiin, mutta maasta ei selvitysten mukaan löytynyt sellaista pitkäjänteisyyttä, että istutusprojekteja olisi ryhdytty vakavasti suunnittelemaan. Uruguayssa oli kuitenkin ollut jo vuodesta 1987 voimassa edistyksellinen metsälainsäädäntö – sekä liiketaloudellisesta että ympäristönsuojelullisesta näkökulmasta. Suomen suurlähetystö pyysi 2000-luvun alussa tapaamista Entre Riosin provinssin kuvernöörin Jorge Bustin kanssa. Busti ei kuitenkaan ollut vakavasti kiinnostunut keskusteluista. Syynä Bustin passiiviselle asenteelle Suomen suuntaan ei ollut sellutehtaiden vastustus sinänsä, vaan hänen yleinen tapansa tehdä politiikkaa. Busti ei toisaalta vielä 2000-luvun alussa pohtinut mahdollista tehtaan vastustusta, vaan hän näki mahdolliset vastustajat lähinnä merkityksettöminä ääriajattelijoina tai harmittoimina yliopistoihmisinä.

Kun Botnia sai luvat tehtaan rakentamiselle Battlen hallituksen viime päivinä vuonna 2005, päätöstä ei kovin laajalti uutisoitu Argentiinassa, ei edes paikallistasolla. Uruguayssa suomalaisten fokus oli siinä, miten projektille saadaan uuden vasemmistohallituksen tuki. Botnia järjesti julkisia kuulemisia Fray Bentosissa jo vuodesta 2003. Niihin kutsuttiin ihmisiä myös Argentiinan puolelta. Tässä tilanteessa myös Entre Ríosin kuvernöörin Bustin poliittiset motiivit oman asemansa jatkuvuuden takaamiseksi sekä alueen ympäristöjärjestöjen ja kansalaisliikkeiden aktiviteetti alkoivat kasvaa. Botnian projektiin alkoi tulla uusia alueellisia konfliktia ruokkivia elementtejä Fray Bentosin ulkopuolelta.

Suomen lähetystön mukaan tekninen väärä tieto asiassa alkoi levitä tämän jälkeen nopeasti. Miksi sellutehtaan vastustus löysi niin nopeasti otollisen maaperän Gualeguaychússa? Suomalaiset selittävät asiaa argentiinalaisen yhteiskunnan luottamuspulalla. Argentiina oli kokenut kovia taloudellisia aikoja, joihin liittyi paljon korruptiota, talouden heilahteluita ja ennalta-arvaamattomuutta. Suurin ongelma ei ollut tiedon vaan luottamuksen puute, yhteenkään tiedon antajaan – edes kansainvälisiin yleisesti luottamusta nauttiviin tahoihin ei luotettu. Tehtaan vastustajilla ei myöskään ollut omakohtaista kokemusta modernista teknologiasta. Pragmaattinen suomalainen ajattelu ja lähestymistapa olivat siis ehkä vääriä strategioita Argentiinan suuntaan.

Myös Botnian toimintanopeus, paikka ja symboliset tekijät vaikuttivat jollain lailla konfliktin syntyyn suomaissiplomaattien mukaan. Botnia aloitti rakentamisen vauhdilla. Tehtaan piippu nousi paikalle nopeasti – espanjalainen Ence, jolla oli Botniaa aiemmin rakennuslupa, ei tuolloin ollut tehnyt juuri mitään. Teknisistä turvallisuussyistä ensin rakennetulla piipulla oli iso ”ympäristöarvo” tehtaan vastustukselle. Korkeuksiin nouseva ja kauas näkyvä piippu alkoi konkreettisesti symboloida pelottaviksi koettuja muutoksia ja uhkakuvia. Olennaisesti argentiinalaisten symbolisiin mielikuviiin liittyy se, että Gualeguaychússa ei ole suurteollisuutta, piippuihin ja suurin teollisuusrakennuksiin ei ole totuttu – toisin kuin Fray Ben-

tosissa, jossa keskellä kaupunkia sijaitseva Anglon iso lihanjalostus-
tehdas oli jo totuttanut ihmisiä teollisen kulttuurin arkkitehtuuriin.
Suomalaisdiplomaatit muistuttavat – monen muun toimijan tavoin –
että Gualeguaychún kaupunki sijaitsee 35 km päässä ja Botnian piippu
näkyvyydestään konkreettisesti vasta rajajoen ylittävältä sillalta ja vastarannalla
sijaitsevalta uimarannalta, ei itse kaupungista tai asuinalueilta.

Suurlähetystön mukaan Argentiinan omassa ympäristöhisto-
riassa saastuttavat piiput ovat fakta. Maan selluteollisuus on iäkkästä
ja voimakkaasti saastuttavaa. Ennen vuotta 2006 myös ympäristön-
suojelun hallinto oli heikohkoa. Monia luonnonsuojelulupauksia on
petetty vuosien varrella. Useat argentiinalaiset pohtivatkin omaan his-
toriaansa peilaten ja useisiin korruptioskandaaleihin liittyen, miten
kukaan voi luottaa siihen, mitä Botnia tekee.

Suomen lähetystössä mainitaan myös, että Gualeguaychússa pai-
kallisten ihmisten on usein vaikeaa etsiä itsenäisesti monipuolista
tietoa. Näin ollen vakuuttavasti esitetyt ”faktat” esimerkiksi sellusaas-
teiden vuoksi syntyvistä kolmipäisistä kaloista saattavat mennä läpi.
Toistetut asiat, juorut ja tarinat elävät ja kasvavat, jos muuta tietoa
ei tule tai sitä ei haluta hankkia. Paikalliset tiedotusvälineet eivät esi-
merkiksi julkaisseet Botnian tiedotteita tai maksettuja mainoksia.
Myöskään Suomen suurlähetystön haastatteluja ei julkaistu, koska
alueellinen media noudatti tiukasti omaa antisellu-linjaansa. Yleensä
Entre Ríosin maakunnan mediassa kiinnitettiin hyvin vähän huo-
miota journalistiseen lähdekritiikkiin ja tiedon monipuolisuuden vaa-
timukseen. Konfliktiksi kasvaneessa tilanteessa tärkeintä oli, että tieto
sopi sellunvastaisiin tarkoituksiin.

Lähihistoria on myös opettanut argentiinalaisille, että kasvottomat
monikansalliset yritykset eivät tuo mitään hyvää. Carlos Menemin
aikana valtionyhtiöitä yksityistettiin ja lähes kaikki kansallisomaisuus
myytiin ulkomaille. Argentiinan dramaattiset lähihistorian kokemuk-
set yhdistetään silloin tällöin myös vanhaan kolonialismiin. Varsinkin
Gualeguaychússa ajatellaan, että ollaan kaukana kaikesta, ja jos yli-
kansallinen yhtiö päättää tehdä jotain, kukaan maailmassa ei saa siitä
tietää.

EL ANGLO JA SEN PIIPUT

Fray Bentosin sisääntuloväyliä vahtii kaksi tehdaskompleksia, Botnia lännessä, El Anglo idässä. Edellinen kuvittaa paikallisten sanomalehtien sivuja, jälkimmäinen koreilee kaupungin esitteissä ja keskustan kauppojen myymissä postikorteissa (*Terveiset Fray Bentosista!*). El Anglon piiput nousevat kirkontorneja korkeammalle ja ne kietoutuvat nostalgiaan, sillä tehtaan kulta-aikaan osuivat myös kaupungin vauraimmat vuodet.

Lihasäilykkeistään tunnettu Frigorífico Anglo lakkautettiin jo vuonna 1979, mutta kollektiivinen muisto tehtaan tuomasta hyvinvoinnista tasoitti Botnian tietä Río Negron provinssin pääkaupunkiin. Fray Bentosissa tavattiin sanoa, ettei kaupunki nouse jaloilleen ennen kuin Anglon piipuista kohoaa savu. Anglo on yhä kylmillään, mutta suomalainen selluyritys ajoi asukkaille saman asian – tehdas mikä tehdas, Botnia otettiin avosylin vastaan. Botnian työllistävä vaikutus painoi vaa’assa enemmän kuin ympäristökysymykset, olihan 2000-luvun vaihteessa alueen työttömyysprosentti yli kahdenkymmenen, lähes kaksinkertainen korkeisiin kansallisiin keskiarvoihinkin verrattuna.

Botniaa on toistuvasti markkinoitu maan historian suurimpana yksittäisenä ulkomaisena sijoituksena ja modernisaation tervetulleena lippulaivana maatalousvaltaisen Uruguayn elinkeinoelämässä. Sellutehdas häviää silti vertailussa lihanjalostamolle, joka käänsi aikoinaan uuden sivun koko mantereen historiassa. El Anglon edeltäjä, vuonna 1866 Villa Independenciaan (sittemmin Fray Bentos) avattu Liebig Extract of Meat Company oli käynnistämässä Etelä-Amerikan teollista vallankumousta. Fray Bentos kulki tehtaan myötä kehityksen aallonharjalla. Kaupungissa ihasteltiin muun muassa mantereen ensimmäistä hehkulamppua vuonna 1883, vain muutama vuosi keksinnön kaupallistamisen jälkeen.

Kun 1920-luvulla tehtaan omistajat vaihtuivat saksalaisista britteihin, valmistettiin sen tehokkaalla tuotantolinjalla jo kymmeniä erilaisia tuotteita saippuasta harjoihin ja lannoitteisiin. Tärkein myyntiartikkeli, kaupungin mukaan nimetty Fray Bentos -lihasäilyke, ruokki nälkäistä Eurooppaa. El Anglostä kasvoi paikkakunnan kaikkivoipa teollisuuspatruuna, työn, tuotannon ja seurapiirielämän keskus. Tehdas rakennutti työntekijöilleen asuntoalueen, Barrio

Anglon, kaupungin kaupungissa. Tehtaalla oli oma sairaala, oma koulu, oma satama, klubitalo sekä jalkapallojoukkue. Tehtaan tanssiaisista puhuttiin kylän raitilla niin tansseja ennen kuin niiden jälkeen.

Toisen maailmansodan aikana, tuotannon ollessa huipussaan, El Anglo työllisti 5000 henkeä. Monet näistä olivat eurooppalaisia siirtolaisia, jotka olivat lähteneet sotien kurimuksista Latinalaisen Amerikan Sveitsiin, Uruguayn edistykselliseen hyvinvointivaltioon, jonka valuutta oli Yhdysvaltojen dollariakin vahvempi. El Dorado ei ollut ikuinen: vuosikymmenten kuluessa suhdanteet muuttuivat, aika nakersi hyvinvointivaltion rakenteita, tuotannon kannattavuus laski, tehdas menetti asemiaan markkinoilla ja suljettiin viimein vuonna 1979. Vuodesta alkoi uusi ajanlasku. Työttömyys kasvoi, köyhyys lisääntyi, väestö ikääntyi.

Vuonna kaksikymmentäviisi jälkeen Anglon saapuu Botnia. Botnia tuo katukuvaan Internet-kahvilat ja rahanvaihtopisteet. Tehdas rakentaa oman sataman. Se rakentaa työntekijöilleen asuntoalueen, Barrio Botnian, jolla on klubitalo, sauna sekä oma sählyjoukkue. Botnian pitkäaikais- ja kerrannaisvaikutuksia paikallistalouteen ja -luontoon arvuutellaan yhä. Perinteisen teollisuuspatruunan viitta ei sovi Botnialle, eikä tehdas koskaan päätyne paikallisiin postikortteihin.

Inka Kaakinen

Näin kriisiksi kasvanut pallo lähti suurlähetystön mukaan liikkeelle. Aluksi pieni ryhmä onnistui keräämään joukkoja tiedotuskampanjan avulla, ja Entre Ríosissa järjestettiin ensimmäiset massamielennosoitukset. Kuvernööri Busti osallistui arvovallallaan ensimmäiseen mielenosoitukseen ja peronismien perinteiden mukaisesti yhtyi masojen edessä sloganiin: ”no a las papeleras, si a la vida”. Tämän jälkeen hänen ja myös maan hallituksen oli hankalaa enää perääntyä tai tarkistaa näkemyksiään – varsinkin kun peronismi oli nyt saanut uutta jalansijaa. Perinteisesti Gualeguaychú ja Entre Ríosin raja-alueet eivät

ole olleet peronistien hallinnassa. Konflikti mahdollisti alueen hallinnan ja itse asiassa Gualaguaychún uudeksi kaupunginjohtajaksi – ja Entre Ríosin kuvernööriksi – nousi vaaleissa peronisti. Busti jopa yritti muuttaa osavaltion lakeja jäädäkseen pidemmäksi aikaa valtaan, mutta ei kuitenkaan onnistunut siinä. Joka tapauksessa sellukonfliktia tukemalla peronismi voitti poliittista pääomaa Entre Ríosissa.

Suomalaisdiplomaatin mukaan tässä vaiheessa moni Buenos Airesissa oli sitä mieltä, että oli järjetöntä lähteä veljeskansaa Uruguayta ja ystävällismielistä ja hyvämaineista Suomea vastaan. Valtakunnallinen media oli jo kuitenkin kiinnostunut aiheesta. Argentiinalainen media toimi asiassa nopeasti ja osin sensaatiohakuisesti. Maan akateemisen monipuolisen tutkimuksen ja asiantuntijaverkoston osaamista ei käytetty hyväksi. Argentiinan ulkoministeriössä, joka asiassa tiedotti, ei tunnettu juuri selluteollisuutta tai EU-säädöksiä – ennemminkin hallitus perusti kantansa ympäristöaktiivien usein tarkoitushakuisesti suodattamaan tietoon.

Uruguay – pieni veljeskansa – oli suomalaislähteiden mukaan myös hankala vihollinen Argentiinalle Miksi pikkuveljen kanssa ei voitu ratkaista ongelmaa? Konfliktin fokusta yritettiin siirtää Suomeen, Maailmanpankkiin, mahdollisimman kauas – Uruguay esitettiin poikkikansallisen pääoman viattomana uhrina. Tämän näkökulman ylläpitäminen ei kuitenkaan onnistunut kauaa, sillä Uruguay on koko ajan halunnut todistella, että sellutehtaan sijoittuminen Fray Bentosiin on nimenomaan Uruguayn oma päätös ja tahto. Kriisin kasvaessa Argentiinan suunnalla myös monet sellaiset uruguaylaiset, jotka olivat suhtautuneet epäilevästi sellutehdashankkeeseen, alkoivat kansallisen itsetunnon nimissä tukea tehdasta – ihan vain ylimielistä ja Uruguayn asioihin sekaantuvaa Argentiinaa vastaan.

Suomalaisdiplomaattien näkemys asiassa osoittaa, kuinka hankalassa tilanteessa Argentiinassa on toimittu – ja kuinka monesta poliittisesta näkökulmasta asiaa on pitänyt pohtia. Poliittiset paineet kohdistuivat lähetystöön, joka edustaa Suomea, ei yhtä suomalais-taustaista yritystä. Asiaa ei lainkaan helpota se, että samalle Suomen lähetystön vastuualueella kuuluvat sekä Argentiina että Uruguay.

Lähetystön edustajien käsityksissä näkyy kuitenkin vähemmän ”skitsofreenisuutta” kuin muussa Suomen valtiohallinnon kommentoinnissa. Lähetystö on selkeämmin mukana konfliktissa kuin Suomen valtio tai hallitus. Paikalla ja etäisyyksillä on globaalissa yhä edelleen merkitystä.

Entisinä aikoina lähetystötehtäviä Buenos Airesissa pidettiin diplomaattituralla aika korkeassa kurssissa: kaukainen, ulkopoliittisesti ongelmaton, melko eurooppalaistyylinen ja kulttuuririkas maa sangen mukavassa ilmastossa – ja diplomaattisen perustyön määrä myös moneen muuhun paikkaan verrattuna kohtuullinen. 2000-luvun aikana tilanne on muuttunut yllättäen ja dramaattisesti.

9.

MITÄ OPIMME?

IT TAKES MORE THAN TWO TO

TANGO...

Monessa mielessä Botnian Fray Bentosin tehdas on ollut onnistunut projekti. Se on ollut menestys erityisesti teknologisessa mielessä ja nimenomaan Uruguayssa. Vaikeasta raja-alueelle syntyneestä poliittisesta ristiriitatilanteesta on Uruguayn puolella ainakin toistaiseksi selvitty riittävän hyvin. Botnia sovelsi ja oppi matkalla selvästi myös matalan profiilin taktiikkaa eikä provosoitunut hankkeen missään vaiheessa. Eurooppalaisena yhtiönä Botnia on myös toteuttanut hyvin EU:n hyväksymiä yritysstandardeja ja yhteiskuntavastuun periaatteita. Vastuullista toimintaa alueella ovat olleet myös Fray Bentosin infrastruktuuriin tehdyt ylimääräiset investoinnit ja lahjoitukset. Myös ympäristö- ja selluteknologiakysymyksiin Botnia on suhtautunut mitä ilmeisimmin harvinaisen vakavasti. Lisäksi oman alueellista kehitystä tukevan säätiön perustaminen Uruguayssa on toimi, joka antaa yhtiölle yhteiskunnallista lisäarvoa.

Uruguayn investoinnin taustaselvityksistä kuitenkin puuttui perusteellinen yhteiskuntatieteellinen ja kulttuuritutkimuksellinen näkökulma, joka on kunnollisen yhteiskuntavastuullisen toiminnan tärkeä perusta. Esimerkiksi Argentiinaa ei analysoitu kuin lähinnä Uruguayn kautta. Kokenut politiikan tutkija olisi osannut kertoa, että valtioiden raja-alueilla on monenlaisia toimijoita ja intressejä. Silloin kansallisten erityispiirteiden, valtasuhteiden sekä historiallisen nationalismin ja regionalismin analyysi on olennaisen tärkeää. Botnia luotti hankkeen alussa liikaa laillisuusperiaatteeseen ja Uruguayn valtion sinänsä

oikeutettuun alueelliseen suvereniteettiin. Raja-alueet ovat kuitenkin vaikeita toimintaympäristöjä. Alueellinen politiikka, kulttuuri, talous ja historia kietoutuivat yhteen odottamattomalla tavalla.

Botnian Uruguayn hanketta valmisteltiin liikaa insinööri- ja konsulttilogiikalla: kun Uruguayssa kaikki näytti oleva hyvin ja kunnossa, hurrattiin, suljettiin silmät ulkomaailmalta ja jatkettiin projektia vauhdilla. Argentiinalaisia kansalaisliikkeitä ja muita poliittis-taloudellisia toimijoita ei osattu tai haluttu ottaa kunnolla huomioon. Ainakin Gualeguyachúun olisi pitänyt yrittää mennä kaikista ongelmista huolimatta tehtyä yritystä paremmin. Myöskään Argentiinan ja Uruguayn eroja ei osattu pohtia tarpeeksi. Uruguay otti hankkeen niin myönteisesti vastaan, että yhtiö ei ymmärtänyt, kuinka vahvasti Argentiinan talouskriisi ja politiikka vaikuttivat alueella. Argentiinalaiset suhtautuivat ulkomaiseen pääomaan ja teollisuuteen yleensä vuosien 2001–2003 talouskriisin kokemusten jälkeen hyvin kriittisesti.

Jos Botnian tehtaan aiheuttaman konfliktin syistä, alueen yhteiskunnallisesta tilanteesta, tehtaan aiheuttamista vaikutuksista ja muutoksista joskus tehdään laaja ja perusteellinen selvitys, sen tulee pohjautua aitoon tieteidenväliseen näkökulmaan. Ja jos alueelle tulevaisuudessa suunnitellaan lisää teollisuuslaitoksia, erilaisia konfliktiennusteita ja riskianalyyseja on syytä tehdä erityisen huolellisesti. Parasta riskin- ja konfliktinhallintaa on sellainen, jossa tartutaan jo etukäteen mahdollisiin intressiristiriitoihin – siten, että avoimia konflikteja tai poliittisia pattitilanteita ei pääse syntymään. Konflikteihin mahdollisesti johtavat seikat on syytä identifoida ja selvittää ennakkoluulottomilla mutta ennakoivilla malleilla. Tällöin myös tieteellisesti tutkittua tietoa on mahdollista päästä käyttämään, ilman että arkitieto, uskomukset ja pelot ohjaavat erilaisten intressiryhmien toimintaa. Tällaisiin tuloksiin voidaan päästä siten, että eri toimijat saatetaan yhteyksiin toistensa kanssa avoimesti ja suoraan. Eri toimijoiden olisi myös pystyttävä ylittämään ennakkoluulojaan ja luutuneita käsityksiään. Pitkän keston hiljainen vaikuttaminen voi perustua vain kokonaisvaltaisesta lähestymistavasta kumpuavaan filosofiaan – ja tietysti mahdollisimman monipuoliseen ja objektiiviseen tietoon.

Yritysmailman perinteisissä toimintakulttuureissa ja mentaliteeteissa saattaa Suomessa olla vielä yllättävää vanhakantaisuutta. Kun toimitaan kaukana, ”jossain kehityksmaassa”, monia ilmeisiä kulttuurisia ja yhteiskunnallisia seikkoja ja paikallisolosuhteita ei osata kunnolla nähdä. Usein käytetään kaikkeen samoja konsultteja, joilla on vanha tuttu perussabluuna taustojen selvittämiseen. Tilannetta Uruguayssa voisi verrata vaikkapa siihen, että suomalaiset ryhtyisivät rakentamaan Belgiassa jotain isoa tehdasta Ranskan rajalla – neuvottelemta ranskalaisten kanssa.

Yritysten sidosryhmä- ja yhteiskuntavastuuteorioihin liittyy kategoria ”vaaralliset osapuolet” (ks. Kosonen 2007). Näitä kuvaillaan toimijoiksi, joilla on ajankohtaisuutta ja tärkeyttä muttei legitimitettiä, ja ne nähdään yritysten potentiaalisina uhkina. Ne voivat uhata esimerkiksi lakoilla, tiesuluilla tai sabotaasitoimilla. Pitkän keston investointiluvan saaneen yrityksen onkin erityisen tärkeää tunnistaa tällaiset ”vaaralliset” sijoitusta uhkaavat toimijat, vaikka tehtävä olisi vaikea, epämiellyttävä ja aikaa vievä. Voidaan väittää, että muuten melko onnistuneesta yhteiskuntavastuutoiminnan toteuttamisesta huolimatta Botnia epäonnistui Gualaguaychún paikallisliikkeen kanssa. Voi olla myös niin, että tehtävä oli yksinkertaisesti mahdoton yhdelle yritykselle. Jos asiaa lähestyy vaikkapa osallistuvan demokratian näkökulmasta, asiaan tulee kuitenkin uusia sävyjä. Siltojen ja liikenneväylien tukkiminen voi olla vaaralliselta näyttävä sabotaasiteko, mutta se voi olla myös poliittisesti aktiivisten ja huolestuneiden ihmisten tapa pyytää pääsyä sinne, missä päätökset tehdään.

PAIKALLINEN, ALUEELLINEN, KANSALLINEN JA GLOBAALI?

Suurteollisena prosessina sellun ja paperin tuotanto liittyy aina paikallisiin, alueellisiin, kansallisiin ja globaaleihin kysymyksiin. Selluteollisuusdebatit ovat siis myös tärkeitä tiedonpoliittisia ja yhteiskuntamalleista käytäviä keskustelu. Jos tavoitteena on globaalisti oikeudenmukainen maailma, ihmisten demokraattisten oikeuksien ja vaikuttamismahdollisuuksien parantaminen sekä globaalien suuruhkien hallinta ja vähentäminen, kuten järkevän globaalin yhteiskuntapolitiikan mukaan tulisi olla, mitä keinoja on käytettävänä?

Kestävään kehitykseen pohjautuva ja taloudellisesti rationaalinen selluntuotanto on yksi merkittävä globaalin mittakaavan asia, samoin kuin muutkin agribisneksen isot ratkaisut. Uruguay ei ole maailman mittakaavassa lainkaan huono paikka järkevälle ja sopivan kokoiselle eukalyptuksen viljelylle ja sellunkeitolle. Maan lait ja säädökset on monin tavoin mukautettu kansainvälisiin standardeihin, hyviin käytäntöihin ja kestäväan kehityksen suuntalinjoihin. Jos eukalyptuksen viljelyä ei lisätä alueella kohtuuttomasti, suurteollisuuden riskit eivät todennäköisesti kasva liian suuriksi. Yhteiskunnallisen globalisaatiokeskustelun kannalta keskeisiä kysymyksiä agribisneksessä ovat juuri ne, miten ja millaisessa maailmassa yhteisistä laajoista asioista – esimerkiksi sellutehtaista ja kuituviljelmistä – tulevaisuudessa päätetään.

Globalisaatiokeskustelussa on tuotu esiin ainakin kolmenlaisia vaihtoehtoja. Edellä jo esitelty saksalainen yhteiskuntatieteilijä Ulrich Beck on kehittänyt monikulttuurisen kansalaisyhteiskunnan tai ”maailmanyhteiskunnan” (*global civil society*) ajatusta. Maailmanyhteiskunta on visioitu maailman historiassa ja nykyglobalisaatiossa kehittyvänä muutoksen koodina, joka ohjaa ihmiset huomaamaan, että globaalit ongelmat sijaitsevat paikallisissa ja kansallisissa ympäristöissä mutta myös ylittävät kansalliset ja kulttuuriset rajat. Maailmanyhteiskuntaa ei näin ollen voida määritellä jakamalla sosiaalinen todellisuus pelkästään sovinnaisesti eri ”tasoihin”: paikalliseen, alueel-

liseen, kansalliseen, supranationalistiseen, kansainväliseen ja globaaliin. Brittiläinen kansainvälisen politiikan tutkija Barry Buzan on esittänyt samankaltaisia ajatuksia puhuessaan maailmanyhteisöstä (*world society*) kansainvälisen valtioyhteisön (*international community*) sijasta. Buzanin mukaan historiasta on löydettävissä useita kansainvälisen järjestelmän malleja (Buzan 2004; vrt. esim. Korhonen 2008).

Beckin ja Buzanin ajatuksia pidemmälle menee kosmopoliittisen demokratian kehittämiseen pyrkivät tutkimussuuntaukset (esim. Gill, Held, Patomäki, Teivainen). Tällaisessa keskustelussa on esitetty esimerkiksi valuuttakeinottelua vähentävää niin sanottua Tobinin valuutanvaihtoveroa sekä YK:n, Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston lakkauttamista, uudistamista tai demokratisoimista. On ehdotettu myös maailmanparlamenttia ja radikaalidemokraattisten tai maailmanpuolueiden perustamista. Lisäksi köyhimpien maiden velkahelpotukset tai velan mitätöimiset ovat kuuluneet kosmopoliittisen tai maailmandemokratian (*global democracy*) esityslistalle. Globaalidemokratian visiot ovat olleet yleensä rakenteellisia, mutta yhtä lailla demokraattisen keskusteluun ja osallistumiseen voidaan ajatella otettavan mukaan sidosryhmäteorioita ja yritysten yhteiskunnallisen vastuun pohdinnassa käytettyjä ajatuksia ja välineitä.

Rakenteellisessa mielessä sosiaalisen ja yhteiskuntavastuun teemoja on tuotu yritysmaailmaan hyväksymällä erilaisia ympäristösertifikaatteja ja reilun kaupan standardeja. Puhuttaessa yritysten sosiaalisesta vastuusta on kuitenkin huomioitava, että useimmat vaatimukset hyvästä ja kestävästä toiminnasta ovat olleet kuluttajälähtöisiä. Kuluttajat ovat valinnoillaan ja vaatimuksillaan pakottaneet yritykset ottamaan sosiaalisia ja ympäristökysymyksiä huomioon. Samat kuluttajat toimivat myös yrityksissä, eli asialla on monta tasoa. Yrityksillä ei ole omaa ”mieltä”, mutta niissä toimivilla ihmisillä on. Näille ”mielille” on löydettävä entistä parempia demokraattisia ja globaalisti vastuullisia kenttiä. Maailma on täynnä tällaisia hyviä koelaboratorioita tai pelikenttiä. Uruguayn Fray Bentos ei ole lähtökohdiltaan huonoimpia – jos kaikki pelaajat saadaan jossain vaiheessa kentälle ja yhteisesti sovitut säännöt määrittelevät pelin etenemistä. Näin yritysten yhteis-

kuntavastuukeskusteluun saadaan mukaa myös raskaamman sarjan eli oikeudellisen ja moraalisen yhteiskuntavastuun kysymykset.

Yksi malli globalisaation demokratisoimiselle nojaa pohjoismaiseen hyvinvointivaltioajatteluun tai Anthony Giddensin (1998) esittämiin ajatuksiin ”kolmannesta tiestä”. Ideana on etsiä vapaan markkinakapitalismin ja jäykän suunnitelmatalouden välistä sosiaalisesti kestävää yhteiskuntaa ja tulonjaon tasausmekanismeja. Ortodoksista klassista talousteoriaa aikoinaan arvostellut John Maynard Keynes (1883–1946) on yksi tällaisen suunnitellun talous- ja yhteiskunta-ajattelun – hyvinvointivaltiomallin – luoja.¹ Myös monet nykytutkimukset osoittavat, että esimerkiksi julkisen sektorin voimakas supistaminen käy kansantaloudellisesti lopulta kalliiksi (ks. esim. Kiander & Lönnqvist 2002). Puhe sosiaalisesti vastuullisesta Euroopasta nojaa osittain näihin ajatuksiin. EU:n, Mercosurin ja muiden integraatioprojektien keskeisenä haasteena 2000-luvulla onkin se, miten avata talousintegraatiohankkeet aiempaa demokraattisemmalle päätöksenteolle – ja julkista sektoria näivettämättä

Lopuksi on muistettava, että yritykset toimivat aina periaatteessa ”osta (tai tuota) eurolla, myy kahdella” -logiikalla. Taloudellisen kasvun logiikka merkitsee sitä, että globalisaatiossa tavaroita, hyödykkeitä ja palveluita tuotetaan ja myydään yhä enemmän. Kasvun logiikan väistämätön jatke on se, että tuotteille on löydettävä yhä enemmän ostajia ja markkinoita. Yhdessä seminaarissa Nokian korkean tason edustaja esitti, että Nokia kannattaa globaalia demokratiaa ja tulonjaon tasausta myös liiketaloudellisista syistä: tämä johtaisi loogisesti siihen, että kaikilla maailman ihmisillä olisi jossain vaiheessa varaa ostaa kännykkä ja myös puhua siihen. Myös selluntuotannon kasvattaminen globaalilla tasolla perustuu siihen, että kaikki maapallon asukkaat kuluttavat paperia jatkossa, taantuvilla markkinoilla ehkä

1. On mielenkiintoista, että maailman ensimmäistä hyvinvointivaltiomallia oli alettu kehittää juuri Uruguayssa presidentti José Batlle y Ordoñezin hallituskaudella jo 1910-luvulla (ks. esim. Valtonen 2001).

vähemmän, mutta jossain – ennen kaikkea köyhissä maissa – selvästi nykyistä enemmän.

Moneen kertaan todettuna ja kuluneeltakin kuulostavana ongelmana on kuitenkin se, että maapallon maa-, vesi- ja ilmaresurssit eivät kestä kauaa nykykasvun logiikkaa. Ei ainakaan nykyisenlaista, yhä monin tavoin sääntelemätöntä uusliberaalia talousglobalisaatiota ja -kasvua. Kysymys kasvavan kulutuksen mielekkyydestä on kuitenkin jälleen asetettava. Vaihtoehtoisen globaalin tulevaisuuden tekeminen nimittäin vaatii miniminä sitä, että ihmiset toimivat ja etsivät muutosta – poliittisesti, kulttuurisesti, taloudellisesti, ekologisesti, sosiaalisesti ja teknologisesti – jokainen omalla tavallaan. Metsissä, viidakoissa, puupelloilla, kaupungeissa – merillä, järvillä ja joilla

Agentiinassa, Uruguayssa ja Suomessa – lähellä ja kaukana.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

HAASTATTELUT JA KYSELYT

Kyselytutkimus ja haastatteluista, Fray Bentos and Gualaguaychún asukkaita (toukokuu 2007)

Kyselytutkimus ja haastatteluista Argentiinassa ja Uruguayssa, (marras-joulukuu 2007, tammikuu 2008)

Sami Saarela, Botnian Fray Bentosin tehtaan johtaja, 23.7. 2007

Omar Lafluf, Río Negron (Uruguay) intendentti/kuvernööri 24.7.2007

Kaisu Annala, Marko Janhunen (Botnia, useita 2006–2008)

Suomen suurlähetystö, Buenos Aires, Petra Theman, 11.9.2007; Ritva Jolkkonen, Helsinki, elokuu 2007

Europarlamentin jäsen Satu Hassi 14.4.2008

Kansanedustaja Pekka Haavisto 29.4.2008

Argentiinalaisia ja uruguaylaisia tutkijoita ja toimittajia (syys-lokakuu 2007)

- Javier Marsiglia, johtaja (IDEL), Universidad Católica, Montevideo, 19.9.2007
- Lucía Aboud, tutkija, Universidad Torcuato Di Tella, Buenos Aires, 1.10.2007
- Raquel Alvarado, tutkija, Universidad de la República, Montevideo, 18.9.2007
- Renzo Rossello, toimittaja, El País, Uruguay, 20.9.2007
- Gabriela Delamata, professori, tutkija, CONICET, Buenos Aires, 28.9.2007
- Gabriela Merlinsky, tutkija, Instituto Gino Germani, Universidad de Buenos Aires, 2.10.2007
- Lucas Colonna, toimittaja La Nación, Argentiina.26.9.2007
- Mario Feliz, tutkija, Universidad de la Plata, Argentiina 27.9.2007
- Natasha Niebieskikwiat, toimittaja, Clarín, Buenos Aires, 28.9.2007
- Vicente Palermo, tutkija, CONICET ja Instituto Gino Germani, Universidad de Buenos Aires, 13.9.2007

Media

- Helsingin Sanomat, HS (Tammikuu 2005 – huhtikuu 2008) <http://www.hs.fi/> (verkkopalvelu)
- Botnia ECHO (Botnian asiakaslehti)
- Clarín Digital (Argentiina)
- Kauppalehti
- Kauppapolitiikka 2/2007 ("Suomi vientituotteena. Suomi markkinointi, kulttuurivienti ja investointien haukuttelu")
- La Nación (Argentiina)
- La República (Uruguay)
- Me botnialaiset (Botnina henkilöstölehti)
- Talouselämä
- Taloussanomat
- Tekniikka ja talous
- <http://www.ici.edu.uy/> (Servicio de Prensa Forestal, Uruguay, News e-mail service)
- Suomen Yleisradio, YLE: uutiset, dokumentit, reportaasit 2005–2007

KIRJALLISUUS

- Aboud, Lucia & Museri, Anabella (2007). "En caída libre. Del diferendo al conflicto". Teoksessa Palermo, Vicente & Reboratti, Carlos (comp.): *Del otro lado del río. Ambientalismo y política entre uruguayos y argentinos*. Edhasa: Buenos Aires.
- Aguinis, Marcos (2007). *El atroz encanto de ser argentinos 2*. Planeta: Buenos Aires.
- Aittola, Tapio, Eskola, Jari & Suoranta, Juha (toim.) (2007). *Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä*. Tampereen yliopiston kasvatustieteen laitos.
- Alasuutari, Pertti (2006). "Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen". Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.): *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus
- Amado, Jorge (1955). *Kultahedelmän maa*. Kansankulttuuri: Helsinki.
- Anderson, Benedict (2007). *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino. (Alkuteos *Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso 1983.)
- Antía, F. (2005). "La economía uruguaya desde el restablecimiento de la democracia hasta el fin del siglo 1985–2000". Teoksessa B. Nahum (toim.): *El Uruguay del siglo XX: Economía*. Ediciones de la Banda oriental: Montevideo.
- Anttila, J. (1993). "Käsitykset suomalaisuudesta – traditionaalisuus ja modernisuus". Teoksessa Korhonen, T. (toim.). *Mitä on suomalaisuus?* Suomen antropologinen seura. Gummerus: Jyväskylä.

- Armony, Ariel C. & Armony, Victor (2005). "Indictments, Myths, and Citizen Mobilization in Argentina: A Discourse Analysis". *Latin American Politics & Society* 47: 4.
- Aukia, Jussi-Pekka & Pitkänen Risto (2005). "Rivakasti uudelle mantereelle". *Me botnialaiset* 2.
- Aunesluoma, Juhana (2007). *Paperipatruumat. Metsäteollisuus sodassa ja jälleenrakentamisessa 1939–1950*. SKS: Helsinki.
- Banks, *Pulp and People* (2007). Author: Chris Lang. urgewald: Germany.
- Bask, Anna (2008). No to the Pulp Mills – No a las papeleras. Institutional and Cultural Explanation for the Argentine National Government's Policy in the Pulp Mill Dispute. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, poliittinen historia, syyskuu 2008.
- Baylis, John & Smith, Steve (1997). *The Globalization of World Politics*. Oxford University Press: Oxford.
- Beck, Ulrich (1999). *Mitä globalisaatio on?* Vastapaino: Tampere. (Alkuteos: *Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus*. Suhrkamp: Frankfurt am Main 1997.)
- Bhaskar, Roy (1986). *Scientific Realism and Human Emancipation*. Verso: London.
- Boehm, Tuomas (2008). Uruguayn yhteiskunnalliset myytit ja Suomi-kuva. Uruguaylaisten poliitikkojen mielikuvia Suomesta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Latinalaisen Amerikan tutkimus 2008.
- Bouzat, Gabriel (2006). "Presidential Power and Political Crisis in Argentina". A paper presented at *the Seminar in Latin America of Constitutional and Political Theory (SELA)*, June 8–11, 2006, Bogotá, Colombia. http://www.law.yale.edu/documents/pdf/Presidential_Power_and_Political_Crisis.pdf
- Burton, John W. (1972). *World Society*. Cambridge University Press.
- Buzan, Barry (2004). *From International Society to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalization*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Caetano G. & Rilla J. (2006). *Breve Historia de la Dictadura*. Ediciones de la Banda Oriental S.R.L. Montevideo.
- Carrere, Ricardo (1998). "Metsäsektori edistää kehitystä: puuplantaaseja etelän maille", Teoksessa Kuvaja, Sari, Ulvila, Marko, Wallgren, Thomas: *Tropiikin vihreä kulta. Pohjolan pojat Kaakkois-Aasian metsissä*. Like: Helsinki.
- Castells. Manuel & Himanen, Pekka (2002). *The Information Society and the Welfare State. The Finnish Model*. Oxford University Press: Oxford.
- Cornia Giovanni Andrea (2004). *Inequality, Growth and Poverty in an Era of Liberalization and Globalization*. Wider Studies in Developmental Economics. Oxford University Press: Oxford.
- de Bruijn, Sanne (2007). No a las papeleras! A case study on the process of political empowerment of civil society in the pulp mill conflict between Uruguay and Argentina. MSc. Thesis International Development Studies, University of Amsterdam, March 2007.

- De Sousa Santos, Boaventura (2002). *Towards a New Common Sense: Law, Globalization, and Emancipation*. Butterworths: London.
- Diamond, Jared (2003). *Tykit, taudit, teräs*. Helsinki: Terra Cognita. (Alkuteos: *Guns, germs and steel: a Short History of Everybody for the Last 13000 Years*. Vintage: London 1998.)
- Donner-Amnell, Jakob (1991). "Metsäteollisuus yhteiskunnallisena kysymyksenä". Teoksessa Massa, Ilmo & Saarinen Raimo (toim.): *Ympäristökysymys. Ympäristökysymysten haaste yhteiskunnalle*. Gaudeamus: Helsinki.
- (2000). "Suomen metsäteollisuuden muodonmuutos – Kansainvälistymisen vaikutukset yhteiskunnan ja metsäyhtiöiden valintoihin". *Alue ja Ympäristö* 29:2.
- Druckman, Daniel (2005). *Doing Research: Methods of Inquiry for Conflict Analysis*. Sage: London.
- European Commission (2001). *Commission Green Paper. Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility*. <http://ec.europa.eu/>
- Faroppa, C. & Annala, Kaisa (2004). *EIA Summary*. Botnia S.A., Montevideo.
- Federovisky, Sergio. (2007). *El medioambiente no le importa a nadie. Bestialidades ecológicas en la Argentina: del Riachuelo a las papeleras*. Buenos Aires: Planeta.
- Fox, Elizabeth (toim.) (1988). *Media and Politics in Latin America: The Struggle for Democracy*. Sage Publications: London/Newbury Park/Beverly Hills/New Delhi.
- Freire, Paulo (1972). *Pedagogy of the Oppressed*. Sheed and Ward: London.
- Giarracca, Norma (2008). "The tragedy of development: disputes over natural resources in Argentina". *Sociedad* (Buenos Aires) vol. 3, 2008.
- Giddens, Anthony (1998). *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Polity Press.
- Gill Stephen (2003). *Power and Resistance in the New World Order*. Palgrave, Macmillan.
- Gilpin, Robert (2001). *Global Political Economy*. Princeton University Press.
- Godio, Julio (2006). *El tiempo de Kirchner. El devenir de una "revolución desde arriba"*. Ediciones Letra Grifa: Buenos Aires.
- González Laurino, C (2001). *La construcción de la identidad uruguaya*. Universidad Católica. Taurus: Montevideo.
- Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006). *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta*. Gaudeamus: Helsinki.
- Held David (1996). *Democracy and the Global Order*. Stanford University Press.
- Hirst Paul & Thompson Grahame (2006). *Globalization in Question*. Blackwell.
- Horowitz, Alejandro (2006). *Los cuatro peronismos*. Edhasa: Buenos Aires.
- Häggman, Kai (2006). *Metsän tasavalta. Suomalainen metsäteollisuus politiikan ja markkinoiden ristiaallokossa 1920–1939*. SKS: Helsinki.
- Hänninen, Niko (2007). *Metsäteollisuuden maalle jatkoa*. Kirja-arvostelu. Agricola, Suomen historiaverkko, <http://agricola.utu.fi/> (1.10.2007).
- Ikonen, Heikki & Kivimäki, Antti (toim. 2006). *Suuri harppaus – Miten kehitysmaiden talouskasvu vaikuttaa ympäristöön?* Edita: Helsinki 2006.

- Ilomäki, Mika; Tuomainen, Jouko & Kautto, Petrus (2007). *Ympäristövastuu globaaleissa tuotetehtävissä*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 21/2007. Suomen ympäristökeskus: Helsinki.
- Isomäki, Risto (2008). *34 tapaa estää maapallon ylikuumeneminen*. Tammi: Helsinki.
- Jackson, Robert B.; Jobbágy, Esteban G.; Avissar, Roni; Roy, Somnath Baidya; Barrett, Damian J.; Cook, Charles W.; Farley, Kathleen A.; le Maitre, David C.; McCarl, Bruce A.; Murray, Brian C. (2005). "Trading Water for Carbon with Biological Carbon Sequestration". *Science* 23 December 2005: Vol. 310. no. 5756. DOI: 10.1126/science.1119282.
- Jalas, Aaro (1998). "Kahvia kaamokseen – paperia tropiikkiin". Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Aronen, Jukka (toim.), *Kahvi, pahvi ja tango. Suomen ja Latinalaisen Amerikan suhteet*. Gaudeamus: Helsinki.
- Jalonen, Riina ym. (toim.) (2006). *Uusi metsäkirja*. Gaudeamus: Helsinki.
- Jensen, Klaus, B. (toim.) (2002). *A Handbook of Media and Communication Research: Qualitative and Quantitative Methodologies*. Routledge: London/ New York.
- Jensen-Eriksen, Niklas (2007). *Läpimurto. Metsäteollisuus kasvun, integraation ja kylmän sodan Euroopassa 1950–1973*. SKS: Helsinki.
- Kaakinen, Inka. (2007). "Kuinka kamikaze-mummo kesytetään". *Terra* 119:2.
- Kajaani, Mikko (1998). "'Filadelfian' lähettiläitä ja muuta diplomatiaa". Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Aronen, Jukka (toim.), *Kahvi, pahvi ja tango. Suomen ja Latinalaisen Amerikan suhteet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kettunen, Pauli (2005). "Globaalin talouskilpailun nationalismi". Teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.): *Nationalismit*. WSOY: Helsinki.
- (2008). *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseren historiallinen kriittikki*. Vastapaino: Tampere.
- Kiander, Jaakko & Lönnqvist, Henrik (2002). *Hyvinvointivaltio ja talouskasvu*. WSOY: Helsinki.
- Korhonen, Pekka (2008). "Barry Buzan ja valtion käsite". Teoksessa Lindroos, Kia & Soininen, Suvi (toim.): *Politiikan nykyteoreettikkoja*. Gaudeamus: Helsinki.
- Kosonen, Galina (2008). *Pulp and Friction – Engaging with Stakeholders: A Case Study from Latin America*. Master's Thesis, Helsinki School of Economics. Department of Marketing and Management.
- Kröger, Markus (2005). *The Intercultural Encounter between the Brazilian Landless Workers Movement (MST) and Veracel Celulose: A Power Analysis*. Master's Thesis, University of Helsinki, Latin American studies / Intercultural Encounters.
- (2007a). "Uruguay ja Argentiinan sellutehdaskonflikti latinalaisamerikkalaisena maa- ja metsäkiistana". *Kosmopolis* 37:2.
- (2007b). "Botnian selluhanke on osa Etelä-Amerikan agrobisnestä". *Terra* 119:2.

- (2007c). "Pulp Investments and Their Latin American Discontents". Latin American Studies Association LASA2007 Conference, Montreal, Paper presented in the Session "Regional Conflicts and Natural Resources".
- (7.4.2008). Agribisnes, agroekologia ja Latinalainen Amerikka, <http://www.maailmantalous.net/?q=fi/node/325>
- Kröger, Markus & Pakkasvirta, Jussi (2006). "Suomi, Etelä-Amerikka ja kansallinen paperipuhe". *HS* 20.3.2006.
- Kuisma, Markku (2006). *Metsäteollisuuden maa: Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1600–1920*. SKS: Helsinki.
- Kujala, Antti (2006). *Paperiliiton historia 1906–2005. Paperiteollisuuden työmarkkinasuhteet ja suomalainen yhteiskunta*. Paperiliitto r.y: Helsinki.
- Kunelius, Risto (2003). *Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin*. WSOY: Porvoo.
- Kurittu, Hanna-Riitta (2008). Yrityksen yhteiskuntavastuun rakentuminen sidosryhmädialogina. Diskurssianalyysi OY Metsä-Botnia Ab:n sellutehdashankkeesta Uruguay Fray Bentosissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, yleinen valtio-oppi, huhtikuu 2008.
- Kuvaja, Sari, Ulvila, Marko & Wallgren, Thomas (1998). *Tropiikin vihreä kultta. Pohjolan pojat Kaakkois-Aasian metsissä*. Like: Helsinki.
- Kärkkäinen Matti (2005). *Maailman metsäteollisuus: taustaa Suomen metsäteollisuuden tulevaisuuden arvioinnille*. Metsäkustannus: Helsinki.
- La democracia en América Latina. Hacia una democracia de ciudadanas y ciudadanos* (2004). Chile: PNUD.
- Laurence, Allan (2007). "Néstor Kirchner, Santa Cruz, and the Hielos Continentales Controversy 1991–1999". *Journal of Latin American Studies* 39.
- Lehtinen, Ari (15.4.2008). "Oppitunteja globalisaatiossa: Botnia S.A. ja kuinka poliittisesta riskistä tuli maakonflikti". <http://www.joensuu.fi/geo/lehtinen/botnia.pdf>
- (2007). "Kuinka kansainvälisestä kiistakapulasta tehdään metsäyhtiön malliesimerkki." *Terra* 119:2.
- Levitsky, Steven & Murillo, María M. (2005). *Argentine Democracy: The Politics of Institutional Weakness*. The Pennsylvania State University Press.
- Lindholm, Arto (2005). *Maailmanparantajat. Globalisaatiokriittinen liike Suomessa*. Gaudeamus: Helsinki.
- Lucca, Juan & Pinillos, Cintia (2007). "Avatares de la política entrerrriana a propósito del conflicto de las papeleras". Teoksessa Palermo, Vicente & Reboratti, Carlos (comp.): *Del otro lado del río. Ambientalismo y política entre uruguayos y argentinos*. Buenos Aires: Edhasa.
- Malamud, Carlos (2006). "Pulp Mills Divide the River Plate (ARI)". *ARI* 33/2006. <http://www.realinstitutoelcano.org/analisis/944.asp>
- McNeill, J.R. & McNeill, W. (2006). *Verkottunut ihmiskunta*. Vastapaino: Tampere.
- Miall, Hugh (2007). *Emergent Conflict and Peaceful Change*. Palgrave.
- Mikkeli, Heikki & Pakkasvirta, Jussi (2007). *Tieteiden välissä? Johdatus moniteisyyteen, tieteidenvälisyyteen ja poikkitieteisyyteen*. WSOY: Helsinki.

- Miller, Shawn W. (2007). *Environmental History of Latin America*. Cambridge University Press.
- Nahum, B. (2005). *Breve Historia ilustrada del Uruguay independiente*. Ediciones de la Banda Oriental: Montevideo.
- Nerone, John C. (toim.) (1995). *Last Rights: Revisiting Four Theories of the Press*. University of Illinois Press: Urbana/Chicago.
- Niiniluoto, Ilkka (2005). ”Onko yrityksillä moraalista vastuuta?” Teoksessa Niiniluoto, Ilkka & Sihvola, Juha (toim.): *Nykyajan etiikka. Keskustelua ihmisestä ja yhteisöstä*. Gaudeamus: Helsinki.
- Pakkasvirta, Jussi (2006). ”Pulp Fiction – tarinoita sellutehtaasta”, *Ulkopolitiikka* 4/2006.
- (2007a). ”Sellutehdas Etelä-Amerikassa on osa uudenlaista agrobisnestä”, *Helsingin Sanomat* 27.9.2007.
- (2007b). ”Kansallinen Pulp Fiction kompuroi globaalissa taloustangossa”. *Terra*, Geographical Journal 2/2007 (Finland), 138–140.
- (2008). ”Pulp or Fiction? Fray Bentos Pulp Investment Conflict through the Finnish Media”. *Cooperation & Conflict*, Sage, No. 4/2008.
- Pakkasvirta, Jussi & Aronen, Jukka (toim.) (1998). *Kahvi, pahvi ja tango. Suomen ja Latinalaisen Amerikan suhteet*. Gaudeamus: Helsinki.
- Pakkasvirta Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.) (2005). *Nationalismit*. WSOY: Helsinki.
- Palan Ronen (2003). *The Offshore World: Sovereign Markets, Virtual Places, and Nomad Millionaires*. Cornell University Press.
- Palermo, Vicente & Reboratti, Carlos (toim.) (2007). *Del otro lado del río. Ambientalismo y política entre uruguayos y argentinos*. Edhasa: Buenos Aires.
- Palm, Sari (2008). EU ja yritysten yhteiskuntavastuu: Käsiteanalyttinen tutkimus yritysten yhteiskuntavastuun diskurssista uusliberalismin valossa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, yleinen valtio-oppi, toukokuu 2008.
- Patomäki, Heikki (2002). *After International Relations*. Routledge: London & New York.
- (2003). ”Suomi tietoyhteiskunnan ihannemallina”. *HS* 23.2.2003 (Kirja-arvio teoksesta Manuel Castells & Pekka Himanen: *The Information Society and the Welfare State. The Finnish Model*. Oxford: Oxford University Press, 2002).
- (2005). *Yliopisto oyj*. Gaudeamus: Helsinki.
- (2007). *Uusliberalismi Suomessa*. WSOY: Helsinki.
- Patomäki Heikki & Teivainen, Teivo (2003). *Globaali demokratia*. Gaudeamus: Helsinki.
- Pohjola, Johanna (2008). Poné lo para – Laita pannut tulelle. Mate-juoma symbolina Argentiinassa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, sosiologia (sosiaali- ja kulttuuriantropologia), toukokuu 2008.
- Quesada, Florencia & Pakkasvirta, Jussi (2004). ”Suomen maine vaarassa Costa Ricassa”, *Suomen Kuvalehti* 40/2004.
- Raumolin, Jussi (1987). ”Myyttinen Metsä-Suomi”. *Metsälehti* 27.
- Report on the Transparency International Global Corruption Barometer (2007). <http://www.transparency.org/>

- Ricoeur, Paul (1984). *Time and Narrative*, Vol. 1. University of Chicago Press: Chicago & London. (Alkuteos *Temps et récit*. Tome I: *L'intrigue et le récit historique* 1983.)
- Ricoeur, Paul (2000). *Tulkinnan teoria. Diskurssi ja merkityksen lisä*. Tutkijaliitto: Helsinki. (Alkuteos *De l'interprétation. Essai sur Freud*, 1965.)
- Ricoeur, Paul (2005). "Mimesis, viitaus ja uudelleenhamottuminen". Suomentanut Antti Kauppinen. Teoksessa Jarkko Tontti (toim.): *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermenutiikasta*. Vastapaino: Tampere. (Alkuteksti: Mimesis, référence et refiguration, 1990.)
- Ridell, Seija., Väliaho, Pasi & Sihvonen, Tanja (toim.) (2006). *Mediaa käsittämässä*. Vastapaino: Tampere.
- Riella, Alberto (coord.); Tubío, Mauricio, Mascheroni, Paola & Ramírez, Jessica (2008). *El empleo rural en la empresa Metsä-Botnia*. Departamento de Sociología, Universidad de la República: Uruguay. <http://www.sask.fi/media/2008/SelvitysTiivistelm%EA4Espanol.pdf>
- Robinson William I. (2004). *A Theory of Global Capitalism*. The Johns Hopkins University Press.
- Rytteri, Teijo (2000). "Metsäteollisuuden yhteiskunnallinen vastuu". *Alue ja Ympäristö* 29:1.
- Salmenkari, Taru (2007). "Direct Democracy in an Environmental Movement: Argentine Asambleas in the Uruguay River Pulp Mill Controversy". *El Norte – Finnish Journal of Latin American Studies*, 1/2007. <http://www.elnorte.fi/>
- Sarlin, Kristina (2006). Sellutehdas Uruguayhin. Diskurssianalyysia Metsä-Botnian tehdashankkeen uutisoinnista suomalaisessa valtalehdistössä. Proseminaari-työ, Latalaisen Amerikan tutkimus, Helsingin yliopisto, kevät 2006.
- Sejenovich, Héctor (2006a). Consecuencias económicas sobre el sector agropecuario en el departamento Gualaguaychú de las plantas celulósicas de Botnia y Ence en Fray Bentos. Buenos Aires. Julkaisematon.
- Sejenovich, Héctor (2006b). Una renovada economía al servicio de las postulaciones ambientales del pueblo de Gualaguaychú. La Ley: Suplemento de Derecho Ambiental. Buenos Aires, Viernes 23 de junio de 2006.
- Shiva, Vandana (2003). *Cosecha robada: el secuestro del suministro mundial de alimentos*. Paidós: Buenos Aires. (Alkuteos: *Stolen Harvest the Hijacking of the Global Food Supply*. London: Zed Books 2000.)
- Sillanpää, Pertti (2008). "Arto Paasilinnan kirjoissa metsä on vapauden valtakunta". *Hiidenkivi* 2/2008.
- Siltala, Juha (2004). *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*. Otava: Helsinki
- Svampa, Maristella (2005). *La sociedad excluyente. La Argentina bajo el signo del neoliberalismo*. Taurus: Buenos Aires.
- Teivainen, Teivo (2002). *Enter Economism, Exit Politics*. Zed Books: London.
- Teubal, Miguel (2004). "Rise and Collapse of Neo-liberalism in Argentina: the Role of Economic Groups", in *Journal of Developing Societies* 20:3–4.
- Teubal, Miguel & Rodríguez, Javier (2002). *Agro y alimentos en la globalización*. Editorial La Colemna: Buenos Aires.

- Tontti, Jarkko (2005). ”Olemisen haaste – 1900-luvun hermeneutiikan päälinjat”. Teoksessa Jarkko Tontti (toim.): *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*. Tampere: Vastapaino.
- Traven, B. (1985). *Hirtettyjen kapina*. Love-kirjat: Helsinki.
- Töttö, Pertti (2005). *Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Uskali, Turo (2007). *Ulkomaanuutisten uusi maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Valtonen, Pekka (2001). *Latinalaisen Amerikan historia*. Helsinki: Gaudeamus
- Viscardi, Ricardo (2006). *Celulosa que me hiciste guapo. El tango merco-global*. Libro Nuevo: Montevideo.
- Väliverronen, Esa (1994). ”Tieteellistyminen ja asiantuntijavalta ympäristökeskustelussa”. *Alue ja ympäristö* 23:2.
- Väyrynen, Raimo (1998). *Globalisaatio: uhka vai mahdollisuuksia?* Jyväskylä: Atena.
- Wallerstein, Immanuel (1987). *Historiallinen kapitalismi*. Vastapaino: Tampere (Alkuteos: *Historical Capitalism*. Verso: London 1983.)
- Williams, Cynthia A. & Aguilera, Ruth V. (2008). ”Corporate Social Responsibility in a Comparative Perspective”. Teoksessa Crane, A., et.al.: *The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility*. Oxford University Press: Oxford
- Åkerman, Maria (2002). ”Mikä tekee ympäristöpoliittisesta toimijasta uskottavan? Retoriset tulkintakehykset ja materiaallinen todistusaineisto Indonesian metsänkäyttöä koskevassa konfliktissa”. *Alue ja ympäristö*, 31:2, 37–47.

VERKKOLÄHTEET

- <http://www.cedha.org.ar/es/>
- <http://cepi.org>
- <http://www.corpwatch.org/article.php?id=13901>
- <http://www.ififorestry.com/uruguay.html>
- <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/>
- <http://www.fao.org/>
- <http://www.fao.org/docrep/010/a1200e/a1200e00.htm> (The State of Food and Agriculture 2007).
- http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/foodclimate/HLCdocs/HLC08-inf-1-E.pdf (High Level Conference on World Food Security
- <http://www.fao.org/foodclimate/conference/doclist/en/>
- <http://www.fao.org/landandwater/agll/agromaps>
- <http://www.oecd.org/>
- <http://www.metsateollisuus.fi>
- <http://www.myllykoski.com/>
- <http://www.botnia.com/>
- <http://www.storaenso.com/>
- <http://www.upm-kymmene.com/>
- <http://web.eduskunta.fi/Resource.phx/eduskunta/index.htx?lng=fi> (tulevaisuusvaliokunta, julkaisut)

<http://www.vatt.fi/>
<http://www.vtt.fi/>
<http://www.cifor.cgiar.org/>
<http://www.oecd.org/statsportal/>
http://www.science.gov/browse/w_105.htm
http://www.usa.gov/Citizen/Topics/Environment_Agriculture/Environment.shtml
<http://www.youtube.com/watch?v=252fe8Ul-tk> (uruguayalainen tv-parodia)
<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/www>
Estudio del impacto socio-económico del proyecto de planta de celulosa Botnia S.A. en Uruguay, HCG Environment, junio 2004.
<http://egresados.fcien.edu.uy/EstudioBOTNIA.pdf>
Botnia construirá una planta de celulosa en Uruguay
<http://www.metsabotnia.com/es/default.asp?path=284;439;440;813;833>
 (omistajuustatistat)
<http://blogi.greenpeace-online.net/tag/lula/>
www.risiinfo.com
<http://www.maaailma.net/tiedonhaku/latinalainenamerikkajakaribia/etelaamerikka/brasilia.31.1.2008>
<http://www.maaailma.net/NoticiasAliadas,14.4.2008>
<http://www.agribusinesscouncil.org/>
<http://www.agribusinessonline.com/>

Verkkolähteitä käytetty kesäkuu 2007–heinäkuu 2008

ELOKUVAT

Solanas, Fernando (2005). *Memoria del saqueo*.
 Cartoy Díaz, Emilio (2006). *Historia de dos orillas*.

LIITE

HAASTattelut / GUALEGUAYCHÚ JA FRAY BENTOS, TOUKOKUU 2007

1) **Mielikuvat: Suomi, Argentiina, Uruguay**

Millainen on näkemyksesi Suomesta?

Millainen näkemyksesi Suomesta oli ennen tehdaskiistaa?

Jos voisit kuvata Suomea yhdellä sanalla, mikä se olisi?

Jos voisit kuvata Botniaa yhdellä sanalla, mikä se olisi?

Mikä on Suomen valtion ja Botnian suhde?

Mitä odotat Suomen hallitukselta?

Mikä on Suomen kansalaisten rooli tehdaskiistassa?

Jos tapaat maassasi suomalaisia, miten suhtaudut / toimit / puhut?

Millainen on näkemyksesi Uruguaysta / Argentiinasta?

Millainen näkemyksesi Uruguaysta / Argentiinasta oli ennen konfliktia?

2) **Talous: työ, ympäristö, globalisaatio**

Mitä globalisaatio sinulle tarkoittaa?

Koetko hyötynä globalisaatiosta, miten?

Mitä hyötyä / haittaa Botnian tehtaasta on juuri sinulle?

Mitä vaikutuksia tehtaalla on asuinalueesi kannalta?

Onko suhtautumisesi ympäristöön muuttunut kiistan myötä, miten?

Onko tehdaskiista on vaikuttanut yleiseen ympäristötietoisuuteen maassasi, miten?

Mikä on mielestäsi tehdaskiistan syy?

3) **Teollisuus: paperi, paperiteollisuus**

Miksi arvelet ulkomaisen sellutehtaan tulleen Uruguayhin?

Missä sellua ja paperia pitäisi valmistaa?

Mitä paperi merkitsee sinun elämässäsi?

4) **Politiikka: demokratia, kansalaisyhteiskunta**

Mikä on tehdaskiistan ja politiikan suhde?

Mikä on presidentti Néstor Kirchnerin rooli tehdaskiistassa?

Onko näkemyksesi Kirchneristä muuttunut kiistan myötä, miten?

Aiotko äänestää Kirchneriä lokakuun presidentinvaaleissa? Miksi (et)?
Mikä on presidentti Tabaré Vázquezin rooli kiistassa?
Onko näkemyksesi Vázquezista muuttunut kiistan myötä, miten?
Mikä on provinssihallinnon / kuvernööri Jorge Bustin rooli tehdaskiistassa?
ARG: Olisitko äänestänyt Bustia kuvernööriksi, jos hän olisi ollut uudestaan ehdokkaana? Miksi (et)?
Mitä demokratia sinulle tarkoittaa?
Mikä on tehdaskiistan ja demokratian suhde?
Onko näkemyksesi demokratiasta muuttunut kiistan myötä, miten?
Mikä on kansalaisyhteiskunnan rooli tehdaskiistassa?
Mikä tai kuka eniten edustaa demokratiaa kiistassa?
Mikä on oma roolisi tehdaskiistassa?
Millainen on oman maasi hallituksen rooli kiistassa? Mitä odotat maasi hallitukselta?
Miten Uruguayn / Argentiinan hallituksen tulisi toimia?
Kuka on tehdaskiistan voittaja? Miksi?

Suomennettu espanjasta

KYSELY BOTNIA, LOKA-MARRASKUU 2007

Buenos Aires / Montevideo

Ikä:

Ammatti:

Sukupuoli: ☐ Nainen ☐ Mies

1. Kuinka paljon tiedätte sellukonfliktista Uruguayn ja Argentiinan välillä?

☐ Paljon ☐ Jonkin verran ☐ En tunne tapausta ☐ Vähän

☐ En mitään

2. Mistä luulette konfliktin saaneen alkunsa?

☐ Luontokysymykset ☐ Poliitiikka ☐ Taloudelliset intressit

☐ En osaa sanoa ☐ Muu (Mikä?_____)

3. Tiedätkö mitä eroa on sellu- ja paperitehtaan välillä?

☐ Kyllä ☐ En

4. Sellukonfliktilla on ollut merkitystä Argentiinan presidentinvaaleissa:

☐ Hyvin paljon ☐ Paljon ☐ Jonkin verran ☐ Ei lainkaan

☐ En osaa sanoa

5. Mielikuvanne Botniasta on:

☐ Hyvin myönteinen ☐ Myönteinen ☐ Ei

mielipidettä ☐ Kielteinen ☐ Hyvin kielteinen

6. Mielikuvanne Suomen hallituksesta on:

☐ Hyvin myönteinen ☐ Myönteinen

☐ Ei mielipidettä ☐ Kielteinen ☐ Hyvin kielteinen

7. Mielikuvanne suomalaisista on:

☐ Hyvin myönteinen ☐ Myönteinen

☐ Ei mielipidettä ☐ Kielteinen ☐ Hyvin kielteinen

8. Onko mielestänne sellukiistaan mahdollista löytää ratkaisu lähitulevaisuudessa?

☐ Kyllä – Mikä?_____ ☐ En osaa sanoa ☐ Ei

9. Miten ratkaisu vaikuttaa Argentiinan ja Uruguayn välisiin suhteisiin?
☐ Paljon ☐ Vähän ☐ Ei vaikutusta ☐ En osaa sanoa – Millä tavoin?
10. Sellukonflikti on laajudeltaan ennen kaikkea:
☐ Paikallinen ☐ Kansallinen ☐ Kansainvälinen ☐ En osaa sanoa
11. Mitä seurauksia konfliktilla on ollut Argentiinalle?
☐ Positiivisia (Mainitse 3) ☐ Negatiivisia (Mainitse 3)
☐ Ei mitään seurauksia
12. Mitä seurauksia konfliktilla on ollut Uruguaylle?
☐ Positiivisia (Mainitse 3) ☐ Negatiivisia (Mainitse 3)[☐ Ei mitään seurauksia
13. Miten Uruguayn (Argentiinan) hallitus on mielestänne hoitanut sellukiistaa?
☐ Erinomaisesti ☐ Hyvin ☐ Keskinkertaisesti ☐ Huonosti
☐ En osaa sanoa
14. Onko kiista muuttanut mielikuvaanne uruguaylaisista (argentiinalaisista)?
☐ Paljon ☐ Jonkin verran ☐ Ei lainkaan
Jos kyllä, miten?_____
15. Guleguaychún kansanliike on alun perin (numeroikaa yhdestä kolmeen tai neljään tärkeysjärjestyksessä):
☐ Ekologinen ☐ Poliittinen ☐ Taloudellinen ☐ Muu_____

Kiitämme lämpimästi yhteistyöstä!

Suomennettu espanjasta